

SARAYA, SAVAŞA
YANDAŞA DEĞİL
HALKA BÜTÇE

**BAŞKA
BİR BÜTÇE
MÜMKÜN!**

**2021 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE
KANUNU TEKLİFİ**

MUHALEFET ŞERHİ

**HALKLARIN
DEMOKRATİK
PARTİSİ**

SARAYA, SAVAŞA, YANDAŞA DEĞİL HALKA BÜTÇE!
BAŞKA BİR BÜTÇE MÜMKÜN DİYORUZ!..... 5

1.KÜRESEL KAPİTALİZM KABUK DEĞİŞTİRİRKEN: NEOLİBERALİZMİN BÜYÜK KRİZİ	7
DÜNYA KAPİTALİST SİSTEMİNDE BİR PARANTEZ: KEYNESYEN REFAH DEVLETİ DÖNEMİ.....	8
PİYASA FETİŞİZMİNİN HEGEMONYASI: WASHINGTON UZLAŞMASI NEOLİBERALİZMİ	9
NEOLİBERALİZMDE REVİZYON: POST-WASHINGTON UZLAŞMASI NEOLİBERALİZMİ	12
SÜREKLİ KRİZ HALİ: 2008 KRİZİ SÜRÜYOR	14
COVID-19 PANDEMİSİ ÖNCESİ NEOLİBERALİZM, SAĞ POPÜLİZM VE DİRENİŞ HATLARI	15
PANDEMİ DÖNEMİNDE EKONOMİ-POLİTİK VE SAĞ POPÜLİZM	20

2.2021'E GİRERKEN ÜLKE EKONOMİSİ: ÇÖKÜŞ.....	24
1980'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE EKONOMİ-POLİTİK YÖNETİM.....	24
80'li Yıllar	24
90'lı Yıllar	26
2000'li Yıllar	28
2002-2007 Yılları	28
2007-2011 Yılları	29
2011-2015 Yılları	30
2015-2020 Yılları	31
TÜRKİYE'NİN MEVCUT EKONOMİ-POLİTİĞİNİN SEBEPLERİ VE ETKİLERİ.....	33
Kürt Sorunu ve Savaş Ekonomisi.....	33
Düşük Yoğunluklu Savaş Gerçeği	34
Savaş ve Güvenlik Harcamaları	36
Türkiye'nin Askeri Harcamaları Nasıl Bir Seyir İzliyor?	36
Kürt Sorununun Ekonomi Politığı.....	37
Yerli ve Milli Silah Sanayisi	41
Geleceksizlik Namına Şiddet	44
Kadınlar, Eşit Yurttaşlar Olarak Kabul Edilmiyor	45
İktidarın Kadın Politikasının Temeli: Ev İçi Cinsiyetçi Emek Sömürüsü	46
Kadınlara Yoksulluk ve Güvencesizlik Dayatılıyor.....	46
Kadın İstihdamı, İşsizlik ve Pandemi Koşulları	47
Sağlık Emekçisi Kadınların Maruz Kaldığı Çoklu Eşitsizlik Katmerlendi.....	50
Göçmen ve Mülteci Kadınlar Türkiye'de Çoklu Ayrımcılık ve Hak İhlalleriyle Yüz Yüze .	51
Kadına Yönelik Şiddet ve İktidarın Şiddeti Besleyen Politikaları	53
HDP Kadın Mücadelesi.....	57
Eşbaşkanlık Sistemiyle Kadınların Politika Yapım Süreçlerine Aktif Katılımı	58
Emek Sömürüsü Artarak Devam Ediyor.....	60
Türkiye'de İstihdam İstisna, İşgücü Dışında Kalmak Kuraldır	64
Ne İşte Ne Eğitimde Olmayan Nüfus (NEET) Sorunu Ülkenin Geleceğini Riske Atmaktadır.....	67

Asgari Ücretli Çalışan Sayısı Net Bilinmemektedir.....	69
Mevsimlik İşçilerin Sorunları Yıllardır Çözülüyor	71
Yoksulluğun Bir Göstergesi Olarak GSS Primini Ödeyemeyenler.....	73
Gerçek İşsizlik Resmi İşsizliğin En Az İki Katıdır	74
Gençlerde İşsizlik Sayıları Cumhuriyet Döneminin Rekorunu Kırıyor	76
İşsizlik Fonu Yağmalanıyor!	78
“Kıralık İşçilik” Kalıcı İşsizliğe Yol Açıyor	81
KHK Zulmü Devam Ediyor!	82
Türkiye’de Çocuklar Emek Sömürsünde Kullanılmaktadır	84
HDP Olarak Emek Alanı İçin Politika Önerilerimiz	85
Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) ve Hazine Garanti Ödemeleri	88
Kamu Özel İşbirliği Anlaşmaları	89
Yandaşa Milyarlık İhaleler, Vatandaşa Kuruş Destek Yok!	93
Vergi Adaletsizliği	97
Dolaylı Vergi ile Kayıt Dışı Ekonomi Arasındaki İlişki	99
Vergi Afları Kimlere Yarıyor?	100
Türkiye’de Vergi Uygulamaları	101
Vergi Adaletini Sağlamak İçin HDP Olarak Önerilerimiz.....	106
Dış Politika	108
İsraf ve Lüks Ekonomisi.....	112
İsraf ve Lükse Dair Karşılaştırmalar	113
Cumhurbaşkanlığının Harcama/İsrafları	114
Kayım İsrafları/Yolsuzlukları.....	115
Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Harcama/İsrafları	116
2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinde İsraf ve Lüks.....	117
2019 Kesin Hesap Kanun Teklifinde Ortaya Çıkan İsraf Tablosu.....	118
Enflasyon ve Yoksulluk	120
Enflasyon ve Hayat Pahalılığı	120
Yoksulluk ve Türkiye Gerçeği	125
Kürtlerin Yoğun Olarak Yaşadığı İllerde Yoksulluk	128
Türkiye’de Emekliler ve Engelliler	132
Emeklilikte Yasa Takılanlar	133
Emekliler Geçinemiyor	134
Yeni İstihdam Paketi Emekliler ve Engelliler	135

3.SAYIŞTAY RAPORLARI VE 2021 BÜTÇESİNDE KÖİ ÖDEMELERİ:	
MIZRAK ÇUVALA SIĞMIYOR	138
2019 YILI SAYIŞTAY RAPORLARI.....	139
GENEL UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	140
Öz Kaynaklarda Açıklanamayan Azalma	141
Kamu İdarelerine İlişkin Tespitlerde Öne Çıkanlar	142
FAALİYET GENEL DEĞERLENDİRME RAPORU	144
2019 YILI YÖNETİM BİLANÇOSU VE FAALİYET SONUÇLARI.....	145
MALİ İSTATİSTİKLERİ DEĞERLENDİRME RAPORU	147
Kamu İdarelerine İlişkin Raporlar.....	147
2019 YILI RAPORLARINA AİT ÖNEMLİ BULGULAR	148
2019 YILI MERKEZİ YÖNETİM KESİN HESAP KANUNU	154
KAMU ÖZEL İŞ BİRLİĞİ ÖDEMELERİ	156

2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinde KÖİ.....	157
Garanti Ödemeleri	158

4.2021 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TEKLİFİ: SARAYA, SAVAŞA, YANDAŞA BÜTÇE	161
BÜTÇE TERCİHLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	161
Denetimsizlik, Kurumsuzlaşma ve Kara Delikler	164
Savaşa Bütçe.....	165
Yandaşa Bütçe	171
BÜTÇE AÇIĞI, HAZİNE NAKİT AÇIĞI VE DEVLET BORÇLANMASI	172
REJİMİN VE RESMİ İDEOLOJİNİN RE-ORGANİZASYONUNA AYRILAN BÜTÇE..	175
ADALETSİZLİK VE YOKSULLUK ARTIYOR!	177
EĞİTİM VE TARIMDA ÇÖKÜŞ	183
GENÇLER GELECEKSİZLEŞTİRİLİYOR!	186
COVID-19 PANDEMİSİ VE 2021	188
ÇOKLU KRİZ BÜYÜK ÇÖKÜŞÜ ÇAĞIRIYOR!.....	189

5.SARAYIN, SAVAŞIN, YANDAŞIN BÜTÇESİNE KARŞI HALKIN BÜTÇESİ.....	191
BÜTÇE HAKKI TEMEL BİR HAKTIR	191
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi İle Halkın Bütçe Hakkı Tümüyle Gasp Edilmiştir..	192
TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME BİR BÜTÇE HAKKIDIR.....	194
Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Haritası	195
Toplumsal Cinsiyet Özgürlükçü ve Eşitlikçi Perspektifin Hayata Geçirilmesi	197
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Bütçeleme	198
Planlama ve Bütçenin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tarihi	199
HDP’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Deneyimi ve İktidarın Saldırıları	201
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Önerilerimiz	202
RANTA DAYALI 2021 BÜTÇESİ EKOLOJİK YIKIM BÜTÇESİDİR	207
Bütçe, Ekolojiye Yönelik Mega Yıkım Projelerine Kaynak Ayıran Bir Bütçedir	208
TOKİ Kanunuyla Kent Talanının Önü Açıldı	210
Diyarbakır’daki Utanç Duvarı Demografiyi Değiştirme Projesidir	210
İnsanlar Can Derdindeyken, İktidar “Fırsat Bu Fırsat” Diyerek Pandemi Sürecinde Doğaya Yönelik Saldırıları Hızlandırdı	211
Türkiye Paris Anlaşması’na Ayak Direyen Tek G20 Ülkesi	212
İhtiyaç Sınırına Kadar Ücretsiz Enerji Temel Kamusal Haktır!	212
DEDAŞ Zulmü Devam Ediyor!	214
Muhalefet ve Sivil Toplum Örgütleri Bir Araya Gelerek Doğamızı Koruduk!	214
Partimize Yönelik Saldırıları Çevreye Yönelik Saldırlardan Bağımsız Değil	215
İktidarın Çevre Düşmanı Bütçe Anlayışını Reddediyoruz.....	215
YEREL DEMOKRASİ	217
“Demokratik Yerel Yönetimler” Anlayışımız.....	218
Eşbaşkanlık ve Önemi	224
Demokratik Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasinin İmha Girişimi: Kayyım Rejimi ...	227
KÜRT SORUNU VE DEMOKRATİK CUMHURİYET	228

Cumhuriyet ve Demokrasi.....	229
Hikâyenin Kısa Serencamı	230
Demokratik Cumhuriyet ve Çoğulluk	233
İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN İKTİDAR	
DESTEKÇİSİ MİSYONU	235
İnanç Özgürlüğü	237
İnanç Eşitliği Ve Özgürlüğü İle Siyasal Barış İçin Eşit Yurttaşlık	239
ORTADOĞU VE ENTERNASYONAL POLİTİKA	241
DEMOKRASİ, ADALET, ÖZGÜRLÜK: YÖNETİM SİSTEMİ VE REJİM	243
Baskıcı Rejimlerin “Bir Lütfu Olarak” OHAL ve TBMM'nin İşlevsizleştirilmesi	244
Temsili Liberal Demokrasi Krizinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Krizine	246
Bir Arada Yaşamın İnşası Olarak HDP	247

6.MEYDAN OKUYORUZ: YENİ YAŞAM EKONOMİSİ.....	250
POST-PANDEMİ HAZIRLIKLARI: THE GREAT RESET VE RESTORATİF YENİ	
HEGEMONYA TASARIMI.....	251
KARŞI HEGEMONYA İMKÂNI: YENİ YAŞAM VE YENİ YAŞAM EKONOMİSİ	260
SARAYA, SAVAŞA, YANDAŞA DEĞİL HALKA BÜTÇE	266
Bütçe Vatandaşa Verilen Sözdür.....	266
Saray, Hepimize Değil, %1'e Çalışan Bir Bütçe Hazırladı.....	267
Halkın Bütçesi'ni Öneriyoruz	267
Halkın Bütçesi'nin İlkeleri	268
Halkın Bütçesi'yle... ..	269
2021 Bütçesindeki Vaatlerimizin Kaynakları	271
Halkın Bütçesi'nin Kazanımları	273

SARAYA, SAVAŞA, YANDAŞA DEĞİL HALKA BÜTÇE! BAŞKA BİR BÜTÇE MÜMKÜN DİYORUZ!

2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi komisyon görüşmelerine şu cümlelerle başladık: **“Bu bütçeyi halktan yana, yoksullardan yana bir bütçe hâline getirebiliriz.”¹**

Ekonomik krizin siyasi ve toplumsal krizlerle birleştiği çoklu kriz ortamında; Saraya, Savaşa, Yandaşa değil; emekçiye, yoksula, kadınlara, gençlere bütçe hazırlamak için bütçe tercihlerinin değişmesini önerdik.

Yetki tek elde toplandıkça, Türkiye halkları demokrasiden ve özgürlüklerden uzaklaştı ve ekonomide kriz ortamından, ekonomik çöküşe doğru yol alındı.

2021 yılı itibariyle ekonomide büyük bir çöküşün eşiğindeyiz. İktidarın sunduğu bütçe teklifi, çöküşe önlemler alan değil, yandaşa, rantta, savaşa alan açan bir tekliftir. Bu teklif çöküşü hızlandırmaktan başka hiçbir işe yaramayacaktır.

2021 Bütçe Kanun Teklifi ile ekonomik krizin maliyeti Türkiye halklarına çıkarılmak isteniyor.

Biz’ler ise Halka Bütçe İstiyoruz ve Başka Bir Bütçe Mümkün Diyoruz!

Bütçe Kanun Teklifinin; kamucu, kadın özgürlükçü, barışçı, katılımcı, adaletli gelir dağılımı ve bölgesel eşitliği gözeten ilkeler etrafında hazırlanması gerektiğini ifade ediyoruz. 2021 Bütçe Kanun Teklifinin doğanın, emeğin, esnafın, çiftçinin, halk sağlığının yanında olmasını talep ediyoruz.

Özcesi; Savaştan Değil Barıştan Yana, %1’in Değil %100’ün Yanında, Emekten, kadından ve doğadan yana “BAŞKA BİR BÜTÇE MÜMKÜN!” diyoruz.

Komisyon görüşmelerinde başka bir bütçenin mümkün olduğuna dair iktidar ve muhalefet partilerine önergelerle davette bulunduk. Gelin 2021 Merkezi Yönetim Bütçesini “HALKIN BÜTÇESİ” yapalım dedik!

- Bütün vatandaşlarımıza gecikmeden, nitelikli ve ücretsiz Covid-19 aşısının uygulanması,
- Şehir Hastaneleri ve özel hastanelerin kamulaştırılması,

¹ HDP Ekonomiden Sorumlu Eş Genel Başkan Yardımcısı ve Diyarbakır Milletvekili Garo Paylan’ın 2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi HDP adına açılış konuşması: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_mv_goruntule?pTutanakId=37516

- Kamu Özel İşbirliği Projeleri kapsamındaki Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Osmangazi Köprüsü, Avrasya Tüneli, Gebze-İzmir Otoyolunun kamulaştırılması,
- Yeterli sayıda deprem toplanma alanının kamulaştırılması,
- Okulların depreme dayanıklı hale getirilmesi,
- Şehirlerimizin depreme dayanıklı hale getirilmesi,
- Pandemide işyerini kapatan esnaflara destek sağlanması,
- Ataması yapılmayan öğretmenlerin atanması,
- EYT'lilerin yaş kriteri aranmaksızın emekli olmalarının sağlanması,
- İstihdamda yer alamayan, ev emekçisi kadınların primlerinin bütçeden ödenerek emekli olmalarının sağlanması,
- İşyeri sahibi kadınların desteklenmesi,
- Her haneye ihtiyaç sınırına kadar ücretsiz doğalgaz ve elektrik sağlanması,
- Amatör spor kulüplerinin desteklenmesi,
- Gençlerin KYK borçlarının silinmesi,
- Memurlara 3600 ek gösterge hakkının sağlanması,
- 'Diyarbakır Duvarı' projesinin iptal edilmesi için Ulaştırma Bakanlığı bütçesinin düşürülmesi,
- Yeşil Ekonomi-AR-GE çalışmaları için kaynak sağlanması,
- Kooperatiflerin örgütlenmesi için kaynak ayrılması,
- Çiftçi desteklerinin iki katına çıkarılması,

önergelerimizle, vatandaşlarımızın taleplerini gerçekleştirelim, dedik. Önergelerimiz AKP-MHP milletvekillerinin oyları ile ret edildi. Ne dediler? Kaynak yok! Oysa kaynak var. Kaynak; saraylara, savaşlara, yandaşlara ayrılan bütçede dedik. Önemli olan tercihleri değiştirmek, dedik.

“Başka Bir Bütçe Mümkün” diyerek başlattığımız muhalefet yürüyüşünü emekçilerle, kadınlarla, gençlerle, esnafla, sağlık emekçileriyle, mühendislerle, çiftçilerle bir araya gelerek topluma mal ettik.

Şimdi, Genel Kurul görüşmelerinde muhalefetimizi genişleterek ve güçlendirerek büyütme zamanıdır. Şimdi Başka Bir Bütçe Mümkün'ü daha güçlü haykırma zamanıdır.

Şimdi, 2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifine yazdığımız muhalefet şerhi ile tarihe not düşerek muhalefeti büyütme, Demokrasi İttifakı ile iktidara yürüme zamanıdır!

1. KÜRESEL KAPİTALİZM KABUK DEĞİŞTİRİRKEN: NEOLİBERALİZMİN BÜYÜK KRİZİ

Dünya kapitalist sisteminin en büyük krizi olarak kabul edilen ve “Büyük Buhran” olarak adlandırılan 1929 Krizi, sermaye birikim rejiminin sürdürülebilirliğinin sağlanması için köklü revizyonlara gidilmesinin nedeni oldu. 1929’un ekim ayında New York borsasındaki muazzam düşüşle başlayan kriz, dünya çapında % 30'lara ulaşan işsizlik, yüksek enflasyon ve durgunlukla kendisini göstererek büyük bir değişimi de beraberinde getirdi. Esasen klasik liberal piyasa öğretisinin iflası anlamına gelen 1929 Krizi'yle birlikte Say Yasası'nın realitede karşılığının olmadığı deneyimlenmiş oldu. “Her arz kendi talebini yaratır” mottosuna yapılan değişmez bir doğa yasası kesinliği muamelesi acı bir biçimde yanlışlandı. Arz edilen mallar alıcı bulmadı. Sanayi kapitalizminin üretim çılgınlığının özgüveni boşa düştü.

Ancak liberaller sorunu emek piyasasında bulmuşlardı. Buna göre 1. Dünya Savaşı sonrasında artan emek talebi ücretleri yükseltmiş, işçiler arasında sendikalaşma oranı devasa artış göstermişti. Bu da krize giden yolları döşemişti. Oysa sorun işçilerin yüksek ücretlerinden ve artan sendikalaşmadan kaynaklanmıyordu. Şayet öyle olsaydı, o yüksek ücretlerle işçiler piyasada satılan mallara talep oluştururlardı.

1929 Krizi'yle birlikte o dönemlerde prensipte hala cari olan ve Say Yasası'nda billurlaşmış endüstriyalist, üretimi, arz merkezli piyasa ekonomisi anlayışının terk edilmesi gerektiği ortaya çıktı. Sermaye birikiminin yeni mekanizmalarla sağlanabilmesi için geliştirilen çözüm, kamusal müdahale eliyle istihdam ve talep yaratan politikaların hayata geçirilmesi oldu. Çünkü ortada ciddi bir istihdam ve talep sorunu vardı. Bunun da kamusal müdahale ile giderilmesi gerekiyordu. Piyasaya ilahi nitelikler atfederek kendiliğinden kusursuz bir şekilde işleyeceği varsayımı, devasa bir işsizler ordusu yaratmıştı. Bu işsizliğin azaltılması için kamu devreye girecek istihdamı arttırarak talep yaratacağı. Böylelikle iktisadi faaliyetin üretme-kazanma-harcama döngüsü sağlanacaktı.

Bu çözüm modeli 1933-1939 yılları arasında ABD'de *New Deal* olarak adlandırılan bir program temelinde hayata geçirilmiştir. *New Deal* programı çerçevesinde devasa kamusal yatırım projeleriyle istihdam yaratılmış, artan istihdamla toplam talep yükseltilmeye çalışılmıştır. Yani sermaye birikiminde yaşanan tıkanıklık yine “devletin göreve çağırılması”yla aşmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin varlığının dünya sistemini sarstığı bir aralıkta, bir taraftan kamucu iktisat politikalarına dönüş yapılmışken, diğer taraftan da

Almanya ve İtalya örneklerinde olduğu gibi, sistemin krizi faşist yönetimlerle aşılmaya çalışılmıştır.

DÜNYA KAPİTALİST SİSTEMİNDE BİR PARANTEZ: KEYNESYEN REFAH DEVLETİ DÖNEMİ

Sistemin tıkanıklığına verilmiş bir yanıt olarak faşizm, dünya tarihindeki en büyük paylaşım savaşına neden olmuştu. Savaş sonrasında galipler, “iki kutuplu” olarak tesis edilen bir dünya düzeni kurmuşlardı. Bu düalistik küresel hegemonya mücadelesi, dünya kapitalizminin seyrine de yön veriyordu. 2. Dünya Savaşı sonrasında devrimlerle birlikte dünyanın yaklaşık üçte birinin reel sosyalizm deneyimleri olarak ifade edilen idarelerce yönetilmesi, başta Avrupa olmak üzere faşizme karşı elde edilen zaferde sol direniş hareketlerinin etkili olması, savaşın ertesinde dünyanın pek çok ülkesinde komünist partilerin ciddi güç ve meşruiyet kazanması, dünya halklarının antiemperyalist mücadeleyi yükseltmesi gibi majör gelişmeler refah devletine giden yolun taşlarını döşenmesinde belirleyici olmuştu. Öte yandan klasik liberal piyasa öğretisinin iflasını ifade eden 1929 Krizi’yle birlikte oluşan anti-liberal *Zeitgeist*, kamusal müdahalenin etkili olduğu bir kapitalizmin dünya yüzeyinde yaygınlaşmasının zeminini oluşturmuştu. Merkez kapitalist ülkelerde bu temelde belirleyici olan sosyal refah devleti, reel sosyalizm deneyimlerinin yürürlükte olduğu ülkelerde planlı ekonomi politikaları ve daha çok çevre ülkelerde geçerli olan ulusal kalkınmacı politikalarla eşanlı olarak yürürlükteydi.²

Kabaca 1940’ların başından 1970’lerin ortalarına kadar çeşitli biçim ve düzeyleriyle yürürlükte olarak sosyal refah devleti, yurttaşların eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlarının kamusal hak temelinde ücretsiz ya da düşük ücretlerle giderilmesinde merkezi kamusal müdahalenin düzenleyici rol üstlendiği bir politikalar bütününe işaret eder. Kamusal müdahalenin merkezi belirleyiciliğinde düzenlenen iktisadi hayatın, sermayenin yetersiz olduğu bir konjonktürde cari olduğunun altını çizmek gerek. Bir taraftan 1929 Krizi diğer taraftan devasa bir dünya savaşı, sermayenin savaş sonrasında ciddi düzeyde yetersizlikler yaşamasına neden olmuştu. Bu nedenle kamu otoritesi, sermayenin maliyet kalemlerinin düşürülmesi yoluna gitmişti. Özellikle merkez kapitalist ülkelerde işçi sınıfının temel ihtiyaçlarının merkezi kamusal müdahaleyle giderilmesi esasen emek piyasasının maliyetlerinin de sermaye lehine azaltılmasıdır. Öte taraftan Kamu İktisadi Teşekkülleri gibi

² Fikret Başkaya, *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara, İmge Kitabevi, 1997

mekanizmalarla hem karlılığı düşük hem de kuruluş maliyetleri oldukça yüksek ara mallarını kamusal otorite bizzat üreterek sermayenin maliyetlerini aşıktan üstlenmişti.³

Dolayısıyla sosyal refah devleti uygulamaları esasen bir üretim-tüketim sarmalı üzerinden yükseliyordu. Fordizmin ulusal pazarı seri üretim organizasyonu ile doyurması, emekçileri hem üretim sürecinde tutuyor hem de üretirken kazandıklarını harcamalarıyla tüketici haline getiriyordu. Bununla birlikte siyasal yapılanma da, fordizmin ulusal ölçekli pazar önceliğiyle uyum gösteren bir biçimde ulusal ölçekte örgütlenmişti. Yani ulus-devlet ile keynesyen refahçılık arasında böylelikle birbirlerini karşılıklı olarak besleyip güçlendiren bir ilişki biçimi vardı.⁴ Sosyal refah devleti döneminde ulus-devletin homojenleştirici pratikleri, “eşit yurttaşların çıkar birliği” iddiası temelinde sosyal çatışmaları salt “sınıf” etiketiyle içeriklendirerek geçici uzlaşıcı bir müdahalecilikle uygulamadaydı. Weberiyen bürokratik sistem eşliğinde dönemin tanımlı aktörleri olarak kamu otoritesi, sermaye ve sendikalar arasında çatışmayı erteleyen, uzlaşmayı ön plana çıkaran neokorporatist bir siyaset rasyonalitesi hakimdi.

Geçici bir uzlaşma iklimini ifade eden ve bazı yaklaşımlara göre toplumun “altın çağ” yaşadığı sosyal refah devleti döneminin, esasen “zamanın ruhu” ile açıklanması gerekir. Yurttaşların sağlık, eğitim, istihdam, barınma gibi temel ihtiyaçlarının kamusal müdahale ile bir biçimde çözümlenmiş olması dünya kapitalist sistemi tarihinde bir ara dönem olarak değerlendirilmelidir. Sosyal refah devletinin kurumsal örgütlenme ve işleyişi, esasen dünya kapitalist sisteminin tarihinde sözü edilen gereklilikler temelinde yaşanmış bir parantez olarak ele alınmalıdır.

PIYASA FETİŞİZMİNİN HEGEMONYASI: WASHINGTON UZLAŞMASI NEOLİBERALİZMİ

1960’ların sonlarında düşmeye başlayan kar oranları, refah devletinin krizini beraberinde getirmişti. Öyle ki 1964 ila 1970 yılları arasında kar payları neredeyse yarı yarıya azalma göstermişti.⁵ Ulusal pazar ölçeğinde seri üretim organizasyonunu öngören Fordizm, savaş sonrası koşullarda dünya kapitalist sisteminin krizine yanıt olmuşken, azalan kar

³ Çağlar Keyder, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 230

⁴ Bob Jessop, *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, der. Alev Özkazanç, Betül Yazar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 309

⁵ Andrew Glynn, Bob Sutcliffe, “Azalan Kar Oranları”, çev. Tülay Özyurt, *Liberalizm, Refah Devlet, Eleştiriler*, der. Kemali Saybaşı, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1993, s. 207

oranları ve uzunca bir süredir devam ettiği halde düşmeye başlayan büyüme oranlarıyla bu kez fordizmin kendisi krize girmişti. Seri üretim mantalitesinin varsaydığı kitlesel tüketimde tıkanma yaşanmıştı. Fordizm, bir aşırı üretim krizi olarak semptom göstermişti. İşsizlik ve enflasyon birlikte yükselmeye başlamış yani stagflasyon ortaya çıkmış, üretim düşmüş, fiyatlar yükselmiş ve işsizlik oranları artmıştır. Sermaye birikim süreci bir bütün olarak sekteye uğramıştır. Sermaye birikim sürecinin aksamıyla ortaya çıkan krizle birlikte 1971 yılında Bretton Woods Sistemi çökmüştür. ABD'nin kamusal harcamalar eliyle soğuk savaş dönemi boyunca savaşlara ve silahlanmaya ayırdığı devasa bütçe, doların değerini düşürmüştü. ABD haricindeki ülkelerin ellerinde biriken dolarları ABD'ye altın karşılığında vermesi mekanizmasının işletilememesine neden olmuştu. Oysa Bretton Woods'ta, IMF'ye üye ülkelerin belirli oranlarda, ulusal paralarını evrensel değişim aracı olarak tanımlanan Amerikan dolarına bağlamaları ve ABD'nin de sözü edilen ülkelerin dolar talebine altınla karşılık vermesi kararlaştırılmıştı. Bretton Woods sisteminin işleyemez hale gelmesinin ardından 1973 yılında Birinci Petrol Şoku, 1978'de de İkinci Petrol Şoku yaşanmış, dünya kapitalist sisteminin krizi devasa boyutlara ulaşmıştır.

Sosyal refah devletinin krizinin ekonomi-politik veçhelerinin dışında 1968 İsyancılarından ve klasik sömürge formatındaki coğrafyalarda başlayan ulusal kurtuluş hareketleriyle hızlanan dekolonizasyon sürecinden de söz etmek gerek. 1968 İsyanı, dünya kapitalist sisteminin merkezini kendi içinden zorlamıştır.⁶ Çünkü bizzat fordizmin ve hatta sosyal refah devletinin kendisine karşı bir itiraz olarak şekillenmiştir. Sömürgecilik karşıtı ulusal kurtuluş hareketleri ise sistemi dışarıdan zorlamıştı. Dünya kapitalist sisteminin hiyerarşik ve dolayısıyla eşitsiz-bileşik yapısına ilişkin itirazları büyütülmüştü.

James O'Connor, sosyal refah devletinin krizinin altında kapitalist devletin çelişkili işlevlerinin yattığını ifade etmişti. Çünkü kapitalist devlet, sermaye birikimini bir biçimde sağlamaya çalışırken eşanlı olarak sistemin meşruiyetini de birlikte sağlamak gibi bir işleve sahiptir. “Devletin mali bunalımı”nın ardında, artan kamusal harcamalara karşılık verecek ölçüde kamu gelirlerinde artış sağlanamaması vardır. Refah devleti sermayenin maliyetlerini üstlenerek toplumsallaştırmış, sermaye lehine kamusal harcamalar yapmıştır. Ancak bu harcamalar tek taraflı olarak sermayenin hanesine yazılmış olduğundan bu harcamalar

⁶ Immanuel Wallerstein, *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, çev Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy, İstanbul, Aram Yayınları, 2005

kamusal gelir olarak geri dönmemiştir.⁷ Böylelikle devletin mali bunalımıyla sosyal refah devletinin krizi açığa çıkmıştır.

Oysa neoliberalizmin savunucuları bu analizin tam aksi olacak biçimde sistemin krizinin asıl nedeni olarak sermaye aleyhine devasa boyutlarda büyüyen kamuyu işaret ettiler. Yani sosyal refah devleti anlayışının tam zıttı olacak biçimde kendi teorilerini oluşturdular. Buna göre kamu, haddinden fazla büyüyerek sermayenin karlılık alanlarını kaplamış ve etkinsizlik yaratarak sistemin krize girmesine neden olmuştur. 1970'lerle birlikte büyüme oranlarının uzun bir süre sonra düşmeye başlamasının, enflasyonun iyice artmış olmasının, işsizliğin yükselmesinin nedeni budur. Neoliberallere göre ekonomiye yönelik devlet müdahalesi, her türden kötülüğün ebesidir. Bu kalkış noktasından hareketle “devlet versus piyasa” denklemini kuran neoliberaler, düşünsel kökleri Friedrich von Hayek’e kadar götürülebilecek olan, piyasanın şayet kamusal müdahale olmazsa, özü gereği kendiliğinden ilahi bir biçimde kusursuz olarak işleyeceği fikrini savundular. Neoliberalizm, kendisini sosyal refah devleti teorisinin ve uygulamalarının zıttı olacak biçimde kurgular. Chicago Okulu ve Milton Friedman ile özdeşleşmiş olan bu yaklaşım, esasen radikal bir piyasa fetişizmine dayanır. Piyasanın hem iktisadi etkinlik hem de insan özgürlüğünü sağladığı iddia edilir. Bu nedenle sermayenin önündeki tüm engeller kaldırılmalıdır. Bunun sağlanması için de deregülasyon, özelleştirme, liberalleşme ve ihracata dayalı büyüme modeli temelinde ekonomi politikaları oluşturulmalıdır.

Hem iktisadi alanda, hem de siyasi-toplumsal alanda özgürlüklere vurgu yapan neoliberalizmin pratiğe dökülmesi ise özgürlükleri ortadan kaldıran radikal pratiklerle kendisini gösterdi. 1973 yılında Şili’de CIA desteği ve Chicago Okulu’nun katkılarıyla faşist Pinochet eliyle, dünyada ilk kez seçimle işbaşına gelmiş sosyalist yönetim olan Salvador Allende hükümetine askeri darbe yapıldı. Şili darbesiyle neoliberalizm “laboratuar”da hayata geçirilmiş oldu. Ardından 1979’da İngiltere’de Margaret Thatcher, 1980’de ABD’de Ronald Reagan işbaşına gelerek dünya kapitalist sisteminin iki merkez üssü agresif neoliberalizme geçerek küresel hakimiyetini sağlamaya başladı. Türkiye’de de 12 Eylül 1980 faşist darbesinin nedenleri arasında, 24 Ocak Kararları olarak bilinen neoliberalizme geçiş belgesinin hayata geçirilmesi amacının yer aldığı ortadadır. Yani neoliberalizme geçiş, merkez kapitalist ülkelerde seçimle sağlanmışken, çevre ve yarı çevre ülkelerde bu geçiş süreci askeri darbelerle sağlanmaya çalışılmıştır.

⁷ James O’Connor, “Devletin Mali Bunalımı”, çev. Filiz Özyurt ve Tülay Özyurt, *Liberalizm, Refah Devleti, Eleştiriler*, der. Kemali Saybaşı, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1993, s. 251-256

Serbest piyasa sisteminin kusursuzluğu temel iddiası üzerine kurulu Washington Uzlaşması neoliberalizminin sermaye birikim sürecini sağlama modeli ise postfordizmle uyum içerisindeydi. Seri üretim organizasyonu yerine esnek üretim organizasyonu, ulusal pazar yapılanması yerine uluslararası ölçekte bir pazar yapılanmasını ifade eden postfordist üretim modeli, minimal devlet anlayışı ve sermayenin büyük bir akışkanlık kazanarak yeryüzünde dolaşması anlamındaki küreselleşmeyle birlikte piyasa fetişizminin mutlak hakimiyetinin iktisadi ruhu olmuştur.

Tüm bu süreçte “ikiz kurumlar” olarak ifade edilen Dünya Bankası’nın ve IMF’nin etkinliği değişen rolleriyle birlikte artmıştır. İkinci petrol şokuyla iyice açığa çıkan özellikle çevre ve yarı çevre petrol ithalatçısı ülkelerin artan borç talebi, özel kredi kuruluşlarının buna cevap verememelerine ve Dünya Bankası’nın devreye sokulmasına zemin hazırlamıştır. Böylelikle 1980’lerle birlikte neoliberalizmin küresel uygulamasında Dünya Bankası ve IMF oldukça kritik rollerle tanımlanmıştır. “Yapısal uyum programları” adı altında Dünya Bankası ülkelerin kredi ihtiyacını karşılarken bu borca karşılık IMF’nin siyasal ve ekonomi alanındaki politikalarının uygulanması şartı koşulmuştur. Washington Uzlaşması neoliberalizmi Dünya Bankası ve IMF eliyle borç sopası gösterilerek halklara dayatılmıştır.

NEOLİBERALİZMDE REVİZYON: POST-WASHINGTON UZLAŞMASI NEOLİBERALİZMİ

Piyasa fundamentalizmi temelinde yürürlüğe konan agresif neoliberal politikaların çok geçmeden istenen sonuçları vermediği ortaya çıktı. “Devlet versus piyasa” denklemi üzerine inşa edilerek hayata geçirilen özelleştirme, deregülasyon, ticari liberalizasyon, ihracata yönelik rekabetçi döviz kuru, serbest dış ticaret, emek piyasasının esnekleştirilmesi ve yabancı sermaye yatırımlarının önünün açılması gibi politikalar gelir dağılımını daha da bozmuş, yoksulluğu ve borçluluğu daha da arttırmış, iktisadi büyüme umulduğu kadar gerçekleşmemiştir. Bu nedenle neoliberalizmde revizyona gidilerek sermaye birikim sürecinin aksamaması için tadilatlar girilmiştir. Agresif bir kamu (devlet) karşıtlığının piyasanın da yararına olmadığı fikri yerleşmeye başlamış, işler bir piyasa ekonomisi için kamusal müdahalenin elzem olduğu açıktan kabul edilmiştir.

Post-Washington Uzlaşması olarak tarif edilen yeni paradigmada esasen kamusal otoritenin piyasanın hem düzenlenmesinde hem de meşrulaştırılmasında kritik önemde olduğu fikrine dönüş yaşanmıştır. Örneğin Dünya Bankası’nın 1997 tarihli *Değişen Bir Dünyada Devlet* başlıklı raporu Post-Washington Uzlaşması’nın net bir göstergesidir. Bu raporla

devletin işler bir piyasa ekonomisinin işleyişinde hem kurumsallaştırıcı hem de meşrulaştırıcı işlevleri açıkça ifade edilmiştir. Bunu raporda sıkça görülen “etkin devlet” kavramsallaştırmasından da görmek mümkündür. “Minimal devlet”, “gece bekçisi devlet” gibi kavramlarla ifade edilen yaklaşımdan vazgeçilmiştir. İşler bir piyasa ekonomisi için partner, katalizör ve kolaylaştırıcı devlet anlayışının pratiğe dökülmesi gerektiği raporun ana fikridir. Bu fikir doğrultusunda uygulamaya da geçilmiş, işler bir piyasa ekonomisinin sağlanması için piyasayı düzenleyen ve denetleyen kamusal kurumların varlığının elzem ve hayati olduğu savunulmaya başlanmasıyla birlikte “üst kurullar” ya da “bağımsız idari otoriteler” olarak da ifade edilen yapılar oluşturulmaya başlanmıştır. Böylelikle neoliberalizmin tadilatıyla, serbest piyasa ekonomisini denetleyici ve düzenleyici amaçlarla pek çok alanda üst kurullar oluşturulmuştur.

Bunların yanı sıra Post-Washington Uzlaşması, aynı zamanda toplumsal-siyasal bir kurguyu da içermiştir. Margaret Thatcher, piyasa fetişisti kamu karşıtı agresif neoliberalizmi savunurken işi daha da ileriye götürmüş “toplum diye bir şey yoktur” diyebilmişti. Ancak Post-Washington Uzlaşması ile yolsuzluk ve yoksulluk da toplumsal sorun alanları olarak tarif edilmiş, her ikisine karşı mücadele edilmesi gerektiği savunulmuştur. Yani toplumsal-siyasal sorunlar ile piyasa sistemi arasında etkileşimsel ilişki olduğu ifade edilerek ekonomi ile siyaset arasında var olduğu savunulan radikal ilişkisizlik yaklaşımının tersi savunulmaya başlanmıştır. Dahası, toplumsal alan devlet, özel sektör ve sivil toplumdan oluşan üçlü sacayağıyla tanımlanmış, bu üçlünün ortaklaşa ve birlikte karar alıcılığı temelinde adına “yönetişim” adı verilen bir paradigma değişiminden söz edilmiştir. Post-Washington Uzlaşması’yla piyasa ekonomisine katılımcılık eklentisi yapılmaya çalışılmıştır.

Serbest piyasa sisteminin işleyişinde toplumsal katılımın ve kamusal düzenleyici kurumların devreye sokulması, küresel kapitalizmin, tekrar sosyal refah devleti gibi uygulamaları hayata geçireceğini ummak gibi hatalı beklentilere de sebebiyet verdiği söz etmek gerek. Bu varsayım, fazlasıyla iyimserlik olacaktır. Sisteme karşı demokratik basınç uygulayan güçlü direniş odakları ve aktör konumundaki merkezkaç kuvvetler var olmadığı sürece, emeğiyle geçinen insanların sosyal maliyetlerinin bir hak olarak merkezi kamusal müdahaleyle giderilmesi çabalarının söz konusu olmayacağı açıktır. Merkez kapitalist ülkelerde bir biçimde uygulamaya konmuş sosyal refah devleti uygulamaları tarihsel bir bağlama sahiptir ve esasen dünya kapitalizminin tarihinde bir parantezdir. Zaten post-Washington Uzlaşması adı verilen revize yaklaşım, neoliberalizmin içinden konuşan, neoliberalizmi sahiplenen bir mahiyettedir.

SÜREKLİ KRİZ HALİ: 2008 KRİZİ SÜRÜYOR

Neoliberalizme sadık kalınarak, Washington Uzlaşması neoliberalizminin katı piyasa fetişizminin yumuşatılması da esasen pek bir işe yaramamıştır. 2008 Krizi, bunun en net göstergesi olmuştur. 2008 Krizi, bir yapısal krizdir. 2008 Krizi, neoliberalizmin bir krizidir. Çünkü 2008 Krizi esasen, neoliberalizmin ekonomi mimarisinin temel taşıyıcı kolonlarından olan finansallaşma ve borç krizidir. Hatırlanacak olursa 2008 Krizi'nde dünya tarihindeki en büyük banka iflası olduğu söylenen Lehman Brothers'ın 613 milyar dolar gibi devasa bir meblağla iflas ettiğine tanık olunmuştur. Bir yandan hane halklarının aşırı borç yükü altına girmesi, bir yandan özellikle gayrimenkul piyasalarının balon gibi şişmesiyle, bankaların elindeki gayrimenkullerin değersizleşmesi, finans piyasalarını vurmuyordu. Çünkü mortgage kredilerinin ödenememesiyle kriz, gayrimenkul teminatına dayalı türev ürünler üzerinden zincirleme bir biçimde tüm finans piyasasını sarmıştı. Bankaların kredi bulamamasıyla ciddi bir likidite sorunu yaşanmıştı. Krizle birlikte kısa vadede hem bankalar, hem de gayrimenkul mortgage şirketleri iflas etmişti.

Kriz ertesinde özellikle FED öncülüğünde bir çözüm olarak sunulan parasal genişleme politikaları tekrardan popülerleşmişse de ekonomik durgunluktan halen çıkılamamıştır. Dünya kapitalist sistemi, 2008 Krizi'ni aşamamıştır. Çünkü neoliberalizm revize edilmeye çalışılmış olsa da, kriz hem nedenleri itibariyle hem de sonuçlarıyla hala orta yerde durmaktadır. Dünya kapitalizmi istenen büyüme oranlarını yakalayabilmiş değildir. Dahası, 1960'lardan bu yana her on yıllık periyotlarda dünya büyüme ortalamasına bakıldığında ciddi bir düşüşün söz konusu olduğu görülüyor. 2008 Krizi'nin ertesinde yani 2010'lu yıllarda büyüme ortalaması da kendisinden önceki on yılların ortalamasının hayli altında seyretmiştir.

Dolayısıyla 2008 finans kapital krizi, neoliberalizmin dijitalleşmiş anti-ekonomisinin⁸ karşı karşıya kaldığı büyük buhrana işaret eder. Öyle büyük bir buhrandır ki, neoliberalizm mezara gömdüğünü iddia ettiği devleti geri çağırarak bu buhrandan çıkmanın yolunu aramıştır. Pirüpak piyasa mekanizması iddiası 2008 krizi ile birlikte tümünden çökerken neoliberal dünya sisteminin merkezi devleti ABD, çok sayıda şirketi kamulaştırarak kamu karşıtı neoliberal piyasa rasyonalitesinin iflasını ilan etti.

⁸ Ekonomi köken itibariyle Antik Yunanda bir evin geçim kaynaklarına verilen addı. Bu yönüyle somut ürün ve geçim malzemelerine işaret eder. Neoliberalizmin finans kapital evresi ise somut ürün olmadan tamamen dijitalleşmiş bir ekonomi modeli olarak işler. Bu yönüyle dijitalin varlığı, geçimlik ürünün/somut emeğin/değerin ortada olmadığı bir anti-ekonomidir.

Piyasa rasyonalitesine dair tartışmalar 90'lı yıllara kadar götürülse de neoliberal güçler ilanı ancak 2008 krizi ile gerçekleştirmiştir. Tekrar altını çizmek gerekirse Dünya Bankası, 1997 tarihli *Değişen Bir Dünyada Devlet* başlıklı raporuyla “minimal devlet” iddiasının başarısızlığını itiraf ederek “etkin devlet” söylemine geçmişti. Devleti göreve çağıran bu söylem tertibatını destekleyecek şekilde Francis Fukuyama da “ideolojilerin sonu” iddiasından vazgeçerek “güçsüz devletlerin” sistemi tehdit ettiği söylemine dönüş yapmıştı. Bu temelde “devlet inşası”ndan dahi söz edebilmişti.⁹ Dolayısıyla 2008 Krizi'yle birlikte liberalizm ile devlet arasındaki zorunlu ilişki pratik bir karşılık kazandı. Elbette ki bu zorunlu ilişki kamusal müdahalenin halk yararına değil, kapitalizmin yeniden üretilmesi adına gerçekleştirilmekteydi.

COVID-19 PANDEMİSİ ÖNCESİ NEOLİBERALİZM, SAĞ POPÜLİZM VE DİRENİŞ HATLARI

2008 Krizi'nin vurduğu temel sınıf olan orta sınıfların tutumu, otoriter sağ popülist liderlere sarılmak şeklinde zuhur etmişti. Orta sınıfların kaybı arttıkça siyasi iktidara karşı tutum alacağına dair totalci ve determinist yaklaşım boşa düşmüştü. Bu bilindik orta sınıf analizinin aksine işaret eden bir başka analiz Bekir Ağırır'dan geldi. Ağırır: “Varsayıldı ki hep, orta sınıf genişledikçe, güçlendikçe, kentli orta sınıflar büyüdükçe demokrasi talebi, özgürlük talebi yükselir. Ama görüyoruz ki öyle değil. Yaptığımız bütün araştırmalar gösteriyor ki, özellikle geleneksel orta sınıf ve yeni orta sınıf dediğimiz küme enikonu otoriter, devletin her şeyi denetlemesinden yana, hatta ekonomik rekabete bile karşı. Teori öyle demiyordu”¹⁰ demişti. Akademisyen Evren Balta da orta sınıfların tutumu ile sağ popülist liderlerin kesiştiği noktanın psiko-politik analizini şöyle tarif etmişti: “sağ popülizm, ekonomik olarak kaybeden grupların öfkesi ile kültürel farkın yarattığı gerilimi bir araya getiriyor. Öfkeyi çoğu zaman dışsallaştırıyor. Dışarıdan gelen göçmenlerin, fikirlerin, malların başımıza gelenlerden sorumlu olduğunu söylüyor. Aşınan kurumlar yerine belirli bir

⁹ Francis Fukuyama, *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006

¹⁰ Bekir Ağırır: “AK Parti 1 Kasım'da 100 Kişiden 45'inin Desteğini Alıyordu, Şimdi ise 26 Kişinin Desteğini Alıyor” <https://t24.com.tr/video/ak-parti-makbul-vatandasligi-kaldirmadi-bunun-yanina-dindarligi-ve-kartal-imam-hatip-i-ekledi,24112>

liderle duygusal bir bağ kurmayı öneriyor. O duygusal bağın tedirginlik çağında yegâne yol gösterici olabileceği hissini güçlendiriyor.”¹¹

Neoliberal politikalarından kaynaklı olarak ortaya çıkan bu krizde, kapitalizmin sapmaları yaşandı ve yaşanmaya da devam ediyor. Kapitalizmin kendisine yeni bir form aradığı, yeniden-üretim iktisadi, politik ve sosyal normlarını ve/veya normsuzluğunu inşa etmeye çalıştığı, alternatif direnişlerin ise kapitalizmi zorladığı bir ara buzul çağda sağ-popülist yönetimler gittikçe yaygınlaşmaya başladı. Bu yönetimler, geçmişle melankolik özlemi çağırın, asr-ı saadetçi, kurulu liberal demokrasi düzenini eleştiren, ulusalcılığı yeniden kamusal ayin nesnesi haline getiren, demokrasiyi prosedürel olarak gören, denge ve denetleme ağırları ile güçler ayrımının “halk” için yararsız şeyler olduğu savını tekrarlayan, kendisini göçmen / Müslüman / Kürt / Hristiyan / kadın gibi sınıfsal, kültürel, etno-dinsel ötekilerin “ontolojik” karşıtlığı üzerinden kuran anlayış hızla Amerika, Latin Amerika, Rusya, Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu’da türemeye başladı.

2008 finans krizi ile birlikte neoliberalizmin sürdürülemeyeceği ve kapitalizmin sistemik krize giriş yaptığı tartışmaları alevlenmişti. Bu tartışmalar bir yandan sağ popülist liderlere zemin hazırlarken diğer yandan IŞİD, İhvan ve Neo-Nazi gibi etno-dinsel radikal sağ oluşumları sahneye çıkardı. Neoliberalizmin iflası ile kapitalizm, karşı karşıya kaldığı krizden çıkış yolu olarak daha fazla devleti ve radikal sağ pusula olarak gördü. Sermaye birikim rejimi devlete ve radikal oluşumlara yaslanarak eşitlik, adalet ve özgürlük taleplerine karşı neo-faşizm ve faşizmin devlet dolayımı ile kurumsallaşmasını imdada çağırdı.

Bu süreçte bir yandan ulusal sınırları aşan şekilde örgütlenen ve kültürel, etno-dinsel motivasyon ile ötekini düşmanlaştıran yaklaşım devreye girdi. Reinhart Koselleck’e göre tarihsel olarak kurulan öteki tanımı, ‘kafir, zındıklar’ ve ‘gayri-insanlar’ gibi alt insan kategorileri üzerinden kurulur ve her ne kadar modern dönemde kavram ‘sekülerleşmiş’ olarak kabul edilse de modern düşünüşe içkin olan eskatolojik kurtuluşun kavram üzerindeki etkisini yadsımaz.¹² Bu yönüyle kültürel ve etno-dinsel motivasyonu merkeze alan radikal sağ oluşumlar-çeteler bir yandan eskatolojik kurtuluşu post-modern dönemde yeniden canlandırmış, diğer yandan şiddetin öz-meşrulaştırması ile dünya halklarına büyük bir karanlığı küresel haritanın her bir köşesinde yaşatmıştır. Bu vahşet özneleri, şiddeti siyasal

¹¹ “Evren Balta: ‘Güç Politikası Üzerinden Dünyayı Okumak Son Derece Yanlış’” <https://www.evrensel.net/haber/391410/doc-dr-evren-balta-guc-politikasi-uzerinden-dunyayi-okumak-son-derece-yanlis>

¹² Reinhart Koselleck, *Kritik ve Kriz*, çev. Eylem Yolsal Murteza, İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2012, s. 228

gösterinin ve motivasyonun aracı haline getirerek teknolojik araçlar üzerinden her haneye sirayet ettirmiştir. Her ne kadar liberal kesimler tarafından bir “barbarlık” göstergesi olarak lanse edilse de bu radikal sağ ve şiddet pornografisinin döllendiği yatak kapitalizm ve neoliberalizmdi.

Kapitalizmin krizine paralel olarak etno-dinsel ve radikal çeteler ile sağ popülist liderler dünya haritasının her bir köşesini parselledi. “Make America Great Again”, “Vakit Türkiye vakti” gibi sloganlara yükledikleri büyük iddialarla sağ-popülist liderler, post-siyaset çağının kurallarına tabiydiler. Post-siyaset çağı, politikacıların sadece vaatleri ile değil, vaatlerinin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi ile ilgileniyordu. Bu yönüyle, ara buzul çağ, vaat edilen zamanın tamamlanmasına değil, beklenen zamanın giderek kısalmasına bağlıydı. Bu zamansal aralıkta bir yandan gelir dağılımında adaletsizlik artıp yoksulluk derinleşir ve yaygınlaşırken diğer yandan sağ popülist liderler itirazlara karşı hazırlıklarda vites yükselterek sistemlerin ve yaşamın kendisini güvenlikleştirme yoluna gitti. Her mevzunun “güvenlik” ile açıklanmaya başlandığı bir kamusal tartışma örgütlenerek “güvenlik politikalarına” rıza üretilmeye çalışıldı. Somut ve soyut düşman kategorileri arttırılarak siyaset bir etkinlik sahasından varoluş meselesine dönüştürülmek istendi. Türkiye’de “beka” söylemi ile örnekleyebileceğimiz bu yaklaşımın hem toplum hem de bir arada yaşam için bizatihi kendisi güvenlik problemi doğurmaya başladı. Çünkü yaşamın güvenlikleştirilmesi ve siyasetin ontolojik zeminde kurulması toplumsal ayrışmayı derinleştirdi, haklar mücadelesini bastırdı. Bu zeminde ekonomik krizler derinleşti ve sınıf-kimlik-inanç eksenlerini kesen çoklu krizleri var ederek asli bir güvenlik sorunu yarattı.

Otoriter sağ-popülist liderler, vaat ettiklerini hızlıca gerçekleştiremedikçe toplumsal devinim arttı ve bizatihi liderlerin kendi politikaları rahatsızlık vermeye başladı. Neoliberalizmin yarattığı iktisadi krizin, sağ-popülist liderler aracılığıyla kültüre, toplumsala, siyasala bulaşması ve krizleri derinleştirmesi yeni bir isyan dalgasının habercisi oldu. Ve böylece halk ayaklanmaları tekrar baş göstermeye yüz tuttu. Bağdat’ta aylardır yoksulluğu, işsizliği ve yolsuzluğu protesto eylemleri devam ediyor. Beyrut’ta sosyal medyaya vergi halkı sokaklara çıkardı, başbakan istifa etmek zorunda kaldı. Barcelona’da Katalan siyasetçilerin cezalandırılmasına tepki olarak başlayan eylemler ile hayat durma noktasına geldi. Ekvator’da akaryakıt zammı sebebiyle başlayan eylemler neticesinde zam kararnamesi geri çekildi. Azerbaycan’da halk, yolsuzluk, rüşvet ve düşük maaşları protesto etmek için sokaklara indi. Cezayir’de halk Buteflika’nın yeniden ve beşinci defa cumhurbaşkanı adayı olmasını protesto etti. Buteflika istifa etmek zorunda kaldı. Bir son örnek olarak da Şili’de elektrik zammına

karşı başlayan sokak direnişlerinin büyüyerek devam ettiğini not etmek gerek. Neoliberalizmin en acımasız laboratuvarı olarak kullanılan Şili’de bir eylemcinin pankartındaki cümleler son dönemdeki direnişlerin sloganı olarak öne çıkıyor: “Neoliberalizm Şili’de doğdu ve Şili’de ölecek.”

Bu isyanların ortak taleplerinden bahsetmeden önce önemle belirtmeliyiz ki, yeni toplumsal hareketler öngörülemezdir. Nitekim bir anda patlak veren ve yaygınlaşan pandemiden hemen önceki isyanlar da öngörülememiştir. Dünya geneline yayılan bu “hayalet isyanlar”ın birkaç ortak talebi var. Mahmut Üstün bu isyanları “Halk isyanlarında üçüncü dalga” olarak tanımlamıştır. Bu isyanların ortak taleplerini “Tek adam rejimine karşıtlık, yolsuzluklar, hayat pahalılığı ve işsizlik” olarak sıralamıştır.¹³ Akademisyen Engin Sustam ise verdiği röportajda son isyanlara ilişkin “yeni dalga yeni bir isyanı haber veriyor ve diğerinden farklılaşıyor” demiş ve yaşananları “bütünleşmiş dünya kapitalizmine karşı, moleküler devrimci dalga” olarak tarif etmiştir.¹⁴

Halk isyanda çare ararken, kapitalist merkez bir süredir çeşitli karmaşalar yaşamakta ve neoliberalizmin yarattığı büyük buhrana çözüm aramaktadır. Bir başka deyişle kapitalizmin en belirgin özelliklerinden biri olan “kendisini yeniden üretme” yuvasını aramaktadır. Kapitalist merkez, 2008 finans krizi ile birlikte ayyuka çıkan ve ara buzul çağda ihtiyaç duyduğu otoriter sağ-popülist liderlerin derinleştirdiği buhrandan çıkış için uzunca bir süredir tartışmalar yürütmektedir. Bu tartışmalar yürürken, kapitalist merkezde işlerin karışık olduğuna dair güçlü veriler baş göstermiştir. İngiltere’de aşırı sağcı Boris Johnson’un Brexit’i başaramaması ve Avrupa’nın kültürel merkezlerinden biri olan İngiltere’nin içeriye kapanma sürecinin uzaması bir vaka olarak ortaya çıkmıştır. Yine Trump’ın hem Meksika sınırında duvar örme hem de ticaret savaşlarını gerçekleştirmeyi başarma sözlerinin vaat olarak kalması bir başka değerlendirilmesi gereken vaka olarak önümüzdedir. Merkel’in sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa etmeye çalışmasının engellenmesi ile Macron’un Avrupa Ordusu önerisi ise geçmişte tanık olduğumuz şeyler olsa da veri olarak krizdeki arayışları anlamlandırmamıza yardımcı olmuştur.

Bu karmaşıklıkların yanı sıra fikri diyebileceğimiz tertibatlar da gerçekleşmiştir. Kapitalist sömürünün üst çatılarından biri olan IMF’nin başına Marx Enstitüsü mezunu

¹³ “Mahmut Üstün: ‘Halk İsyanlarında Üçüncü Dalga: Rüzgar Sola mı Dönüyor?’” <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/10/28/halk-isyanlarinda-ucuncu-dalga-ruzgar-sola-mi-donuyor>

¹⁴ “Engin Sustam: ‘Son İsyanlar: Moleküler Devrimci Dalga’” <https://gazetekarınca.com/2019/11/son-isyanlar-molekuler-devrimci-dalga/>

Georgieva'nın seçilmesi tarihin ironisi mi, trajedisi mi olduğu henüz belli olmasa da dikkat çekici bir gelişme olarak not edilmek durumundadır. Yine Amerika'da Bernie Sanders, Elizabeth Warren, İngiltere'de Jeremy Corbyn gibi sol siyasetçilerin genç kuşakların desteğiyle popülerite kazanması ve bunun anti-sosyalist, anti-sovyetik, anti-komünist propagandanın yıllarca topluma enjekte edildiği topraklarda gerçekleşmesi muktedirler için beklenmedik bir gelişme olarak kayda geçti. Fikri arayışların takibi açısından 2001 yılı ekonomi Nobel'i sahibi olan, Ekonomi Danışmanları Konseyi eski başkanı, Dünya Bankası eski baş ekonomisti Joseph E. Stiglitz, 19 Nisan 2019'da New York Times'ta "yegâne seçeneğimiz 'ilerici kapitalizm'" diye buyurdu. "İlerici kapitalizm" savunusu, piyasaların de-regülasyonunu eleştiriyor ve sağ-popülist liderlerin sermaye yanlısı tavrının durumu daha fazla kötüleştirdiğini beyan ediyordu. Buna karşı daha az rekabetçi piyasaları ve piyasanın kesinlikle topluma hizmet etmek üzere kanalize edilmesini salık veriyordu. Ve son olarak Stiglitz'in tasvirini de aktaralım: "ilerici kapitalizm, seçmenler ile seçilmiş devlet adamları, işçiler ile büyük şirketler, zengin ile yoksul ve iş sahibi olanlarla işsiz veya becerilerine karşılık gelen işlerde çalışmayanlar arasında yeni bir toplumsal sözleşmeye dayanıyor."¹⁵

2008'de ayyuka çıkan kriz dinamiğinin toparlanamaması ve kapitalizmin yeniden üretilecek zihni ve maddi re-organizasyonunun yaratılamaması süreci devam etmektedir. Raul Zibechi'nin Mao üzerinden yaptığı analiz Covid-19 pandemisi öncesi küresel arayışlar ve itirazlar diyalektiğinin yer aldığı momenti tasavvur eder gibiydi: "Mao Zedung'un işaret ettiği üzere, büyük bir kaos olumlu bir şey de olabilir. Büyük bir düzenlilik, sermayenin birikime devam etmek için ihtiyacı olan toplumsal çimentodur. Fakat düzensizlik, şeyleri dönüştürmeye yetmez. Sistem, eğer bizler mevcut durumu halkların yararına bir senaryoya döndürmenin yollarını bulamazsak, onları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek, kendisi açısından yararlı olabilen kafa karışıklığından faydalanmak adına toplumsal protestoları istismar edecektir."¹⁶

¹⁵ "Joseph E. Stiglitz: 'Yegâne Seçeneğimiz 'İlerici Kapitalizm'" <https://medyascope.tv/2019/04/27/joseph-e-stiglitz-yegane-secenegimiz-ilerici-kapitalizm/>

¹⁶ "Raúl Zibechi: 'Gökkubenin Altındaki Büyük Kaos'" <https://sendika64.org/2019/11/gokkubenin-altindaki-buyuk-kaos-raul-zibechi-567590/>

PANDEMİ DÖNEMİNDE EKONOMİ-POLİTİK VE SAĞ POPÜLİZM

Kapitalizmin krizinden yükselen sağ popülizm ve radikal çetelere karşı gençlerin ve kadınların öncülüğünü yaptığı direniş ve itiraz hatları geliştirdi. Bu diyalektik henüz dengeye oturmamış iken, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 hızlıca tüm dünyaya yayıldı ve küresel pandemi ilan edildi.

Pandeminin ekonomi-politik yaşama etkisi ve sağ popülist yönetimler ile toplumların pandemiye karşılama tarz ve tutumlarına değinmeden önce pandemi öncesi dünya ekonomisinin görünümünü ana hatları ile ele almakta fayda var. Pandemi öncesi iktidar-halk arasındaki gerilimler üst seviyelere çıkarak dünyanın her bir yerinde baş göstermiştir. Bunun yanı sıra gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk, işsizlik, borçlanma gibi iktisadi başlıklar öne çıkmıştır. İktisadi başlıkların yanı sıra nükleer silahlanma yarışı ve tüm küreyi içerecek şekilde bölgesel ve jeo-stratejik risklerin had safhaya yükselmesi bir başka krize işaret etmekteydi. Küresel iklim krizi ise her bir aktörün mutabık olduğu sorun olarak ön sıralarda yer almaktaydı.

Davos'taki Dünya Ekonomik Zirvesi'ne İngiliz yardım kuruluşu Oxfam tarafından sunulan "Kamu mülkü mü yoksa özel servet mi" başlıklı raporda Oxfam Direktörü Winni Byanyima "26 milyarların servetinin dünyanın fakir yarısından fazla olduğunu" söyledi.¹⁷ Bu rapora göre dünyadaki 2 bin 153 milyarların sahip olduğu servet 4 milyar 600 milyon kişinin toplam varlığından fazlaydı. Bir başka deyişle, dünya üzerindeki milyarların serveti dünya nüfusunun yüzde 60'ının toplam servetini aşıyordu. Rapora göre 2018 yılında milyarların serveti yüzde 12 oranında ya da günde 2,5 milyar dolar artmış. Dünya nüfusunun fakir yarısı ise günde 500 milyon dolar daha fakirleşmiş ve zaten sınırlı olan maddi varlığı yüzde 11 oranında erimişti. 2019 yılında yayınlanan Uluslararası Finans Enstitüsü raporundaki verilere göre dünya ekonomisi büyüklüğünün üç katı borçlu durumdaydı. Kamu, özel sektör ve hane halklarının borçları 250 trilyon dolar ile tarihi rekor düzeyde ve 2019 yılı itibariyle bu rakamın 255 trilyon dolara ulaşması öngörülüyordu.

2019 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler'in yoksullukla ilgili bir raporunda, ülkeler arasındaki büyük eşitsizlikler olduğu belirtildi. Rapor, ülkelerin kendi içlerindeki farklı kesimlerdeki gelir dağılımı konusunda da çok büyük farklılıklar olduğunu ortaya koydu. BM Kalkınma Programı UNDP'nin "2019 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk" raporu 101 ülkeden

¹⁷ "Oxfam: 'Sosyal Eşitsizlik Artıyor'" <https://www.dw.com/tr/oxfam-sosyal-esitsizlik-artiyor/a-47163444>

elde edilen verilerle hazırlandı. Veriler iki yüksek gelirli, 31 düşük ve 68 orta gelire sahip ülkelerden elde edildi. Raporda, dünyada 1 milyar 300 milyon insanın yoksul olduğu belirtilerek bu kişilerin yoksulluğu saptanırken sadece ekonomik durumlarıyla ilgili tespitlerin dışında sağlık, kötü yaşam kalitesi, kötü çalışma koşulları, şiddet riski gibi bir dizi verilerin değerlendirildiği kaydedildi. 2019 raporunda, yoksulluğun dünyanın her tarafında olduğu, bu durumun insanlar arasında ciddi eşitsizliklere yol açtığı kaydedildi. Gelişmekte olan ülkelerde insanlar arasındaki eşitsizliğin giderilmesi için mutlaka bir dizi yeni önlemlerin alınması gerektiği vurgulandı. Kıtalar ve ülkeler arasındaki eşitsizlik rakamlarının karşılaştırıldığı raporda Güney Afrika ülkelerinde eşitsizlik oranı yüzde 6,3 olarak açıklandı. En fazla yoksulun bulunduğu Afrika'nın Sahra bölgesinde ülkeler arasındaki eşitsizlik oranları arasında da çok büyük farklar olduğu saptandı. Sudan'da eşitsizlik oranı yüzde 91,9 olarak açıklandı. Güney Asya'da ülkeler arasındaki eşitsizlik oranları arasında çok büyük farklar olduğu belirtildi. Bir Güney Asya ülkesi olan Maldivler'de eşitsizlik oranı yüzde 0,8 olarak belirlenirken aynı bölgede bulunan Afganistan'daki eşitsizlik oranının yüzde 55,9 olduğu saptandı. Raporda yoksul olarak tespit edilen 1 milyar 300 milyon insanın neredeyse yarısına tekabül eden 663 milyon kadarının, 18 yaşın altındaki çocuklar olduğu saptandı. 663 milyon yoksul çocuğun 428 milyonun da 10 yaşın altında olduğu belirlendi. Yoksul çocukların çok büyük bir çoğunluğunun yüzde 85 oranında Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgesinde yaşadıkları kaydedildi. 10 yaşın altındaki yoksul çocukların büyük bir bölümünün, daha çok Burkina Faso, Çad, Etiyopya, Nijer ve Güney Sudan'da yaşadıkları saptandı. Dünyadaki derin eşitsizlik görüntüsünün bir benzeri de Türkiye'de yaşanmakta, AKP iktidarında eşitsizlikler derinleşmekteydi. Buna göre, 34 Avrupa ülkesi içinde gelir dağılımı eşitsizliği sıralamasında Türkiye ikinci sırada yer aldı. Türkiye'de en zengin yüzde 20'lik nüfus, toplam gelirin neredeyse yarısını (yüzde 47,4) alıyor. Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) 2017 yılına ait Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre Türkiye gelir dağılımı eşitsizliğinde Sırbistan'ın ardından ikinci sırada bulunuyordu. Yani, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19, Türkiye'de eşitsizliklerin derinleştiği, dünya çapında toplumların itirazlarının yükseldiği, karşılığında sağ popülist yönetimler ve liderlerin güvenikleştirme ve baskı politikalarını derinleştirdiği bir dönemde hızlıca dünyaya yayıldı.

HDP'nin "Covid-19 Pandemisi Ve Türkiye Ekonomisi Raporu"na göre "küresel salgının başlaması ile birlikte birçok ülke tarafından öngörülen tedbirler alındı. Her ülke salgının başladığı zaman itibarıyla, mevcut ekonomik gücü paralelinde tedbirleri aldı. Almanya 750 milyar euro değerinde bir kurtarma paketini kabul etti. 300 milyar Euro'ya

kadar şirket kredisi duyuran Fransa, bunun yanı sıra 45 milyar Euro da likidite desteğine ayırdı. İtalya’da hükümet, ilk kısıtlamalarda toplam 25 milyar Euro değerinde bir önlemler paketi açıkladı. ABD Covid-19 salgınının ekonomik ve toplumsal yıkımına karşılık yaklaşık 2 trilyon dolar değerindeki yardım paketi açıkladı. Çin, IMF verilerine göre virüsle mücadele amacıyla yapılacak mali yardıma yaklaşık 183 milyar dolar ayırdı. Birleşik Krallık yönetimi 81 milyar dolar değerinde ekonomik yardım paketi açıkladı. G20 ülkelerinin Covid-19’la mücadelede aldıkları mali önlemler toplamda 5 trilyon dolar değerindeydi.

Tarihin gördüğü en büyük iktisadi krizlerden birine kapı aralayan Covid-19 pandemisine karşı ülkelerin oldukça büyük meblağlar üzerinden aldığı tedbirlere karşı Türkiye’de açıklanan meblağ 100 milyar TL ile sınırlı kaldı. Bu miktar, açıkladığında yaklaşık 16 milyar dolara tekabül ediyordu. Çünkü Türkiye pandemi başladığında savaş politikaları başta olmak üzere yanlış ekonomi politikaları nedeniyle derin bir kriz yaşamaktaydı. Türkiye pandemiye yüksek işsizlik, boşalan kasa ve dağıtılan rantların oluşturduğu bir toplumsal-ekonomik konjonktürde girdi. Dolayısıyla iktidarın önceliğinden ve niyetinden bağımsız olarak karşılaştırmalı veriler açısından bakıldığında, Türkiye’de pandemi tedbirlerinin meblağı ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktı.

Sağ popülist yönetimler pandemi ile meydana gelen krizi, fırsata çevirmek için harekete geçmiş, tıkanan güvenlikleştirme pratiklerini derinleştirmenin yollarını aramaya başlamıştı. Pandemi esnasında kaleme aldığı bir yazıda düşünür Giorgio Agamben, “Covid-19: Gereksiz Bir Acil Durumun Yarattığı İstisna Hali” başlıklı metni ile Covid-19’un mevcut yayılımı ve yarattığı tehdit ile tekniğin kullanımının merkezinde olduğu önlemler arasındaki orantısızlıktan bahsetmiştir.¹⁸ Bu metnin temel amacı salgının etik ve politik sonuçları üzerine yoğunlaşmaktır. Önlemler ile esasında salgını arttıracak panik halinin yaratıldığını, hareketin kısıtlandığını, gerçek istisna halinin kışkırtıldığını belirtir. Böylece önlem alınarak kapatılan bölgelerde ciddi düzeyde bir militerleşmenin gerçekleştirildiğini ve çeşitli kısıtlarla bölgenin tümüne yayılmış bir karantina halinin yaratıldığını ifade etmiştir. İnsanların bizatihi egemenler tarafından yaratılan güvenlik kaygıları ile özgürlüklerinden feragat ettiğini, ölümlerimizle ilgili haklardan bile vazgeçerek esasında hayatta kalmaktan başka ahlaki değerimizin kalmadığını belirtmiştir.

Öncelikli olarak dikkati çeken nokta salgının yarattığı etkiyle güvenlik amaçlı özgürlüklerden feragat ile *big data*nın bir araya gelmesi ile özneleşme sürecinin iptalinin

¹⁸ “Giorgio Agamben: ‘Covid-19: Gereksiz Bir Acil Durumun Yarattığı İstisna Hali’”, <https://terrabayt.com/covid19/covid-19-gereksiz-bir-acil-durumun-yarattigi-istisna-hali/>

gerçekleşmesidir. Bu gerçekleşmeyi güçlendirecek bir nokta daha belirlemektedir. Agamben tip ve politik olanın sınırlarının birbirinin içerisine girdiği noktada şunun farkındadır: bulunduğumuz momentte virüs teknoloji kullanımı yoluyla her an bir son oluşa doğru yol almakta ama salgın gerekçe gösterilerek devreye konan denetimler yerleşmeye doğru yol almaktadır. Nitekim bir adım daha ileri giderek, nasıl ki Foucault'un 17. yüzyıl örneğinde gösterdiği gibi vebaya karşı alınan önlemler yönetimselliğin bir parçası haline gelmişse Agamben de tam bu noktada durmakta ve Covid-19 salgını ile birlikte alınan denetimlerin ve bu denetimlere karşı “sadece hayatta kalmayı amaçlayan” toplumun değişen konumlarının kalıcılışmaya evrileceğini öngörmektedir. Böylece *bio*'dan *zoe*'ye doğru uzanan yol “güvenlik arzusu” aracılığı ile yeniden döşenmiş olmaktadır. Yine eğer bio-politika yaşam ve ölümü kapsıyorsa ölülerimiz ile kurduğumuz ilişkiden dahi feragat ediliyorsa bio-iktidar ilişkide tam işlevsel hale gelmektedir.

Agamben'in imlediği güvenikleştirme karşısında özgürlükten feragat etme, öznenin/yurttaşın/hakların geri çekilmesine zemin yaratıyordu. Nitekim sağlık nedeniyle sokaklar boşalmış, karantina süreci başlamıştı. İtirazın mobilizasyonunu engelleyen bu tıbbi durumun egemenler için politik çıkara tahvil edilmesi çeşitli kısıtlamaları belirleyen ve istisna haline karar veren pozisyonla birleşiyordu. Fakat siyasetin mistik temellerinden biri olan hesaplanamazlık-programlanamazlık devredeydi. Egemenin ilk şartı olan hareket, pandemi ile birlikte kendisi için de kısıtlanmıştı. Agamben'in gözden kaçırdığı ama egemen için potansiyel olarak söz konusu edilebilecek bir tehdide işaret etmektedir. Tolga Karaçelik'in 2015 yapımı Sarmaşık filmi egemenin hareketsiz ve dış dünya ile bağlantısız kalması durumunda içerisine düşeceği çöküntü halini çok iyi temsil etmektedir. Filmde bir geminin denizin ortasında armatör iflası sebebiyle kalakalması sonrası başlayan hareketsizlik, bir yerden sonra egemenin karar verebilme yetisinin yok olması sonucu artık sorgulama, karmaşa, düzensizlik gibi unsurların sarmaşık halinde örülmesini getirir. Böylece egemen hareketsiz kalır ve iktidarı üreteceği ilişkileri sürdürülemez. Nihayetinde tahakkümün geliştiği her uzamda olduğu gibi pandemi aralığı da direnişi ve itirazı mümkün hale getirir.

Sağ popülist yönetim ve liderlerin pandemi sürecini kötü yönetmesi pandemi sonrası siyaset için arayışları çoklaştırmakta ve kapitalizmin pandemi öncesi içerisinde bulunduğu krize çözüm olarak türeyen sağ popülistler çağını sarsmaktadır. Nitekim arayışların ivme kazanan gücü ve sağ popülist yönetimlerin-liderlerin zaafı ile yönetme becerisi ile aralarındaki kapanmaz mesafe, Covid-19'u sonlandıracak aşı çalışmalarının zamanının etkisine bağlı olsa da değişim ve dönüşümü çağırmaktadır.

2. 2021'E GİRERKEN ÜLKE EKONOMİSİ: ÇÖKÜŞ

1980'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE EKONOMİ-POLİTİK YÖNETİM

80'li Yıllar

Türkiye siyasi tarihi dönüşümünde askeri müdahaleler önemli bir yer tutmaktadır. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe, siyaset-ekonomi-toplum üçgenindeki dönüşümde oldukça belirleyicidir. 12 Eylül 1980 askeri darbesini anlamının anahtarlarını ele almak için yaklaşık on bir ay geriye gitmek ve 24 Ocak kararları olarak bilinen neoliberal iktisadi dönüşüm anlamak gerekir.

Türkiye'de neoliberalizmin kuruluş sürecini ele alan makalesinde Yiğit Karahanoğulları 24 Ocak kararlarına ilişkin şunları ifade eder: “Demirel hükümeti ile IMF arasında 1979 Aralık ayı başında yapılan görüşmelerde sağlanan uzlaşma neticesinde 24 Ocak 1980 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun 12 saatlik toplantısından çıkan 14 kararname içinde kuşkusuz en önemlisi Türk Parasını Koruma Kanunu'na dair alınan 25 sayılı karardır ki, %48,9 oranında devalüasyonla doların değeri 70 liraya yükseltilmiştir. IMF ile yapılan uzlaşma tipik bir ortodoks istikrar programıdır: Önce yüksek oranlı bir devalüasyon, ardından KİT mallarında fiyat artışı, sıkı para ve maliye politikaları, faizlerin yükseltilmesi programın temel bileşenleri olmuştur. Fiyat Kontrol Komitesi kaldırılmış, bazı sanayi ürünlerinin fiyatları serbest bırakılmış; madencilik, taşıt araçları ve tarım kesimleri de yabancı sermayeye açılmış; banka kredilerinde faiz oranları ortalama %25 yükseltilmiştir.”¹⁹ Böylece işçilerin reel ücretlerinin düşürülmesi, serbestleşme ve finansallaşma başta olmak üzere piyasa mekanizmasına kutsallık atfeden bir yaklaşım devreye girmiştir. Türkiye'de darbe öncesi köklü ekonomi-politik dönüşüm sürecini başlatan 24 Ocak kararlarının mimarı ise Turgut Özal'dır. Nitekim dönüşümün sürekliliği açısından 12 Eylül'de gerçekleşen darbeden sonra kurulan geçiş hükümetinde Özal, ekonomiden sorumlu bakan olarak geniş yetkilerle görev yapmıştır.

¹⁹ Yiğit Karahanoğulları, “Türkiye'de Neoliberalizmin Kuruluş Süreci: 1980-1994”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 74, No. 2, 2019, s. 429 – 464

24 Ocak kararları anlaşılmadan 12 Eylül darbesinin gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşümü anlamak imkansızca yakındır. 12 Eylül darbesi neoliberalizme geçişin pürüzsüz bir siyasal ve idari zeminde gerçekleşmesinin önünü açtı. Böylece 24 Ocak 1980 tarihinde açıklanan program ile programın öznesinin siyasette devamlılığı sağlandı. Neoliberalizmi David Harvey'in dediği gibi politik spektrumda geniş yer kaplayan özellikte ve ideolojiden çok ekonomi-politik bir uygulama teorisi²⁰ olarak kabul edersek dönüşüm ciddi kırılmalar eşliğinde olmuştur.

Bu kırılmalar bir bütün olarak sistemin, ekonomi-politiğin ve sosyal yaşamın dönüşümünü amaçlayan köklü bir restorasyon girişimiydi. Nitekim darbeciler, geçiş döneminin bitmesini beklememiş ve siyasal sistemin kurallarının baştan sona değiştirmiştir. 12 Eylül 1980 ile 6 Aralık 1983 tarihleri "699 yasa, 90 Kanun Hükmünde Kararname (KHK), 76 MGK kararı ve 3 MGK bildirisi olmak üzere toplam 838 yasa çıkarılmıştı."²¹ Bu düzenlemelerle birlikte geçiş döneminde sonra başlayacak olan "siyaset oyununun" kuralları belirlenmişti. Elbette ki sadece kurallar değil, kurumlar da belirlenmiş; siyaset üzerinde Milli Güvenlik Kurulu vesayeti inşa edilmiş ve kurulabilecek-seçime girebilecek özneler bizzat cuntacılar tarafından denetimle belirlenmiştir. Bu dönüşümlerin etkisi ile Türkiye siyasetinde politika üretme kavramları değişmiştir. 1980 öncesinde sınıf temelli siyaset, hak arayışları, eşitlik talepleri yerini kimlik, inanç ve liberal bireysel haklara bırakmıştır. Darbe sonrası Türkiye İşveren Sendikaları Başkanı Halit Narin'in sözleri bu süreci anlamak için çarpıcıdır: "20 yıl işçiler güldü biz ağladık, şimdi gülme sırası bizde."

12 Eylül darbesi bir yandan sağ otoriter Kemalist doktrini örgütlerken diğer yandan muhafazakarlık ve Türk-İslam ideolojisine yaslanmıştır. Neoliberalizmin desturuna uygun olarak ekonomi ile siyasal alanları ayırmış ve neoliberal ekonomi-politiği vesayet kurumları ve anti-demokratik kurallar ile tahkim etmiştir.

24 Aralık 1983'te Özal hükümeti güvenoyu alarak görece başlamış, 24 Ocak 1980'de mimarı olduğu neoliberal dönüşüm kararlarının Başbakan olarak uygulayıcısı konumuna gelmiştir. Fakat parlamenter sisteme dönülmesi güçlü bir vesayet rejimi altında gerçekleşmiş, Murat Sevinç'in 2020 yılı itibariyle belirttiği gibi parlamenter demokrasiye geçilememiştir. Ve bu darbe de sonrasında inşa ettiği ekonomi-politik mimari ile parlamenter demokrasiye geçiş sürecini uzatarak geciktirmiştir.

²⁰ David Harvey, *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, çev. Aylin Onacak, İstanbul, Sel Yayınları, 2015

²¹ Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 332

Öte yandan 1980’li yıllar büyük bir vesayet ve otoriter baskı altında olsa da gerek dünyadaki gelişmeler gerekse de bölgedeki ve Türkiye’deki toplumsal hareketlilikler ulusal ve inançsal itirazların yükselmeye başladığına ve hak taleplerinin giderek yükseldiğine tanıklık etmekteydi.

90’lı Yıllar

24 Ocak kararlarının mimarı olan Özal’ın, 1989 yılında mali serbestleşme adımı atması 90’lı yıllarda Türkiye’deki sistem siyasetini doğrudan etkiledi. Abdullah Özdemir ve Remziye Dalkılıç 24 Ocak’tan başlayarak 1989 yol ayrımına gelen ve 90’lı yıllarda Türkiye ekonomisinin temel hikayesi haline gelen süreci şöyle anlatmıştır: “24 Ocak 1980 kararları ile dış ticaretin serbestleştirilmesiyle başlayan dışa açılma süreci 1989 yılında 32 sayılı kararla finansal işlemlerin serbest bırakılarak her türlü sermaye akımlarının serbestleştirilmesiyle tamamlanmıştır. Ancak takip eden süreçte finansal piyasaların etkili, verimli ve yeterince derin olmamasının yanında sermaye hareketleri serbestisinin gerektirdiği koşullar yeterince sağlanamadığı için ekonomik krizler yaşanmıştır.”²²

Finansal serbestleşmenin çeşitli denetleme ağları kurulmadan ve yasal alt yapı hazırlanmadan başlatılması kısa sürede ekonomik krizler ve skandalların kapısını aralamıştır. Bu yıllarda Türkiye halkları için “hayali ihracat”, “banka hortumları”, “yolsuzluk” gibi olgu ve kavramlar gündelik hayatın parçası haline gelmiştir. Bu kapsamda 1994 ve 2001 krizleri söz konusu iktisadi mimarının sonucunda yaşanmıştır. Bu dönem neoliberalizme eklenmiş ahabap-çavuş kapitalizminin ve rant merkezli anlayışın sonucudur. Nitekim neoliberalizme içkin olan ahabap-çavuş kapitalizmi ile sermaye birikimi sağlanmış, yolsuzluk bu birikimin sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

Siyasal açıdan 90’lı yıllar ekonomik alanındaki gelişmelerin katkısı ile “güvenlik ve istikrarsızlık” denkleminde oturmuştur. Türkiye siyasi tarihinin 1970’li yıllarla birlikte en karanlık dönemi kuşkusuz 1990’lı yıllar olmuştur. Yükselen ve kitleleşen Kürt siyasi mücadelesinin salt bir güvenlik problemi olarak ele alınması ve İslamcı mücadelenin Ortadoğu’daki gelişmelerin de etkisi ile ivme kazanması vesayet rejimi tarafından tehdit algılarının yükseltilmesi ile karşılanmıştır. Dolayısıyla Türkiye siyasi tarihinde bir kez daha tedbir devleti, norm devletinin alanını daraltarak sınırları kendisi belirler hale gelmiştir.

²² Abdullah Özdemir ve Remziye Dalkılıç, “Finansal Serbestleşmenin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 53 Sayı: 613, 2016, s. 53-64

Ernst Frankel'in 1941 yılında yayınladığı ve alt başlığı Diktatörlük Kuramına Bir Katkı olan “İkili Devlet” eseri, Nazi Almanyasını konu edinir ve Serdar Tekin'in aktarımı²³ ile “devletin ikili bir görünüm arz ettiği, kendini hiçbir biçimde hukukla bağlı saymayan bir “tedbir devleti” (*Maßnahmenstaat*) ile en azından mevcut kanunlar uyarınca işleri yürütmeye çalışan bir “norm devleti”nin (*Normenstaat*) çetrefil bir biçimde yan yana ve giderek iç içe var olduğu” durumu tarif eder. Bu iç içe geçmişlik ve yan yana olma durumu 90'lı yıllar boyunca Türkiye'de vesayet rejiminin tedbir devleti anlayışının norm devletinin alanını kısıtıldığı gerçekliğinde bir kez daha yeniden dengelenir. Böylece tedbir devleti anlayışı, norm devletinin sınırlarını belirler, daraltır.

90'lı yıllarda gerçekleşen pratikler tedbir devletinin sınırları içerisindeydi. Norm devleti, tedbir devleti tarafından bu pratikleri duymama-bilmeme yönünde sınırlandırılmış, buna göre hizaya çekilmişti. Bu yıllarda derin devletin etkin olduğu, faili meçhul cinayetlerin ve köy boşaltmalarının yoğunlaştığı, her gün siyasi cinayetlerin işlendiği, işçi direnişlerinin bastırılarak şiddet uygulandığı, OHAL'in kalıcı hale geldiği, demokratik siyaset hakkının gasp edildiği yüzlerce fiil tedbir devleti sınırları içerisinde ele alınmış, HEP ve DEP geleneği dışında -bazı bireysel çıkışlar hariç- hiçbir şekilde siyaset dünyasının gündemine hukuk devleti ve demokrasi bağlamı ile getirilmemiştir.

Nitekim tedbir devletinin sınırları genişledikçe Türkiye'de siyasi kaos ve iktisadi kriz derinleşmiş, yapısal bir kriz momentine girilmiştir. İstikrarsızlık esas hale gelmiş, yaşamın her alanında vesayet rejiminin yetkilerini genişletecek şekilde tahakküm altına alınmıştı. Nitekim bu istikrarsızlık Türkiye halklarının 90'lı yıllarda devlet-mafya-siyaset üçgenlerine, banka hortumlarına, siyasetin krizine tanık olmasını getirmişti. Bu istikrarsızlığın bir göstergesi olarak 23 Haziran 1991 ile 28 Mayıs 1999 tarihleri arasında toplam on tane hükümet kurulmuştur. Yani her dokuz buçuk ayda bir hükümet yenilenmiştir. Kuşkusuz ki bu istikrarsızlığı 28 Şubat gibi askeri müdahaleler ivmelendirmiştir.

Tedbir devletinin her türlü tahakküm araçları ve hukuk tanımazlığı ile devrede olduğu 90'lı yıllar aynı zamanda kimlik, sınıf ve cinsiyet eksenli direnişlerin de yükseldiği, kiteselleştiği, kamusal görünürlüğünü arttırdığı yıllara tekabül etmektedir.

30 Kasım ve 25 Aralık 1990 tarihlerinde sırasıyla 48 bin maden işçisinin ve 107 bin metal işçisinin grevi, 4 Ocak 1991'de 70 bin maden işçisinin aileleri ile birlikte Ankara'ya

²³ Serdar Tekin, “Diktatörlük Kuramına Bir Katkı: Ernst Fraenkel ve İkili Devlet”, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-354-ekim-2018-354-ekim-2018/9132/diktatorluk-kuramina-bir-katki-ernst-fraenkel-ve-ikili-devlet/9135>

yürüyüşü başta olmak üzere çok sayıda eylem ve etkinlik emek alanındaki direniş hattının 90'lı yıllar boyunca örüldüğünü göstermekteydi. İşçilerin yanı sıra kamu çalışanları da çok sayıda eylemle emek alanındaki direniş hattını güçlendirdi.

Vicdani ret hakkına dair başlatılan eylemler ve Susurluk skandalına karşı güçlenerek devam eden sivil itaatsizlik eylemleri, çift kutuplu dünyanın sonu ile AB'nin entegrasyon süreci neticesinde meşruiyeti kazanan demokrasi, insan hakları taleplerinin ve baş örtüsü başta olmak üzere inanç özgürlüğü taleplerinin artması bir başka direniş hattını imlemekteydi.

90'lı yılların vesayet rejimini ve tedbir devleti sınırlarının en çok zorlayan direniş hattı kuşkusuz ki Kürt siyasetinin mücadelesiydi. Cumhuriyet tarihi boyunca kurucu öteki olarak görülen Kürtler bir yandan HEP, DEP, HADEP, DEHAP gibi çok sayıda siyasi parti kurarak ve TBMM ile yerel yönetimlerde yer alarak görünürlüklerini arttırdılar. Siyasal taleplerini kamusalılaştırdılar. Diğer yandan köy boşaltma başta olmak üzere her türlü baskıya rağmen Newroz Bayramı kutlamalarında olduğu gibi kitlesel eylem ve etkinlikler ile sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştirdiler.

2000'li Yıllar

Türkiye 2000'li yıllara 2001 yılında ayyuka çıkan ülke tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden biriyle başladı. 2001 ekonomik krizi Türkiye'de mevcut haliyle siyasi sistemin ve sermaye birikim rejiminin sürdürülemeyeceğine işaret etmekteydi. Nitekim 2002 yılının 3 Kasım tarihinde yapılan seçimler, halkın DYP, ANAP, SHP gibi yerleşik partileri TBMM dışında bırakması ile değişimin sertliğini göstermekteydi.

Susurluk, siyasi istikrarsızlık, ekonomik krizlerin sürekliliği ve yaşamın güvenikleştirilmesi gibi çok sayıda sebep halkın siyaset kurumuna olan inancını yitirmesine neden olmuş ve 2002 seçimlerinde AKP ve CHP'yi TBMM'ye taşıyarak tutumunu göstermiştir. Öte yandan 1980 darbesi sonrası düzenlenen yüzde onluk seçim barajı sebebiyle %6,13 oy alan DEHAP ve birçok parti TBMM'ye girememiş, halk temsiliyeti adaletsiz şekilde tecelli etmiştir.

2002-2007 Yılları

2002 yılındaki genel seçimlerde AKP, seçime katılan oyların %34,3'ünü almasına rağmen, meclisteki sandalyelerin %72,6'sını almıştır. CHP ise, seçime katılan oyların %19,4'ünü alırken, sandalyelerin ise, %35,6'sını alabilmiştir. Dolayısıyla bir yandan oy

oranı-vekil sayısı arasındaki adaletsizlik diğer yandan geçerli oy sayısının (31.510.007) yaklaşık üçte bir oranının (11.463.288) parlamentoda temsiliyetinin olmaması gerek parlamentoya etki eden demokratik katılımın gerekse de temsilde adaletin sağlanmaması adına demokrasi kalitesini düşürmektedir. Öte yandan bir partiye 3.004.949 seçmen parlamentoya hiçbir vekil göndermez iken, bağımsız adaylara 302.801 seçmen parlamentoda sekiz koltukta temsil edilebilir hale gelmiştir.

Millî Görüş geleneğinden gelen siyasetçilerin “gömlek çıkararak” kurdukları AKP, ilk kurulduğu dönemde sağ, sol ve liberal görüşlerden siyasetçiler barındırmaktaydı. AKP, ilk dönemlerinde, 2001 krizinde Kemal Derviş’in öncüsü olduğu IMF uyum programını harfiyen uyguladı. Öte yandan kendi iktidarı öncesinde başlayan Avrupa Birliği ile uyum reformlarını da devam ettirdi. AKP iktidarı neoliberalizmi esas alarak çok sayıda özelleştirmeye gitti. Siyasette pragmatist olmakla birlikte ilk dönemlerinde bireysel hak ve özgürlükleri tanıyan muhafazakâr-demokrat bir imaj çizmeye gayret etti. Bu yönüyle müesses nizamla kontrollü bir gerginlik pozisyonu aldı.

2007-2011 Yılları

AKP iktidarının ilk döneminin sonlarına doğru çeşitli yargı merkezli operasyonlar ve müesses nizamın yargı, ordu ve akademi merkezli müdahaleleri ile siyasi iklim gerilimli hale geldi. Kontrollü gerginlik giderek denge değiştirmeye başladı.

Bu kapsamda, bir yandan Ergenekon ve Balyoz davaları ile sansasyonlar yaratılırken diğer yandan başörtüsü üzerinden şekillenen Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ordu ve yargı aracılığı ile müdahale ve “Cumhuriyet Mitingleri” kapsamındaki sosyal hareketlilik gerilim zemini genişletti. Bu gerilim ikliminde AKP iktidarı “milli iradeci” sağ popülist söylem stratejisine başvurdu. Bu söyleme eklenen muhafazakâr-demokrat kimlik ile dış dünyadan içerideki iktidar mücadelesinde destek alınmaya çalışıldı.

İktidarın sağ popülist söylemine karşı demokratik sınırları ölçmek yerine Baykal’ın mimarı olduğu “reaksiyoner ulusalcı söylem” ile CHP muhalefeti tarafından cevaplar üretildi. Söz konusu söylem savaşları ekseninde erken alınan 2007 Genel Seçimleri ve Anayasa referandumunda AKP galip geldi. Bu yıllarda AKP iktidarı gerilimleri yönetmeyi başarırken, muhalefetin siyasetçisizlik hali söz konusu başarıyı kolaylaştırdı. Ekonomik açıdan ise 24 Ocak 1980’den itibaren atılan adımlara uygun olarak güncellenmiş neoliberal politikalarda ısrarcı olundu. Emek hareketleri üzerindeki baskılar derinleştirildi. Özelleştirmeler hızla devam etti.

Ekonomik alanın serbestleştirilmesi ve finansal içerme mekanizmaları genişletilmeye devam etti.

2007 yılı Kürt siyasal hareketi önüne konan yüzde on seçim barajının “Bin Umut Bağımsız Adaylar” üzerinden girilen seçimde TBMM’de parti grubu kuracak sayıya ulaşmasını sağlamakla Türkiye siyasetinde önemli bir momenti oluşturdu.

2011-2015 Yılları

2011 yılı Ortadoğu’daki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de siyasetin çehresinin değişmesine neden oldu. Bir yandan İhvanı İslamcılığın yükselişi diğer taraftan içeride oy tahvil eden sağ popülist söyleme eklemlenen Neo-Osmanlıcı ideoloji AKP’nin rotayı kırmasına neden oldu.

“Ustalık Dönemi” olarak tabir ettiği bu yıllarda AKP, sağ popülist söylemin cazibesine kapılarak hızlıca otoriterleşme ve neoliberalleşme süreçlerini yan yana yürütmeye devam etti. 2013 yılında Gezi Direnişi olarak tarihe geçen sivil ve demokratik direnişe karşı tehdit algılarını yükselten iktidar, hızlıca demokrasi ve hukuku geriye götürerek otoriter güvenlik politikalarına sarıldı. Ekonomi-politik mimariyi güvenlikleştirilmiş siyasal alan ve Post-Washington uzlaşısından uzaklaşır şekilde kurumsuz, kuralsız, ranta dayalı ekonomik alan yönünde re-organize etti.

Dış politikada Neo-Osmanlıcı fantezi etrafında bir araya gelen iktidar aklı, dış dünyaya müdahale etmeyi tercih etti. Çünkü yaşanan ideolojik dönüşüm ve sağ popülist söylemin cazibesine kapılma iktidar aklını harekete geçirmişti. Carl Schmitt, mekâna dair tahayyülün siyasal olanı belirlediğini ve mekânsal tahayyülde değişimin siyasal olanı da değişime uğrattığını ifade etmektedir. Schmitt büyük tarihi değişikliklerin çoğunlukla mekân tasavvurundaki dönüşümle bağlantılı olduğunu iddia eder.²⁴ Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun “Türkiye’nin dış politika çabalarını anlamak isteyenler, eğer bugünkü Türk karar alıcıların koltuklarında Romalılar otursalardı ne yaparlardı diye düşünmeli” sözü dönemin halet-i ruhiyesini göstermekteydi.

Bu halet-i ruhiye ile bölgesel güç olma fantezisinin birleşmesi ile 2014 yılında Suriye iç savaşında kendi bölgesinde güvenlik ve huzuru sağlamış olan Kürtlerin başını çektiği

²⁴ Carl Schmitt, *Roma Katolikiği ve Politik Form & Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2009, s. 98

Demokratik Suriye Meclisine İslamcı programa uygun ittifaklar geliştirme ve millet-i hâkime ve devlet kudretinin denetimine girme teklifi edildi. Bu teklif ret edilince Ekim, 2014'te Kürt Sorununda çözüm arayışlarını sonlandıracak kararlar ve planlamalar gerçekleştirildi.

2015-2020 Yılları

İktidar aklı gerek Ortadoğu'da gerekse de Türkiye siyasetin istediği sonuçları almaktan uzaktı. 7 Haziran 2015 seçimlerinde ilk defa tek başına iktidar olma şansını yitirmişti. Türkiye halkları demokratik bir koalisyonla hep birlikte yönetme iradesini ortaya koymuştu. Fakat AKP iktidarı 7 Haziran seçim sonuçlarını ret etti. Hızlıca siyasi iklimi değiştirecek adımlar attı.

1 Kasım 2015 tarihindeki erken seçime Türkiye halkları büyük bir şiddet dalgası, milliyetçi histerinin pompalanması ve kan, barut kokuları eşliğinde katıldı. HDP'nin baraj altı bırakılmasına odaklanmış milliyetçi ittifak ve siyasal iklime rağmen Türkiye halkları HDP'nin siyasetteki önemli pozisyonunu bir kez daha teyit etmiş oldu.

Böylece 2015 yılında ayyuka çıkan devlet ve Türklük krizlerine çözüm arayışları derinleştirildi ve AKP-MHP ittifakı kuruldu. Bu ittifak aşırı milliyetçi siyasal çizgi ve Türklüğü esas alan dış politika ile krizleri aşmaya çalışsa da başaramadı ve 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi gerekçe gösterilerek 20 Temmuz 2016 yılında ülke genelinde OHAL ilan edildi.

Türkiye halklarına bu süreçte Şok Terapisi uygulanmış, ülke hızlıca rejim ve yönetim sistemi değişikliğine doğru yola çıkarılmıştı. Ardından OHAL koşulları altında şaibeli 16 Nisan referandumu ve 24 Haziran seçimleri gerçekleştirilerek esasında Devlet ve Türklük krizlerine çare arandı. Her türlü müdahaleye rağmen 2020 yılı itibarıyla Devlet ve Türklük krizi aşılamadı. Barış Ünlü'nün ifade ettiği²⁵ “Türklük belki de asıl krizi şimdi kendi içinden kaynaklanan bir gelişmeyle yaşıyor. AKP iktidarının devleti ve kurumları neredeyse bütünüyle çökertmesi ve yerine yeni bir şey kurma becerisinin de –çeşitli politik, entelektüel ve ahlaki zaafı nedenleriyle– olmaması, Türklük Sözleşmesi'nin en büyük cazibesi olan reel veya potansiyel imtiyaz dağıtma mekanizmalarını da çökertti” şeklindeki fotoğraf 2015'te demokratik siyasetin reddi ile başlanılan yolda krizin çözümü değil, aksine derinleştiği bir süreci getirdi.

²⁵ Barış Ünlü, “Türklük Asıl Krizi Şimdilerde Kendi İçinde Yaşıyor!”, <https://www.kurdarastirmalari.com/yazi-detay-bar-nl-t-rkl-k-as-l-krizi-imdilerde-kendi-inde-ya-yor-45>

Oysa özellikle 2011-2015 yılları arasında sağ popülist olarak tanımlanabilecek AKP iktidar pratiği 2015 yılı itibariyle hızlıca popülizm üzerinden açıklanamayacak bir rotaya savrulmuştu. 90’lı yılları anımsatan sadece baskı ve şiddet uygulamaları değil, aynı zamanda tedbir devleti-norm devleti arasındaki ilişkiydi.

20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen OHAL’in Anayasal kapsamı ilan gerekçesi ile sınırlı iken, AKP ve ittifakı MHP’nin kararları neticesinde siyasal, ekonomik, sosyal ve idari alan yeniden düzenlenmiştir. Türkiye halkları yüzde 1 ile yüzde 99 olarak ekonomi-politik açıdan ayrılmıştır. Ayrıca yönetim sistemi değiştirilmiş ve Walter Benjamin’in dediği gibi istisna hali ezilenler için kural haline dönüştürülmüştür.²⁶ Böylece tedbir devleti norm devletinin sınırları olabildiğince daraltmış, süreklileşmiş olağanüstü hâl rejimin vesikası haline gelmiştir. Tedbir devleti OHAL kararnameleri, kayyım atamaları, yargı süreçlerine müdahale, ihraçlar, siyasi yargılamalar gibi birçok alanda pratiğe geçerek norm devletine sınırlarını göstermiş ve norm devleti tedbir devletinin pratiği kapsamında yeniden nizam almıştır.

Ekonomik alanda bu dönem ranta dayalı neopatrimonyal ve neoliberalizmin temel çerçevesi içerisinde işlemiştir. 90’lardaki “hayali ihracat” yerini yine sermaye sınıfını güçlendirmek üzere “hayali istihdamlar” a bırakmıştır. Bu sermayeyi gözetten “hayali” iktisadi etkinliklerin 2020 yılı itibariyle adı teşvikler olmuştur. İşsizlik fonu talan edilmek suretiyle son üç yılda 134 milyar TL işveren teşviki verilerek istihdamın artırılması amaçlanmış, söz konusu tutar alınan vergilerden oluşturularak halkın sırtına yüklenmiştir. İstihdam yaratmak amaçlı teşvikler tam tersi yönde sonuç doğurmuş ve hatta işverenler aldıkları bu teşvikle hem istihdam yaratmamış hem de mevcut işçilerini “sıfır maliyet” ile istihdam etmiştir. Dolayısıyla işsizlik derinleşmiş, halktan alınan vergilerle işveren maliyetleri sıfırlanmıştır.

AKP-MHP tipi neoliberalizm uygulamaları sadece “hayali istihdam” teşvikleri ile değil, sermayeyi yandaştıran ve gözetten tarzda da sürdürülmüştür. Yandaş sermayeye vergi afları, ihaleler, Kamu Özel İşbirlikleri ile dağıtılan kaynaklar; ekonomide de-kurumsallaşma ve tek adam ile çevresinde kümelenenler tarafından yönetme gibi onlarca örnek neoliberalizmin neopatrimonyalizmin kesişim kümesini göstermektedir.

Nihayetinde gerek siyasal alanın tedbir devleti ile düzenlenmesi gerekse de ekonomik alanın tedbir devletinden beslenerek neoliberalizmin özgün bir vechesini hayata geçirmesi

²⁶ Walter Benjamin, “Tarih Kavramı Üzerine”, içinde *Son Bakışta Aşk*, haz. Nurdan Gürbilek, İstanbul, Metis Yayınları, 1995, s. 43.

Türkiye’de 2020 yılı itibariyle iktidarı ve rejimi yeniden tanımlamayı gerektirmektedir. Çünkü Devlet ve Türklük krizinin derinleştiği ve derinleştikçe AKP’nin otoriterleşme düzeyinin arttığı ve ekonomik alanı tamamıyla neopatrimonyal ve ahbap-çavuş kapitalizmine teslim ettiği 2020 yılı itibariyle manzara sağ/otoriter popülizm üzerinden açıklanamayacak haldedir. Bu noktada Levent Köker bir tartışma yürütmekte ve popülizmin kavramsal araçları ile mevcut durumu tanımlamanın doğru olmadığını ve popülizmin neofaşist momenti gizlemede işlevsel hale gelebileceği uyarısını yapmaktadır: “Türkiye’deki rejim değişiminin “popülizm” üzerinden analizi de bu anlamda çok isabetli görünmemektedir. Popülizm, hem kavramın tarihinde ve hem de birçok güncel tartışmada yansıdığı gibi, bazı yaklaşım sahiplerine “iyi” ve “kötü” türleri olabilen bir kavram gibi görünmektedir. Burada bir karışıklık vardır ve karışıklığın temelinde de, popülizmin “halk”a referans veren, bu anlamıyla örneğin Türkiye tarihinde de gözlenen “statü ayrıcalıklarına karşı çıkış” gibi eşitlikçi ve halk iradesine siyaseten öncelik vermek gibi “demokratik” tınısı olan unsurları yatmaktadır. Oysa bugünkü popülizmin yükselişi, aslında Eric Fassin’in de isabetle belirttiği gibi, neoliberalizmin “neofaşist momenti”ni işaret etmektedir. Bu momente “popülizm” üzerinden yaklaşmak, asıl yükselenin ‘neofaşizm’ olduğunu ister istemez gizlemektedir.”

Dolayısıyla 2020 yılı itibariyle halk büyük bir ekonomik, siyasi ve sosyal kriz bileşeninin içinde iken rejim yeniden tanımlanmayı ve demokrasi-özgürlük-adalet üçgeninde dönüştürülmeyi beklemektedir.

TÜRKİYE’NİN MEVCUT EKONOMİ-POLİTİĞİNİN SEBEPLERİ VE ETKİLERİ

Kürt Sorunu ve Savaş Ekonomisi

Kürtler, uygarlığın ilk formu olan Mezopotamya coğrafyasının otokton halklarından birisidir. Yaşadığı toprakların mukimi olan kadim bir geçmişe sahiptir. Kürtler, yaşadıkları coğrafyaya dışarıdan gelmedikleri gibi dışarıdan gelen güçler tarafından tedip ve tenkile uğramış, kültürleri yağmalanmış, kimlikleri inkâr edilmiş, bedenleri dağlanmış, öz yönetim yapılanmaları ilga edilerek statüsüz bırakılmış bir halktır. Kırk milyonluk nüfusuyla dünyanın en büyük devlet dışı politik aktörlerinden biri olan Kürt ulusu, yüz yıldır Ortadoğu coğrafyasının jeopolitik ve siyasal matrisinde belirleyici bir momentte hak ve özgürlükler

mücadelesi yürütmektedir. Bu mücadelenin dayandığı temel çelişki, mekânsal bir uzamda “inkâr-isyan-tanınma” döngüsünün yarattığı çatışma ikliminin sürekli yüksek gerilim üreten karakterinde aranmalıdır. Neden ve sonuçlarıyla Kürt sorunu, Kürtlerin sorun olarak görüldüğü dogmatik bir düşünceden kaynağını almaktadır.

Kürt sorununun soy kütüğü, cumhuriyet tarihi öncesinde 1880 yılındaki Şeyh Ubeydullah İsyanı’ndan cumhuriyet tarihine kadar uzanan, oradan Kürtlerin kurucu bir millet olarak otonom haklara sahip olacağı 1921 Anayasası’na, oradan da 1924 Anayasası sonrasında günümüze kadar gerçekleşen inkâr-isyan döngüsünün içerisinde izlenebilir. Mezkûr inkâr-isyan döngüsü içerisinde yirmi dokuz defa ortaya çıkan isyanların tarihselliği, sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir uzamda Kürt sorununun üst belirleyen bir sorun olarak dolaylı ve doğrudan yapısal şiddet unsurlarının üst üste binmesiyle günümüze kadar ulaştı.

Kürt sorunu, şimdiki zamanda hem Ortadoğu’nun hem de Türkiye’nin en önemli sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, psikolojik, ahlaki ve vicdani problemidir. Yüz yıllık bir geçmişe sahip olan Kürt sorunu, Türkiye’nin yapısal unsurlarının, küresel devrelerin ve konjonktürel akımların etki alanı içerisinde uluslararası bir hüviyet kazanarak çok aktörlü, çok faktörlü ve çok çetrefilli multipolar karakteristiği ile üçüncü bin yılda da -özellikle 1984’ten bu yana- Türkiye’nin politik veçhesinin bir numaralı sorunu olarak gündemdeki yerini koruyor.

Kürt Sorununda Çözumsuzlüğün Tarihi

Türkiye’de Kürt Sorununun çözümsüzlüğüne sebep olan güvenlikçi politikalar, askeri çözüm yaratma politikaları on yılları geride bıraktı. Bu zaman zarfında iktidara gelen tüm hükümetler Kürt Sorununu güvenlik eksenli politikalar çerçevesinde ele aldı. Güvenlikçi politikalar da meşruiyetini asılsız korkuların propaganda edilmesinden aldı ve sivilleşme ile demokratik mekanizmaların işletilmesi önündeki en büyük engelleri oluşturdu. Oysa Kürt Sorununda çözümün yegâne yolu demokratik ve barışçı çözüm arayışlarının esas alınmasıdır. Demokrasi, toplumsal adalet ve hukuk esasına dayalı, müzakereyi ve barışçıl politikaları merkezine alan bir çözüm arayışı hala hakikatini ve politik öznelerini arıyor.

Güvenlikçi politikalar çatışmalı süreçleri ve şiddeti süreklileştirir. Fransızların Hindicini’de, Cezayir’de, İngilizlerin Filistin, Kıbrıs ve Malaya gibi ülkelerde, ABD’nin

Vietnam'da yaptığı mücadeleleri bu kategoride değerlendirmek mümkündür.”²⁷ Bunun en son örneği de Türkiye olmaktadır. Nitekim SIPRI'nin 2020 yıllığında, 2019'da Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da aktif silahlı çatışmalar yaşayan yedi ülke arasında anılan Türkiye, “düşük yoğunluklu, aşırı ve ulus altı silahlı çatışma” kategorisinde değerlendirilmiştir.

Bir yanda süregelen şiddet/savaş döngüsü öbür yanda siyasi/demokratik çözüm yollarını ikili bir sarmal üzerinden tartışılması gereken Kürt sorunu, mukteditlerce, bütün dünyada geçerli olan “kabul edilebilir şiddet düzeyi ile birlikte yaşama” şeklinde özetlenebilecek uzun soluklu bakış açısını konvansiyonel güvenlik düşüncesinin içerisine gömerek 1993 yılında doktoriner bir konsepte oturtulmuştur. 93 Konsepti, dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in “İngiltere bize yeşil ışık yaktı” diyerek startını verdiği bir düzendir. Bu düzenin sivil ayağında ise Başbakan Tansu Çiller ve Susurluk ekibi vardır.

Özel Harp Dairesi ve ona bağlı Psikolojik Harp Dairesinin “devlet-asker-millet” mutabakatı çerçevesinde topluma mal edilmek istenen savaş gerçeğinin ekonomi-politiği, yıkıcı zincirleme etkileriyle artık çok daha derinden hissedilmeye başlandı. Otuz altı yıldır iktisadi alt yapıyı tahrip eden, kayıt dışı ekonomiyi besleyen, gerek doğrudan gerek dolaylı olarak harcandığı yetkili kişilerce söylenen ve trilyon dolar ile ifade edilen bol sıfırlı meblağ, ülkenin maddî kaynaklarını felç etmiş ve ekonomisinin birçok kez krize girmesine neden olmuştur. Kürt sorunu demokratik ve barışçı yollarla çözülmediği müddetçe de, Türkiye toplumunun bu sorunun yüksek iktisadî maliyetlerine katlanmak zorunda kalacağı aşikârdır. İktisadi maliyetin yanında sosyal, siyasal, hukuksal ve demokratik tahribatın maliyeti de birlikte ve bir arada yaşama duygusunu zayıflatması ve empati yoksunluğunu geliştirmesi açısından yakın tehlike olarak değerlendirilmesi gereken uyarılardır.

Silahlanma ve Güvenlik Harcamaları

1984 yılından günümüze kadar süregelen askeri çözüm yaratma konseptinin ekonomik/politik maliyeti önemli bir tartışma başlığı olarak 2021 bütçesinde de kendini fazlasıyla görünür kılmıştır.

Meclise sunulan 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi'ne göre başta Milli Savunma Bakanlığı (MSB) olmak üzere savunma ve güvenlik için ayrılan pay arttı. 2020 yılı bütçesinde yüzde 12 olan askeri ve güvenlik harcamaları payı, 2021 yılında yaklaşık 20 milyar lira arttı, bütçe içindeki payı yüzde 13'e çıktı. 2021 yılı bütçesinde İçişleri Bakanlığı, Milli İstihbarat

²⁷ Mehmet Ali Kışlalı, *Güneydoğu: Düşük Yoğunluklu Çatışma*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1996, s. 26

Teşkilatı (MİT), Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Jandarma Genel Komutanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı'na toplamda 148,5 milyar lira ayrıldı. Bu rakam 2020 yılında 129 milyar liraydı.

MSB'nin 2021 Yılı Bütçe Teklifi, 2020'ye göre 7,6 milyar lira artarak, 61,5 milyar liraya yükseldi. MSB bütçesinde 2020 yılında da bir önceki yıla oranla yüzde 12 artış olmuştu. 2021 yılı için Milli Savunma Bakanlığı bütçesi, Adalet, Çevre ve Şehircilik, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Gençlik ve Spor, Dışişleri, Tarım ve Orman, Ticaret, Ulaştırma ve Altyapı, Sanayi ve Teknoloji bakanlıklarının bütçesini geride bıraktı.

Bütçeden savunma ve güvenlik harcamalarına ayrılan pay, AKP'nin iktidara geldiği son 18 yılda sürekli arttı. Bunun tek istisnası nispi düzeyde de olsa “demokratik çözüm ve müzakere süreci” inde yaşanan düşüş oldu.

Çözüm sürecinin başladığı 2013 yılında Milli Savunma Bakanlığı (MSB) bütçesinde önceki yıla göre 2,13 milyar artış yaşanmıştı. Çözüm süreci döneminde ise bu nispi düşüş yaşandı. MSB bütçesinde 2014 yılında 1,4 milyar TL, 2015 yılında ise 949 milyon TL artış oldu. Çözüm sürecinin sonlandırılmasıyla birlikte MSB bütçesinde 2016 yılında 3,6 milyar TL, 2017 yılında 2,2 milyar TL artış yaşandı. Ve bu artış 2021 bütçesinde en yüksek seviyesine ulaşmış durumda.

Türkiye'nin Askeri Harcamaları Nasıl Bir Seyir İzliyor?

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) her yıl yayınladığı “Küresel Askeri Harcamalar Trendleri” raporuna göre Türkiye en çok askeri harcama yapan ülkeler arasında 16'ncı sırada bulunuyor. Önceki yıllarda da Türkiye küresel anlamda 15-20 bandında seyretmiştir. Yakın geçmişte Türkiye'ye benzer miktarda harcama yapan ülkelerin genellikle İsrail, BAE ve Kanada olduğu görülüyor. Aynı zamanda şu andaki harcama tutarı Türkiye'nin 2010'da yaptığı askeri harcamaların yüzde 86 daha fazlasına tekabül ediyor.

Geçmiş verilerin tutulduğu SIPRI veri tabanı incelendiğinde Türkiye'nin harcamalarının 1988-2014 arasında dikkat çekici bir şekilde oldukça istikrarlı bir seyir izleyerek 13 milyar dolar civarında seyrettiği, 2014'ten ve özellikle 2017'den itibaren de önemli artışlar yaşadığı görülüyor. Diğer taraftan yapılan askeri harcamaların GSYH içindeki payının yüzde 2,7 olması Türkiye'yi NATO standartlarının üstüne çıkan az sayıdaki ülke arasına sokuyor. 2010'da ise askeri harcamaların GSYH içindeki payı yüzde 2,3 olarak gerçekleşmiştir. Ortadoğu'da Suudi Arabistan açık farkla en çok askeri harcama yapan ülke

konumunu sürdürüyor. Geçtiğimiz yıl 61,9 milyar dolar harcayan bu ülkeyi 20,5 milyar dolar ile İsrail, 20,4 milyar dolar ile Türkiye ve 12,6 milyar dolar ile İran izliyor.

Kürt Sorununun Ekonomi Politikası

Kürt Sorununda çözümsüzlüğün bilançosunu tutmak hem çok zor hem de can yakıcıdır. Genç yaşında hayatını yitirmiş 50 bin dolayında insan; köylerde yerlerinden edilen ve kentlerde ucuz işgücü olarak çalışmak zorunda kalan milyonlarca insanın yaşamını sürdürme mücadelesi; çatışmalı ortamın yarattığı yoksulluk ve hak ihlalleri, şiddet ortamının büyümesi ile ortaya çıkan hukuk dışına taşmalar, önü ardı kesilmeyen insan hakları ve evrensel hukuk ilkelerinin ihlalleri; başta hayvancılık olmak üzere bölge ekonomisinin iflası; “beka” parantezi ile perdelenen ve Türkiye ekonomisine bir trilyon doların üstünde maliyetiyle kalan büyük bir çatışmalı ortam yüküyle karşı karşıyayız.

“Politika ekonominin yoğunlaştırılmış halidir. Savaş ise politikanın başka araçlarla - şiddet araçlarıyla sürdürülmesidir.” Bu saptama savaşların nedenini kristalize eden bir muhtevaya sahiptir. Clausewitz’in ‘savaş politikanın başka araçlarla sürdürülmesi’ tezine atfen ‘savaş ekonominin başka araçlarla sürdürülmesidir’ tezine yol açmıştır. “Savaş ekonomisi ya da ekonominin askerileştirilmesi, kitlelerin zorunlu ihtiyaçlarına dönük üretimde bir azalmaya neden olur, genişletilmiş yeniden üretimi baltalar ve toplam üretimde bir azalma ortaya çıkar. Yanı sıra, vergi oranlarının çok yüksek miktarlara çıkması, iç borçlanmanın artması ve yüksek enflasyon, ekonominin askerileştirilmesinin ve silahlanmanın artmasının sonuçlarıdır.”²⁸ Ortaya çıkan maliyet bütün topluma fatura edilerek yoksulluk, işsizlik, güvencesizlik, borçlanma, örgütsüzlük, nüfuslandırma, göç vb. birçok sorun savaşın cabası olarak olağanlaştırılır. Savaş, istisnanın olağanlaştırıldığı münbit bir uzam sunar iktidarlara.

Türkiye, demokratik diyalog ve barışçı çözüm yöntemiyle Kürt sorununu çözebilseydi güvenlikçi politikalar için harcanan bu paralar eşit ve adil bir ekonomi için harcanabilecek ve birçok toplumsal, ekonomik sorunu daha kısa zaman içinde ve daha rahat bir şekilde çözmüş olacaktı.

2013 yılında başlayan demokratik diyalog ve müzakere süreci sırasında, başta Erdoğan olmak üzere AKP’nin siyasetçileri ve bakanları, emekli generaller, yandaş basın, üniversiteler, çatışmalı ortamın maliyetine dair açıklamalar ve haberler yaptılar. Raporlar

²⁸ <https://gercekgazetesi.net/ulusal-sorun/1984-2014-kurt-savasinin-30-yili>

hazırladılar. “Kürt sorunu, ilerlemek, sıçrama yapmak isteyen Türkiye’nin ayağındaki bağdır” vaazında bulundular. 90’lı yıllarda yürütülen şiddet politikalarına atfen harcanan trilyon dolarlık maliyete, Türkiye’nin ve bölgenin başta hayvancılık, tarım, ticaret olmak üzere heba edilen ekonomik kaynaklarına dert yandılar.

AKP Genel Başkan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, ‘Terörün Türkiye Ekonomisine Tahmini Maliyeti’ raporunun sonuçlarını 14 Eylül 2013 tarihinde Bursa’da açıklamıştı. 28 yıllık süreçte Türkiye’de 50 bin kişinin terör yüzünden hayatını kaybettiğini belirten Kurtulmuş, "28 yıllık süreçte (1986-2012) Türkiye’de yaklaşık 50 bin insan öldü. Bir insanın dahi canının karşılığı dünyanın servetiyle ölçülmez. Terörün ülke ekonomisine tahmini maliyeti en azını söylüyorum; 1 trilyon 144 milyar TL. Dolara vurduğumuzda 620 milyar dolar. Yaklaşık en az 620 milyar dolar Türkiye teröre kaybetmiştir. Eğer, bu parayı Türkiye teröre kaybetmeseydi, bir tanesi aklınızda kalsın diye söylüyorum, Türkiye’de bugün var olan tüm ailelerin hepsine bir araba, bir ev alabilirdik"²⁹ demiştir.

13 Haziran 2018 tarihinde bu kez Kültür ve Turizm Bakanı olan Numan Kurtulmuş, Bingöl’e yaptığı ziyaret sırasında 1984 yılından bu yana Türkiye’nin terörle mücadelede 40 bin insanın hayatını kaybettiğini ve bu mücadele kapsamında 1,5 trilyon dolar da para harcadığını söylemişti.³⁰ Kurtulmuş’un altı yıl sonra gelen açıklamalarında ölüm sayısı düşerken (!), maliyetin altı yıl içinde 350 milyar dolar daha arttığını görmekteyiz.

Kurtulmuş’un ifadeleri askeri vesayet ve Özel Harp Dairesi’nin ürettiği ufkunu aşamayan açıklamalar çatışmalı ortamın maliyet olarak getirdiği bilançodur. Türkiye toplumuna savaş gerçeği konusunda “beka” retoriği ile karartma uygulanmıştır. Bu sadece siyasi ve askeri bir satıhta cereyan etmemiş aynı bakış açısı akademiye de sirayet etmiştir. Güvenlikçi politikalar endoktrinasyon olarak yaygınlaştırılmıştır.

2013 yılında, aynı retorikle hazırlanan, Terörün Türkiye’ye faturası konusunda rapor hazırlayan Türk Hava Kurumu (THK) Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ünsal Ban, Türkiye’nin terörle mücadelesinin, ülkenin ekonomik kalkınmasına çok ağır darbeler vurduğunu belirterek, 30 yıllık süreçte Türkiye’nin, kalkınmada ve halkın refahında kullanacağı kaynakları “terör”le mücadeleye ayırdığını ve oluşan maliyetlerin dışında askeri ve sivil kayıplarla, potansiyel insan sermayesinin de olumsuz etkilendiğini belirtmiştir.

²⁹ <https://www.haberler.com/kurtulmus-terorun-turkiye-ye-28-yillik-maliyeti-en-5059607-haberi/>

³⁰ <https://www.haberler.com/bingol-bakan-kurtulmus-terorun-turkiye-ye-maliyeti-10946835-haberi/>

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, “terör”ün Türkiye'ye maliyetinin siyasi, medya ve akademik kaynaklara göre büyük farklılıklar gösterdiğini vurgulayan Ban, "Dolaylı maliyetlerin hesaplamasındaki farklılıklar ve Başbakanlık örtülü ödenek ile Milli İstihbarat Teşkilatı harcamaları verilerinin, maliyet hesaplarına dâhil edilememesi nedeniyle, terör maliyet hesapları farklılık gösteriyor. Farklı kaynaklara göre, terörün 1984 yılından bu yana doğrudan ekonomik maliyeti, 65 ile 350 milyar dolar arasında değişmektedir. Bahsi geçen bu rakamlar, gerçek maliyetlerin yanında iyimser tahminlerden öteye gidememektedir. 300-400 milyar dolarlık harcamanın devlet bütçesinden ayrılan doğrudan maliyetleri kapsadığını ve terörle mücadele için harcanan bu meblağların bir de dolaylı maliyet tarafı olduğu unutulmamalıdır, değerlendirmesinde bulunarak dolaylı maliyetlerinin ise 900 milyar dolara yaklaşmasının mümkün olduğunu” ifade etmişti.

Sayın Rektör, bugün ne düşünüyor bilmiyoruz ama yaptığı bir hesaplamada harcanan 350 milyar dolarla, 117 Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı, 87 Atatürk Barajı, 100 Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 70 Marmaray, 3. havalimanı özelliklerinde 35 havalimanı, 11 Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), 8 Kanal İstanbul Projesi, 52 bin 500 adet 24 derslikli okul, 3 bin 60 tane 400 yataklı tam teşekküllü eğitim ve araştırma hastanesi yapılabileceğini belirtmiştir.³¹

Yaşar Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Tutan, “Türkiye ekonomisine son 30 yıllık terörün toplam maliyeti resmi açıklamaya göre 1,2 trilyon ABD doları; diğer bir deyişle, yıllık maliyeti 40 milyar ABD doları yapıyor. Bu da son yıllarda verdiğimiz yıllık cari açık tutarına denk gelen bir meblağ ediyor”³² açıklamasını 2016 yılında yapmıştı.

Güvenlikçi politikaların “Türkiye'ye insani, siyasi, ekonomik ve hukuki maliyetlerinin muazzam derece fazla olduğunu” söyleyen Siyasi İstikrar Analisti Serdar Sement, "Sadece kamu harcamalarını baz alırsak 20 yılda milli gelirimizi yüzde 1.5 geriye düşürdü. Yani yüzde 5 büyüyorsa 3 buçuk büyüdük. Bugün 750-800 milyar dolar olan milli gelirimizden 20 yıl boyunca sadece her yıl olmak üzere 10-12 milyar dolar kayıplar söz konusu"³³ açıklamasını 2018 yılında yapmıştı.

³¹ <https://m.haber7.com/ekonomi/haber/1034683-30-yilda-terore-harcanan-para-dudak-ucuklatti>

³² <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/30-yilda-terorun-turkiyeye-maliyeti-239602.html>

³³ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/06/05/pkknin-20-yilda-turkiyeye-zarari-240-milyar-dolar>

Hürriyet gazetesi, adını vermediği uzmanların analizine dayanarak, ordunun 2007 yılında Kuzey Irak'a yaptığı dört saatlik hava operasyonunun maliyetinin yaklaşık 20 milyon dolar olduğunu yazmıştı. Bunun 5 milyon dolarını uçaklarda kullanılan yakıt, 13 milyon dolarını atılan bombalar, 2 milyon dolarını ise atılan toplar oluşturuyordu. (2007’de doların ortalama kur fiyatı 1.45 dolayındadır.) Haberlerde hemen hemen her gün sınır ötesi ve sınır içinde yapılan bombardımanların haberlerini izliyor ve okuyoruz. Bugün de aynı rakamları baz alırsak, dolar kurunun 8 lira civarında olduğunu hatırlatmamız yeterlidir. Üstelik 13 yıl önceki maliyeti esas aldığımızda bile 5 katı bir fatura çıkmaktadır. Yine bir F-16 savaş uçağının bir saatlik uçuşu 25 bin doları buluyor. Yüklü mühimmat maliyeti ise 65 bin dolar. Bu durumda her uçağın 1 saatlik bombardımanın maliyeti TL cinsinden karşılığı yaklaşık 250 bin TL ile ifade ediliyor.³⁴

7 Ağustos 2020 tarihinde Ayasofya çıkışında konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan "Terörle mücadele ücretsiz yapılmıyor. Ciddi manada harcamalarımız oluyor. Savunma sanayinde yerli-milli yüzde 20 iken yüzde 70’e çıkardık. Bunun bir maliyeti oluyor. İnsansız hava araçlarıyla gerek içeride gerek Suriye’nin kuzeyinde gerek Irak’ın kuzeyinde önemli sonuçlar alıyoruz. Libya’ya boşu boşuna gitmedik”³⁵ diyerek büsbütün kendisine bağladığı savaş ekonomisini yüceltmıştır.

Çözüm sürecinden vazgeçerek kurulan masayı deviren, Dolmabahçe Mutabakatını kadük bırakan, içerdeki güvenlik politikalarını 7 Haziran 2015 sonrası “şok ve dehşet” doktrini çerçevesinde güncelleyerek uygulamaya koyan iktidar/bloğu, Kürt sorunundaki doğrudan ve dolaylı maliyetlerin daha da artmasının başlıca sorumlusudur. Çünkü savaş yüksek meblağlarda harcanan paralarla verilmektedir. Savaş ülkenin kıt kaynaklarının askerî harcamalarla tüketilmesidir. Silah üretiminden alımına kadar sektörel bir zenginlik kaynağına gelen savaş asabiyesi sadece ekonomik krizi tetiklemekle kalmıyor ekolojik krizi de azdırıyor. Bombalanan dağlar, çıkan orman yangınları, betondan kentler, toplumsal çalkantılar, artan göç dalgaları Kürt savaşını hem çok daha maliyetli hem çok daha keskin bir hale getiriyor.

Savaşın ekonomiyle, ekonominin savaşla ilişkisi ve zincirleme etkileri hesaplanabilir bir maliyet çerçevesinde değildir. Etkileri her zaman düşünülenin çok üzerindedir. Söz konusu ilişki ve etkilerin maliyetini karşılayan, faturasını ödeyen büyük çoğunluktur. Çünkü

³⁴ <https://m.bianet.org/bianet/ekonomi/103663-dort-saatlik-operasyonun-maliyeti-20-milyon-dolar>

³⁵ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-cumhurbaskani-erdogan-ayasofyada-41581904>

savaş bütçesinin kaynağı yurttaşların ödediği vergilerdir. Bu ortamda hem büyük çoğunluğun çocukları ölüyor hem de çocuklarının öldüğü savaşın parasını ödüyor. Ve ekonomi -politigi bu diyalektik üzerinden işlemeye devam ediyor hala.

Yerli ve Milli Silah Sanayisi

Kapitalizm ve savaş ilişkisi kopmaz bağlarla birbirine bağlıdır. Savaş sanayi, dünyanın en gelişmiş ve kârlı sektörü olarak sermaye birikim rejimlerinin nefes borusudur. Sermayenin önünü açan silah sanayi, özellikle ekonomide daralmanın ve durgunluğun olduğu dönemlerde sermaye sınıfı için kârlı bir yatırım alanı olarak büyümeye devam ediyor. AKP'nin özellikle son on yılda silahlanma yatırımlarına özel bir önem vermeye başlaması hem Kürt sorunuyla hem de sektörün kar oranları ile yakından ilintilidir. Bu haseple, AKP'nin silah sanayisi ile ilgisi stratejik düzeyde olmuş ve ileriye dönük hedefler açısından en fazla büyümesi öngörülen sektörler arasında silah sanayi en gözde sektör olmuştur. Aselsan'ın bu yılın ilk çeyreği için açıkladığı 3 milyar TL kârı bu kapsamda örnek olarak verebiliriz.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde iş başına gelen bütün hükümetler hazırladıkları bütçelerde en büyük payı silahlı kuvvetlere ve savunma sanayisine aktardı. AKP iktidarları döneminde bu kural bozulmadı. 18 yıllık iktidarları boyunca artarak süregelen destekler ve özelleştirmeler yoluyla özel şirketleri palazlandırdılar. Medya ve inşaat sektörüne yön veren “havuz” sistemi savunma sanayisine de yön vermeye başladı. AKP iktidarı, kamunun elindeki tüm imkânları ve maddi gücü bu havuzların beslenmesine bağlayarak ciddi oranlarda büyümesini sağladı. Gelinen süreçte savunma sanayisine aktarılan kaynaklar ve destekler ‘güvenlik’ yatırımlarına doğru genişleyen geniş bir spektrumda hem oldukça karlı bir iş hem de savaş politikalarını besleyen bir manivela gibi kullanıldı.

“2015'ten itibaren ekonomik krizin kaçınılmaz bir hale geldiğini ve 2002'den beri büyümenin lokomotifliğini yapan inşaat-altyapı-fınans üçgeninde yolun sonuna geldiğini yavaş yavaş anlayan Erdoğan ve AKP iktidarı, yeni dönemde yatırımlarını silah ve savunma sanayine, telekomünikasyon ve enerji yatırımlarına yönlendirmeye başladı.”³⁶

SIPRI'ye göre, Türkiye'de bazı savunma sanayi şirketleri dünyanın en büyük silah satıcısı şirketler içine girmiş durumda. ASELSAN, TAI, Roketsan gibi şirketler ilk yüz içinde yer almaktadırlar. Savunma sanayisinde yer alan bazı şirketlerin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın aile ve yakın dostlarına ait olması tesadüf değil. “Sektörün büyükleri arasında Koç Grubu,

³⁶ <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/05/29/eksen-siyasetinin-yapisal-sinirlari>

Nurol, BMC, Netaş, Turbojet, Kale Havacılık bulunurken, Cumhurbaşkanının aile dostları ve dönürlerinin (Albayrak Grubu, Katmerciler, Bayrak Grubu vb.) bu sürece katılımıyla paydaşlar artıyor.”³⁷ Birçok alanda oluşturulan havuz yapılarına kaynak verildiği gibi savunma sanayisinin içinde yer alan şirketlere de büyük teşvikler veriliyor. Bu şirketlerin ne vergi ne de SSK ödedikleri dikkat çekiyor. Yatırım arazileri BMC örneğinde olduğu gibi bedava veriliyor. AKP iktidarı kapsamında kristalize olan “geleneksel sermaye” ve “AKP sermayesi” savaş ve savunma sektörü söz konusu olunca bir araya gelip uyum içinde bir arada durabiliyorlar.

“Hava araçları Bayrak Makina, Büyükmihçı, Kalekalıp arasında pay ediliyor. Pastanın büyüğünü ise Bayrak grubu alıyor. Kara araçlarında Otokar, BMC, HEMA ve Nurol büyük pastayı kapıyor. Deniz araçları, RMK, DEARSAN, Sedef, Yonca-Onuk, İstanbul Denizcilik, A.D.İ.K - Anadolu Tersanesi arasında pay ediliyor. Elektronik yazılım da ise, Gate, Milsoft, Savronik, SDT, Vestel Savunma, Koç Sistem, Meteksan Savunma, C2TECH, Kaletron, Yüksek Teknoloji, Altay, BTT Ltd., Fotomiks varlık göstermekte. Roket, füze ve mühimmatta ise, Barış, Kalekalıp, TİSAŞ, GİRSAN, Sarsılmaz, Samsun Yurt Savunma Sanayi ve Ticaret A.Ş faaliyet göstermekte. Lojistik – askeri giyim konusunda ise, Yakupoğlu, Öztiryakiler, Target, ÖZTEK, TEKSAV, ANEL, Megateknik önemli paylar almakta.”³⁸

Görüldüğü üzere ‘havuz’ sistemiyle oluşturulan rant ve kayırma ekonomisinin tahtında oturan sektör silah sanayisidir. Demokratik hak temelli sorunlara karşı oluşturulan “beka-terör” retoriği oldukça kullanışlı bir aparat olarak yerli ve milli sanayinin üzerinde de şal örtüsü görevi görüyor. Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılan 696 KHK ile savunma sanayini direkt olarak kendine bağlayan Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yönetim kadrosu ve havuz medyası yerli bir “askeri-endüstriyel” kompleksi yaratma konusunda ulusal ve uluslararası diplomasi ve algı faaliyetlerini yürütmeye devam ediyor.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 09 Şubat 2019 tarihinde Aydın’da yaptığı mitingde “İdlib’te Cerablus’ta Mehmet’im tanklarıyla toplarıyla bu teröristleri yok etti mi? “Ben buradan patatesçilere domatesçilere sesleniyorum o bir tane merminin bedelini biliyor musun sen? Bunlar nereden geldi biliyor musun sen? “Gabar’a, Cudi’ye helikopterlerimiz buraya uçarken yapılan yatırımların ne olduğunu hesapladın mı sen?”³⁹ sorularını sormuştu. Mermi parasıyla

³⁷ Age.

³⁸ Age.

³⁹ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/03/29/liderler-yerel-secim-icin-yogun-mesai-harcadi>

kodlanan militarizm ve savaş mekaniği, iktidar bloğunun istikrarsızlık üreterek, silah sanayi ve ileri teknoloji ürünlerinden iç piyasalara güçlü para akımları sağlamayı hedefleyen ve sahada vekâlet savaşları denilen bir model üzerinden işletildi. Türkiye'nin tüm kaynakları Rusya ve NATO arası oyunda ipotek edilirken, Kürtler de aynı güçler arasında araçsallaştırılarak, politik aktör olmanın dışına itilmeye çalışıldı.

2016 yılında yaşanan darbe girişimi ve ilan edilen OHAL sonrası gelişmeler Türk savunma sanayinin yapısal özellikleri ve nitelikleri bakımından yeni bir döneme tekabül ediyordu. 696 sayılı KHK'le Savunma Sanayi Müsteşarlığı'nı kendine bağlayan Erdoğan'ın özellikle darbe girişimi sonrası ordunun emir komuta zincirinde meydana gelen aşınma, güç ve konum kaybı darmadağın bir tabloyu işaret ediyordu. Yıpranmış bir ordu ancak savaşarak toparlanabilir. Savaş yoluyla yeniden kaybettiği disiplini kazanabilir. Savaş aynı zamanda yıpranmış, kaybolmuş itibarın geri kazanılmasını sağlarken ve herkese savaş açarken devleşen savaş sanayisinde “yerli ve milli” silahlar için 25 milyar dolarlık bir pazar kapmanın da arayışı içinde.

AKP'nin özellikle ‘Kürt bandına izin vermeyiz’, ‘Kürt koridoruna asla müsaade etmeyiz’ vaveylasıyla 2011'de Suriye ile başlayan ve Mavi Vatan'a yayılan savaş politikalarını aynı zamanda silah sanayisine duyulan ilgi ve yapılan karlı yatırımlar üzerinden okumak gerekmektedir. Yerli ve milli sanayinin ürettiği silahların ilk denendiği sahanın ağırlıklı olarak Kürtlerin kendine yurt edindikleri ve yaşadıkları yerler olması oldukça manidardır.

Devletin Bekası ve Kamu Güvenliği denilen şeyin amacı, içerde bütün toplumsal muhalefeti bastırma, dış ülkelere karşı yayılcı stratejilerle bölgesel bir güç olmak için özellikle havuz medyası eliyle toplumu militarize etmek ve milliyetçi dalgayı alabildiğince büyütme. Bu stratejinin en yıkıcı sonucu, savaş ve savunma sanayine büyük yatırımlar yaparak, orduyu yüksek maliyetli savaş ve savunma teknolojisiyle donatarak toplumsal eşitsizliği ve yoksulluğu büyütme ve halklar arası çatışma riskini göze almaktır.

Geleceksizlik Namına Şiddet

Doğa ve insan arasındaki dengely gözetem ekonomik politikalar yerine savaş ve yıkımın ekonomi politikaları geliştirilmektedir. Milyarlarca lira rantın ve soygunun döndüğü savaş sektörünün stratejik amaçlarının bizi götüreceği yıkım, iktidar çevrelerince hamasi bir

milliyetçilik ve yapay bir güvenlik korkusunu egemen kılınarak kitlelere zerk edilmekte ve toplumsal bir rıza üretilmektedir. Bu yıkımın acısını ve bedelini büyük çoğunluk ödedi ve ödemeye devam etmektedir. Bir savaşın faturası her zaman yoksullara kesilir; ölen yoksuldur; öldüren yoksuldur; gittikçe yoksullaşan yine yoksuldur her zaman!

Savaşa ve savaş araçlarına bu kadar meraklı egemenlerin olduğu bir ülkede ağır vergiler, zamlar, kısıtlamalar, tasarruf paketlerinin, acı reçetelerin çok daha ağırı gelecektir. Çünkü bu ülkenin toplumsal emeği ve birikiminin önemli bir kısmı savaş ekonomisi olarak harcanmaktadır. Suriye’de, Irak’ta, Libya’da, halen süregelen savaşlara milyarlarca lira aktarılmaya devam edilmektedir! Savaş baronları ve silah tacirleri, sermayelerini katlayıp sevinirken; ezilene, sömürlene, yoksullara ve Kürde düşen pay ise; ‘‘Vatan, Millet, Adapazarı, Beypazarı ’ hamasetidir.

Yeni 39 cezaevi, yeni mezarlıklar, ‘ölen asker yakını ve yaralanan 110 asker ve polis için tazminat ödeneği’, ‘tedavi ve cenaze giderleri’ ve 2021 yılı için 3 bin yeni korucu alınacağı bütçede yer alması güvenlikçi politikaların artarak sürdürüleceğine işaret ediyor. Karl Marks: ‘‘Savaş, acil ekonomik gereksinimler bakımından, bir ulusun gelirinin bir kısmını denize atmasına benzer’’ diyordu.

Aynen Katılıyoruz!..

Fakat ekonomik krizin dip noktaya ulaştığı, toplumsal ayrışma ve kutuplaşmanın had safhaya yükseldiği 2021 yılının şafağında anti-militarist, demokratik, barışçıl politikalara ekmek su kadar ihtiyaç olduğu en yakıcı haliyle açığa çıkmıştır.

Türkiye’nin geleceğini ipotek altına, yandaş sermaye ve savaş baronlarının geleceğini ise güvenceye alan savaş ve güvenlik politikalarına son verilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda Türkiye’de ekonomik gelişmenin, demokrasinin, özgürlüklerin ve adaletin gerçekleşmesi için vazgeçilmez şart olan Kürt Sorununun demokratik ve barışçıl şekilde çözülmesi kaçınılmazdır.

Kadınlar, Eşit Yurttaşlar Olarak Kabul Edilmiyor

Aile kavramsal ve işlevsel olarak devletin toplumu şekillendirmekte kullandığı başat araçtır. Hatta mevcut politik yaklaşım çoğu zaman toplum yapısı ile aile yapısı kavramlarını eş anlamlı kullanmaktadır. Bunun yanında, devlet-vatandaş ilişkisi ve sosyal haklardan faydalanma koşulları da çoğu zaman aile üzerinden belirlenmektedir. Öyle ki bireyin devletle

ilişkisinin yerini, devlet-aile ilişkisi almış ve medeni haklar ile barınma, çalışma gibi sosyal haklar, aileyi ve evliliği teşvik, aile yapısının korunması gibi amaçlar çerçevesine sıkıştırılmıştır.

Yirmi yıla yaklaşan AKP iktidarının tüm politika ve uygulamalarında, Türkiye toplumunun yarısını oluşturan kadınlar, yurttaşlık haklarından eşit biçimde faydalanan bireyler olarak değil, toplumsal statüsü aile içindeki yeriyle çerçevelenmiş bireyler olarak kabul edilmektedir. Devlet ve birey arasında en güçlü politik bağlardan biri olan sosyal haklar ve sosyal güvence hizmetleri de Anayasal bir hak olarak değil; kadını aileye “hapseden”, kadınların ancak aile içinde kaldığı müddetçe erişebileceği şekilde sağlanmaktadır. Kadınların çalışma hakları da yine aynı perspektiften, ev içindeki cinsiyetlendirilmiş emek rejimini tehdit etmeyecek ölçüde genişlemektedir. Bu anlamda, kadınların yurttaşlık hakları, aile yapısının güçlendirilmesi ve sabit tutulması lehine şekillendirilmekte ve mevcut iktidarın politikaları sonucunda gün be gün törpülenmektedir.

İktidarın Kadın Politikasının Temeli: Ev İçi Cinsiyetçi Emek Sömürüsü

Kadın emeği en yaygın biçimde, ücretlendirilmeyen ev içi emek olarak gerçekleşmekte, kadın istihdamı “ev yaşamıyla uyum” teşkil ettiği müddetçe teşvik edilmektedir. Kadınların, eşit yurttaşlar olarak, tıpkı erkekler gibi tam zamanlı ve güvenceli işlerde çalışabilmesini sağlayacak ve ekonomik yaşamdaki eşitsizlikleri giderecek pozitif ayrımcı politikalar üretilmemektedir. İstihdamda olan kadınlar için, eşit işe eşit ücret hakkı çoğunlukla yok sayılmakta, esnek ve güvencesiz çalışma modeli dayatılmaktadır. İstihdam teşvikinde ise en belirgin politika, kadınların evden yapabileceği ya da ‘evdeki sorumluluklarını’ aksatmadan devam edebileceği işlere yönlendirilmesidir. 11. Kalkınma Planı’nda yer alan “İşgücü piyasasında kadın istihdamını artıracak şekilde kadınların özellikle kodlama, yazılım gibi teknoloji üretimi alanlarında mesleki eğitim ve beceri gelişimi fırsatları güçlendirilmesi” hedefi, kadınlar söz konusu olduğunda, istihdam politikalarının ev eksenli meslek seçimi ve çalışma temelinde yönlendirdiğine bir örnektir.

Kadınlara, kendi evlerindeki; yaşlı, çocuk, engelli yakınlarının bakımı için sosyal yardım bütçesinden ödenen bakım aylıkları emeğin karşılığını vermekten çok uzaktır. Bu aylıklar kadınlara sahici bir sosyal güvence sağlamazken, ödeme yapılan kadınlar istihdama katılmış sayılmakta ve iktidar tarafından kadın istihdamında artış algısı yaratılmaya çalışılmaktadır. Araştırmalar ekonomi ve istihdam alanında cinsiyetçi sömürü rejiminin

hüküm sürdüğünü net bir şekilde göstermekte; kadınların %49'unun ev işçisi olduğunu, 2019 yılında 11 milyon 741 bin kadının ev işleri nedeniyle çalışma hayatına katılmadığını, 494 bin kadının ise ev işleri ve bakım hizmetlerini sağlamak için ücretli çalıştığı işinden ayrıldığını ortaya koymaktadır. Aynı sebeple işten ayrıldığını belirten erkek sayısının kadınların yalnızca yüzde 3'ü kadar olması ise ev içi cinsiyetçi emek sömürsünün boyutunu ortaya koymaktadır.

Kadınlara Yoksulluk ve Güvencesizlik Dayatılıyor

Rosa Kadın Derneği'nin Diyarbakır'da ev işçisi kadınlarla yaptığı anket çalışmasına göre, kadınların yaşadıkları en temel sorunların başında %96 oranıyla ekonomik yoksulluk gelmektedir. Söz konusu araştırmaya katılan kadınların, hiçbirinin kendilerine ait sağlık sigortaları bulunmadığını ve kadınların ya eşleri ya da ebeveynlerinin üzerinden sağlık sigortasından yararlandığı belirtmekte fayda vardır. Görünmeyen ve ücretlendirilmeyen ev içi emek, kadınların ekonomik ve sosyal bağımlılığına, eş ya da baba üzerinden sosyal sigortalı olmaya zorlanmasına, kadının statüsünün aileye ve aile üzerinden erkeğe bağlı kalmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim emeklilik oranları da bunu ispatlayan bir gösterge olarak okunabilir: Kadınların sadece yüzde 17'si emekli olurken, bu oran erkeklerde yüzde 81'dir. Oranlar arasındaki uçurum, kadınların kemikleşmiş bir 'sosyal güvencesizlik' politikasına maruz bırakıldıklarının ispatıdır.

Mevcut iktidar, süregelen neoliberal ve toplumsal cinsiyet normlarına dayalı politikalarıyla, kadının ev içindeki ücretsiz emeğinin, ekonomik ve sosyal güvence kapsamına alınarak bir karşılığının olmasında değil, kadın yoksulluğunun sürmesinde ve kadının aileye-erkeklerle olan bağımlılığının sürdürülmesinde ısrarcıdır.

Halkların Demokratik Partisi olarak, toplumsal cinsiyet eşitlikçi istihdam politikalarının vakit kaybetmeden hayata geçirilmesi gerektiğini, bir an evvel kadınları sosyal güvenceye alan sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiğini belirtiyoruz. Kadınların ev içindeki emeklerine karşılık, ekonomik ve sosyal haklardan faydalandırılmamalarının eşitlik ilkesine aykırı olduğunu, sağlık ve emeklilik primlerinin bütçeden ödenerek ev emekçisi kadınların emeklilik haklarının sosyal güvence kapsamına alınması gerektiğini her ortamda savunmaktayız. Nitekim, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ait 2021 yılı bütçesi görüşülürken sunduğumuz, gerekli bütçe ayrılarak ev içi emeği görünmeyen kadınların emekli olmalarının sağlanması yönündeki önergemiz AKP-MHP milletvekillerinin oylarıyla reddedilmiştir. AKP-MHP bloğu, açıkça ev içi cinsiyetçi emek sömürsünü sürdürdürmekte

kararlı olduğunu, buna karşılık kadınlara dönük kalıcı hiçbir ekonomik sosyal hak ve güvence politikalarının olmadığını göstermektedir.

Kadın İstihdamı, İşsizlik ve Pandemi Koşulları

Cinsiyetçi sömürü rejimi dolayısıyla toplumsal ve iktisadi alanda kırılanlaştırılmış konumlarından dolayı pandemi öncesi zaten işsiz ve yoksul olan kadınlar, pandemiyle birlikte daha derin ve gitgide yalnızlaştırıldıkları bir yoksulluk ve yoksunluğa mahkûm edilmiştir. Bu dönem ilk işlerini kaybeden kadınları olmuştur. Zira iktidar, toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir iktisadi politika oluşturacak, eşitsizliği ve hak ihlallerini ortadan kaldıracak sosyal politikalar üretmemekteki ısrarını pandemi koşullarında bile terk etmemektedir. Bir yandan topluma “Evde kal” çağrısı yapan iktidar, devasa bir bakım emeği yükünü kadınlar omuzuna yığarken, çalışan kadınların, hiçbir önlem alınmadan, atölyelerde, fabrikalarda, tarlalarda, ofislerde çalıştırılmasına göz yummaktadır.

TÜİK’in Kasım 2020’de açıkladığı Ağustos 2020 Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre, dar tanımlı kadın işsizliği geçen yılın aynı dönemine göre (Ağustos 2019) 0,8 puan azalarak yüzde 13,5’e gerilemiştir. TÜİK, pandemide bile işsizliği ve enflasyonu düşürmeyi başaran, tam bağımlı bir kurum halini aldığı için TÜİK tarafından açıklanan dar tanımlı (resmi) işsizlik verileri ne genel işsizlikteki ne de kadın işsizliğindeki gerçek tabloyu ortaya koymaktadır. TÜİK işsizlik verilerinde pandeminin kadın işgücünü nasıl etkilediği görünmemekte, dahası gerçek işsizlik ve bunun yarattığı derin kriz ve yoksulluk göstergeler aracılığıyla gizlenmeye çalışılmaktadır.

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi’nin (DİSK-AR) Haziran ayında yayınladığı ‘Covid-19 Döneminde Kadın İşgücünün Görünümü Raporu’ kadın işsizliğinin geldiği boyutu açıkça ortaya koymaktadır. DİSK-AR, TÜİK’ten farklı olarak Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) Covid-19’un yarattığı eşdeğer tam zamanlı istihdam kaybını ölçmek amacıyla geliştirdiği yöntemi kullanmakta ve geniş tanımlı işsizlik hesaplaması yapmaktadır. ‘Covid-19 Döneminde Kadın İşgücünün Görünümü Raporu’na göre:

Covid-19 etkisiyle revize geniş tanımlı kadın işsizlik oranı yüzde 45,3 (5 milyon 219 bin) olmuştur. Mart 2019’da 8 milyon 926 bin (%28,8) olan istihdam edilen kadın sayısı 804 bin azalarak Mart 2020’de 8 milyon 122 bine (%25,8) gerilemiş, böylece son bir yılda istihdam edilenlerin toplam sayısı yüzde 6, istihdam edilen erkeklerin sayısı yüzde 4,5

azalırken istihdam edilen kadınların sayısı ise yüzde 9 azalmıştır. Bu oran, zaten düşük olan kadın istihdam oranının daha da düşerek çalışma çağındaki her dört kadından sadece birinin istihdama katıldığını göstermektedir. Son bir yılda 1 milyon 177 bin kadın işgücünden çekilmiş ve kadın işgücü 9 milyon 472 bine gerilemiştir. Kadın işgücü yüzde 11,1 azalırken erkek işgücü yüzde 4,9 oranında azalmıştır.

Bu rakamlar, kadınların son bir yılda erkeklere göre işgücü piyasalarından daha fazla çekildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Aynı rapora göre, Covid-19'un başlamasıyla kadınların işgücüne katılma oranında keskin bir düşüş yaşandığı, Mart 2019'da yüzde 34,4 olan kadınların işgücüne katılma oranının Mart 2020'de yüzde 30,1'e gerilediği görülmektedir. İstihdamda görünen ancak işbaşında olmayan kadın sayısı bir yılda Covid-19'un etkisiyle 5 katına çıkmıştır. Covid-19 sonrası kısa çalışma ve ücretsiz izin uygulamalarının yoğunlaşmasıyla birlikte işbaşında olanların sayısında ciddi düşüşler meydana gelmiştir. İşbaşında olan kadınların sayısı ise son bir yılda 1 milyon 818 bin (yüzde 20,9) azalarak 8 milyon 663 binden 6 milyon 845 bine düşmüştür.

ILO'nun Covid-19 kapsamında yapmış olduğu tahminlere göre, 35 milyon çalışanın yoksullaşması ve 25 milyon çalışana tekabül eden iş gücü kaybı öngörülmektedir. ILO'nun küresel ölçekteki tespiti, güvencesiz, esnek ve geçici işlerde istihdamın norm haline geldiği Türkiye emek piyasası ve kadınlar açısından değerlendirildiğinde kadınların ekonomik alanda karşı karşıya olduğu yapısal ayrımcılıkların salgının derinleştirdiği ekonomik krizle birlikte daha da sertleşeceği şüphe götürmemektedir.

Araştırmalar, Covid-19 pandemisinin, kadınları erkeklerden daha fazla etkilediğini göstermektedir. Pandemi pek çok kadının ekonomik özerkliklerini kaybetmesine, aileye veya erkeklere bağımlı olmasına, yoksullaşmasına neden olmuş, bu da beraberinde kadına yönelik şiddet katlanarak artmıştır. Ancak bunu önleyecek hiçbir politika ve uygulama ortaya konulmamıştır. Zira cinsiyetçi kapitalist işgücü piyasasında kadınlar son derece kırılganlaştırılmış ve güvencesizleştirilmiş konumlarından dolayı çoğunlukla ilk gözden çıkarılanlar olmaktadır. Kadınların 'normal' zamanlarda bile erkeklerden çok daha az istihdamda bulunmaları, istihdamda olan kadınların da çok daha düşük ücretler karşılığında çalıştırılıp, çoğunlukla esnek ve güvencesiz işlerde istihdam edilmesi başlı başına bir sorundur. Toplumsal cinsiyete dayalı bu ayrımcılıktan kaynaklı olarak salgın krizinde kadınlar daha fazla şiddet, daha fazla sömürü ve daha fazla yoksullukla karşı karşıya kalmıştır.

Ancak iktidar bu dönem toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadınların maruz kaldığı çok yönlü şiddetle mücadele etmek bir yana kadınları güçlendiren birçok mekanizmayı devre dışı bırakmıştır. Salgın döneminde açıklanan ekonomik paketlerde kayıt dışı çalışma biçimleri; İşsizlik Fonu veya Kısa Çalışma Ödeneği kapsamının da dışında tutulduğundan kadınların yoğunlukta olduğu mevsimlik tarım işçilerinden ev işçilerine dek birçok kesim neredeyse hiçbir gelir olmadan açlıkla karşı karşıya bırakılmıştır.

Pandemi ile okulların kapatılması, dışarıdan hizmet alımlarının büyük ölçüde azalması ve hanede hastalanan ve bakıma muhtaç kimselerin artması, kadınları doğrudan etkilemiş, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü nedeniyle kadınların omzuna yüklenen yemek yapmak, temizlik, alışveriş, çamaşır/bulaşık yıkama, ütü yapma, çocuk/hasta/yaşlı bakma gibi ev işlerinin artmasıyla, kadın emeğinin görünmezliği ve sömürsü katmerlenmiştir. Bu durum bir yandan hane içi tüm bakım işlerini zaten kadınların ‘görevi’ gibi gören erkek egemen bakış açısını güçlendirirken, diğer yandan kamusal hizmetlerin boşluğu her zamankinden daha fazla kadınların karşılıksız emeği ile doldurulmuştur.

İktidar, pandemide ekonomik krizin derinleşmesini ve milyonlarca insanın işsiz kalmasını engelleyecek bütünlüklü bir yol sunmadığı gibi, Türkiye’de hane içi yoksulluğun kadınların sırtına yüklenmesini engelleyecek hiçbir sosyal politika da üretmiş değildir. İktidar, cinsiyetçiliği önlemek için herhangi bir tedbir almayarak kadınlara çok açık bir mesaj vermekte; hiçbir ekonomik güvenceniz olmadan evlere dönün ve hiç sesinizi çıkarmadan geleneksel kadınlık rollerini üstlenin, demektedir. Ekonomik kriz derinleşirken sorgusuz sualsiz evde yemek yapması beklenen kadınlardan aslında yoksulluğu idare etmeleri beklenmektedir.

Özetle; pandemi sürecinde, ilk işini kaybedenler kadınlar olmuştur. Bu dönem çocuk, yaşlı bakımı başta olmak üzere bakım emeği ile ev içi emeğin neredeyse tamamını kadınlar omuzlamıştır. Böylece salgın döneminde sosyal güvenlik mekanizmalarının yokluğunda kadınların önünde işsiz kalmak ve daha fazla ev içi emeğe mecbur bırakılmak ya da sağlıklarını riske atarak çalışmaya devam etmekten başka bir seçenek bırakılmamıştır. İşgücüne katılımı devam eden kadınlar ise çoğunlukla güvencesiz esnek ve geçici işlerde istihdam edilmekte; bu da kadınların tam zamanlı ve sürekli işlerde çalışmanın sağladığı güvenceden yoksun bırakılmaları ve daima işsizlik riskiyle yüz yüze olmaları anlamına gelmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadele, erkek şiddetinin önlenmesi ve şiddet gören kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten iktisadi politikaların düzenlenmesi ve etkin biçimde yürürlüğe konmasını kapsayan bütüncül bir politika

gerektirmektedir. Ancak toplumsal alandaki kadına yönelik çok yönlü şiddete ve kadınların istihdam alanından neredeyse tamamıyla dışlanmalarına rağmen iktidar gerekli önlemler almamaktadır. Yine kadınların kırılğanlaştırılmış ve güvencesizleştirilmiş konumlarına rağmen iktidar ‘ev ve iş yaşamını uyumlulaştırma’ yaklaşımı çerçevesinde kadınların çoğunlukla bakım hizmetlerine veya duygusal emeğin yoğun olduğu ancak güvencenin olmadığı alanlara yönlendiren cinsiyetçi bir ‘istihdam’ politikası izlenmektedir.

Sağlık Emekçisi Kadınların Maruz Kaldığı Çoklu Eşitsizlik Katmerlendi

Dünyada Sağlık Örgütü verilerine göre dünyada sağlık ve sosyal hizmet alanlarında çalışanların %70’ini kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye’de ise sağlık alanında çalışanların %60’ı kadındır. Pandemi süreci başladığından bu yana, sağlık emekçisi kadınlar içinde buldukları çoklu eşitsizlik halini daha da katmerlenerek yaşamaktadır. Hastalanma tehdidinin yanı sıra sağlık emekçisi kadınlar psikolojik, fiziksel, ruhsal birçok yıpranmayı da beraberinde yaşamakta; sağlık emekçilerine yönelik şiddet halihazırda zaten çok yüksekken bu kriz döneminde, hastalar ve hasta yakınları tarafından sözlü, fiziki tacize en çok maruz kalan kadın sağlık çalışanları bu süreçte de sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin merkezinde bulunmaktadır. Hastanelerdeki iş bölümü toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyecek biçimde planlanmıştır. Hastanelerde de kadınların bakım emeğinin çok önemli bir bölümünü üstlenmektedir. Birçok sağlık çalışanı kadın bu iş yükünden kaynaklı fiziksel ve psikolojik açıdan yıpranmaktadır. Bununla beraber cinsiyetçiliğe dayanan yoğun iş gücüne rağmen ek ücretler de benzer şekilde eşit bölüşülmemektedir. Hali hazırda iş yükleri arttırılan kadın sağlık çalışanlarına fazladan mesai uygulaması, izinlerin iptal edilmesi, yüksek performans uygulamalarına gidilmesi ise yıpranma payını daha da artırmaktadır. Normal koşullarda da ayrımcılığa uğrayan sağlık emekçisi kadınların çalışma şartları pandemi krizinde kötüleşmesine rağmen sosyal yaşamlarının desteklenmesi yönünde herhangi bir adım atılmamıştır.

Göçmen ve Mülteci Kadınlar Türkiye’de Çoklu Ayrımcılık ve Hak İhlalleriyle Yüz Yüze

Mülteci krizi son bir yıl boyunca temel küresel krizlerden biri olmaya devam etmektedir. Mültecilerin yaşadığı sorunlar pandemiyle beraber daha da çetrefilli bir hal almıştır. Covid-19’un en fazla etkilediği, tehdit ettiği kitlelerin başında mülteci kadınlar gelmektedir. Ortadoğu’da süren savaşlar ve ağır insan hakları ihlalleri sonucu olarak 2014

yılından beri dünyada mülteci nüfusunun en kalabalık olduğu ülkelerden biri Türkiye'dir. Özellikle AKP/MHP iktidarının militarist dış politikası sonucu Suriye'de süren çatışmalara müdahale eden birçok dış güç gibi Türkiye de bu savaşların bir aktörü haline gelmiştir. Suriye'de yıllardır çözüme kavuşamayan savaşın bir sonucu olarak milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılmıştır.

Göç İdaresinin 27 Şubat 2020 tarihli açıklamasına göre, Türkiye'ye göç etmiş kayıtlı kişi sayısı bugün 4 milyona yakındır. Yoksulluk, savaş, çatışma veya şiddet nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan nüfusun neredeyse yarısını kadın ve kız çocukları oluşturmaktadır. Kadınlar, göçmen ve mülteci olmanın beraberinde getirdiği yoksulluk, güvencesizlik, dil, din, ırk ayrımcılığının yanı sıra erkek egemenliğinden kaynaklanan sorunlar ile de baş etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca Türkiye'de, uluslararası koruma, geçici koruma gibi farklı yasal statülerden faydalanmayan göçmen nüfusun da oldukça yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Öte taraftan, Türkiye, Suriye'den gelen "mülteciler" için bireysel sığınma prosedüründen farklı, yeni bir uygulama geliştirmiştir. İlk olarak "misafir" Ekim 2011 itibarıyla de Suriyelilere yönelik politikanın bir "geçici koruma" uygulaması olduğu ilan edilmiş ve bu tarihten üç yıl sonra, 22 Ekim 2014'te Geçici Koruma Yönetmeliği düzenlenmiştir. Suriyeli mülteciler mülteci statüsünde olmadıkları için barınma, beslenme, eğitim, sağlık, sosyal yardımlar, sosyal uyum yardımı, hukuki temsil haklarından etkili ve yeterli yararlanamadıkları gibi şiddet, linç, nefret söylemlerinin de hedefi olmakta, siyasi bir şantaja dönüşebilmektedir. Özellikle kadın ve LGBTİ+'lar erkek şiddeti karşısında korunmasız bırakılmakta ve şiddete açık hale getirilmektedir.

Yoksulluk, savaş, çatışma veya şiddet nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan mülteci ve göçmen kadınlar; salgın öncesinde de güvensiz ortam, ekonomik zorluklar, cinsiyet, dil, din, ırk ayrımcılığı gibi sorunlarla karşı karşıyaydılar. Salgınla birlikte, iktidar tarafından şantaj siyasetinin bir parçası olarak görülen göçmenlerin sorunları ve maruz kaldıkları hak ihlalleri farklı bir boyuta ulaşmıştır. İdlib'deki çatışmaların artmasıyla birlikte iktidar dünyada salgının hızla yayılmakta olduğunu bile bile göçmenlerin hayatlarını bir kez daha hiçe sayarak, Avrupa'ya geçmek isteyenlerin artık tutulamayacağını ilan etti. Sonrasında binlerce kişi, yaklaşık bir ay, yapay sınırlar arasında sıkıştırılarak, insanlık dışı koşullara terk edildi.

Kadın Dayanışma Vakfı'nın araştırma raporları Suriyeli mülteci kadınların yoğun bir şiddet, cinsel saldırı ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Kadınlar en çok eşleri ve akrabaları olan erkekler tarafından aile/ev içi fiziksel şiddete uğrarken, ağır biçimde cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddete de maruz kalmakta, çoğunlukla erkek akrabaları tarafından ikinci veya üçüncü eş olmaya zorlanmaktadır. Yanı sıra tanımadıkları erkekler tarafından da taciz, tecavüz ve şiddete uğramaktadır. Ayrıca rapor Suriyeli kadınların kamu kurum ve kuruluşlarında da ciddi biçimde ayrımcılıkla karşılaştığını, bunu nedenle şikâyet başvurularından kaçındıklarını kaydetmektedir. Bununla birlikte 6284 sayılı yasanın getirdiği koruyucu tedbirlerden vatandaşlık bağı bulunanlar gibi yararlanamamaları sorunlarının daha da büyümesine neden olmaktadır. Tüm bu şiddet sarmalında “damgalanma” korkusu ve resmî kurumlara olan güvensizlik, yasaların adil işletilmeyeceği düşüncesi hak arayışlarının önündeki en önemli nedenler olarak ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan salgınla göçmen ve mülteci kadınlar erkek egemenliği nedeniyle şiddet ve ayrımcılık karşısında daha da savunmasız hale gelmiştir. Halihazırda kayıt dışı, iş güvenliğinden yoksun, düşük ücretlerle güvencesiz çalışmak zorunda kalan göçmen ve mülteci kadınların koşulları daha da kötüleşmekte, kira ve faturalar gibi zorunlu ödemelerini dahi yapamayacak duruma gelmişlerdir. Bu bakımdan, Covid-19 salgını ile mücadele sürecinde mevcut sorunları daha derinden yaşayan mülteci ve göçmen kadınların ihtiyaçlarına yanıt verecek nitelikte eylemler ve müdahale araçları geliştirilmesi elzemdir.

Göçmen kadınların en büyük sorununun yoksulluk olduğu bilinmektedir. Yine; çoğunlukla güvencesiz, merdiven altı işletmelerde veya temizlik, hasta bakımı, hizmetçilik işlerinde çalışan göçmen kadınlar, bu süreçte hem emek sömürüsüne hem de hastalanma riskine çok daha açık hale geldiler. Sağlık hizmetlerine erişimin çok hayati olduğu bugünlerde göçmen kadınların özellikle dil sorunu ve ırkçı tutumlar nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimi çok daha zorlaşmıştır. Acilen hak temelli göçmen politikalarına geçilmediği takdirde salgınla birlikte yoksulluk artarken, göçmen kadınlar üstüne bir de şiddet ve sömürüye karşı savunmasız bırakılmış olacaktır. Mülteci nüfusunun en az yarısını oluşturan kadınlar ve kız çocukları söz konusu olduğundaysa tüm bu sorunlar cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddet ile iç içe geçmekte, insanca yaşam koşullarına ve temel haklara erişim daha da zorlaşmaktadır. Ekonomik güçlük içinde olan kadınlar “evde kal” denilen salgın döneminde kalacak eve, temiz suya, yeterli gıdaya, hijyenik koşullara sahip değiller. Geri gönderme merkezlerinde, mülteci kamplarında kalanlar ise kalabalık ve sağlıksız koşullarda yaşamaya devam etmektedir.

Kayıtlı, kayıtsız tüm kadınların sağlık hizmetlerinden koşulsuz, şartsız yararlanmaları sağlanmalıdır. Geri gönderme merkezlerinde tutulanlar serbest bırakılmalı, tüm göçmenlere ekonomik destek sağlanmalı, mülteci kamplarındaki yaşam koşulları acilen iyileştirilmelidir. Kadın mültecilere, erkek şiddeti, tacizi ve tecavüz saldırılarına karşı erişilebilir, eksiksiz ve ivedi koruma sağlanmalıdır.

Kadına Yönelik Şiddet ve İktidarın Şiddeti Besleyen Politikaları

Bugün kadınlar için yaşam sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada zorlu bir dönemeçten geçiyor. Dünyanın birçok yerinde kapitalist, ırkçı ve aşırı sağcı popülist liderlerin yükselmesiyle beraber kadınlara ve toplumsal cinsiyet eşitliğine kökten bir savaş açılmış durumda. Birçok ülkede karşımıza çıktığı gibi, kadın kazanımları küresel düzeyde ciddi bir saldırıyla karşı karşıya. Başını Amerika'nın çektiği ve dünyanın birçok yerine sirayet eden sağcı siyaset gittikçe cinsiyetçi ve ırkçılaştırmaktadır. Bununla beraber siyasette her geçen gün saldırganlık artmaktadır. Bu saldırganlık hak ve eşitlik mücadelesi veren antikapitalist gruplara ve bu mücadelelerin öznesi kadınlara yönelmiş durumdadır. Kadına yönelik gerçekleşen yeni dalga şiddetin göstergesi yalnızca öldürülen ve istismar edilen kadın sayısındaki artış değil Türkiye'de de her gün yaşanan vakalarda karşımıza çıktığı gibi şiddet artık daha açık ve daha vahşi hale gelmiştir.

Kadına yönelik şiddet, kadınların haklarını ihlal eden, topluma katılımlarını sınırlayan, bedenlerine ve yaşamlarına zarar veren bir şiddet biçimidir. Sistemik olarak incelendiğinde, kadına yönelik şiddetin kadınların yaklaşık üçte birini etkileyen küresel bir halk sağlığı sorunu olduğu uluslararası kurumlar tarafından kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve eşitsizliğin yapısal bir sorun olmasına bağlı olarak kadına yönelik şiddet Türkiye'nin de en temel sorunlarından biridir. Ayrıca, erkek egemenliğiyle bağlantılı olarak eril tahakküm ve cinsiyetçilik yalnızca özel alanda değil, kamusal alanda ve devletin bütün kurumlarında hüküm sürmektedir. Nitekim, toplumsal, siyasal ve iktisadi alanda oldukça yaygın olan cinsiyetçilik ve ayrımcılık kadına yönelik çok yönlü şiddet şeklinde vuku bulmaktadır.

Türkiye'de kadına yönelik fiziksel, cinsel, sosyal ve ekonomik şiddet yaygın biçimde sürmektedir. Pandemi ile beraber yaşanan ekonomik ve toplumsal krizde en güvencesiz konumda yer alan kadınların kamusal alandaki varlığına, yaşam alanlarına ve bedenlerine

dönük saldırılar gittikçe artmıştır. Cinsiyet kimliğinden ve cinsel yönelimden dolayı neredeyse her gün bir kadın erkekler tarafından katledilmektedir.

Bianet'in Erkek Şiddeti Çetelesi'ne göre; erkekler, 2020 yılının ilk 10 ayında, en az 229 kadını öldürdü, 122 kadını taciz etti, 226 çocuğu istismar etti, 79 kadına tecavüz etti. Erkekler, en az 715 kadını seks işçiliğine zorladı ve en az 670 kadına şiddet uyguladı. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu verileri ise 2020 yılının ilk 10 ayında en az 353 kadının erkekler tarafından öldürüldüğünü göstermektedir. Basın ve kadın cinayetlerini takip eden kadın kurumların verilerine göre, 2019'da 474 kadın; 2018'de 440 kadın; 2017'de 409 kadın; 2016'de 328 kadın; 2015'te 303 kadın; 2014'te 294 kadın; 2013'de 237 kadın; 2012'de 210 kadın; 2011'de 121 kadın; 2010'da 180 kadın erkekler tarafından öldürüldü. Kadınların yaşam hakkını korumakla sorumlu olan devlet, kadına yönelik şiddeti önlemeye çalışsaydı, son 10 yılda en az 2.924 kadın öldürülmeyecekti.

Kadına yönelik şiddetin yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biri yasaların uygulanmamasıdır. Türkiyeli kadınların uzun solukla mücadeleleri sonucu kadına yönelik şiddetle mücadelede hayati öneme sahip olan birçok kanun yasalaşarak güvence altına alınmıştır. Kadın mücadelesinin önemli bir kazanımı olarak "Kadına Yönelik Şiddet, Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" olan İstanbul Sözleşmesi, 2012 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır. İstanbul Sözleşmesi esas alınarak hazırlanan 6284 Sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ve bu kanunun uygulama yönetmeliği şiddete yönelik temel hukuki düzenlemeleri içermektedir. İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun devlete kapsamlı ve etkin politikaları hayata geçirme yükümlülüğü getirmektedir. Ancak, bu kanunların etkin uygulanması bir yana, uzun zamandır iktidarın saldırılarının hedefinde yer almaktadır.

Erkekler tarafından öldürülen kadınların çoğu, eşleri veya aile bireyleri tarafından ve çoğunlukla kendi yaşadıkları evde şiddete uğramakta veya öldürülmektedir. Pandeminin başlamasıyla birlikte evlere kapanma hali, birçok kadın için ev içi şiddet riskinin artması ve şiddete uğradığında kadınların alabileceği desteklerin kısıtlanması anlamına da gelmektedir. Pandemi krizinde kadın cinayetleri ve şüpheli kadın ölümleri başta olmak üzere kadına yönelik fiziksel şiddet ciddi biçimde artmasına rağmen iktidar penademi bir fırsata çevirerek cinsiyetçi politikaları bir kez daha uygulamaya koymuştur.

Kadına yönelik kırım düzeyine çıkmış şiddeti önlemek için hiçbir planlama yapmadığı gibi pandemi başladıktan hemen sonra 30 Mart 2020 tarihinde Hâkimler ve Savcılar Kurulu

tarafından 6284 sayılı Kanun kapsamındaki koruma hükümlerine kısıtlama getirmiştir. 6284 Sayılı Kanun kapsamında tedbir kararı alınarak kadınların sığınaklara başvurusu, darp raporu isteme ve yalnızca kadınların ikametgâhın olduğu şehirde sığınak talebinde bulunabilme gibi ön koşullara bağlanmıştır. Böylece kadınlar bilhassa pandemi başladığından beri, şiddet uygulayanla aynı evde ve ev içi şiddete karşı açıkça korumasız bırakılmıştır. CEDAW, İstanbul Sözleşmesi ile 6284 sayılı Kanun gibi taraf olunan uluslararası sözleşmelerin ve yasaların etkin ve adil işletilmediği göz önüne alındığında; koruma hükümlerini sınırlamak, kadın cinayetlerine davetiye çıkarmaktır. Kadınlara yönelik gerçekleşen suçların önlenmesi, mevcut yasaların uygulanması ve cinsiyetçilikle etkin mücadele eden politikaların uygulanmasıyla mümkündür. Bu açıdan İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı yasanın etkin uygulanması hayati önem taşımaktadır. Alınan tedbir acilen iptal edilerek, Kanun'da tanımlanan yükümlülükler yerine getirilmelidir. Devam eden pandemi sürecinde, iktidarın hayata geçirdiği İnfaz Yasası da kadına yönelik şiddet ve yaşam hakkı ihlallerinin önlenmesi konusunda iktidar tarafından benimsenen tutumun bir göstergesi olmaktadır.

2020 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde 153 ülke arasında 130. sırada yer alan Türkiye'de erkek şiddeti her gün daha da artarken, kadınlara, LGBTİ+lara yönelik şiddette ve çocuk istismarında cezasızlık özel bir politika olarak yürürlüktedir. HDP olarak etkili muhalefetimize rağmen, AKP ve MHP oylarıyla kabul edilerek Meclis'ten geçirilen İnfaz Yasası'nın 15 Nisan'da yürürlüğe girmesiyle, kadına ve çocuklara yönelik suç işleyen failer de kontrolsüz bir şekilde tahliye edilmeye başlanmış, tahliyeler kadınlara yönelik şiddet suçlarının artmasına sebep olmuştur. Yargı, kadınlara yönelik erkek şiddetini önlemekte hayati öneme sahipken çoğunlukla faileri "iyi hal" gerekçesiyle cezasız bırakmaktadır. Özellikle kadına yönelik şiddetin faili iktidar üyesi veya polis, asker gibi kolluk gücü olunca hiçbir biçimde yasal süreç etkili şekilde işlememektedir. Nadira Kadırova ve İpek Er cinayetleri bunun en açık örnekleridir. Cezasızlık böylece kadına yönelik şiddeti olağan hale getirmektedir.

Emek sömürsünün ve şiddetin hedefi haline gelen kadınların uzun soluklu mücadeleleri sonucu yasal güvenceye alınmış hakları dahi saldırıların hedefi haline gelmiştir. Pandemiye fırsata çeviren iktidar İstanbul Sözleşmesini iptal etmek için harekete geçmiştir. Benzer şekilde iktidar bu dönem nafaka hakkını gasp etmek için çeşitli kampanyalar yürütmüştür.

Öte taraftan, pandemi sürecinde de şiddetle mücadele eden kadın kurumları sürekli bir biçimde iktidarın saldırılarının hedefinde yer almıştır. Cinsiyet özgürlükçü perspektife sahip

HDP’li belediyelere kayyımlar atanarak kadın belediyeciliğine ciddi bir darbe vurulmak istenmiştir. Nitekim kayyımların ilk işi kadına yönelik şiddetle mücadele eden kadın merkezlerini kapatmak ve kadınları güçlendiren mekanizmaları ortadan kaldırmak olmuştur.

Kadınların siyasete ve kamusal alana aktif biçimde dahil olmaları amacıyla birçok politika yürürlüğe koymuştur. Bu amaçla HDP’li belediyeler toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi esas almıştır. “Kadın kooperatifleri” ve “kadın semt pazarları” inşa ederek kadınların istihdama katılımını arttırmıştır. “Kadın dostu kentler” inşa etmek amacıyla birçok karara ve pratiğe hayata geçirmiştir. “Jin kart” uygulaması ile kadınların kentlerde dolaşımını kolaylaştırmayı amaçlamıştır. “Tandır evleri” gibi projelerle kadınların yaşamını kolaylaştırmayı esas almıştır. Yine kadın sığınma evleri ve ALO Şiddet Hattını kurarak erkek şiddetiyle etkin mücadele etmiştir. AKP-MHP erkek iktidarı, eşbaşkanlık ve eşit temsiliyet kazanımlarımızı hedef almıştır. Halkın oyuyla seçilmiş milletvekillerimiz, belediye eşbaşkanlarımız, kadın üye ve yöneticilerimiz, kadın mücadelesi yürüten aktivistleri cezaevlerinde rehin tutmaktadır.

Kadına yönelik şiddetle mücadele, erkek şiddetinin önlenmesi ve şiddet gören kadınların korunarak güçlendirilmesini kapsayan bütüncül bir politika gerektirmektedir. Ancak katliam boyutuna varan kadın cinayetlerine rağmen devlet tarafından hala gerekli tedbirler alınmamaktadır. Eril iktidarın güncel örneği olan AKP, politika ve uygulamaları aracılığıyla kadını aile içine ve eve hapsederken, kadınların çoğunlukla en güvende olmayı bekledikleri yerlerde, evlerinde öldürülüyor oluşu kurumsallaşmış eşitsizliğin, ayrımcılık ve adaletsizliğin bir sonucudur. Cinsiyet eşitsizliğini güçlendiren, patriarkal ve muhafazakâr politikalarından vazgeçmeyen mevcut siyasal iktidar, kadına yönelik şiddetin ve kadın cinayetlerinin siyasi sorumlusu ve baş müsebbibidir. HDP olarak, bizler, kadınların yaşamın her alanında eşit ve özgür şekilde var olabilmesine, cinsiyet eşitsizliğinin, toplumsal cinsiyet normlarının ortadan kaldırılmasına dönük politika ve eylemler üretmeye, kadın-erkek eşitliğini savunmaya ve patriarkayla mücadele etmeye devam edeceğiz.

HDP Kadın Mücadelesi

HDP bir taraftan yaklaşık iki asırdır süregiden dünya kadın mücadelesini miras alırken diğer taraftan yarım asırdır Türkiye’de devam eden kadınların yürüttüğü mücadele deneyiminden gelmektedir. HDP, politika yapım süreçlerinin her aşamasına farklı kimlik, kültür ve inançlara mensup kadınların ve grupların maksimum oranda yönetimde aktif ve

etkili biçimde dahil olabilmesi amacıyla Eşbaşkanlık Sistemini başta olmak üzere birçok kadın özgürlükçü mekanizma inşa etmiştir. Bu deneyimlerini siyasi partilerden parlamentoya, yerel yönetimlerden mahallelere ve kentlere kadar taşımıştır. HDP kadın mücadelesini büyütürken kazanımları tek tek garanti altına alma mücadelesini de eş zamanlı olarak yürütmektedir.

Siyasette toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla 2013 yılında HDP'nin geleneğini miras aldığı Demokratik Toplum Partisinin fiilen uyguladığı eşbaşkanlık sistemi 2014 yılında yasal zemine kavuşmuştur. Eşbaşkanlığın toplum tarafından kabul görmesi yasalaşmasına yol açmıştır. Eşbaşkanlık yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değil aynı zamanda demokrasi adına da önemli bir gelişmedir. Nitekim eşbaşkanlık sistemi 2014 ve 2019'daki yerel seçimlerde hem de 2015 ve 2018'deki genel seçimlerde halkın onayını almıştır. Bugün HDP'nin bütün il ilçelerinde; siyasetinin bütün kademelerinde ve yerel yönetimlerde uygulanan eşbaşkanlık sistemi uygulanmaktadır.

HDP'nin eşit temsiliyet ilkesiyle girdiği 7 Haziran seçimleri, Meclis'te 32 kadın milletvekili ve %40 temsiliyet oranıyla en fazla kadın vekil çıkaran parti olma özelliğini taşımıştır. Bu oran Türkiye Cumhuriyeti seçimler tarihinde bir siyasi partinin yakaladığı en yüksek kadın temsiliyet oranı olmuştur. Buna bağlı olarak TBMM'de toplam kadın temsiliyeti ilk defa %18'e yükselmiştir. Halihazırda HDP'nin parlamentodaki kadın temsiliyet oranı %44'tür. HDP ayrıca, kadın siyasetini ve kadın odaklı politikaları geniş kadın kesimlerine ulaştırarak, ortaklaşarak amacıyla 2015'te Parlamento Kadın Grubu'nu kurmuştur. Böylece, TBMM'yi kadınların yaşadığı sorunları görmeyen ve çözüm politikaları üretmeyen bir yapı olmaktan çıkararak, kadın sorunlarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve sorumlu bir mekanizmaya dönüştürmüştür.

Eşbaşkanlık Sistemiyle Kadınların Politika Yapım Süreçlerine Aktif Katılımı

AKP/MHP iktidarının bütün baskı ve saldırılarına rağmen siyasi partilerde olduğu gibi yerel yönetimlerde de şu an fiili olarak eşbaşkanlık uygulaması sürmektedir. Eşbaşkanlık kadınların politika üretme ve uygulama süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve özgürlüğü esas alınarak eşit temsilin sağlanması amacıyla inşa edilmiş bir modeldir. Bu sistem köklü bir kadın mücadele deneyimi sonucunda uygulamaya konulmuştur. Eşbaşkanlık sistemi, politika yapım süreçlerine yalnızca kadınların katılımını sağlamayı değil aynı zamanda bu süreçlerden dışlanan grupların da aktif katılımını esas almaktadır. Ayrıca eşit katılımı sadece eşbaşkanlık

düzeyinde değil; yönetim ve uygulama süreçlerinin bütün kademelerinde sağlamayı esas alır. Bu açıdan eşbaşkanlık sistemi, yönetim mekanizmalarında erkek egemen iktidarla mücadele etme ve cinsiyetçiliğe son verme amacıyla birlikte aynı zamanda tekleşmiş iktidarı dağıtma ve sönmülendirme amacıyla da hayata geçirilmiş bir uygulamadır. Kadın temsiliyeti ve kadınların seçimlere katılım düzeyi demokrasinin hayata geçmesi açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Ancak hem parlamentoda hem de yerel yönetimlerde kadınların temsiliyeti oldukça düşük düzeyde seyretmektedir.

2006 yılından itibaren HDP'nin geleneğini aldığı siyasi partilerde uygulanan eşbaşkanlık sistemi, 2013 yılında yasal güvenceye kavuşmuştur. Bu yasa kadınların eşitlik mücadelesinin önemli bir kazanımı olarak hayata geçmiştir. Eşbaşkanlık sistemi Türk, Kürt, Êzidî, Arap, Çerkes, Ermeni, Laz ve Süryani; Sünni ve Alevi gibi Türkiye'de yaşayan bütün inanç ve topluluklarda kadınların kazanımı olarak Türkiye demokrasi tarihine geçmiştir. Eşbaşkanlık uygulamasıyla birlikte açılan kadın kurumları başta olmak üzere binlerce kadın siyasetin farklı kademelerinde yer almaya başlamıştır. Bu katılım çok sayıda kadın kazanımını beraberinde getirmiştir. Eşbaşkanlık sisteminin uygulandığı siyasetin her aşamasında ve kadın belediçiliğinin uygulandığı bütün kentlerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulanmıştır. Belediyelerin bünyesinde açılan kadın merkezleri, kadın sığınma evleri ve Alo Şiddet Hattı gibi mekanizmalarla kadına yönelik şiddetle mücadelede çok önemli çalışmalar yapılmıştır.

Eşbaşkanlık sistemiyle siyasi partiler ve yerel yönetimler başta olmak üzere siyasal kumsal alana kadınlar güçlü biçimde dâhil olmuş, böylece kadınların politika yapım süreçlerine ve istihdama katılımı önemli oranda artmıştır. Özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeyle HDP toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı hizmet politikası üretmiş, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan ilk olan pilot modeller geliştirmiş. HDP siyasetinin nüfuz ettiği ve HDP'li belediyelerin olduğu bütün kentler birer kadın dostu kent haline gelmiştir. Bu kentlerde “Kadın İmar Kenti”, “Kadının Sınırsız Emeği” ve “Kadına Yönelik şiddetle Mücadele” gibi kapsamlı çalışmalar, kadınları kumsal alanda güçlendirmiş ve burayı bir “Kadın Kenti” haline getirmiştir.

HDP, toplumsal cinsiyet eşitliği ve özgürlüğünü esas alarak katı hiyerarşik cinsiyetçi siyasi alan başta olmak üzere toplumsal ve iktisadi alanda yapısal bir değişim ve dönüşüm yaratmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla siyasi, toplumsal ve iktisadi alanda üretilen politikalara kadınların aktif katılımı sağlayan eşbaşkanlık sistemi ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe gibi kadın özgürlükçü mekanizmalar hayata geçirmektedir. Bugün kadınların birer politik özne

olarak politikaya katılımını amaçlayan eşbaşkanlık modeli, siyasi iktidar tarafından kriminalize edilmeye ve kayyım atanmasına gerekçe gösterilmeye çalışılsa da kadınların bu konudaki ısrarlı mücadelesi devam etmektedir.

Eşbaşkanlık merkezleşmenin karşısında inşa edilen kolektif iradenin açığa çıktığı bir sistemdir. Benzer şekilde bu sistem, yalnızca kadınların ve erkeklerin temsilini değil iktidarın merkeziliğini dağıtmak ve tekelciliğe karşı mutabakata dayalı karar almayı yerleştirmeyi amaçlıyor. Eşitliğin yanında farklılığı da temel alan eşbaşkanlık, tahakkümcü ve merkez(iyetç)i siyaset anlayışının karşısında, demokratik siyasetin geliştirilmesini amaçlayan kolektif akla ve eşitliğe dayalı bir sistemdir. Etnisite, sınıf, inanç, cinsel yönelim ve kültürel farklılıklar dolayısıyla ayrımcılığa maruz kalan kadınların egemen [beyaz] erkeklerle “yasa önünde eşit” kabul edilmesi tek başına eşitsizliği sona erdiremeyeceği açıktır. Bu nedenle, eşbaşkanlık uygulamasının demokrasinin temel koşulu olduğu yaşanan deneyimlerde açık bir şekilde görülmüştür. Bu bağlamda eşbaşkanlığı “toplumun yarısını kadınlar oluşturuyor, dolayısıyla eşit temsil hakkına sahipler” şeklinde tanımlamak eksik bir tanımlama olacaktır. Bu açıdan eşbaşkanlık aynı zamanda gücün merkezde ve erkeklerde toplandığı bir siyasi anlayışa karşı yerel/ yerinde/âdem-i merkeziyetçi yönetim anlayışıyla, siyaseti halkın katılımına açık bir yapıya kavuşturmayı amaçlamaktadır. Eşbaşkanlık sistemine dayanan HDP kadın mücadelesi sonucu elde edilen kazanımlar toplumun tamamına ait kazanımlardır. Bu gerçekten hareketle, bu sistemin Türkiye’deki tüm siyasi parti ve kurumlarınca örnek alınmasının, hayata geçirilmesi umut edilen demokratik katılıma ve cinsiyet eşitliğine duyarlı toplumsal dönüşüme büyük katkı sunacağı açıktır.

Emek Sömürüsü Artarak Devam Ediyor

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) raporlarına göre; düşük ekonomik büyüme özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde, yoksulluğun azaltılamaması ve insan onuruna uygun işlerin artırılmaması sorunlarına yol açacaktır. Yüz milyonlarca işsiz nitelikli istihdama erişim sorunu, mevcut ekonomik yapı içerisinde çözülememektedir. Bölgeler, ülkeler, cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri azaltan yapılar henüz yeterince etkin hale getirilmemiştir. Bu süreçte işsizler gibi nitelikli istihdama erişemeyen yaklaşık yarım milyar kişinin de yaşam koşulları kötüleşmektedir. Kadın ve gençlerin insan onuruna yakışır işe erişiminde daha kapsamlı sorunlar yaşanmaktadır.⁴⁰ Küresel kapitalist düzenin cinsiyetçi, eşitsiz ve adaletsiz bir işgücü piyasası ile işlemeye devam ettiği bu yapıda başka bir ILO

⁴⁰https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_734455.pdf

raporu gençlerin “ne işte ne de istihdamda olmama” sorununun devam ettiğini ve istihdamda esnekliğin gençleri yoksulluğa ittiğini ifade etmektedir. Gençlerin dijitalizasyon nedeniyle işgücü piyasasına adaptasyonda sorun yaşadığı ve gerekli mesleki eğitimin verilemediği küresel ölçekte karşı karşıya kalınan bir sorundur. Bu kapsamda gençlerin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile iş yaşamına entegre edileceği programlara ve mesleki eğitime geç kalınmamalıdır. Aksi takdirde daha kitlesel bir genç işsizliği tüm ülkeleri tehdit edecektir.⁴¹ ILO’nun dikkat çektiği başka bir sorun ise küresel düzlemde devam eden kadın-erkek ücret eşitsizliği olup bu bağlamda kadınların erkeklerden yüzde 20’ye yakın daha düşük ücret aldığı ifade edilmektedir.⁴² Ücret eşitsizliğinin ötesinde kadın, engelli, mülteci nüfusun çalışma haklarına erişimde çok büyük sorunlar gözlemlenmektedir.

Küresel düzeyde emek alanını tehdit eden önemli bir sorun da Covid 19 salgını nedeniyle alınamayan tedbir ve verilmeyen desteklerdir. Birçok ülkede işyerleri uzun süre kapalı kalmıştır. Ortalama çalışma saatleri ve üretim düşmüş bu durum milyonlarca kişiyi işsiz bırakmıştır. ILO raporlarına göre⁴³ işyerlerinin yüzde 94’ü “kapatılma” durumundan etkilenmiş ve çalışma saatleri 495 milyon kişinin tam zamanlı çalışması kadar azalmıştır. Küresel çapta çalışanların gelir kaybının 2019 yılına göre ilk çeyrekte en az yüzde 10,7 azaldığı, sonraki çeyreklerde azalışın devam ettiği ifade edilmiştir. Yapılan mali desteklerin gelir kaybını hafiflettiği ancak düşük ve orta gelirli ülkelerde bu desteğin yeterli olmadığı görülmüştür. Rapora göre Covid 19 salgınının yeniden hızlanması durumunda çalışma saatlerinde Mart-Nisan döneminden daha sert bir etkiyle işgücünü etkileyecektir. İyimeser senaryoya göre 2020’nin son çeyreğinde işgücünün yaklaşık yüzde 9’u kötümser senaryoya göre ise yüzde 18’i pandemiden olumsuz etkilenecek ve çalışma saatleri düşecektir.

Birçok ulusal ve uluslararası kurum gibi OECD de yaşanan krizin 1930 büyük buhranına eş değer nitelikte olduğunu tespit etmiştir. Virüsten etkilenen on milyonlarca kişi ve gittikçe artan ölüm sayıları durumun vahametini göstermektedir. Yüzyılın en büyük sağlık sistemi sorununa karşı işgücü piyasası ve sosyal politika uygulamalarının çok kritik bir rol aldığı görülmelidir. Özellikle standart olmayan çalışma koşullarında istihdam edilenlere yönelik yapılan destek ve ödemeler yoksullukla mücadele için hayati önem arz etmektedir. İstihdamın korunması ve kitlesel işsizliğin önlenmesi için kapsamlı politikalar

⁴¹https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_737648.pdf

⁴²https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_650553.pdf

⁴³ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_755910.pdf

uygulanmalıdır. Gençler ve kadınların daha az kapsandığı mevcut işgücü piyasalarında eşitsizlikler derinleşecektir. Dünya genelinde sağlık krizi bir istihdam krizine dönüşmüştür⁴⁴ ve sonuçları sağlık krizinden daha ağır olma potansiyeli taşımaktadır.

Küresel ölçekte tüm ülke ekonomilerinin emek alanında önünde duran temel sorunları veya çözüm bulunması gereken temel meseleler özetle şu şekilde sıralanabilir. İstihdamı artıran, yoksulluğu ve eşitsizlikleri azaltan bir ekonomik büyüme, gençleri üretime ve yaşama dâhil edebilen bir eğitim ve istihdam politikası uygulama, kadın ve erkekler arasında ücret eşitsizliği başta olmak üzere cinsiyetçi işgücü piyasasının eşitsizliklerini azaltma, Covid 19 etkisiyle çok hızlı bir şekilde güvencesizleşen, yoksullaşan ve işgücü dışına itilen nüfusa insan onuruna yakışır bir yaşam kurma alanı inşa etme. Dünyanın tüm ülkelerinde emekle ilgili bu temel meseleler Türkiye’de var olan yapısal krizler nedeniyle daha ağır yaşanmaktadır. Türkiye’de bu sorunlara yönelik çözümün bir adresi de genel bütçe politikasındaki tercihler olacaktır.

Türkiye ekonomisi Covid-19 salgınına hem yapısal hem de dönemsel kriz koşullarında yakalanmıştır.⁴⁵ Türkiye’de emeğin yapısal krizi, faşist askeri darbe hukuku ile belirlenmiş endüstri ilişkilerinin devam eden etkileridir. Türkiye’de emeğin koşulları ve endüstri ilişkileri 12 Eylül 1980 faşist askeri darbesinden önce 24 Ocak “İstikrar Kararları” kapsamında belirlenen bir perspektifle, toplumcu bir yaklaşımdan uzaklaştırılmıştır. Bu kararlar, 12 Eylül darbesi ile uygulanmaya başlanmış, örgütlü emeğe yönelik devlet ve sermaye destekli bir saldırı girişimi başlamıştır. Bu kapsamda sendikaların mülklerine el konulmuş, grevler yasaklanmış, yarı-kamu ekonomisinden, tam piyasa ekonomisine geçişe dönük politikaların önü açılmıştır. Ülkede zaten yerleşik ve kapsamlı olamayan sosyal devlet uygulamaları sistematik bir şekilde terk edilmiş, özelleştirme başta olmak üzere neoliberal ekonomi politikaları kapsamında emek alanı sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda başlayan süreçle emeğin; ortalama çalışma süreleri artmaya, reel ücretleri ve milli gelirden aldığı pay azalmaya başlarken gelir dağılımında derinleşen bir adaletsizlik yaşanmıştır.

12 Eylül darbesinin mirasını sahiplenen, onun açığa çıkardığı evrensel hukuk dışı ve emek karşıtı yapıyla, iktidara gelen iktidarların neredeyse tümü emekçileri yoksullaştıran enflasyon yükünü arttırırken, ücretlilerin alım gücü ve reel ücretleri sistematik bir şekilde azalmıştır. Her on yılda bir, bu hukuksuzluk ve haksızlık düzeni bir darbe veya darbe girişimi

⁴⁴ https://read.oecd-ilibrary.org/employment/oecd-employment-outlook-2020_1686c758-en#page22

⁴⁵ <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/2020/pandemi-donemi-ekonomi-raporu.pdf>

ile konsolide edilmiş ve bu yapının 1994, 2001, 2008, ve 2018 ekonomik krizleri ile toplumsal maliyeti artmıştır. 12 Eylül darbesinden sonra yaşanan işten atmalar, ihraçlar, grev yasakları, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra daha kapsamlı bir şekilde uygulanmıştır. 12 Eylül'den sonra uygulanan sıkıyönetim uygulamasının bir benzeri 2016'da darbe girişiminden hemen sonra başlamış ve bazı kurum ve uygulamaları halen devam etmektedir. Halen Türkiye'de yüz binlerce işçinin üye oldukları sendika ve konfederasyonların eylem ve etkinlikleri çeşitli gerekçelerle engellenmekte ve eylem-etkinlikleri nedeniyle yüzlerce sendikalı, soruşturma ve kovuşturmadan geçirilmektedir. Türkiye, emeğin haklarını korumaya çalışan yüzlerce sendikacının cezaevinde olduğu, onlarcasının faili meçhuller kapsamında öldürüldüğü, binlercesinin sürgün edildiği ve binlercesinin ihraç edildiği bir ülkedir. Küresel Haklar Endeksi kapsamın işçilerin ve sendikaların karşılaştığı hak ihlallerinin küresel bir analizini içeren bir raporda 144 ülke arasında Bangladeş, Brezilya, Filipinler, Hindistan, Honduras, Kazakistan, Kolombiya, Mısır, Zimbabve ve Türkiye işçiler için en kötü 10 ülke listesinde yer almaktadır.⁴⁶

Darbeler ve krizlerin etkisiyle yapısal sorunları derinleşen Türkiye ekonomisi, Türkiye'de yaşayan nüfusa, insan onuruna yakışı iş ve istihdam koşulları oluşturamamıştır. 40. yılını neredeyse tüm kurumları ile tamamlayan “12 Eylül düzeninde”, insan gücü planlaması çağın gereklerine uygun bir eğitimle değil, devletin ideolojik çerçevesini belirlediği bir bağlamda yapılmaya devam etmektedir. Türkiye'de okul öncesi eğitimden yükseköğrenime kadar devam eden “milli eğitim yaklaşımı” işsizlik ve yoksulluk üreten bir yapıdır. Nitelikli eğitim ve mesleki eğitim için gerekli olan insan gücü ve okul yapısı oluşturulmamış, öğretmenlerin güvenceli çalışma koşulları ortadan kaldırılmış ve özellikle mesleki eğitim “ideolojik” yaklaşımlarla niteliksizleştirilmiştir. 12 Eylül'den 15 Temmuz'a kadar eğitim ve istihdam alanına yönelik saldırılar ve ideolojik müdahalelerle Türkiye'de eğitim ve toplumsal üretim arasındaki bağ kopartılmıştır. 12 Eylül'den bu yana iktidarların yükseköğrenimde “her ile bir üniversite açılması”, yükseköğrenim öncesi düzeylerde ise “imam hatipleştirme” yaklaşımları eğitimin toplumsal işlevlerini yok etmiştir.

Eğitimin temel sorunları her geçen dönem artarken öğrenci ve öğretmenlerin yaşamlarına “değersiz bir müfredat” dayatılmıştır. 12 Eylül darbesinin “değerler eğitimi” esas alan yapı; dayanışmayı ve örgütlenmeyi ret eden bireyci, piyasacı, niteliksiz kuşaklar yetiştirmeye devam etmektedir. Bu eğitim politikalarında radikal bir yaklaşımla reform yapılmadığı ve uygulanmadığı sürece, Türkiye eğitim sistemi deneme tahtası gibi müfredat

⁴⁶ <https://www.ituc-csi.org/violations-workers-rights-seven-year-high?lang=en>

arayışlarını sürdürecektir. Neredeyse her yıl yapıldığı ifade edilen eğitim “reformlarına” rağmen Türkiye’nin PISA⁴⁷ sonuçları bilim, matematik ve okuma yetkinliklerindeki başarı/sızlık düzeyini göstermektedir. Sadece 15 yaş altı sonuçlarını gösteren PISA verileri değil; aynı zamanda yetişkinlerin yetkinliklerini ölçen OECD-PIACC sonuçları içerisinde de Türkiye’nin yeri en sonlardadır⁴⁸. Sadece yetkinliklerde değil ücretlerde de geriye gitme durumunda ülkenin durumu olumlu değildir. AB üyesi ve aday ülkeleri arasında 2010 yılı ile kıyaslandığında ücret düzeyi düşen tek ülke Türkiye’dir⁴⁹.

AKP iktidarı iş hukukunda 12 Eylül rejiminin gerçekleştirmek istediği özelleştirme, taşeronlaştırma ve esneklik politikalarını 2003 yılında çıkarılan iş kanunu ile legal hale getirmiştir. Bu kapsamda önceden yasadışı olan birçok fiili uygulamayı, iş kanununu işçi sendikalarının itirazına rağmen değiştirerek yasallaştırmıştır. 12 Eylül darbesi ile kamu ve özel sektörde çalışan emekçilerin çalışma koşullarını nitel ve nicel anlamda gerileten iktidarların tümünü, uygulamalarıyla geride bırakan AKP iktidarı emekçiler açısından güvencesizlik ve esneklik politikalarını 2008 yılından bu yana “Ulusal İstihdam Stratejisinin” (UİS) temel eksenlerinden biri haline getirmiştir⁵⁰. Her ne kadar “esneklik” kelimesinin başına “güvenceli” sıfatı getiriliyorsa da hem 2003 yılından bu yana uygulanan iş hukuku yasaları, hem 2006 yılından bu yana uygulanan sosyal güvenlik kanunları hem de UİS eylem planları emek için kazanılmış hakların geriye götürülmesinden ibarettir.

AKP’nin ulusal istihdam stratejisi kapsamında Türkiye işgücünün daha ucuz, güvencesiz ve örgütsüz hale getirilmesi için bir dizi eylem planı uygulanmaktadır⁵¹. Güvenceli denilen esneklik politika ve uygulamaları, sistematik bir şekilde esnekliği arttırırken ifade edilenin aksine güvenceyi azaltmıştır. Bu kapsamda ortalama çalışma saatlerindeki artış devam ederek OECD ortalamalarının çok üzerine çıkarken her biri çok temel bir sorun olan aşağıdaki sorunlar listesini derinleştirerek arttırmaktadır. Türkiye’de uygulanan çalışma ve sosyal güvenlik politikaları sonucunda birçok yapısal sorun ortaya çıkmıştır.

⁴⁷ https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_TUR.pdf

⁴⁸ <https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Turkey-Turkish-version.pdf>

⁴⁹ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Minimum_wages,_July_2010_and_July_2020_\(EUR_per_month_and_%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Minimum_wages,_July_2010_and_July_2020_(EUR_per_month_and_%25).png)

⁵⁰ <http://www.uis.gov.tr/media/1454/esneklik.pdf>

⁵¹ <http://www.uis.gov.tr/media/1454/esneklik.pdf>

Türkiye’de İstihdam İstisna, İşgücü Dışında Kalmak Kuraldır

2019 yılı sonu itibariyle TÜİK’in açıkladığı toplam nüfus 83,1 milyon olup bu nüfusun yaklaşık 62,5 milyonu çalışma çağındadır. Çalışma çağındaki nüfusun yaklaşık yüzde ellisi kadın diğer yarısı da erkektir. Toplam nüfusa mülteciler dâhil değil ve mülteci nüfusu tam olarak bilinmemektedir. Ancak Türkiye’de sayısının 5 milyon üzerinde olduğu bilinen mültecilerin; çalışma ve yaşam koşulları da bütçenin ve çalışmaya ilişkin temel uygulamaların içerisinde önemli bir başlık olmalıdır. Türkiye’de emek sömürsünün en kötü formları mülteci emeği üzerinden uygulanmak ve diğer emek alanlarına yayılmaktadır. Mülteci emeği ülkenin “ucuz işgücü üzerinden” rekabet ve pazarlık gücü olarak sunulmasına alan açmaktadır. Mülteciler de dâhil Türkiye nüfusu işgücünde ve istihdamda değil çoğunlukla işgücü dışındadır.

Türkiye’de yıllık nüfus artışı halen yaklaşık bir milyon civarındadır. 15 yaş üzeri çalışma çağında bu sayı biraz daha da yüksektir. Türkiye ekonomisinde işsizliğin zaten yüksek olan bu haliyle kalabilmesi için dahi her yıl 800-900 bin kişilik istihdam alanı açılmalıdır. Ancak siyasi iktidarların istihdam odaklı olmayan ekonomi politikaları nedeniyle Türkiye’de istihdam sürekli 30 milyon sayısının altında kalmaktadır. Covid-19 etkisiyle istihdam 27 milyon bandına gerilemiştir. İşten çıkarma yasağı istihdamı koruyamamıştır. Çünkü Türkiye’de istihdamın yüzde 30’dan fazlası herhangi bir güvenceye ya da yasal korumaya tabi olmadan kayıt dışında çalışmaktadır. Bu oran AB ve OECD ortalamalarının çok üzerindedir.

	Toplam			Erkek			Kadın		
	2019	2020	Fark	2019	2020	Fark	2019	2020	Fark
Nüfus	61 591	62 730	1 139	30 431	31 040	609	31 160	31 690	530
İşgücü	33 180	31 749	-1 431	22 261	21 592	-669	10 919	10 156	-763
İstihdam	28 529	27 554	-975	19 527	19 014	-513	9 002	8 541	-461
Tarım	5 603	5 289	-314	3 062	3 090	28	2 542	2 199	-343
Sanayi	5 551	5 460	-91	4 234	4 130	-104	1 317	1 330	13
İnşaat	1 575	1 722	147	1 520	1 649	129	55	73	18
Hizmet	15 800	15 083	-717	10 711	10 145	-566	5 088	4 938	-150
İşsiz	4 650	4 194	-456	2 734	2 579	-155	1 916	1 615	-301
İşgücüne dahil olmayanlar	28 411	30 981	2 570	8 170	9 448	1 278	20 241	21 534	1 293
İşgücüne katılma oranı (%)	53,9	50,6	-3,3	73,2	69,6	-3,6	35,0	32,0	-3,0
İstihdam oranı (%)	46,3	43,9	-2,4	64,2	61,3	-2,9	28,9	27,0	-1,9
İşsizlik oranı (%)	14,0	13,2	-0,8	12,3	11,9	-0,4	17,6	15,9	-1,7
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	16,7	15,7	-1,0	14,0	13,7	-0,3	22,7	20,2	-2,5

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK

2019’da yüzde 54’e yaklaşan işgücüne katılma oranı kadınlarda yüzde 35 bandındaydı. Ancak 2020 yılında Pandemi etkisiyle hem genelde hem kadınlarda milyonlarca kişi işgücü dışına itilmiştir. AB ve OECD verilerine göre Türkiye en düşük işgücüne katılma

oranına sahip ülkeler içerisinde. Bu düşüklüğün en temel nedenleri ise özellikle kadın emeğinin istihdama ve işgücüne katılmasının önündeki toplumsal, ekonomik ve siyasal engellerdir. Türkiye’de kadınların tarım dışı alanlarla insan onuruna yakışır düzeyde istihdamı istisnai bir nitelik taşımaya devam etmektedir.

İşyerlerinde cinsiyetçi zihniyet ve uygulamalar bir yandan kadınları emek alanında ikincil konuma düşürürken, öte yandan kadın nüfusunun eğitim ve sağlığa erişiminde ayrımcılık sistematik bir şekilde devam etmektedir. Kapsamı yeterli olmasa da 6331 sayılı yasanın gereği olan kreşler açılmadan, bebek-çocuk-hasta-yaşlı bakımı kamusal bir yaklaşımla ele alınmadan kadın emeğinin insan onuruna yakışır iş ve istihdam koşullarına erişimi mümkün görünmemektedir. 2021 bütçesi kreşlerin açılması için gerekli kaynağı ayırmadığı için cinsiyetçi işgücünü yeniden üretilmesine katkı sunacaktır.

Kadın emeği üzerindeki bakım yükü dışında işyerlerindeki ücret ayrımcılığı, mobing, cinsel taciz gibi itici faktörler de kadınların işgücüne katılımını kısıtlamaktadır. Kreş ve diğer koruyucu-destekleyici önlemlerin alınmaması kadın işgücüne katılma oranlarını belirli bir düzeyin altında tutmaktadır. Ev içi emeğin değersizleştirilmesi ve çocuk bakım yükünün cinsiyetçi bir şekilde paylaşımı kadınları piyasa dışına itmektedir. 2021 bütçesinde cinsiyetçi işbölümü yeniden üretilmekte ve desteklenmektedir.

Okuma Yazma Bilmeyen Nüfus (2019)				
Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	Kadın Oranı
14-24 Yaş Grubu	2.325	9.408	11.733	80%
25-34 Yaş Grubu	20.678	92.613	113.291	82%
35-44 Yaş Grubu	26.269	110.507	136.776	81%
45-54 Yaş Grubu	23.635	148.976	172.611	86%
55-64 Yaş Grubu	37.621	306.088	343.709	89%
64 Üzeri Yaş Grubu	175.894	1.070.639	1.246.533	86%
Toplam	286.422	1.738.231	2.024.653	86%

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de çalışma çağında olup okuryazar olmayan nüfusun yüzde 86’sı kadındır. Kadınlar eğitime katıldıkça işgücüne katılma oranları yükselmektedir ancak dünyadaki eğilimlerin aksine eğitim düzeyi arttıkça işsizlik oranları da artmaktadır. 2019 yılı verileriyle

çalışma çağında olan 2 milyon kişi halen okuryazar bile değildir. Tüm yaş gruplarında kadınların oranı yüzde 80'in üzerindedir. Kadınların eğitime, mesleki eğitime, hizmet içi eğitime, kurum içi eğitime ayrımcılığa maruz kaldığı birçok uygulamayı azaltmak için toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçeleme yapılmalıdır.

Türkiye’de istihdam ve işsizlik verileri TÜİK tarafından kamuoyuna sunulmaktadır. Birçok verisinde olduğu gibi hane halkı işgücü piyasasına ilişkin verileri de tartışmaya açıktır. TÜİK referans dönemi olarak belirlediği “son 4 hafta içinde” bir saat bile çalışmış kişileri işsizlerde değil istihdamda saymaktadır. Kişiler yevmiyeli, ücretli/maaşlı veya kendi hesabına çalışmışlarsa istihdam da sayılmaktadır. Ancak bu kapsamda olmayan, hiçbir ücret almadan çalışan ücretsiz aile işçileri de istihdam da sayılmaktadır. Yüzde 90’dan fazlası sigortasız olan yaklaşık 2,7 milyon kişi ücretsiz de olmasına rağmen TÜİK tarafından istihdam da sayılmaktadır. Bu şekilde hem işsiz sayısı düşük gösterilmekte hem ülkedeki gerçek istihdamın 24 milyon bandında olduğu gizlenmektedir.

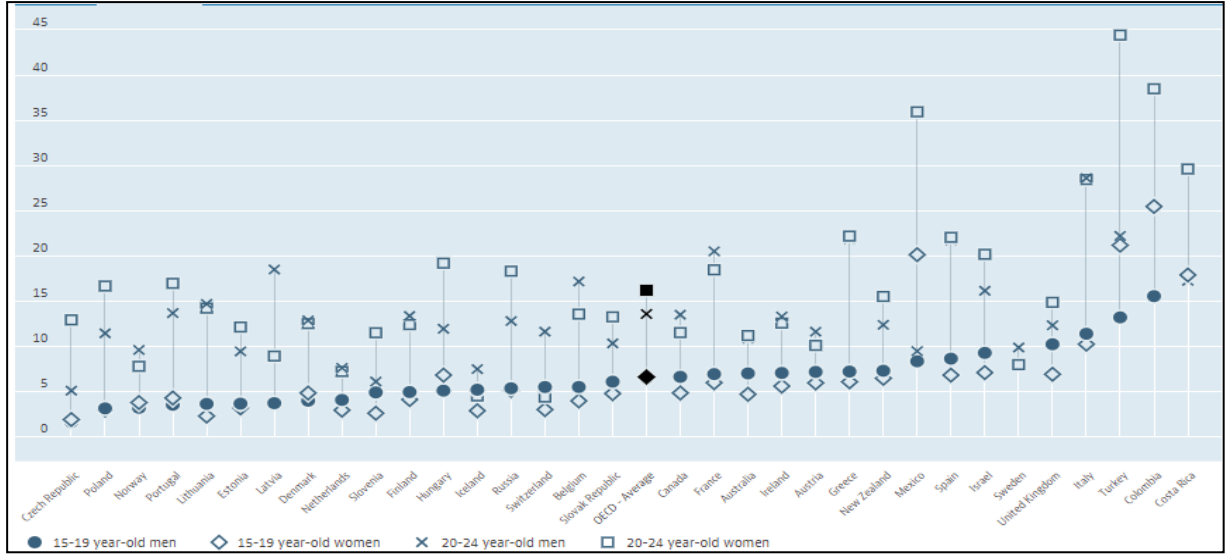
ILO tarafından “kırılgan istihdam oranı⁵²” olarak değerlendirilen “ücretsiz aile işçileri ve kendi hesabına çalışanların toplamının genel istihdam içindeki ağırlığı” Türkiye’de çok yüksektir. Yüzde 28 bandında olan bu oran ücretsiz aile işçilerinin dışında esnaf ve bağımsız çalışanların kriz ve şu an yaşanan Covid-19 süreci benzeri durumlarda “korunaksız” olduğunu göstermektedir. 2021 bütçesi ücretli ve güvenceli istihdamı arttıracak tercihleri barındırmadığı gibi ücretliler arasındaki eşitsizliği azaltacak politikalar için de bir taksim öngörmemiştir. İstihdamın kırılganlığı 2021 bütçesi ile daha da artacaktır.

Ne İşte Ne Eğitimde Olmayan Nüfus (NEET) Sorunu Ülkenin Geleceğini Riske Atmaktadır

Ülkeler arasında işsizlik oranları dışında işgücü piyasası kıyaslamaları için özellikle OECD tarafından kullanılan bu kavram (NEET), 2014 Ocak döneminden bu yana TÜİK hane halkı işgücü anketleri kapsamında Türkiye için de üretilmektedir. NEET, ne işte ne de eğitimde olmayan gençlerin konumunu açıklamak için kullanılan bir terimdir. Türkiye gibi genç nüfus oranı görece daha yüksek ülkelerde bu kapsam daha önemli bir hal almaktadır. OECD verilerine göre⁵³ Türkiye, NEET (Not in Employment or Training) değeri en yüksek üye ülkelerden biri görünümündedir. Bu oran genç kadınlarda yüzde 45 bandına yaklaşmaktadır.

⁵² https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_631497.pdf

⁵³ <https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm>

TÜİK verileriyle NEET tablosu Türkiye’de gençliğin ne oranda geleceksiz bırakıldığının göstergesidir. Bu durum aynı zamanda gençlerin yurt dışına gitme istediğinin de temelidir.⁵⁴ Yüksek öğrenimli olup da NEET kapsamında olan nüfus, yıllar itibariyle artış göstermiş ve son dönemde Covid-19 etkisiyle erkeklerde yüzde 46, kadınlarda yüzde 50 gibi bir orana çıkmıştır. Bu durum borçlu (KYK), işsiz ve geleceksiz üniversite gençliğinin tablosudur.

Yıllar	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Yüksek öğrenimli (NEET) (%)	Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Yüksek öğrenimli (NEET) (%)	Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Yüksek öğrenimli (NEET) (%)
2014	958	266	27,8	438	95	21,7	521	171	32,8
2015	1 025	311	30,3	429	90	21,0	596	221	37,1
2016	1 139	351	30,8	484	109	22,5	655	242	36,9
2017	1 187	408	34,4	493	124	25,2	694	284	40,9
2018	1 204	388	32,2	506	134	26,5	698	254	36,4
2019	1 250	453	36,2	525	155	29,5	726	298	41,0

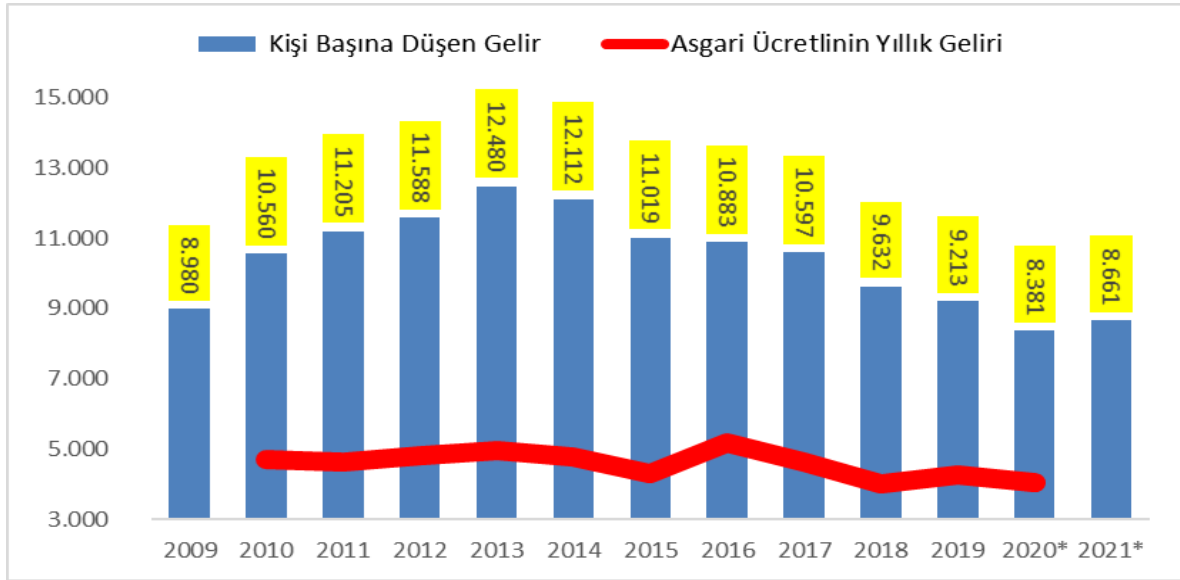
⁵⁴<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/05/19/genclik-arastirmasi-yuzde-62-5-yurt-disina-gitmek-istiyor>

2020*	1 426	655	45,9	564	221	39,2	863	434	50,3
-------	-------	-----	------	-----	-----	------	-----	-----	------

Kaynak: TÜİK, *Ağustos Dönemi

Türkiye’de 27,5 milyon istihdamın 2,6 milyonunun ücretsiz aile işçisi olduğunu ve hiçbir ücret almadan çalıştıklarını yukarıda belirtmiştik. Yaklaşık 10 milyon kişi ise asgari ücret veya altında bir gelire çalışmaktadır. Asgari ücretlilerin yıllık geliri ile kişi başına düşen ortalama gelir arasında büyük bir açıklık ve eşitsizlik vardır.

Türkiye’de kişi başına düşen gelir yıllar itibariyle azalışa geçmiştir. 1990’da kişi başına düşen gelir sıralamasında dünyada 49. olan Türkiye 2019 yılında 74. Sıraya gerilemiştir⁵⁵. Son 10 yıldaki azalışın görünümü aşağıdaki grafiğe yansıtılmıştır. Grafikteki kırmızı eğilim çizgisi ise bir asgari ücretlinin yıllık gelirini göstermektedir. Grafikte görüleceği üzere asgari ücretlilerin yıllık geliri kişi başına düşen yıllık gelirin yarısı kadar bile değildir. Asgari ücretliler her geçen dönem daha az kazanıyorsa gelir dağılımında eşitsizlik artıyor demektir.

Kaynak: TÜİK, TCMB, AÇSHB, HMB

⁵⁵ <https://www.mahfiegilmez.com/2020/11/gelir-sralamasndaki-yerimiz.html>

Asgari Ücretli Çalışan Sayısı Net Bilinmemektedir

Türkiye’de ücret istatistikleri sistematik bir şekilde gizlenmektedir. Fiili olarak yüz binlerce kişinin özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde asgari ücretin altında çalıştırıldığı bilinmektedir. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin 23. maddesi ve ILO’nun 131 Sayılı Asgari Ücret Tespitine İlişkin Sözleşmesi’ne göre asgari ücretli çalışan sayısının da net olarak bilinmemesi⁵⁶ ücretlerdeki kayıt dışılığın ne oranda olduğunu göstermektedir. Türkiye’de asgari ücretle çalışan kişi sayısına dair resmî bir veri olmamakla birlikte, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi’nin (DİSK-AR) 2019 yılında yayınladığı rapora göre, yaklaşık 10 milyon kişi asgari ücret civarında bir ücretle çalışıyor. Kamu alanında çalışan yaklaşık 4,5 milyon kişi hariç tutulduğunda neredeyse her iki kişiden birinin asgari ücret veya altında bir ücretle çalıştığı bir durum ortaya çıkmaktadır. Asgari ücretli çalışan oranında açık ara Avrupa birincisi olan Türkiye’de⁵⁷ asgari ücretin satın alma gücü her geçen dönem azalmaktadır. Aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere Türkiye’de asgari ücret resmi olarak açıklanan yoksulluk sınırının yüzde 75 altında bir değere tekabül etmektedir. 2010 yılından bu yana döviz bazında bakıldığında asgari ücret Euro olarak neredeyse hiç artmamışken dolar bazında ise 56 dolar azalış göstermiştir. Günlük asgari ücret artışı sembolik miktarlarda olup 2020 yılında sadece 10 TL’lik bir artış olmuştur.

YIL	ASGARI ÜCRET (2010-2020)					TÜİK Yoksulluk Sınırı		Asgari Ücret Yoksulluk Sınırının dörtte biri kadar
	Miktar (TL)	Yevmiye Artışı (TL)	Artış Oranı	Kaç Dolar	Kaç Euro	Miktar	Artış Oranı	
2010	588	2	10%	92	95	2.972	5%	20%
2011	644	2	10%	86	77	3.255	10%	20%
2012	720	3	12%	02	13	3.611	11%	20%
2013	788	2	9%	15	12	4.008	11%	20%
2014	869	3	10%	97	99	4.443	11%	20%
2015	975	4	12%			4.997	12%	20%

⁵⁶ <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/murat-muratoglu/asgari-ucretli-sayisi-devlet-sirri-5611086/>

⁵⁷ <https://tr.euronews.com/2020/02/05/turkiye-de-iscilerin-ne-kadari-asgari-ucretle-calisiyor-sendikalar-2020-tespit-komisyonu>

				58	23			
2016	1.301	11	33%	31	90	5.693	14%	23%
2017	1.404	3	8%	85	41	6.355	12%	22%
2018	1.603	7	14%	33	83	7.113	12%	23%
2019	2.020	14	26%	56	18	8.242	16%	25%
2020*	2.324	10	15%	36	96	9.231	12%	25%

Kaynak: TÜİK, TCMB, AÇSHB *24 Kasım tarihi itibarıyla yıllık ortalama kur esas alınmıştır.

AKP iktidarı döneminde emeklilik prim gün sayısı arttırılırken, emeklilik aylıkları, güncelleme katsayıları, aylık bağlama katsayıları düşürüldü. Emekli aylıklarının “sosyal güvenlik reformu” nedeniyle 2008’den sonra azalmaya başlaması ve giderek asgari ücretin yüzde 50’sinin de altına düşmesi ve reel alım gücünün düşmesi nedeniyle emekliler ömrünün son demlerini daha yoksullaşarak geçirmektedir. Emekli aylığı üzerinden hak sahibi olanların aldıkları ücretler daha da düşük olmakla birlikte emekli aylıkları Ocak 2019’da en düşük emekli aylığı 1000 TL’ye tamamlanacak şekilde arttırılmıştır. Mart 2020’de ise Covid-19 sürecinin de etkisiyle 1500 TL’ye tamamlanmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Ortalama emekli aylığı halen açlık sınırının ve asgari ücretin altındadır⁵⁸. Emeklilerin çok önemli bir bölümü emekli iken ilave işlerde çalışmaktadır. TÜİK ve SGK verileri incelendiğinde 3 milyon 324 bin emeklinin çalışmaya devam ettiği görülmektedir. 2021 bütçesi gelecekte daha yoksul ve daha çok çalışma zorunda kalan emekliler açığa çıkaracaktır.

Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT) iktidarın emek karşıtı politikalarıyla ortaya çıkmış büyük bir toplumsal sorundur. Emeklilikte yaşa takılmak 1998 yılında işe giren ve o tarihte 2023 yılında emekli olma hakkına sahip bir işçinin, 1999 yılında çıkarılan bir yasa ile emekliliğinin 15 yıl sonraya, 2038 yılına ertelenmesidir. Yani emekli olmak için 25 yıl değil 40 yıl çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Türkiye’de sosyal güvenlik “reformunun” açığa çıkardığı EYT mağduru sayısı yaklaşık olarak 4,6 milyon kişidir. Emeklilik yaşında bu haksız düzenleme yapılmamış olsaydı emekli olabileceklerin sayısının ise 750 bin ile 1 milyon civarında olduğu ifade edilmektedir⁵⁹. Aileleri ile birlikte milyonlarca kişiyi kapsayan bu adaletsizliğin ve sorunun sadece maliyet üzerinden tartışılması doğru değildir halkın yararına

⁵⁸ <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/Emekliler-Bayrama-Mutsuz-ve-Yoksul-Giriyor.pdf>

⁵⁹ <http://disk.org.tr/2020/10/sosyal-guvenlik-ve-insanca-bir-emeklilik-temel-bir-yurttaslik-hakkidir/>

değildir. Çalışmaya ilişkin en temel haklardan olan kamusal emeklilik hakkının korunması ve EYT sorununun çözülmesi için sosyal güvenlik sistemine yaklaşık 24 milyar TL’lik bir katkı sağlanması yeterlidir. Toplam genel bütçe büyüklüğü (yaklaşık 1,3 Trilyon) dikkate alındığında bütçe kalemleri arasında yapılacak bir tercihle bu soruna çözüm bulunabilir. “Tahsil edilemeyen SGK primlerinin tahsil edilmesi, kayıt dışı çalışanların sigortalı çalıştırılması, sermaye çevrelerine tanınan vergi ve prim teşviklerinin bir kısmının EYT için ayrılması, bu toplumsal sorunu çözmeye fazlasıyla yetecektir. Mesele tercih meselesidir. EYT sorununun çözümü için ayda 2 milyar TL civarında ödemeyi çok gören iktidar, 2010-2020 arasında bütçeden işverenlere sadece SGK prim desteği için 154 milyar TL’yi aşkın kaynak aktarmıştır.⁶⁰”

Mevsimlik İşçilerin Sorunları Yıllardır Çözülüyor

TÜİK verileri ile sayıları 70 bin ila 200 bin arasında gidip gelen mevsimlik işçilerin insan onuruna yakışır istihdam koşullarına sahip olması için yapılması gereken hiçbir adım atılmamıştır. Özellikle tarım, turizm ve inşaat alanında çok yüksek kayıt dışılık oranları ile çalıştırılan mevsimlik işçilerin önemli bir kısmı fiilen iş kanunu, iş sağlığı ve güvenliği kanunu, işsizlik sigortası kanunu ve sosyal güvenlik kanunu kapsamının dışındadır. Fazla sürelerle çalıştırılmama, yıllık izin, sağlık izni, doğum izni, kıdem tazminatı, emeklilik, grev, toplu sözleşme gibi çalışmaya dair en temel haklardan mahrum bırakılan mevsimlik işçiler barınma, beslenme, ulaşım, eğitim ve hijyen gibi birçok alanda sorun yaşamaktadır. Çadırlarda barındırılan mevsimlik işçilerin sağlık ve güvenlik sorunu yaşadığı 21. yüzyılda emek sömürü sisteminin içinde aracı kişi ve kurumlara ezdirildiği, dönem dönem etnik ayrımcılığa, sosyal izolasyona maruz bırakıldığı bilinmektedir.

Yoğun bir şekilde mülteci, çocuk ve kadın emeği sömürüsü içeren bu yapıyı sonlandıracak bir politika geciktirilmeden uygulanmalıdır. Günlük 10-14 saat arasında çalıştırılan insanlara insan onuruna aykırı ücret koşulları dayatılmaktadır.

Mevsimlik işçileri genelge ve yönetmeliklerle emeğin evrensel ilkeleri ve ilgili uluslararası hukuk normları ve doğrudan koruma yasası ile korumak gereklidir. Emeğin örgütlenmesinin önündeki engeller kaldırılarak emek vermeden kazanan “aracılar, komisyoncular sistemi” ortadan kaldırılmalıdır. Ulaşım, barınma, beslenme, temiz su, tuvalet, ücret, çalışma saatleri, iş güvenliği, sağlık, sosyal güvence gibi konular kamunun

⁶⁰ <http://disk.org.tr/2020/10/sosyal-guvenlik-ve-insanca-bir-emeklilik-temel-bir-yurttaslik-hakkidir/>

sorumluluğunda sözleşmelerle belirlenmelidir. İŞKUR, yerel yönetimler ve tarımsal emeğin örgütlendiği sendika ve dernek gibi kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ile sorunlara acil çözümler oluşturulabilir. Ayrımcılık ve nefret suçları etkili bir şekilde yaptırıma maruz kalmalı ve mevsimlik işçilerin hak ihlallerini önleyecek yeni bir kurumsal yapı oluşturulmalıdır. 2021 bütçesinde bu kurumsal yapı öngörülmediği gibi mevsimlik işçi sorununun esaslı bir şekilde çözümü için de bir bütçe oluşturulmamıştır.

Türkiye’de borçluluk bireylerde, hanelerde, işletmeler ve kamuda çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Halka ilave vergi ve bütçe açıkları şeklinde yansıyan “Merkezi Yönetim Toplam Borç stoku” son 10 yılda yüzde 308 oranında artarak 1,9 Trilyon TL olmuştur. Hane halkı “borcunun GSYH’ye oranı” ve “borcun harcanabilir gelire oranı” geçen yılın aynı dönemine ve geçen döneme göre 2020 yılının ikinci çeyreğinde artış göstererek sırasıyla %16,7 ve % 49,5 oranlarına yükselmiştir. Hane halkı yükümlülükleri aynı dönemde bir önceki döneme göre 2020 ilk çeyreğinde 44 milyar, ikinci çeyreğinde ise 77 milyar TL artış göstermiş, bu artışın tamamına yakını işlem artışı kaynaklı olarak gerçekleşmiştir.⁶¹ Pandemi nedeniyle yaşanan kredi patlaması borçlu sayısında mutlak bir artışla sonuçlanmıştır. 2020 Eylül ayı verilerine göre son bir yıl içerisinde kredi borçlusunu sayısı 2 milyon 268 bin kişi artarak 33 milyon 643 bin kişiye yükselmiştir⁶². Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi Bültenlerine göre⁶³ sadece 2020 yılında 4 milyon 755 bin kişi “ilk defa” kredi ile borçlanmıştır.

İLK DEFA KREDİ İLE BORÇLANAN KİŞİ SAYISI										
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ocak-Eylül
Kredi Kartı	98.000	93.000	92.000	38.000	43.000	66.000	74.000	86.000	233.000	823.000
Kredili Mevduat	64.000	81.000	74.000	23.000	25.000	56.000	61.000	66.000	87.000	537.000
İhtiyaç	98.000	130.000	114.000	920.000	699.000	437.000	392.000	149.000	84.000	3.023.000
Konut	5.000	33.000	32.000	13.000	16.000	94.000	100.000	53.000	26.000	372.000
Toplam	265.000	337.000	312.000	994.000	783.000	653.000	627.000	354.000	430.000	4.755.000

⁶¹https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/bfddf979-1f81-4803-a0db-08211d1e9052/Finansal+Hesaplar+Raporu_2020-II.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-bfddf979-1f81-4803-a0db-08211d1e9052-nkNb8qr

⁶²https://www.riskmerkezi.org/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/2542/Risk_Merkezi_Aylik_Bulteni_Eylul_2020.pdf

⁶³<https://www.riskmerkezi.org/tr/istatistikler/23>

Yoksulluğun Bir Göstergesi Olarak GSS Primini Ödeyemeyenler

Türkiye’de Sigortalı istatistiklerine göre (Ağustos 2020) 8 milyon 37 bin kişi kendi Genel Sağlık Sigortası primini ödeyemeyecek kadar yoksuldur. Bu verinin ifade ettiği anlam; bu kişilerin asgari ücretin üçte biri kadar bile gelirinin olmadığı ve adlarına kayıtlı herhangi bir taşınmazın bulunmadığıdır. Mutlak bir yoksulluğa tekabül eden bu durum bazı illerde nüfusun yüzde 25’in üzerindedir. Bu oranın en yüksek olduğu iller sırasıyla Ağrı (% 44), Urfa (% 41), Muş (%39), Şırnak (%37), Hakkari (%35), Iğdır (% 34), Van (% 33), (Bitlis % 31), Diyarbakır (% 29), Siirt (% 28), Mardin (% 28), Kars (% 27), Adıyaman (% 26), Batman (%26) ve Bingöl (%25) şeklindedir. Bu veri bölge illerinin içerisinde olduğu sosyal güvencesizlik, istihdamsızlık ve yoksulluğun boyutlarını bir yönüyle göstermektedir. Bölge işsizlik oranlarının ülke genelinin 2-3 katı olması da bu durumu teyit etmektedir.

Türkiye ekonomisinin yüksek enflasyon, yüksek faiz, yüksek dış ticaret açığı gibi makro sorunları toplumsal alana işsizlik olarak yansımaktadır. İktidarların “yurtta ve cihanda” sürdürdüğü politikaların etkisine göre “artışı azalan işsizlik” bazı dönemlerde de dalga dalga artmaktadır. 2015 yılının ilk çeyreğinde terk edilen çözüm süreci ile başlayan olağan dışı siyasal süreçlerin ve sandıktan çıkan mesajın hükümete taşınmasının gerçekleşmediği 7 Haziran seçimlerinin ekonomik ve siyasi sonuçları süreç ilerledikçe ağırlaşmıştır. 2016 yılında 15 Temmuz Darbe girişisi sonrasında hukuken ilan edilen OHAL, 2018 Temmuz dönemine kadar hukuken sürmüş, sonrasında ise fiilen devam etmiştir.

Dönem*	İşgücü	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	Genç nüfusta işsizlik oranı (%)	İstihdam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet
2015	29 696	3 078	51,4	46,0	10,4	12,5	18,5	26 618	5 584	5 380	1 868	13 787
2020	30 395	4 261	48,6	41,8	14,0	16,4	26,8	26 134	4 771	5 297	1 499	14 567
FARK (Sayı)	699	1 183	- 2,8	- 4,2	3,6	3,9	8,3	- 484	- 813	- 83	- 369	780
FARK (Oran)	2%	38%	-5%	-9%	35%	31%	45%	-2%	-15%	-2%	-20%	6%

Kaynak TÜİK, *Haziran dönemleri ve mevsimsel etkiden arındırılmış veridir.

2015 yılından bu yana Türkiye nüfusu 4,4 milyon (% 5,6) artarken Türkiye işgücü sadece yüzde iki artmıştır. İşgücü artışına karşın istihdam azalışı da sanayi sektöründe yüzde

2 tarım sektöründe yüzde 15, inşaat sektöründe yüzde 20 azalış olunca hizmetler sektöründeki yüzde 6'lık artış yetersiz kalmış ve istihdam genelinde yüzde ikilik azalış işsizlik oranında yüzde 35'lik artışa neden olmuştur. İşsizlik oranındaki bu artış gençlerde daha dramatik bir oranda yüzde 45'lik bir artışla sonuçlanmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin resmi işsiz sayısı 4 milyon 730 bin kişiye (Şubat 2018 döneminde) yükselirken sonraki süreçlerde işsizlik fonu kapsamında geçici istihdam programları kapsamında işsizler; stajyer, kursiyer, yararlanıcı gibi adlar altında işsiz değilmiş gibi gösterilerek bu resmi sayı düşürülmüştür.

Gerçek İşsizlik Resmi İşsizliğin En Az İki Katıdır

TÜİK tarafından açıklanan işsizlik sayılarına dâhil olmanın belirli şartları var ve bu şartları yerine getirmeyenler resmi işsiz sayılarına dâhil edilmemektedir. Kişinin istihdamda olmaması ve iş araması, işsiz olması için yeterli değildir. Hane halkı işgücü anketinin referans dönemi olarak ele aldığı; “son dört hafta içinde”, “çalışma çağında olması” “1 saat bile olsa istihdamda olmaması”, “iş araması” ve “15 gün içinde iş başı yapmaya hazır olması” şartlarının tümünün bir arada olması halinde, TÜİK kişileri işsiz saymaktadır. Eğer kişi son 1 ay içerisinde 1 saat bile (ücretli olsun veya olmasın önemli değil) bir işte çalışmışsa işsiz sayılmamaktadır. Kişi işsiz değilse, istihdamda da değilse “işgücüne dâhil olmayan nüfusa” dâhil edilmektedir. Bu kısıtlara rağmen 2018 yılının başından bu yana Türkiye’de resmi ortalama işsiz sayısı 4 milyonun üzerindedir.

	Dönem	5 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	Zamana bağlı eksik istihdam	Resmi İşsiz	İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar		Mevsimsik Çalışanlar	Resmi (Dar) İşsizlik oranı %	Gerçek (Geniş) İşsizlik oranı %	
						İş Bulma Ümidi Olmayanlar	Diğer				
2019	Ağustos	1 591	3 180	333	650	613	1 635	74	4,0	20,6	
	Eylül	1 675	3 006	322	566	630	1 616	65	3,8	20,4	
	Ekim	1 756	2 740	350	396	668	1 507	80	3,4	20,0	
	Kasım	1 840	2 477	360	308	715	1 511	91	3,3	20,1	
	Aralık	1 921	2 052	543	394	838	1 630	122	3,7	21,7	
	Yıllık			364		627	1 659	103			20,

		1 469	2 549		469				3,7	7
2020	Ocak	2 015	1 629	683	362	946	1 840	129	3,8	23, 0
	Şubat	2 119	0 982	851	228	1 107	2 100	141	3,6	24, 5
	Mart	2 216	0 104	1 057	971	1 174	2 554	134	3,2	26, 2
	Nisan	2 320	9 388	1 398	775	1 310	3 150	123	2,8	28, 7
	Mayıs	2 421	9 684	1 464	826	1 358	3 354	112	2,9	29, 3
	Haziran	2 525	0 632	1 415	101	1 377	3 198	103	3,4	28, 9
	Temmuz	2 626	1 491	1 252	227	1 335	2 866	90	3,4	27, 3
	Ağustos	2 730	1 749	1 223	194	1 331	2 752	77	3,2	26, 7
	Yıllık Değişim	%	4%	267%	10%	117%	68%	4%	6%	30%

Kaynak: TÜİK

Ancak TÜİK'in açıkladığı bu verinin söz konusu kısıtlar nedeniyle gerçek işsizlik düzeyini göstermediği birçok araştırmacı ve sendika tarafından ifade edilmektedir. Bu kapsamda resmi veriye karşı “gerçek işsizlik” veya “geniş tanımlı işsizlik” olarak ifade edilen işsizlik verileri de hesaplanmaktadır⁶⁴. Son bir yıl içerisindeki eğilim yukarıdaki tabloda görülmektedir.

Covid-19 sürecinde dünyada işsiz sayılarının azaldığını açıklayan nadir istatistik kurumlarından olan TÜİK'in yukarıda verilen verileri incelendiğinde resmi işsiz sayıları ve oranları geçen yılın aynı dönemlere göre düşerken gerçek işsiz sayıları ve oranlarının yükseldiği görülmektedir.

Ekonomik kriz koşullarında Covid-19'a yakalanan Türkiye işgücü piyasası cumhuriyet tarihinin en büyük krizini yaşıyor. Geçen yıl ağustos dönemine göre Türkiye'de istihdam 975 bin kişi azalmış görülmektedir. Covid-19 nedeniyle ekonominin kapandığı mart-haziran

⁶⁴<http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/D%C4%B0SK-AR-Kas%C4%B1m-2020-%C4%B0%C5%9Fsizlik-ve-%C4%B0stihdam%C4%B1n-G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCmleri-Raporu-1.pdf>

dönemlerindeki kayıplar dâhil edildiğinde yıllık istihdam kaybının 1,5 milyon kişinin üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Son bir yıl içerisinde zamana bağlı eksik istihdamdakilerin sayısı yüzde 267, iş bulma ümidi olmayanların sayısı yüzde 117 oranında artmıştır. İşten çıkarma yasağına rağmen istihdamın bu oranlarda azalması Türkiye’de kayıt dışılığın ve denetimsizliğin bir göstergesidir. 2021 bütçesi işgücü piyasasının genelinde yüzde 30’un üzerinde olan kayıt dışılığı azaltacak herhangi bir ilave tedbir öngörülmemiştir. Kayıt dışılığın en çok olumsuz etkilediği nüfus kesimleri gençler ve kadınlardır.

Gençlerde İşsizlik Sayıları Cumhuriyet Döneminin Rekorunu Kırıyor

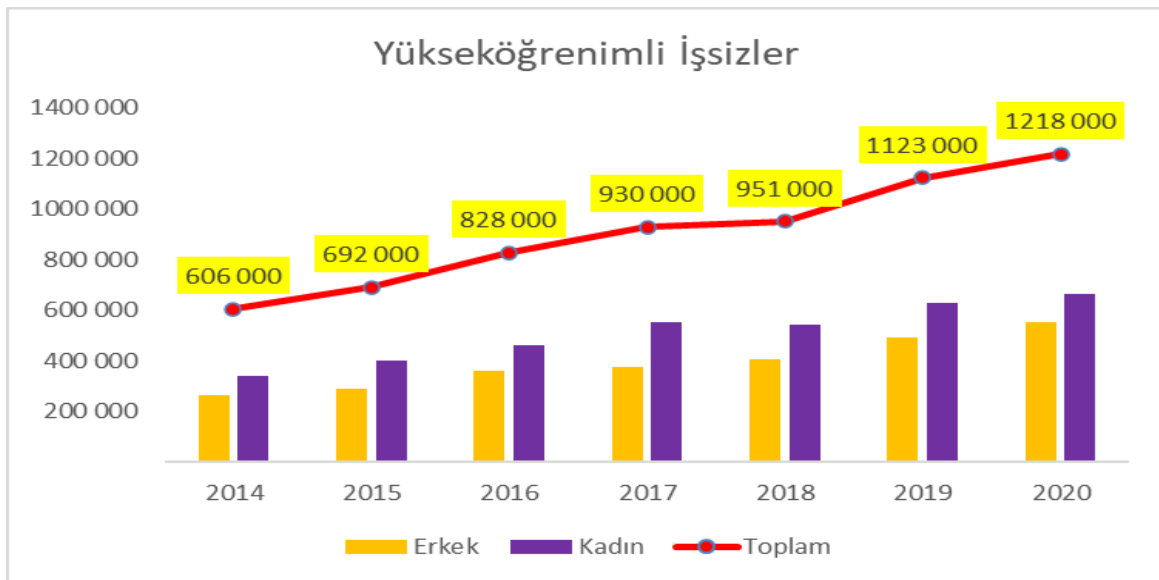
Türkiye’de gençlerin (15-24) istihdamı son bir yıl içerisinde yüzde 9 oranında azalmış bu azalış genç kadınlarda yüzde 12’ye kadar çıkmıştır. 15-24 yaş arası nüfus aynı sayıda olmasına rağmen bu yaş aralığındaki işgücü bir yıl içinde yüzde 11 azalmış, erkeklerde işgücü dışına çıkan nüfus artış oranı yüzde 17, kadınlarda ise yüzde 7 olmuştur. 2019 Ağustos döneminde Türkiye’de genç işsiz sayısının Türkiye tarihinde ulaştığı en yüksek sayıya ulaşılmıştır. Son bir yıl içerisinde genç istihdamı azalmasına rağmen işsizlik de görece azalmıştır. İşgücündeki ve işsizlikteki azalış, iş aramaktan bıkan genç sayısının artmasının sonucudur. Covid-19 sürecinde gençler kitlesel bir şekilde piyasa dışına çıkmıştır.

			İşgücü	İstihdam edilenler	Zamana bağlı eksik istihdam	Yetersiz istihdam	İşsiz	İşgücüne katılma oranı	İşsizlik oranı	Tarım dışı işsizlik oranı	İstihdam oranı	İşgücüne dahil olmayan nüfus
Toplam	2019 Ağustos	1660	535	4 017	42	194	518	47,5	7,4	2,8	34,4	6 125
	2020 Ağustos	1728	942	3 652	153	155	290	42,1	6,1	1,7	31,1	6 787
	Yıllık Değişim	8	593	- 365	111	- 39	228	- 5	1	1	- 3	662
		%	11%	-9%	264%	-20%	15%	-11%	5%	3%	-10%	11%
Erkek	2019 Ağustos	910	546	2 716	28	140	30	60,0	3,4	7,5	46,0	2 364
	2020 Ağustos	988	232	2 512	117	121	20	54,0	2,3	6,6	42,0	2 756
	Yıllık Değişim	8	314	- 204	89	- 19	110	- 6	1	1	- 4	392
		%	9%	-8%	318%	-14%	13%	-10%	5%	3%	-9%	17%
Kadın	2019 Ağustos	751	989	1 301	14	54	88	34,6	4,6	2,6	22,6	3 761

	2020											
	Ağustos	740	709	1 140	37	34	69	29,8	3,3	1,8	19,9	4 031
	Yıllık Değişim	11	280	- 161	23	- 20	119	- 5	1	1	- 3	270
	%	14%	-12%	164%	-37%	17%	-14%	4%	2%	-12%	7%	

Türkiye’de her 4 gençten en az biri işsizdir. Bu oran genç kadınlarda daha da yüksektir. Tarım dışı işsizlik oranları genç kadınlarda yüzde 40’ın üzerindedir. 2021 bütçesi genç işsizliğini azaltacak, önceki yıllardan farklı ilave bir tedbir öngörmemektedir. Gençlerin deneyim kazanması ve insan onuruna yakışır bir iş ve yaşama sahip olması için kapsamlı istihdam programları uygulanmalıdır.

Türkiye’de yükseköğrenim mezunu işsiz sayısı 2014 yılından bu yana hem yüzde 101 artış göstermiştir. İktidarın plansız ve niteliksiz eğitim politikaları sonucunda gençlerin en verimli geçmesi gereken yılları uzun süreli işsizlikle malul olmaktadır. Üniversiteli işsizliği içerisinde kadın sayılarının ve oranlarının erkeklere göre daha yüksek olması ise işgücü piyasasının cinsiyetçi yapısının bir sonucudur. Kadınların istihdamda karşı karşıya bırakıldığı “cam tavan” durumu iş bulma sırasında “demir engellere” dönüşmüş durumdadır. 2020 yılı ağustos verilerine göre 552 bin üniversite mezunu erkek ve 666 bin üniversite mezunu kadın “TÜİK kriterlerine uygun” işsizdir. Bıkmadan iş aramalarına rağmen bir iş bulamamaktadırlar.

Üniversiteli erkeklerde işsizlik oranı 10,9 iken bu oran kadınlarda 18,8’dir. Mevcut üniversite gençliğini bekleyen en büyük tehlike de önceki mezunların şu an içerisinde olduğu

İşsizlik durumudur. Türkiye’de üniversite okumanın iş bulma ile bağlantısı her geçen dönem azalmaktadır. Tüm üniversitelerin bütçesinin toplam bütçe içindeki payı sadece yüzde 3,3’tür. Her yıl üniversite açtığını iddia eden iktidarın bina yapmak ile üniversite açmak arasındaki farkı ayırt edememesinin bir sonucu diplomalı yüzbinlerce işsiz olmuştur.

Özellikle üniversitelerdeki OHAL-KHK ihraçlarından sonra ülkeden dışarıya doğru hızlanan beyin göçünün bir nedeni de gençlerin ülkede bir gelecek görememesidir. Türkiye’de yüzlerce bölüm yeterince tercih edilemediği için çok yakın bir gelecekte “hayalet üniversiteye⁶⁵” dönüşecektir. Eğitim ve istihdamdaki plansızlığın zararları topluma işsizlik ve yoksulluk olarak yansımaktadır. Önce öğretmenlik mesleklerinde ortaya çıkan atanma sorunları (yaklaşık 600 bin öğretmen atama bekliyor) gelinen aşamada bütün meslek gruplarına sirayet etmiştir. Hukuktan çevre mühendisliğine, biyologlardan psikologlara varana kadar birçok meslekte yeterli istihdam alanı mevcut değildir.

İşsizlik Fonu Yağmalanıyor!

Türkiye’de işsizlerin büyük çoğunluğu işsizlik fonundan yararlandırılmamaktadır. Ancak işçilerin maaşlarından her ay kesilen primlerle biriken fon işsizler dışında birçok alanda harcanmaktadır. Öte yandan TÜİK verisiyle 4 milyon 277 bin kişinin işsiz olduğu açıklanan 2020 Temmuz döneminde işsizlik ödeneği alan kişi sayısı 400 bin bandında açıklanmıştır. Ekim ayında bu sayı daha da azalarak 255 bin kişiye düşmüştür.⁶⁶ Yani dönem dönem değişmekle birlikte Türkiye’de her 100 işsizden 90’nı işsizlik ödeneği alamamaktadır. Çünkü işsizlik ödeneği alabilmek için önce çok uzun süre kayıtlı çalışabilmesi gerekmektedir.

	Toplam Harcama	İşsizlik Ödeneği	Amaç Dışı Kullanım	Amaç Dışı Kullanım Oranı
2010	5.147.380.000	810.509.000	4.336.871.000	84%
2011	2.602.802.000	794.003.000	1.808.799.000	69%
2012	3.951.133.000	969.721.000	2.981.412.000	75%
2013	3.545.117.000	1.276.981.000	2.268.136.000	64%

⁶⁵ <https://t24.com.tr/haber/hayalet-munzur-universitesi-33-bolumde-ogrenci-yok,725129>

⁶⁶ https://media.iskur.gov.tr/41661/10_ekim-2020-bulten.pdf

2014	4.266.797.000	1.662.697.000	2.604.100.000	61%
2015	6.592.111.000	2.199.365.000	4.392.746.000	67%
2016	12.145.157.598	3.692.583.568	8.452.574.030	70%
2017	13.344.259.000	4.895.131.000	8.449.128.000	63%
2018	23.705.145.000	5.865.518.000	17.839.627.000	75%
2019	36.467.481.000	10.006.403.000	26.461.078.000	73%
2020				
Ekim	54.794.124.000	7.551.954.000	47.242.170.000	86%
Toplam	166.561.506.598	39.724.865.568	126.836.641.030	76%

Resmi işsiz sayısı dünyadaki 108 ülkenin nüfusundan fazla olan Türkiye’de, işsizlik sigortasından yararlanabilmek için, (1) önce kayıtlı bir işe girebilmek, (2) kanunda belirtilen kayıtlı bir işe girmek, (3) 3 yılda en az 600 prim gün biriktirebilecek süre işte kalmak (4) işten ayrılmadan önce belirli bir süre (120 gün) kesintisiz sigorta primi yatırmak (5) işten istifa ederek değil işverenin rızası ile ayrılmak gibi şartların tümünü bir arada yerine getirmek gerekiyor. İşsiz sayısı TÜİK ve İŞKUR kayıtlarında bile 4 milyon üzerinde olan Türkiye’de işsizlik ödeneği alabilen işsiz sayısı hiçbir dönem 700 bini geçememiştir. Yani iş bulmak çok zor, işsiz kalmak kolay ancak işsizlik ödeneği alabilmek en zordur. Son 10 yıldaki kullanımın (166,5 Milyar TL) sadece yüzde 24’ü (39,7 milyar TL) işsizlere ödenek olarak verilirken geriye kalan 126 Milyar TL’lik ödeme iki ana başlıkta harcanmıştır.

Birincisi ve önemli payı alan harcama “işverenlere verilen teşvik, destek ve diğer ödemelerdir.” İkinci başlık ise aktif istihdam tedbirleri olarak ifade edilen ama yıllardır ne istihdam edilebilirliği arttıran ne de kalıcı bir istihdama aracı olan kurslar, işbaşı programları ve toplum yararına çalışma programlarıdır. İki başlıkta da fon işsizlerin lehine değil siyasal iktidarın “seçtiği işveren ve yurttaşların” çıkarına harcanmıştır.

İşsizlere verilmeyen milyarlarca fon denetimsiz bir şekilde başka alanlara da harcanmıştır. İşsizlik fonundan; kamu bankalarına “ucuz kredi sağlanması amacıyla fonun bu bankalara aktarılması”, döviz fiyatlarının kontrol edilmesi amacıyla fon döviz tevdiat hesaplarının bozdurulması, GAP gibi projelere fondan karşılıksız kaynak aktarımı yapılması gibi başlıklarda yapılan giderler ya hiç ya da gerektiği kadar iade edilmemiştir. Fon reel olarak zarara uğratılmıştır. Covid-19 tedbirleri için merkezi bütçeden kaynak aktaramayan

iktidar fondan, fon gelirinin çok üzerinde harcama yapmıştır. 2020 yılında toplam fon geliri 31 milyar iken fondan ekim sonu itibariyle yaklaşık 55 milyarlık harcama yapılmış ve bu kapsamda en az 15 milyar TL'lik harcama doğrudan işverenlere değişik adlar altında aktarılmıştır.

	Fon Geliri	Fon Gelir Artış Oranı	Fon Gideri	Fon Gider Artış Oranı	Fon Büyüklüğü	Fon Büyüklüğü Artışı Oranı
2012	11.599.858.000	14%	3.951.133.000	52%	61.162.431.000	14%
2013	12.734.320.000	10%	3.545.117.000	-10%	79.351.633.000	30%
2014	15.308.253.719	20%	4.266.796.819	20%	81.393.090.095	3%
2015	18.273.110.158	19%	6.592.110.361	54%	93.074.089.892	14%
2016	22.273.479.965	22%	12.145.157.598	84%	103.202.412.260	11%
2017	26.862.369.104	21%	13.344.259.357	10%	116.720.522.007	13%
2018	34.628.529.000	29%	23.705.145.000	78%	127.643.906.000	9%
2019	40.365.368.000	17%	36.467.481.000	54%	131.541.793.000	3%
2019 Ocak-Ekim	32.938.606.000		29.912.640.000		130.200.259.000	
2020 Ocak-Ekim	31.173.724.000	-5,36%	54.194.124.000	81%	107.921.392.000	-17%

Nisan ayından bu yana Covid-19 nedeniyle kısa çalışma ödeneği (KÇÖ) ödemelerindeki artışın faturası da işçilere çıkarılmaktadır. Bu kapsamda ödeme alan işçiler işsiz kaldıkları dönemlerde ödenek alamayacak duruma gelmiştir. Hükümet ve sermaye Covid-19'un maliyetini işçiye ve işsizlik fonuna yüklemiştir. 2021 bütçesi ve periyodik olarak sunulan ilgili torba kanunlar fonun giderlerini azaltmak yerine fondan işsizlik ödeneği dışındaki harcamaları artırmak yönünde bir eğilimi devam ettirmektedir.

Finansmanı işsizlik fonundan sağlanan, nitelikli kazandırmayan, mesleki eğitim kursu olmayan, kalıcı bir istihdama aracılık etmeyen ve sayıları seçim dönemlerinde artan TYP'ler halkın yararına değil hükümetin siyasetinin yararınadır. Olağan koşullarda okullar başta olmak üzere diğer TYP istihdam alanlarında kalıcı ve insan onuruna yakışır koşullarda istihdam edilmesi gereken kamu emekçilerinin yerine süreli, geçici ve sınırlı TYP-İŞKUR işçilerinin çalıştırılması sunulan kamu hizmetinin kalitesini de olumsuz etkilemektedir. TYP, yararlanıcıların şeffaf olmayan seçim usulleri ile seçilmesinin ve iktidarın yerelde işsizlik fonunu kullanarak yoksulların yoksulluğunu istismar etmesinin bir örneğidir. İşsizlik fonu ile

finanse edilen ve yüzbinlerce kişinin yararlandığı bu programın mali istatistikleri kamuoyu ile paylaşılmamaktadır.

Bugüne kadar 2 milyonda fazla kişinin yararlandırıldığı bu uygulamanın fona maliyetinin 40 milyar TL üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. İfade edildiği gibi 2 milyon kişiye ödenen 40 milyarın kurumun (İŞKUR) yıllık faaliyet istatistikleri ve stratejik planında hiçbir şekilde yer almaması bir tür denetimsizliği ve anti-şeffaflığı göstermektedir.

“Kıralık İşçilik” Kalıcı İşsizliğe Yol Açıyor

İş ve işçi arasında aracılık işlemleri 2003 yılına kadar kamu istihdam kurumu olan İŞKUR aracılığıyla yürütülürken 2003 yılında sermaye kesiminin talepleri doğrultusunda özel istihdam büroların kurulabilmesi ve işçi kiralayabilmesi talep ediliyordu. 2001 yılından bu yana AKP iktidarı, kıdem tazminatını gasp etme ve özel istihdam bürolarının işçi kiralayabilmesini legal hale getirme girişimleri defalarca denenmiştir. Ancak işçiler ve sendikaların itirazları karşısında kıdem tazminatı korunabilmiş ancak defalarca yasa taslaklarından çıkarılan kıralık işçilik uygulaması, sermaye kesiminin talebine uygun bir şekilde Mayıs 2016 yılında yasalaşmıştır. OHAL koşullarının verdiği imkânlarla hızlı bir şekilde 11 Ekim 2016 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan Özel İstihdam Büroları (ÖİB) Yönetmeliği ile yetkilendirme işlemlerinin detayları düzenlenerek, özel istihdam bürolarına işçi kiralama yetkisi verilmeye başlanmış ve böylece kıralık işçilik fiilen de uygulamaya konulmuştur.

Özel istihdam bürolarının geçen süre içerisinde kaç kişiyi kıralık işçilik kapsamında “istihdam ettiğine” dair kamuoyuna herhangi bir veri sunulmazken İŞKUR tarafından açıklanan ÖİB istatistik verileri gerçeklikten çok uzaktadır⁶⁷. Bu verilere göre 2004-2019 yılları boyunca ÖİB’ler tüm Türkiye’de sadece 400 bin civarında kişinin işe alınmasına aracılık etmiştir. 2019 yılı boyunca bu sayı sadece 20 bin 173 kişidir. 2020 yılının Kasım ayı bitmiş olmasına rağmen ÖİB istihdam aracılığına dair herhangi bir veri kamuoyunun bilgisine sunulmamıştır. 56 tanesi “işçi kiralama yetkisi” olan 511 ÖİB’in yılda sadece 20 bin kişinin istihdamına aracılık yaptığını kamuoyuna duyurmak, bu alandaki denetimsizliği ifşa etmektir. Her büronun ortalama sadece 40 kişinin istihdamında aracılık yapması 20 bin gibi bir sayıya ulaşmayı gerektirir. 40 kişi büroların yıllık istihdam sayısı olamaz. Bu durum açık bir denetimsizlik ve kayıt dışılığı göstermektedir.

⁶⁷ <https://media.iskur.gov.tr/38908/2004-2019.pdf>

Zaten kiralık işçilik düzenlemesinin amacı da budur. İş sözleşmesi geçici olanın güvencesi kırılmalı, işsizliği kalıcı hale gelmektedir. 2016'dan bu yana sigortalı istatistikleri artışında yaşanan durağanlık ve kayıt dışılığın yeniden artış göstermesinin önemli bir nedeni güvencesiz esneklik uygulaması olarak kiralık işçiliğin legal hale getirilmesidir.

2021 bütçesinde bu kapsamda istihdam edilen kişilere yönelik sosyal destek programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sayıları tam olarak belirsiz ama yüzbinler olduğu tahmin edilen bu nüfus, aileleri ile birlikte emek sömürsünün en kötü koşullarına terk edilmiş olacaktır. Anayasaya ve temel çalışma haklarına aykırı olan bu uygulama derhal sonlandırılmalıdır.

KHK Zulmü Devam Ediyor!

Türkiye'de emeğe yönelik devam eden hukuk dışı durumlardan biri de OHAL KHK ihraçları ile kamudaki işlerinden sorgusuz yargısız atılan kamu emekçilerinin durumudur. Bazen bir gecede 50 binden fazla kişinin işinden atıldığı bu hukuk dışı uygulama aradan geçen yıllara rağmen sürdürülmektedir. OHAL KHK'leri ile yapılan ihraçlar 1) Masuniyet karinesinin, 2) Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinin, 3) İdari kararlar suç ve ceza inşa edilemez ilkesinin, 4) sert çekirdekli haklar KHK ile düzenleme ilkesinin, 5) Suç ve cezanın şahsiliği ilkesinin ve 6) Kanunların geriye yürümezliği ilkesinin açık ihlalidir. Bu ihraç işlemleri olağan hukuk kapsamında 1) AİHM İçtihatlarına, 2) Anayasa Mahkemesi içtihatlarına ve kararlarına 3) birçok uluslararası sözleşmeye, 4) Cari anayasaya, 5) Yüzlerce temel kanuna (Madeni, Ceza, DMK, 4688, İYUK, vb.) ve hatta 6) OHAL Hukukunun kendisine aykırıdır. OHAL döneminde alınmış idari tedbirler OHAL süresince sınırlı kalmalıdır.

	KHK Yayın Tarihi	KHK Numarası	Toplam İhraç Edilen Sayısı	Darbeden Kaç Gün Sonra İhraç Oldu?	İhraç Edileli Kaç Gün Oldu?
1	27.07.2016	668	1.684	12	1.582
2	31.07.2016	669	1.389	16	1.578
3	17.08.2016	670	2.692	33	1.561
4	1.09.2016	672	50.684	48	1.546
5	29.10.2016	675	10.129	106	1.488
6	22.11.2016	677	15.647	130	1.464
7	6.01.2017	679	8.393	175	1.419

8	23.01.2017	683	367	192	1.402
9	7.02.2017	686	4.464	207	1.387
10	29.04.2017	689	3.974	288	1.306
11	14.07.2017	692	7.348	364	1.230
12	25.08.2017	693	928	406	1.188
13	24.12.2017	695	2.756	527	1.067
14	12.01.2018	697	262	546	1.048
15	8.07.2018	701	18.632	723	871
KHK İhraç Toplamı*			129.349	Ortalama 250 Gün	Ortalama 1.342 gün**

*KHK'ler dışında HSKY vb. kurul kararları ile ihraç edilenler tabloya dâhil değildir. ** 25 Kasım 2020 itibarıyla

OHAL KHK'leri kapsamında üniversitelerden 5 binden fazla akademisyen, tıp alanında 5 binden fazla sağlık emekçisi ve doktor, eğitim alanında 30 binden fazla öğretmen, tüm kamu kurumlarında onbinlerce deneyimli kamu emekçisi ihraç edilmiştir. Söz konusu ihraçların dışında geriye kalan akademisyen ve kamu emekçilerinin düşünce ve ifade hürriyeti “işini kaybetme tehdidi” nedeniyle kısıtlanmıştır. İhraç edilen sayıdan çok fazla kişinin Türkiye üniversitelerini bırakıp ülke dışına çıktığı kamuoyuna yansımıştır.

Türkiye’de Çocuklar Emek Sömürüsünde Kullanılmaktadır

Türkiye’de çeşitli nedenlerle yıllardır çözüm bulunamayan başlıklardan birisi de çocukların emek sömürüsünde kullanılmasıdır. En son 2019 yılında yapılan “Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları’na” göre Türkiye’de 720 bin çocuk ekonomik bir faaliyet içinde tutularak çalıştırılmaktadır. Resmi verilerle yaklaşık 250 bin çocuğun okula gitmek yerine çalışmaya gitmek zorunda bırakıldığı bu sosyal sorunun en temel nedenleri zorunlu göç ve bölgede devam eden savaşların ortaya çıkardığı yoksul göçmen nüfusun varlığıdır. 720 bin çocuğun yaklaşık yüzde 65’i meslek/iş öğrenmekten ziyade ekonomik olarak bu işi yapmak durumunda kaldığını ifade etmektedir. Yüzde 37’sinin hiçbir ücret verilmeden çalıştırıldığı ve yüzde 55’e yakınının çalışma koşullarının sağlığı fiziksel olarak olumsuz etkileyen koşullarda çalıştığı TÜİK verisi ile ortaya konulmuştur⁶⁸. Çocuk “işçiliğinde” resmi verilerle de olması

⁶⁸ <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33807#>

gereken azalışın yaşanmadığı ifade edilmelidir⁶⁹. Resmi rakamların ötesinde⁷⁰ çok daha kitlesel ve en kötü koşullarda çocuk sömürsünün mevsimlik işçilik, inşaat ve sanayi işletmeleri alanında gözlemlenebilmektedir. Özellikle dönem dönem yaşanan mevsimlik işçi katliamlarında çocuk ölümlerin yaşanması⁷¹ çocukların olmaması gereken yerlere götürüldüklerini göstermektedir. İşçi Sağlığı ve Güvenliği (İSİG) meclisi verilerine göre her yıl onlarca çocuk işçi yaşamını yitirmektedir⁷². Yüz binlerce çocuk oyun parkları ve okullarda olması gerekirken tarlalarda çalıştırılmaktadır. Çocuk haklarının korunmasına ilişkin mevzuat çoğunlukla uygulamaya yansıtılmazken hak⁷³ temelli bir yaklaşım esas alınmadıkça yol alınamayacağı da bilinmelidir.

İşsizlik oranları yükselip işsiz sayısı arttıkça işverenlerin pazarlık gücü artmakta ve işçileri daha ucuza çalıştırabilmektedirler. Türkiye'ye özgü olmayan ucuz işgücü politikası, emeğin sosyal devlet sürecinde kazanılmış haklarının neoliberal küreselleşme sürecinde geriletilmesine alan açmıştır. Yerli ve yabancı sermayeyi ülkede tutabilmek amacıyla bir örgütlü emek alanı daraltılıp, yozlaşmış sendikal örgütlenmeler geliştirilmiş ve işsizlik oranları hep yüksek tutulmuştur. İşsizlik oranlarının son 20 yılda yüksek tutulabilmesinin en önemli aracı olarak mülteci/sığınmacı/göçmen emeğinin insan onuruna aykırı en kötü emek formlarında istihdam edilmesi olmuştur.

Bu durum hem yeni sağcılık/muhafazakarlık/ırkçılık için ideolojik zemin sunarken hem de sermayenin esnekleştirme ve güvencesizleştirme politikalarını gerekçelendirmek için suiistimal edilmiştir. Türkiye başta olmak üzere birçok ülkede mültecilerin korunması ve mülteci emeği sömürsünün önlenmesine yönelik ulusal ve uluslararası hukuk işletilmemektedir. Mültecilerin yaşam hakkının yok edilmesi dahil birçok haksızlık ve suç yaptırımı kalmaktadır. Sayıları yüz binlerle ifade edilen⁷⁴ “düzensiz göçmenler” ve milyonlar ifade edilen⁷⁵ “Suriyeliler’e” yönelik ırkçı, ayrımcı ve nefret söylemi içeren birçok vaka herhangi bir soruşturmaya konu olmamaktadır. 2019 yılında 40 kişisi Suriyeli, 36’sı Afgan, 6’sı İranlı olmak üzere en az 112 mülteci iş cinayetlerinde yaşamını yitirmiştir⁷⁶.

⁶⁹ <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>

⁷⁰ <http://isigmeclisi.org/20329-fisek-enstitusu-cocuk-isgucu-anketinin-gercekle-en-ortusmeyen-bulgu>

⁷¹ <https://www.gercekgundem.com/guncel/192378/tarim-iscilerinin-kazasinda-olen-7-kisiden-5i-cocuk>

⁷² <http://isigmeclisi.org/20220-yasamak-ve-yasatmak-icin-direnecegiz-2019-yilinda-en-az-1736-isci-yasa>

⁷³ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/796970>

⁷⁴ <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

⁷⁵ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

⁷⁶ <http://isigmeclisi.org/20220-yasamak-ve-yasatmak-icin-direnecegiz-2019-yilinda-en-az-1736-isci-yasa>

2011'den bu yana Suriye'de sürdürülen savaş başta olmak üzere bölge ülkelerinde devam eden yoksulluk, savaş, zorbalık ve sömürü zihniyetinin sayılarını milyonlara taşıdığı ve kapsamlı sorunları olan mülteci nüfusun⁷⁷ ayrımcılığa maruz bırakılmadan, asimile edilmeden topluma entegre edilmesi için dayanışmacı, içermeci ve bütünleştirici bir politika ve ona uygun bütçeleme gereklidir.

HDP Olarak Emek Alanı İçin Politika Önerilerimiz

Genel Öneriler

- Ortalama ve zorunlu haftalık çalışma saatlerinin reel ücret kaybı yaşatılmadan düşürülmesi sağlanmalı ve daha çok kişinin istihdamı için alan açılmalıdır.
- Başta kıdem tazminatı olmak üzere işçilerin kazanılmış haklarını geriye götürecek herhangi bir düzenleme yapılmamalıdır.
- Kiralık işçilik uygulamasına son verilmelidir.
- Taşeron işçiliği özel sektörde de kaldırmalıdır.
- Ev işçilerinin sosyal güvenlik hakları yasal koruma altına alınmalıdır.
- EYT kapsamında emeklilik imkanları kolaylaştırılmalıdır. Sigortalı istihdamda 30 yılını dolduran herkes yaşına bakılmaksızın emekliliğin tüm haklarından yararlanabilmelidir. Kadınlarda bu süre 25 yıl olmalıdır.
- Her mahalleye kreş açılarak çocuk bakım yükü nitelikli bir kamusal hizmet sunularak cinsiyetçilikten arındırılmalıdır.
- Mevsimlik işçilerin, mülteci işçilerin, inşaat işçilerinin, turizm işçilerinin, çalışan emekli ve öğrencilerin haklarını geliştirmek ve korumak için kapsamlı kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.
- Madenler kamu eliyle ve kamusal istihdamlar işletilmelidir.
- Genç istihdamının önündeki engeller olarak KYK borcu, askerlik gibi engeller konusunda destekleyici düzenlemeler yapılmalı staj, işyeri açma, nitelik geliştirme programları çoğaltılmalıdır.
- KHK ile ihraç edilen kamu emekçileri işlerine derhal döndürmeli ve tüm mağdurların zararları tazmin edilerek resmi özür dilenmelidir.

⁷⁷https://www.researchgate.net/publication/317657161_suriyeli_gocmenlerin_turkiye_emek_piyasasına_etkileri_ve_yalova_ornegi

- Asgari ücret vergiden muaf net 4.000 TL (Yoksulluk sınırının yarısı olup hanede 2 kişinin iş bulması durumunda bu sınırın aşılma imkânı sunulmuş olacaktır) yapılmalıdır ve vergiden muaf tutulmalıdır.
- İşsizler dışında hiçbir kapsamda ve nedenle işsizlik fonu harcanmamalıdır.
- Engelli istihdamı önündeki engeller kaldırılmalı BM Engelli Haklarına ilişkin sözleşme uygulanmalıdır.
- Her türlü çocuk emeği sömürüsü yasaklanmalıdır.

Covid-19 Önerileri

- Covid-19 sağlık emekçileri için geriye işletilecek şekilde meslek hastalığı sayılmalıdır.
- Koşulların el verdiği iş ve işyerlerinde uzaktan çalışmaya geçilmeli, zorunlu mal ve hizmetlerin üretilmediği ve virüsten korunma koşullarının sağlanmadığı tüm işyerlerinde çalışanlar derhal ücretli izne çıkarılmalı,
- Zorunlu mal ve hizmetlerin üretildiği veya gerekli önlemlerin alınabildiği faaliyetini sürdüren işyerlerinde çalışan ebeveynlerden birine ve risk grubunda olanlar ile 60 yaş üstü çalışanlara acil ücretli izin verilmeli; çalışmak durumunda olanların sağlık koşulları için önlemler artırılarak azami düzeye yükseltilmeli,
- Sağlık kurumlarındaki eksikliklerin giderilmesi sağlanmalı ve Covid-19 şüphesi olan her emekçiye test yapılabilecek duruma getirilmeli.
- Salgın sürecinde, özel sağlık kuruluşları kamu kontrolüne geçirilmeli.
- Yerelerde, il/ilçe bazında belediyelerin ve muhtarlıkların önderliğinde DKÖ, meslek odası ve sendika temsilcilerinin de içinde yer aldığı kriz masaları kurulmalı,
- Sağlık emekçileri için alkışlar yetmez, koruma önlemleri artırılmalı ve ek tazminat verilmeli.
- Salgın tehdidi nedeniyle, zorunlu olarak kapatılan işletmelerde "ücretsiz izin uygulaması" ya da "izinlerin yıllık izinlerden düşülmesi" hem yasal olarak hem de meşru olarak kabul edilemez. Salgın türü "mücbir sebeplerin" meydana geldiği durumlarda "ücretli izin" uygulaması zorunlu kılacak düzenlemeler bir an evvel hayata geçirilmelidir.
- Önlem süresi boyunca ücretli izne ayrılan işçilerin ücretleri "zorunlu sebepler" nedeniyle ödenememesi halinde, İşsizlik Fonu ve Ücret Garanti Fonunda biriken fonlar işçilerin ücreti için kullanılmalıdır. İşsizlik sigortası ödeneği alabilmek için son üç yılda 600 gün çalışma koşulu virüsle mücadele döneminde 90 güne indirilmelidir.

Kısa çalışma ödeneği de dahil işsizlik ödeneği dışındaki ödemeler fondan değil genel bütçeden yapılmalıdır.

- Şantiyelerde iş güvenliğini şantiyede çalışan işçilerin, iş kolunda faaliyet gösteren sendikaların ve sağlık emekçilerin meslek örgütlerinden tarafından oluşturulacak bir komite tarafından denetlenme ve yaptırım yetkisi verilmelidir. Gerekli önlemlerin alınmadığı tespit edilen şantiyelerde çalışma durdurulmalı işçiler ücretli izne çıkarılmalıdır.
- Şantiyelerde salgın tehdidiyle karşı karşıya kalan tüm işçilerin ücretsiz sağlık taraması ve kontrolleri ivedilikle başlamalıdır. Kronik rahatsızlığı olan ve elli yaşın üzerindeki işçilere ücretli izin verilmelidir. Toplum sağlığı piyasacı anlayışa korunamaz sağlık hizmetleri ücretsiz olarak verilmelidir.
- Okullarının tatil süresine paralel olarak 15 yaşından küçük çocuğu olan çalışan anne babalardan birine kamuda idari izin özel sektörde ise ücretli izin verilmelidir.
- Mevzuatta yer alan zorlayıcı sebep tanımı Covid-19 için derhal uygulanmalı,
- İşten çıkarmalar Covid-19 süresince yasaklanmalı, işten çıkarmalar ve ücretsiz izinler yerine kısa çalışma ödeneği kullanılmalıdır.
- Covid-19 ile mücadelede işçilerin hak kayıplarına yol açacak esnek çalışma biçimleri yerine istihdamı ve geliri koruyacak düzenlemelerin yapılmalıdır
- Acil ve zorunlu mal ve hizmet üretimi dışında bütün işler 15 gün süreyle durdurulmalıdır. Zorunlu olarak çalışanların sağlık koşullarının sağlanması bakımından Covid-19 testinin yapılması dahil tüm sağlık önlemleri artırılarak azami düzeye yükseltilmelidir.

Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) ve Hazine Garanti Ödemeleri

Türkiye'deki ekonomi politik akıl, genellikle, sermayeye fayda sağlayacak şekilde kendini konumlandırmıştır. Bu yaklaşım KÖİ ve Hazine Garanti Ödemelerinde olduğu gibi neredeyse ekonomiye ilişkin bütün tercihlerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle son zamanlarda iktidarın ekonomiye yönelik tercihleri ülkeyi derin bir iktisadi krizin içerisine sürüklemiş, vergi mükelleflerinin sırtındaki borç yükünü devasa boyutlara taşımıştır. Bu süreçte halkın üzerindeki borç yükü artarken sermaye sınıfının, başta yandaş sermaye olmak üzere, servetlerini büyümüştür.

İktidar ülke kaynaklarını/vergilerini üretken, istihdamı arttıran yatırımlar yerine yandaş firmalara, uzun vadeli ve dolara endeksli garanti ödemeleriyle ihaleler vererek heba

etmeyi tercih etmiş ve hal bu ve benzeri tercihlerde bulunmaya da devam etmektedir. Son zamanlarda yapılan birçok proje, şehir hastaneleri, yol, köprü, tünel, liman ve havalimanı gibi, Kamu–Özel İşbirliği ya da Yap-İşlet-Devret modelleriyle yapılmakta ve bu projelere verilen garanti ödemeleri ise gerçek değerlerinin değerinin kat kat üzerinde olmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre bu tarz bir ihale modeli yerine kamu kaynaklarıyla yapılırsa bedellerinin ¼ oranında bir maliyetle gerçekleştirilmeleri mümkün olabilmektedir. Ayrıca bu projelerin sözleşme kapsamı iktidar tarafından ‘ticari sır’ gerekçe gösterilerek kamuoyuna açıklanmamaktadır. Sözleşme bedelleri halkın ödediği vergilerle ve kamu kaynaklarıyla bedelleri ödenen bu projelerin ‘ticari sır’ kapsamında olması demokratik teamüller açısından da kabul edilebilir değildir. Söz konusu mega projelerde verilen döviz garantileri nedeniyle, dolar kuru 10 kuruş arttığında, halkın TL cinsinden borcu 14,6 milyar TL artmaktadır ve bu parayla bir yıl boyunca 523 bin vatandaşa net asgari ücret ödenebileceği gibi bir çok sosyal projeye de kaynak sağlanabilecektir. Ayrıca dolar kurunda meydana gelen her 10 kuruşluk artış Türkiye’nin dış borcunu 43 milyar TL artırmaktadır. Sadece bu iki rakam bile vatandaşın sırtına bindirilen borç yükünün büyüklüğünü bize göstermektedir.

Kamu Özel İşbirliği Anlaşmaları

Dünya Bankası verilerine göre Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) projeleri açısından gelişen ülkeler içerisinde Türkiye dünya birincisi konumundadır. Sözleşme sayısına göre yedinci ve sözleşme büyüklüğüne göre ise dördüncüdür. Sözleşme büyüklüğünü sözleşme sayısına böldüğümüzde ise ortalama sözleşme büyüklüğünü elde ederiz ki bu veriye göre de Türkiye, dünyada, birinci sıradadır.

2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda yer alan bilgilere göre, KÖİ çerçevesinde Yap-İşlet-Devret (YİD), Yap-İşlet (Yİ), Yap-Kirala-Devret (YKD) ve İşletme Hakkı Devri (İHD) olmak üzere dört temel model uygulanmaktadır. Bu modeller uygulanarak 1986 yılından bu yana 246 uygulama sözleşmesi imzalanmıştır. Projelerin toplam yatırım büyüklüğü 2019 yılı fiyatlarıyla 67,5 milyar dolara ulaşmıştır. Bu yatırımlar içerisinde ulaştırma sektörü 41 milyar dolarlık yatırım tutarı ile bu projelerde ilk sırayı alırken, 11,9 milyar dolarla enerji sektörü ikinci, 11,5 milyar Dolarla sağlık sektörü üçüncü sırada yer almıştır.

KÖİ’ler Aracıyla Kamu Kaynaklarının/Vergilerin Sermayeye Nasıl Aktarıldığına Dair Birkaç Örnek:

- KÖİ'lere ilişkin Sayıştay'ın yaptığı tespitlere göre; 2014-2019 yılları Hazine Garantili Projelere (köprü, tünel, otoyol, hastane, havalimanı) 61 milyar 719 milyon 332 bin lira kur farkı ödenmiştir. Bu parayla 14 adet Avrasya Tüneli, 12 adet Osmangazi Köprüsü, 8 adet Çanakkale Köprüsü, 6 adet Yavuz Sultan Selim Köprüsü yapılabilirdi.
- Otoyollar sözleşmelerinde revizyon yapılmıştır. Sözleşmelerde Dolar üzerinden belirlenen geçiş ücretleri sene başında TL'ye çevrilmekteyken, son dönemlerde kurlardaki hızlı yükseliş nedeniyle, müteahhitler ücretlerin yılda iki defa güncellenmesini talep etmiştir. Artık Dolar üzerinden belirlenen ücretler Ocak ve Temmuz başlarında yılda iki defa güncellenmektedir. Bu revizyonlar neticesinde üç projede müteahhitlere 2020 yılının ikinci yarısında ekstradan 632,7 milyon TL ödeme yapılacaktır. Bu parayı geçerse kullanıcılar, geçmezse vergi mükellefleri ödeyecektir. Sözleşme revizyonu neticesinde, sadece, bu üç projede müteahhitlere 275 bin net asgari ücret kadar ödeme yapılacaktır.

BORÇ ÜSTLENİMİNE TABİ KREDİ ANLAŞMALARI

Proje Adı	KÖİ Modeli	Borç Üstlenim Anlaşması Tarihi	Toplam Proje Maliyeti	Kredi Tutarı	Kredi Tutarı (ABD Dolar karşılığı)
Avrasya Tüneli	Yap-İşlet-Devret	11.12.2012	\$ 1.239.863.000	\$ 960.000.000	960.000.000
Kuzey Marmara Otoyolu Odayeri-Paşaköy Kesimi (3. Boğaz Köprüsü Dahil)	Yap-İşlet-Devret	13.05.2014	\$ 3.456.244.239	\$ 2.318.000.000	2.318.000.000
		11.03.2016		\$ 420.000.000	420.000.000
Gebze-Orhangazi-İzmir (İzmit Körfez Geçişi) Otoyolu	Yap-İşlet-Devret	05.06.2015	\$ 6.312.392.047	\$ 4.956.312.328	4.956.312.328
Çanakkale-Malkara Otoyolu (1915 Çanakkale Köprüsü Dahil)	Yap-İşlet-Devret	16.03.2018	€ 3.159.721.036	€ 2.265.000.000	2.799.993.000
Ankara-Niğde Otoyolu	Yap-İşlet-Devret	07.06.2018	€ 1.462.628.902	€ 1.114.962.012	1.310.749.341
Kuzey Marmara Otoyolu Kurtköy-Akyazı Kesimi	Yap-İşlet-Devret	16.09.2019	\$ 3.661.656.404	\$ 2.840.000.000	2.840.000.000
Kuzey Marmara Otoyolu Kınalı-Odayeri Kesimi	Yap-İşlet-Devret	16.09.2019	\$ 2.072.257.009	\$ 1.595.000.000	1.595.000.000
Toplam				\$ 17.200.054.669	17.200.054.669

Sayıştay'ın tespitine göre kur farkı nedeniyle Hazine Garantili Projelere yapılan fazladan ödemeler şu şekilde:

- 2014 yılında Hazine'nin şirketlere ödediği kur farkı tutarı 4 milyar 652 milyon 884 bin lira.
- 2015 yılında Hazine'nin şirketlere ödediği kur farkı tutarı 9 milyar 284 milyon 858 bin lira
- 2016 yılında Hazine'nin şirketlere ödediği kur farkı tutarı 3 milyar 748 milyon 570 bin lira

- 2017 yılında Hazine'nin şirketlere ödediği kur farkı tutarı 8 milyar 798 milyon 220 bin lira
 - 2018 yılında Hazine'nin şirketlere ödediği kur farkı tutarı 25 milyar 117 milyon 477 bin lira
 - 2019 yılında Hazine'nin şirketlere ödediği kur farkı tutarı 10 milyar 117 milyon 321 bin lira
- Sayıştay Raporunda Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu'nu KÖİ modeliyle yapıp işleten Nurol-Özaltın-Astaldi-Makyol-Yüksel-Göçay ortaklıklarından tahsil edilmesi gereken, 586 milyon TL'lik kamulaştırılan taşınmazlara daiR kullanım bedeli tahsil edilmemiştir.

Sözleşmeye göre gelir garantileri (milyon TL)

	Ocak-Temmuz 2020	Temmuz-Aralık 2020	Fark
Gebze-İzmir	2.387,0	2.761,4	374,4
Avrasya	348,5	403,1	54,7
YSS	1.297,9	1.501,5	203,6
Toplam	4.033,3	4.666,0	632,7

- Yatırım Programı'na göre, şehir hastaneleri yatırım büyüklüğü açısından üçüncü sırada yer almalarına rağmen garanti ödemelerinde ilk sıraya yerleşmişlerdir. Şehir hastanelerinin bakım, onarım, bilgi işlem, temizlik ve yemek gibi Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanan cari giderleri için 4,8 milyar lira, bina kullanım ve zorunlu hizmetler için ise 5,7 milyar lira ödeme yapılması planlanmaktadır. Ulaştırma projelerinin garanti ödemeleri için ise 8,3 milyar lira kaynak ayrılmıştır. Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) projeleri çerçevesinde 2021 yılında müteahhit firmalara yapılacak garanti ödemeleri için (Sağlık 16,4 milyar TL, Karayolları 14 milyar TL, Ulaştırma 540 milyon TL) 31 milyar lira ayrılmıştır.
- Geçen yılın ilk yarısında sadece Yavuz Sultan Selim Köprüsü için iş yapan konsorsiyuma Hazine'den 1 milyar 450 milyon lira ödenmiş, yılın ikinci yarısı için ödenecek tutarın ise 1 milyar 650 milyon lira civarında olmuştur. Bu ödemelerle şirkete, vatandaşın cebinden 1 yıl için ödenen para, 3 milyar 50 milyon lirayı

bulmaktadır. Garanti ödemelerinin Dolara endeksli hesaplanmasından dolayı, köprüleri ve yolları hiç kullanmayan vatandaşın vergileriyle, devlet müteahhitlere 2018 yılı için, 2 Ocak 2018'deki dolar kuru 3,76 TL, 3 milyar 650 milyon TL ödeme yapmıştır.

Covid-19 salgınının yarattığı toplumsal izolasyon sebebiyle söz konusu garanti ödemeleri antlaşmaları içerisinde herhangi bir mücbir sebep ve yahut olağanüstü hâl durumuna ilişkin, kamunun faydasına, bir madde bulunmamaktadır. Sokağa çıkma yasaklarının zorunlu hale geldiği ve evde kalma durumunun zaruri tutulduğu dönemde dahi garanti bedelleri -otoyollar, havaalanları ve enerji kullanım bedelleri antlaşması yapılmış şirketlere- ödenmeye devam etmiştir. Fakat diğer taraftan ise yurttaşlar yararlanması gereken en temel sosyal haklardan gerektiği gibi yararlanamamış ve bu dönemde birçok vatandaş işsiz kalmış veya ücretsiz izine ayrılmak zorunda bırakılmışlardır. Bu süreçte yoksul ve emekçi sınıf yardım alamadıkları gibi, aksine, vergi/borç mükellefiyetini yerine getirmeye devam etmek zorunda bırakılmışlardır. Bu ve benzeri sebeplerle Kamu-Özel İşbirliği antlaşmalarının yurttaşlar yararına bir an evvel yeniden düzenlenmesini ve yahut garanti verilmiş ödemelerin iptal edilerek söz konusu projelerin kamulaştırılması toplumsal fayda için zaruridir.

KÖİ Projeleri ve Diğer Garantili İşlemlere İlişkin Tablo (Milyon TL)				
		2019	2020	2021
		Bütçe	Bütçe	Bütçe
Sağlık Bakanlığı (Harcama kodu 16.1.06.05)	Şehir Hastaneleri Kira Bedelleri	3.680	7.575	9.290
Sağlık Bakanlığı (Har. Kodu 17.1.03.5)	Şehir Hastaneleri Hizmet Alımı	2.470	6.500	7.670
Karayolları GM (Har. Kodu 32.05. 4)	Köprü Geçiş Garanti Ücretleri	3.549	6.210	6.496

Hazine ve Maliye Bakanlığı (Har. kodu 8.1.6.80)	KGF Garantisinden Gelen Ödemeler	4.000	4.472	4.749
Devlet Hava Meydanları İşletmesi	Yolcu garantili projelerdeki ödemeler DHMİ KİT olduğu için bütçede gösterilmiyor.			
Toplam		13.699	24.757	28.205
Olası diğer kalemler:				
-Henüz tamamlanmayan KÖİ projelerinden durması halinde gelecek ilave yük				
Not: Hazine dış borç garantileri MB Risk Hesabından ödeniyor. Gider Detay 2 8.1.9.90 iz ödenek bulunuyor. Risk hesabının yetmemesi durumunda ödeme yapılıyor.				

Yandaşa Milyarlık İhaleler, Vatandaşa Kuruş Destek Yok!

Covid-19'la mücadelenin dünyanın önceliği haline geldiği bu süreçte AKP'nin yaptığı ihalelerin ve verdiği garanti ücretleriyle sermayeye sağladığı rantların bir kısmını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 26 Mart 2020 tarihinde Aydın-Denizli Otoyolunun ihalesinin Yap-İşlet-Devret (YİD) yöntemiyle, daha önceki kamu-özel işbirliği projeleri gibi araç geçiş garantisine gerçekleştirildi. 154 kilometre uzunluğundaki otoyolun yatırım bedeli 5,3 milyar TL olarak belirlenmişken yaklaşık 18 yıl işletme hakkı verilen trafik/gelir garantisinin bugünkü tutarı ise 1,8 milyar dolar ya da 11,8 milyar TL'ye tekabül etmektedir. Ayrıca bu rakam proje kredisinin sağlandığı para cinsinin ait olduğu ülkedeki, Amerika'daki, enflasyona göre her yıl güncellenecektir.
- Yavuz Sultan Selim ve Osmangazi Köprülerine, sadece, sokağa çıkma yasağının uygulandığı hafta sonu için hazineden ödenen garanti bedeli 56,6 milyon TL olmuştur. Üstelik bu garanti bedelleri hesaplanırken ABD'deki enflasyon oranı da dahil edilmektedir. Sokağa çıkma yasağı dolayısıyla hiçbir aracın geçmediği köprülere iki günlük garanti ödemeleri rekor seviyeye çıkmıştır.
- Kanal İstanbul Projesi çerçevesinde projenin etki alanında kalan tarihi Odabaşı ve Dursunköy köprülerinin taşınması ve yeniden yapımı ihalesi 26 Mart'ta

gerçekleştirmiştir. 5 firmanın katıldığı ihalede Artuklu Mimarlık'ın teklifi geçersiz sayılırken, Mukarnas Mimarlık 500 bin lira, Hasan Fehmi Şahin 550 bin lira, Safir Jeoteknik 507 bin lira, Altıparmak Mimarlık 408 bin lira teklif verdi.

- ‘Maskeli Kanal İstanbul İhalesinden’ bir gün sonra, 27 Mart 2019’da Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın memleketi Güneysu’ya yol yapımı için de sesiz sedasız bir şekilde ihale yapılmış ve 152,6 milyon TL’lik ihale Fora İnşaat’a verilmiştir.
- Devlet hastanelerinin ihtiyaçları için açtıkları ihaleler, Türkiye genelinde onlarca hastane maliyetler yükseldiği için günlük kullanılan temizlik ürünlerinden havalandırma filtrelerine kadar ihtiyaçlarını karşılayamadığı, iptal edilirken Cumhurbaşkanlığının bu süreçte araç kiralamak için ihaleye çıktığı basına yansımıştır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın yayımladığı ihale ilanında “Dokuz adet dizel binek araç, üç adet dizel minibüs, iki adet dizel ticari kamyonet” kiralanması için 30 Mart’ta ihaleye çıkıldı. Vatandaşın her türlü talebini kasada para yok gerekçesiyle ret eden iktidar mevzu bahis kendi harcamaları ve yandaşlar olduğunda bütçe bulmaktadır. Cumhurbaşkanlığına kiralanacak 14 adet üst sınıf ve son model arabalar için 5 Milyon TL’lik bütçe ayrılmıştır.
- Son dönemde taşınır/taşınmaz birçok varlığı satılan Türk Hava Kurumu’nun 11 adet M-18 A/B Dromader uçağının ve depoda bulunan formlu/formsuz malzemelerinin satışı gerçekleştirilmiştir.
- 7 Nisan Salı günü Gaziantep’te AKP’li Şahinbey Belediyesi Akkent Cami’nin yapımı için ihaleye çıkmıştır. İhalenin tahmini bedeli 38 Milyon 106 Bin 906 TL.
- 22 Ağustos’ta ATV, Ahaber, Sabah’ın sahibi Kalyon İnşaat, Bursa Yenişehir Demiryolu Hattı yapım işini 9 milyar 449 milyon lira karşılığıyla aldı. Dün yayımlanan Resmi Gazete’de ise ihale bedeli kadar tutarın vergiden istisna tutulduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan işlem her ne kadar kanuni bir gerekçeyle açıklansa da yoksulların her türlü talebini ‘kaynak yok’ gerekçesiyle geri çeviren AKP-MHP koalisyonu, sermayenin çıkarları söz konusu olduğunda kanuni değişiklikleri torba yasalarla Meclis’e getirme konusunda imtina etmemektedir.

Pandemi Döneminde Ödenen Garanti Bedelleri ve Yapılan İhaleler

İHALE/ÖDEME ADI	TUTAR	ASGARİ ÜCRET	TUTAR/ASGARİ ÜCRET	TUTAR/YARDIM BEDELİ-HANE SAYISI
Yavuz Sultan Selim Köprüsü (2 Günlük)	6 Milyon 117 Bin TL	2324 TL	6 Milyon 117 Bin/2324 TL= 2632 Kişi	6 Milyon 117 Bin/ 2 Bin= 3058 Hane
Osmangazi Köprüsü (2 Günlük)	50 Milyon 489 Bin TL	2324 TL	50 Milyon 489 Bin/2324 TL= 21.725 Kişi	50 Milyon 489 Bin/2 Bin= 25.244 Hane
Deniz/Aydın Otoyolu	11 Milyar 800 Milyon TL	2324 TL	11 Milyar 800 Milyon/2324 TL= 5.077.452 Kişi	11 Milyar 800 Milyon/ 2 Bin= 5.900.000 Hane
Cumhurbaşkanlığı Araç İhalesi	5 Milyon TL	2324 TL	5 Milyon/2324= 2151 Kişi	5 Milyon/2 Bin= 2500 Hane
Güneysu İhlaesi	152 Milyon 600 Bin TL	2324 TL	152 Milyon 600 Bin/2324= 65.662 Kişi	152 Milyon 600 Bin/2 Bin= 76.300 Hane
Akkent Cami İnşaatı	38 Milyon 106 Bin TL	2324 TL	38 Milyon 106 Bin/2324= 16.396 Kişi	38 Milyon 106 Bin/2 Bin= 19.053 Hane

Yavuz Sultan Selim ve Osmangazi Köprülerine Ödenen Garanti Bedelleri

Yavuz Sultan Selim Köprüsü

- ▶ **Açıldığı tarih:** 26 Ağustos 2016
- ▶ **Sözleşmedeki araç başına garanti tutarı:** 3 dolar + KDV
- ▶ **2017-2019 arası ABD enflasyonu:** yüzde 5,5
- ▶ **2020'de ödenecek araç başına garanti tutarı (dolar cinsinden) :** 3,16 dolar + KDV
- ▶ **2020 ilk 3 ayında ortalama dolar kuru:** 1 dolar = 6,10 TL
- ▶ **2020'de ödenecek araç başına garanti tutarı (lira cinsinden):** 19,2 lira + KDV
- ▶ **Günlük garanti edilen araç sayısı:** 135 bin (2 günde 270 bin)
- ▶ **2 günde ödenecek toplam garanti bedeli:** 5 milyon 184 bin TL + KDV

Osmangazi Köprüsü

- ▶ **Açıldığı Tarih:** 1 Temmuz 2016
- ▶ **Sözleşmedeki araç başına garanti tutarı:** 35 dolar + KDV
- ▶ **2017-2019 arası ABD enflasyonu:** yüzde 5,5
- ▶ **2020'de ödenecek araç başına garanti tutarı (dolar cinsinden):** 36,92 dolar + KDV
- ▶ **2020 ilk 3 ayında ortalama dolar kuru:** 1 dolar = 6,10 TL
- ▶ **2020'de ödenecek araç başına garanti tutarı (lira cinsinden):** 225,2 lira + KDV
- ▶ **Günlük garanti edilen araç sayısı:** 95 bin (2 günde 190 bin)
- ▶ **2 günde ödenecek garanti bedeli:** 42 milyon 788 bin TL + KDV

Bütün dünya kapitalist sistemin getirdiği eşitsizliklerin yanı sıra Covid-19'un ortaya çıkardığı ekonomik yıkımlar ve sosyal maliyetlerle de mücadele etmek zorunda kalmaya devam etmektedir. Covid-19 sürecinde devletler ortaya çıkan yıkımlarına karşı çözüm üretmek, ortaya çıkan sorunları telafi etmek için yardım paketleri açıklarken, ülkeler vatandaşlarının can güvenliği başta olmak üzere temel ihtiyaçlarını karşılamak için bütün imkanlarını seferber etmişken, AKP bu süreçte 'maskeli ihaleler' yaparak yandaşlara milyarlar akıtmaya devam etmiş; hükümetler yardım paketleriyle dünya kamuoyunun gündemlerine gelirlerken, AKP iktidarı yandaşları zengin etmek için yaptığı büyük meblağlı ve garantili ihalelerle dünya kamuoyunun gündeminde yer almıştır. Ayrıca bu süreçte AKP; yandaşlara milyarlık ihale, patrona ücretsiz izine gönderme hakkı, sermayeye kaynak aktarımı

sağlayan ekonomi paketleri, Varlık Fonu'na batmakta olan şirketleri kurtarma yetkisi verirken, işinden edilmiş yoksula/emekçiye ise günlük sadece 39,24 kuruş 'ücretsiz izin desteği' vermiştir. Pandemi döneminde halka maske dağıtımını dahi organize edemeyen iktidar ülkenin, neredeyse, tüm birikimini yandaş şirketlere vermeye devam etmektedir.

İktidar tarafından yapılan 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklif de geçmiş yıllara benzer şekilde, emekçi/yoksul sınıfının sorunlarını merkeze alan bir düzenleme içermemektedir. Bu süreçte yoksula sadece sabır etmeyi öğütleyen AKP, bütçe teklifinde emekçi sınıfının yaşam koşullarını iyileştirecek bir düzenleme yapmadığı gibi, bütçeyi yandaşa ve sermayeye milyarlık kaynakları tahsis etmiş ve garanti bedellerini ödemeye devam edecek şekilde düzenlemiştir. Milyonlarca yoksula aş/iş vermeyip, KÖİ ve benzeri projelerle bir avuç yandaşa ve zengine milyarlar akıtan bu yönetim anlayışının devamlılık sağlaması mümkün değildi.

Vergi Adaletsizliği

Vergiler, ülkelerin makro ekonomi politikalarında belirleyici olan önemli ekonomi-politik aracı olmalarının yanı sıra bütçelerin en önemli gelir kalemini de oluştururlar. Vergilerin nasıl, ne kadar ve kimlerden alınacağına dair tercihler iktidarın hangi sosyal sınıfların/kesimlerin yanında saf tuttuğunun ve hangi sınıfların sınıfsal çıkarlarını gözeten politikalar ürettiğinin önemli göstergesi olarak karşımıza çıkarlar. Bu ve benzeri nedenlerle vergiler ekonomik ve sosyal yaşamımızın belirleyici unsurudurlar.

Vergiye ilişkin alınan herhangi bir karar veya değişiklik makro ekonomide birtakım etkilere sahip olacağı gibi ekonomide meydana gelen herhangi değişikliklerde vergi politikaları üzerinde belirleyici etkiye sahip olurlar. Özellikle gelişmekte olan ülkeler maliye politikası araçlarına ekonomik durgunluğun derinleştiği kriz zamanlarında krizden çıkmak, ekonomik canlılığı ve kalkınmayı sağlamak için sıklıkla başvururlar. Ancak genel anlamda bütün iktidarlar ekonomi politikaları uygularken vergiyi etkin müdahale araçlardan birisi olarak kullanırlar. Son zamanlarda ekonomik gelişmelerin ivme kazanmasıyla birlikte ekonomilerde verginin önemi ve payı giderek artmaya başlamıştır ve bir ekonomide verginin milli gelir içerisinde payının değişmesi verginin yapısında birtakım değişiklikler meydana getirir. Vergi yapısı kavramı, vergi toplamı içerisinde yer alan dolaylı ve dolaysız vergilerin oranlarını ifade etmektedir. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, tüketim vergilerinden oluşan, dolaylı vergiler vergi gelirleri içerisinde önemli bir paya sahipken; gelişmiş ülkelerde

gelir, kurumlar ve servet vergilerinden oluşan dolaysız vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payı daha fazladır. Vergilerin dolaylı ve dolaysız şekilde oluşumu; gelirin ve servetin adil dağılımını, ekonomide kayıt dışının büyüklüğünü, vergiye karşı mükellef tepkilerini, tüketimin ve üretimin yapısını, karlılık oranları gibi birçok faktörü çok yakından ilgilendirir.

Günümüz dünyasında ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki gelişmelerin yanı sıra son zamanlarda ortaya çıkan Covid-19 pandemisiyle birlikte kamu harcamalarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu süreçte toplumsal yapı dinamik/değişken bir özellik gösterirken, değişim bir bütün olarak toplumdaki kurumları etkisi altına almaktadır. Dolayısıyla toplumların ekonomik, sosyal ve politik yapılarındaki değişikliklere bağlı olarak vergi yapısında da zaman içinde bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Bir ekonomide optimal bir vergi sistemi için gerekli olan ilkelerin (adalet, eşitlik, genellik, tarafsızlık, etkinlik ve basitlik) oluşturulabilmesi/uygulanabilmesi; vergi tabanının genişletilmesi, vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması ve vergi bilincinin oluşturulması için büyük bir öneme sahiptir. Ancak bu ilkelerden çok daha fazla önem taşıyan ise; vergiyi toplama gücü ve yetkisini elinde bulunduran erkin sınıfsal konumlanışı, vergi yükünü hangi sınıfların yüklediği, kamusal harcamaların sınıfsal niteliği ve bu harcamalardan en çok kimlerin fayda sağladığı gibi hususlardır. Ülkelerin kendine özgü sosyal, ekonomik ve siyasal yapısının özelliklerini ve düzeyini yansıtan vergi sistemleri vardır. Vergiler ülkeden ülkeye farklılıklar taşırsa da uluslararası hukuktan kaynaklı ortak noktaları da bulunmaktadır.

Dolaylı vergiler; yansıtılması kolay, yükümlüsü belli olmayan, ne zaman ve ne kadar tahsilinin olacağı kestirilemeyen vergilerdir. Bunların yanı sıra bu tür vergilerde vergi kaçırma olasılığı daha düşüktür. Katma değer vergisi (KDV), özel tüketim vergisi (ÖTV), gümrük vergileri, banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) dolaylı vergiler içerisinde yer almaktadır. Dolaysız vergiler ise yansıtılması kolay olmayan, mükellefi ve tahsil zamanı belli, vergi kaçırma olasılığı ‘mümkün’ olan vergiler olarak tanımlanmıştır. Bu vergiler içerisinde gelir ve kurumlar vergileri, emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi yer almaktadır. Dolaylı vergilerin yükümlülükleri, her ne kadar, herkes için aynı olsa da bu vergileri tersine artan oranlı olarak ödeyen düşük ve orta gelirli kesimleri mali açıdan daha çok etkilemektedirler. Emekçi kesimlerin büyük çoğunluğunun ücret geliri elde ettikleri düşünülürse maaşlarından, kaynakta, stopaj yöntemiyle gelir vergisi kesilmekte ve ödenen vergi bununla sınırları kalmamakta tüketim üzerinden dolaylı olarak da bir çok vergi ödemektedirler. Bu da hem reel gelirlerini hem de yaşam standartlarını düşürmektedir.

Vergileme politikalarında, genel olarak, dolaysız vergilerin dolaylı vergilere kıyasla daha adil oldukları kabul edilirler; çünkü dolaysız vergileri yükümlünün ekonomik iktidarına uydurulabilme olanağı daha fazladır ve ayrıca dolaylı vergilerin yükümlüsü anonim olduğu için bu vergilerin şahsileştirilebilmesi mümkün değildir.

Devletlerin sınıf yaklaşımı vergi yapısını ve vergilendirme tercihlerinin ne olacağı veya vergi yükünün adil olup olmadığı konusunda da bize ön fikir verir. Kapitalizmin sınıfsal/eşitsiz gelişim karakterinin yansıması olarak karşımıza çıkan gelişmişlik, az gelişmişlik ve gelişmekte olan ülkeler gibi tanımlamalar aslında vergi yapısının ne olacağı, vergi yükünün hangi sosyal sınıfların sırtında olacağı hakkında bize ön bilgi verir. Genellikle gelişmiş ülkelerin vergi sistemlerinde dolaysız vergiler, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise dolaylı vergiler ağırlıkta olmaktadır. Ayrıca ülkelerin gelişmişlikleri hangi seviyede olursa olsun, vergi yapıları içinde dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu ülkelerde vergi sisteminin çağdaş ve adil olduğu söylemek de mümkün değildir. Vergi yapısından hareketle bir tanımla yapmak gerektiğinde Türkiye, dolaylı vergiler oransal olarak toplam vergiler içerisinde büyük bir ağırlığa sahiptir ve bu yönüyle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke statüsündedir.

Dolaylı Vergi ile Kayıt Dışı Ekonomi Arasındaki İlişki

Dolaysız vergilerin vergi gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğu ülkelerde ekonomik gelişmenin büyük ölçüde tamamlandığı, kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu, toplumu oluşturan bireyler arasındaki gelir dağılımının, görece olarak, adil olduğu kabul edilir. Dolaysız vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payının yüksek olduğu ülkelerin diğer bir özelliği ise kayıt dışı ekonomi oranının oldukça düşük olmasıdır.

Dolaylı vergi oranının % 65-70 dolaylarında olduğu Türkiye’de kayıt dışı ekonominin %30-40 aralığında olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye’deki büyük oranlara ulaşan kayıt dışı ekonominin varlığı vergilerin daha az toplanmasına yol açmaktadır. Tüketim harcamaları üzerinden alınan dolaylı vergilerin fazla olması ise üretici ve tüketicilerin bir bölümünü çok daha cazip olan kayıt dışı ticari işlemlere yöneltmektedir.

Türkiye’de 2015 yılında çözüm sürecinin AKP tarafından bitirilmesiyle birlikte, tekrardan, ortaya çıkan yüksek savaş harcamalarının finansmanı, genellikle, 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu’nun, olağanüstü hallerde kullanması gerekli maddesi olan 21-b maddesine göre yapılan ve kamu bütçesine büyük yükler getiren ihaleler, ayrıca bunlara

paralel olarak verilen garanti ödemeleri, hesabı tutulamayan örtülü ödenek harcamaları kamunun finansman gereksinimini arttıran diğer faktörler olmaktadır. Ortaya çıkan bu büyük finansman ihtiyacını/açığı ise iktidar TBMM'ye getirdiği torba kanunlarla, bu işlerden çıkar sağlayan büyük sermaye yerine, emekçi-yoksul sınıfın sırtına yük etmektedir. Türkiye'de getirilen bu yeni vergiler reel geliri düşük olan emekçi sınıfının yükünü arttırmanın yanı sıra yüksek gelir grubuna dâhil olan sermaye sınıfıyla aynı düzeyde vergi ödemesine sebep olmakta bu da gelirin büyük bir kısmını zorunlu tüketime ayırmak zorunda kalan alt gelir grubunun tüketim tercih ve kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir.

Vergi Adaletsizliği (2019 yılı Tahsil Edilen Vergilerin Dağılımı)

ÖTV	147.134.145.477,85 TL
MTV	4.014.076.582,61 TL
Gelir Vergisi	162.704.017.418,68
Kurumlar Vergisi	78.828.983.282,20

2019 yılı vergi geliri kalemlerine baktığımızda, tahsil edilen, 162,7 milyar TL olan gelir vergisinin 96 milyar TL'si emekçi sınıfın stopaj usulüyle ödediği vergidir. Beyan usulü vergi ödeyenlerin gelir vergisi geliri içerisindeki payı ise sadece %5'tir. Sadece bu tablo dahi Türkiye'de vergi yükünün hangi sınıflar tarafından yüklenildiği bize açıklıkla göstermektedir.

Vergi Afları Kimlere Yarıyor?

Türkiye'de vergi afları genellikle seçim arifelerinde veya hazineye para kalmadığı dönemlerde ortaya çıkarlar. Genellikle vergi aflarındaki temel amaç mükellefi sübvans etmekten çok, siyasi iktidara siyaseten iltimas sağlayacak ve iktidarının devamlılığını sağlayacak ve sosyal desteği arttıracak harcamalar için kaynak bulmak ve seçimlerde yeniden iktidar olabilmek için gerekli yapı taşlarını döşemektir. AKP döneminde de vergi afları, neredeyse her zaman, seçim arifelerinde ve yahut hazinenin boşaldığı zamanlara denk gelmiştir. Meclis'te görüşülen son torba yasada da benzer bir yol tercih edilmiş, sonradan torba yasaya eklenen maddelerle yeni bir vergi affı getirilmiştir. Ancak vergi aflarının; vergi

adaletini bozma, vergi gayretini zedeleme, idarenin tahsil gücünü zayıflatma, vergi yargısının iş yükünü artırma ve vergi ahlakında erozyona sebep olma gibi negatif etkileri de söz konusudur. Vergi aflarının sıklıkla uygulanması, vergisini zamanında ödeyen veya stopaj usulü vergi ödeyen emekçi sınıf açısından adaletsizliğe sebep olmakta, gelir dağılımını bozmaktadır. Vergi aflarının yanı sıra Gelir İdaresi Başkanlığının bünyesinde kurulan uzlaşma komisyonları aracılığıyla, genellikle büyük şirketlere ait borçların neredeyse tamamının silinmesi, vergi borçlarının silinmesi gibi uygulamalar, vergisini düzenli ödeyen mükellefin vergi idaresine olan güvenini de zedelemekte ve ayrıca vergisini zamanında ödeyen mükellefi cezalandırmak anlamına gelmektedir.

Genellikle sermaye sınıfının vergi borçlarının büyük bir kısmının indirilmesi veya silinmesi iktidarın hangi sınıfları temsilen iktidarda yer aldığına açık bir göstergesidir. AKP iktidarı yönetime geldiği ilk günden itibaren sermaye sınıfına büyük ayrıcalıklar (ihaleler, özelleştirmeler, vergi indirimleri ve istisnaları vs.) tanırken, yoksul ve emekçi sınıfın ürettiği artı değere el koyarak kendine bağlı yandaş bir sermaye sınıfı daha yaratmıştır.

Türkiye’de yaşayan emekçilerin, yapılan ortalama hesaplamalara göre, gelir vergisi de dâhil maaşlarının yarısından fazlası vergilere gittiği görülmektedir. Gün geçtikçe emekçinin vergi yükünü arttıran AKP milyar dolarlık kamu ihaleleriyle büyüttüğü yandaşlarının borçlarını, tek kaleme silmekte beis görmemektedir. Uygulanan bu politikalarla emekçi sınıfının ortaya çıkardığı katma değer (artı değer) sermaye sınıfına peşkeş çekilmekte ve bunun sonucunda ortaya çıkan borç yükü ise yoksullara havale edilmektedir.

Türkiye’de Vergi Uygulamaları

Türkiye’de vergilerin bölüşümünde son yıllarda dolaylı vergilerin payı sürekli olarak artmıştır. Son zamanlarda kurumlar vergisi toplam vergi gelirleri içerisindeki ağırlığını kaybetmiş, KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerin vergi gelirleri toplamı içerisinde payının artması ve oranlarının yüksek olması düşük gelir grupları aleyhine sonuçlar meydana getirmiştir. Türkiye’de ortaya çıkan bu vergi adaletsizliğin gidermek için harcama vergilerini lüks, normal ve düşük mallar şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutmak ve düşük mallar dışında uygun bir şekilde artan oranlı bir tarife uygulamak gerekmektedir. Fakat bu uygulamayı, bugün itibarıyla, Türkiye’de görmek çok mümkün değildir. Bunun altında yatan temel sebep devletin politik konumlanışıyla ilgilidir. Türkiye siyasi ekabiri ekonomi politikalarını sadece

sermaye sınıfının fayda sağlayacağı şekilde dizayn etmekte, yoksul emekçi sınıfını ise sistemin devamlılığı için gerekli bir pozisyonda tutmaktadır.

Türkiye’de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının yüksekliği vergilendirmede adalet ilkesini zedelemektedir. Vergi yükündeki artışın dolaylı vergiler ile gerçekleştirilmesi, gelirin tamamını veya büyük bir kısmını tüketime ayırmak zorunda kalan alt ve orta gelir grupları üzerindeki vergi baskısını arttırmaktadır. Başta enerji olmak üzere birçok girdi üzerindeki vergi yükü hızla artmaktadır. Bunun yanı sıra bu vergi artışları üretimde de maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Bu da hem enflasyonist baskıyı arttırarak gelirin büyük bir kısmını tüketime ayıran alt gelir gruplarının reel gelirin erimesine neden olmakta hem de işsizliği tetiklemektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonomi, meydana çıkardığı vergi kaybıyla, kamu kesimindeki mali konsolidasyonun bozulmasının temel nedenlerinden biri olmakta ve bunun yanı sıra vergi yükünün hızla artmasına kaçakçılık ve kayıt dışına çıkma eğilimini artırarak kendini besleyen bir sürece dönüşmektedir. Kayıt dışı ekonominin ulaştığı boyutun bu denli yüksek oluşunun ardındaki en önemli neden, muhtemel ki, çok yüksek vergi oranları ve buna bağlı olarak adil ve dengeli olmayan vergi yüküdür. Ayrıca yüksek vergi oranları yıllardır kayıt dışı ekonominin hem en önemli sebebi hem de sonucu olmuştur. Bunların yanı sıra vergi incelemelerinin etkin olmaması, incelemelerin daha çok vergi ödeyen mükellefler üzerinde yoğunlaşması, yakalanma ve tespit edilme riskinin düşüklüğü, vergi bilincinin düşük olması da kayıtlı mükellefin kayıt dışı faaliyetlerinin artmasının diğer önemli nedenleri arasında yer alan sebeplerdir.

Türkiye’de vergi yükü ile ilgili temel sorun, vergi dağılımındaki dengesizliktir. Türkiye nüfusunun yaklaşık %30-35’i asgari ücretli çalışan kesimden oluşmaktadır. Türkiye’de ücretler üzerinden yapılan kesintilerin yüksek olmasının yanında ücret gelirlerinin düşük olması, ücret dengesizlikleri, ücret üzerinde adil olmayan ağır vergi yükünün bulunması ve ücretlilerin milli gelirden yeterli pay alamaması, vergi yükünün büyük çoğunluğunun ücretlilere yüklenmesi gibi sebepler vergi adaletini yoksul ve emekçiler aleyhine bozmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergiler toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %60-65’ini oluştururken, Türkiye’de bu oran son on yılda sürekli ve hızlı bir biçimde düşme eğilimi içerisindedir. AKP hükümetlerinin verimsiz, üretimi ve istihdamı arttırmayan itibar harcamalarının yanı sıra büyük karlar elde eden sermaye sınıfını vergilendirmekten çok vergi aflarıyla -AKP döneminde toplamda 10 kez vergi affı getirildi- borçlarını silmesi ve bu şekilde sermayeye kaynak aktarması sıklıkla söz konusu olmaktadır.

İktidar, dolaylı vergileri ‘enflasyonu kontrol altına almak için’ kullanmaya çalışırken bir taraftan da önemli bir gösterge olan gelir dağılımını bozmaktadır. Dolaylı vergiler adaletsiz olan vergiler olarak kabul edilmesine rağmen Türkiye’de dolaylı vergilere ağırlık verilmektedir. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin en önemlileri ise sermaye sınıfını koruyan/kollayan bir politik anlayışa sahip olmak, bu vergilerin tahsilinin kolay ve çabuk olması, mali anesteziye uygun olması, vergi erozyonuna neden olmaması gibi sebeplerdir. İktidarın dolaylı vergileri tercih etmesinin bir diğer nedeni ise bu vergiye karşı sosyal tepkinin yüksek olmamasıdır. Çünkü dolaylı vergiler fiyat içerisinde gizli oldukları, mali anesteziye sahip oldukları için, vergi yükü yükümlülükler tarafından çok fazla hissedilmemektedirler. 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi’nde de durum geçmiş bütçe düzenlemelerinden pek de bir farklılık içermemekte, iktidar toplamayı öngördüğü vergilerin büyük bir kısmını yine dolaylı vergilerden sağlamayı öngörmektedir.

Türkiye’de toplam vergi yükü diğer orta gelirli OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında ortalamanın üzerindedir. Uzunca bir süredir yaşanan kronik enflasyon ve ekonomik krizler gibi sebepler vergi sistemini adil, şeffaf ve istikrarlı olma hedefinden uzaklaştırmıştır. Yaşanan ekonomik krizler sonucunda çözüm adına ortaya çıkan arayışlar vergi kanunlarında sık sık değişimlere sebep olmuş bu ve benzeri değişimler vergi sisteminin karmaşık bir yapıya dönüşmesine sebep olmuştur. Son zamanlarda vergiye ilişkin yapılan birçok düzenlemenin torba kanunlarla yapılması ve etki analizlerinin yapılmadan kanunlaştırılmaları sistemin gün geçtikçe daha karmaşık bir hal almasına sebep olan diğer faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye pandemi dönemine derin ve yapısal ekonomik sorunların olduğu koşullarda girmiştir. Türkiye’nin mali ve iktisadi açıdan Covid-19 ile mücadelede yetersiz kalmasının en temel nedeni, siyasal iktidarın ülke kaynaklarını/vergilerini toplumsal sağlığı koruyacak şekilde kullanmamasından ileri gelmiştir. Ayrıca iktidar bu süreçte oluşan kaynak ihtiyacını karşılamak için sıklıkla torba yasalar getirmiş ve bu torbalarda alt gelir gruplarının vergi yükünü arttırmıştır.

Türkiye’nin sosyal ve ekonomik tedbirlerde yetersiz kalmasının en temel nedenlerinden bir diğeri de savaşı tercih eden politik tavrı olmuştur. Barış sağlanmadan kaynakların toplumun faydası doğrultusunda kullanılmayacağı, refahın sağlanamayacağı, kaynakların savaşa ve silaha kanalize edilmeye devam edeceği aşikârdır. Ayrıca savaş koşulları şeffaf, hesap sorulabilir politik ortamı yok ettiği için hem toplanan vergilerin

nerelere harcandığı sorusunu hem de ortaya çıkan yeni vergi yükleri sorusunun sorulmasını engellemektedir.

Türkiye’de vergi gelirlerini artırmak, vergi yükünün dağılımında adaleti sağlamak, herkesin vergiye katılımını sağlamak için vergi tabanını genişletmek gerekmektedir. Az kazananan az çok kazananan çok vergi politikalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Vergi tabanının genişletilmesi için vergi oranlarının makul seviyelere çekilmesi, mali yükümlülüklerin katlanabilir, üretimi, istihdamı ve ihracatı artırıcı bir noktada olması gerekir.

Vergilerin yapısının bir diğer sonucu gelir dağılımıyla ilgilidir. Gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi, sosyal devlet anlayışının bir sonucudur ve bunun sağlanabilmesi için belli ekonomik, sosyal ve mali politikaların uygulanması gerekmektedir. Sosyal devletin hizmet anlayışı içinde insan onuruna yaraşır düzeyde yaşam koşullarını sağlamak devletin temel görevlerindedir. Nitekim gelir dağılımında adaletin sağlanmasının birçok olumlu yönü vardır. Bunlar arasında en önemlileri; sosyal barışa katkı sağlaması ve istikrar/güven ortamına zemin hazırlamasıdır. Kapitalist ekonomi yerine bir an önce demokratik, paylaşımcı, sömürsüz, adil ve eşitlikçi bir ekonomi/dünya inşa etmek için politika üretmek gerekmektedir. 2021 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Teklifinde ne vergi tabanını genişletmeye ne de vergi adaletini sağlamaya dönük bir çaba söz konusu değildir. Aksine adaletsizliği derinleştiren politikaların uygulanmasına devam edilmektedir.

Türkiye’de Vergi Uygulamalarına Dair Örnekler:

- Cep telefonlarında yer alan TRT payını (%10) matraha ekleyip ÖTV’sini hesaplanmaktadır. Daha sonra bu üç kalemin ara toplamı alınarak KDV hesaplaması yapılmaktadır. Bu şekilde vatandaşa verginin de vergisi ödetilmektedir.
- Ekmeğe 3 farklı, içeriğindeki katkı maddesine göre, KDV ödüyoruz.
- 150.000 TL’ye gümrük girişi olan 2000 motor hacimli bir aracın satış fiyatı ortalama 567.000 TL olmaktadır. Devlet vergiler yoluyla üretenden 3 kat daha fazla para kazanmaktadır.
- Toplanan her 100 Liralık verginin yaklaşık 55 Lirası ÖTV ve KDV’den tahsil edilmektedir.
- Çiftçilere verilen tarımsal desteklemelerden dahi %4 stopaj kesilmektedir.
- Sadece sabah yüzünüzü yıkamak için musluğu açtığınızda dahi 5 çeşit vergi (KDV, Çevre Temizlik Vergisi, Atık Su Bedeli, Katı Atık Bertaraf Bedeli ve Katı Atık Toplama Bedeli) ödemekteyiz.

- Aylık 6000 TL brüt maaş alan bir çalışan 365 günün, yaklaşık, 205 gününü vergiye çalışmaktadır.
- En zengin yüzde 20'inin milli gelirden aldığı pay 47,4 iken, en yoksul yüzde 20'inin aldığı pay sadece 6,3'tür.
- Radyolu duşakabinde, akıllı kol saatinde ve mini fırında dahi TRT payı ödüyoruz.
- Kotradan, yattan, gemiden, elmastan, pırlantadan alınmayan ÖTV doğalgazdan, akaryakıttan alınmaktadır.
- Son 5 yılda 5 kez, son 16 yılda 10 kez vergi affı getirilmiştir. Bu aflar düzenli vergi ödeyen cezalandırma anlamına gelmektedir.
- Türkiye'de toplam vergilerin; %65-70'si dolaylı vergilerden % 30-35'i dolaysız vergilerden oluşmaktayken, AB ve OECD ülkelerinde bu oran % 35'i dolaylı % 65'i dolaysız vergilerden oluşmaktadır.
- Türkiye'de kayıt dışılık oranı %30'lar civarındadır ve bu oran OECD ülkeleri içerisindeki en yüksek oranlardan birisidir.
- Televizyon alırken, televizyon fiyatı üzerinden önce ÖTV, televizyon fiyatı ve ÖTV toplamı üzerinden KDV ve son olarak da bütün bunların toplamı üzerinden TRT Bandrolü hesaplanarak verginin vergisinin vergisini ödemekteyiz. Vergilemede bu tarz bir hesaplama sadece Türkiye'ye özgü bir hesaplama yöntemidir.
- Akaryakıtta ödenen vergi %55 (ÖTV, KDV, EPDK Payı) civarındadır. Türkiye dünyanın en yüksek fiyatlarla enerji tüketen ülkelerin başında gelmektedir.
- 2002 yılında deprem vergisi, geçici olarak, adı altında getirilen ÖİV kalıcı bir hale getirilmiştir.
- 2019 yılında toplanan Gelir Vergisinin 96 Milyar TL'sini ücretliler öderken, kurumların (şirketlerin) ödediği verginin toplamı sadece 78,8 milyar TL'dir.
- Özel tüketim vergisi yine dolaylı vergiler içerisinde en yüksek gelirin elde edildiği ikinci vergi kalemi olmaya devam etmektedir. 2018 yılında 133,9 milyar TL ÖTV tahsilatı var iken bu tutar 2019 yılında 147,1 milyar TL olmuştur.
- GİB 2019 Yılı Faaliyet Raporuna göre, 2019 yılında Gelir Vergisinin, Genel Bütçe Vergi gelirleri içerisindeki payı %28,2, KDV'nin % 36,5 iken Kurumlar Vergisinin payı yalnızca %11,9 olmuştur. En fazla kazancı kurumlar elde etmelerine rağmen az oranda vergi ödemektedirler.
- Torba yasayla getirilen bir maddeyle gümrüksüz girişi yapılan, yaklaşık 40 bin, araçlara düşük bir vergi oranıyla kayıt altına alınma imkânı sağlanmıştır. 400 bin TL

değerindeki lüks bir araç için 236 bin TL vergi ödemesi gerekirken 30 bin TL vergi ödeyerek kayıt altına alınması sağlanmıştır.

- Yurtdışına çıkış harcında %300 artış yapılarak 15 TL'den 50 TL'ye çıkarılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanına bu oranı 3 katına kadar artırma yetkisi verilmiştir.
- Yurtdışından getirilen cep telefonlarının harç tutarı; Kasım 2018'de 170,70 TL'den 500 TL'ye, Haziran 2019'da 618 TL'ye, Temmuz 2019'da ise 1500 TL'ye çıkarılmıştı. Yüzde 22,58'lik zammın yansıtılmasının ardından bu ücret 2020 yılında 1838 TL olmuştur.
- Savunmaya ayrılan bütçe, ek ve örtülü ödenek ve fonlarla beraber, bütçenin yaklaşık % 15-20'sine denk geldiği hesaplanmaktadır. Devlet maliyetsiz barış yerine savaş tercih ederek savaşın maliyetini vergi yükünü taşıyan yoksullara çıkarmaktadır.

Vergi Adaletini Sağlamak İçin HDP Olarak Önerilerimiz

- Vergi sistemi; tarafsız, adil ve uygulanabilir ve kimseye ayrıcalık sağlamayan bir nitelik taşımalıdır. Vergi, sadece mali amacı değil ekonomik, sosyal ve siyasi amaçların da gerçekleştirilmesine uygun olmalıdır.
- Vergi kanunlarının adaleti sağlamaya yönelik, basit, sade ve anlaşılır bir metne dönüştürülmesi gerekir. Çağdaş hukuk normlarına uygun, mükellef haklarına saygılı, vergi tabanını genişleten ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele eden bir nitelik taşıması gerekir. Türkiye'de vergi adaletini bozan temel olaylardan birisi de kayıt dışı ekonomidir. Kayıt dışı ekonomi vergi adaletini bozmaktadır. Ücretli çalışanlardan stopaj usulüyle kesinti yapılırken, ticari ve farklı kazanç kalemlerinden yüksek gelir elde edenler kayıt dışılığa kaçarak daha az vergi veya hiç vergi ödememektedirler.
- Genellik ilkesi, vergi adaletinin temel ve vazgeçilmez bir ilkesidir. Türkiye'de vergi vermesi gereken fakat vergi vermeyen vatandaşları da vergi mükellefi yapmak ve herkesi beyanname vermeye yöneltten bir vergi bilinci oluşturmak gerekir. Bu şekilde Verginin tabanının genişletilmesi mümkün olabilecektir.
- Kaynak teorisinden net artış teorisine geçmek gerekir. Net artış teorisi hem ödeme gücünü dikkate almakta hem de gerçekleşen her türlü geliri, devamlılığı olsun olmasın, gelir kabul ettiği için vergi adaletini sağlama konusunda daha yetkin bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Türkiye'de bazı vergi oranları yüksektir. Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Böyle olmasına rağmen bizde uygulanan temel vergiler de uygulanan vergi oranları, Batılı

ülkelerle yapılan kıyaslamalarda pek yüksek görünmese bile, yine de nispi olarak yüksektir. Ücretler için oranlar %15'le başlamakta %40'ta sonlanmaktadır.

- Gelir vergisinin büyük bir kısmı ücretli kesim tarafından ödenmektedir. Türkiye'de asgari ücretliler oldukça yüksek vergi ödemektedir. Temel gıda maddelerindeki yüksek KDV oranları dar gelirli kesimler için ağır yük getirmektedir.
- Gelir dağılımında adaleti sağlayacak iktisadi ve vergileme politikaları uygulanmalı, emekçi ve yoksul sınıf üzerinde vergi yükü azaltılmalıdır.
- Vergi harcayandan değil kazanandan alınmalıdır.
- Vergilendirmede beyan esası uygulandığından vergi matrahı mükellefler tarafından belirlenmektedir. Vergi kaçakçılığının önlenmesi ve gerçek tutarların beyan edilmesi için vergi güvenlik önlemleri alınmalı, servet artışları ile matrah ilişkisi kurulmalıdır. Servet artışlarının kaynağı, nereden buldun, sorulmalıdır.
- Muafiyet ve istisnalar kaldırılmalıdır. Asgari ücretle çalışanlardan stopaj (kaynakta) usulü kesinti yapılırken, ticari ve diğer kazançları elde edenlere muafiyet ve istisnalar uygulanmakta, bu vergilemede adalet ilkesi zedelenmektedir.
- En az geçim indirimi tutarları sembolik olmaktan çıkarılmalı, modern ve sosyal amaca hizmet eden bir nitelik kazandırılmalıdır. Ücret gelirleri üzerindeki vergi yükü azaltılmalı, servet ve sermaye gelirinden emek gelirine göre (Ayırma Kuramı) daha çok vergi alınmalıdır.
- Vergi sisteminde dolaylı vergiler ağır basmaktadır. Türk vergi sisteminde genel eğilim, dolaylı vergilerin, toplam vergi hasılatı içinde ağır basması yönündedir. Son verilere göre, yaklaşık, vergi hasılatının %65'i dolaylı vergilerden ve %35'i dolaysız vergilerden kaynaklanmaktadır. Dolaylı vergiler, vergi adaleti açısından yeterli ve uygun vergi türü sayılmazlar. Çünkü bu tür vergiler gerileyici etkileri yüzünden düşük gelirli sınıflar üzerinde yoğunlaşır ve üst gelir grupları ile alt gelir grupları aynı oranda vergi öderler. Bu olumsuz etkiyi gidermek için dolaysız vergilerin vergi hasılatı içinde payını yükseltmek gerekir.
- Rant gelirleri vergilendirilmelidir.
- Vergi afları, yapılması zaruret taşıyan hallerde rasyonel temelde ve düzenli vergi ödeyen mükellefi cezalandırmayan bir şekilde yapılmalıdır. Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan 36 adet vergi affının 10 tanesi son 16 yılda yapılmıştır. Vergi affı, vergiye gönüllü uyumu zedelemekle beraber düzenli vergi ödeyen mükellefin cezalandırılması anlamına gelmektedir. Büyük kazançlar elde eden sermaye sınıfının

vergi (çoğu zaman anapara da dâhil) borçlarının silinmesini getirmekte, bu durum gelir dağılımında adaleti bozmaktadır.

- Vergi sadece sosyal adalet ilkesi çerçevesinde değerlendirilmemesi gerekir. En az bunun kadar önemli olan bir diğer husus ise harcamaların nereye yapılmış olduğudur. Vergilerin ve diğer kamu gelirlerinin nerelere harcandığı, kamu harcamalarında sınıfsal bir adalet olup olmadığı konusu da son derece önemlidir. Sosyal sınıflar üzerindeki net vergi yükü önemlidir çünkü vergi nedeniyle gelebilecek bir yük sadece mükelleflerin ödedikleri vergilerle değil, aynı zamanda bu mükelleflere yapılan transfer, sübvansiyon/refah ödemelerinin ve doğrudan sunulan kamusal mal ve hizmetlerin faydalarının varlığı ve büyüklüğüne göre de şekillenir. Bu sebeple emekçi sınıf üzerindeki ağır vergi yükü kaldırılmalıdır.
- ÖTV, KDV gibi dolaylı vergiler kaldırılmalı veya sembolik bir orana taşınmalı, bunların yerine servet vergisinin getirilmesi ve Kurumlar Vergisi oranının yükseltilmesi gerekir.
- Alt gelir gruplarının temel ihtiyaçlarının vergi politikaları aracılığıyla sübvansiyon edilmesi gerekmektedir.
- Vergi otoritesinin vergi gayretini toplumun üst gelir gruplarına yönelik olarak icra etmesi gerekmektedir.
- Yoksulluk sınırının, Dünya Sağlık Örgütü'nün günlük kalori ihtiyacı ve BM İnsan Gelişim Endeksi baz alınarak hesaplanıp altında kalan vatandaşların; gıda, sağlık, barınma, giyim, eğitim ve kültür giderleri vergiden muaf olmalıdır.
- Uzlaşma Komisyonları yeniden yapılandırılmalı. Büyük firmaların, neredeyse tamamını, vergilerini silen yapılar olmaktan çıkarılmalıdır.

Dış Politika

Türkiye'nin ve bulunduğu geniş coğrafyanın siyasal ve toplumsal gerçeklerinden uzak biçimde şiddet başta olmak üzere istikrar bozucu yöntemler ve söylemlerle kendi ideolojik önceliklerine göre konumlanan AKP iktidarının özellikle son 10 yıllık dış politika tarzının sebep olduğu tahribatlar, Türkiye içinde olduğu gibi ülke sınırları dışında da kutuplaşmaları ve çözümsüzlükleri derinleştirmiştir. AKP'nin iktidara geldiği ilk yıllardan itibaren “komşularla sıfır sorun” ve AB'ye üyelik iddialarıyla toplumdan onay alan dış politika vadinin, bugün itibarıyla son derece tartışmalı Neo-Osmanlıcı siyasal fanteziler eşliğinde müdahaleci ve yıkıcı yaklaşımlara dönüştüğü gözlemlenmiştir.

Türkiye içinde siyasal İslamcılığın ve etnik temelde Türkçülüğün ön plana çıkarıldığı politik eksene denk düşecek biçimde dış politikanın Ortadoğu’da hizipçi İhvan çizgisine angaje olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Avrupa Birliği ve ABD liderleri ile açıktan veya perde arkasında yapılan pazarlık odaklı, trans-aksiyonel ve pragmatist dış politika tarzı, aslında AKP iktidarının hareket alanını giderek daraltmakta ve bunun ortaya çıkardığı sonuçlar, AKP aleyhine Ortadoğu sahasına yansımaya başlamaktadır.

Artan riskleri ve uyarıları dikkate almayan hükümet, süreklileşen ve derinleşen savaş politikasıyla Ortadoğu’dan, Kuzey Afrika ile Kafkasya’ya, eski Osmanlı sömürgelerine ve anayasadaki vatandaşlık kavramına aykırı etnik temeldeki “soydaşlık” bahanesiyle Orta Asya ülkelerine kadar pek çok bölgeye militarist bir eksende nüfuz etmeyi amaçlamaktadır. Diplomasinin ve ülke genelinde onu tamamlayan kurumsal işleyişin bölgesel ve küresel barışa hizmet etmesi gerekirken, tüm bu alanlar AKP-MHP ortaklığıyla militarize edilerek mevcut bölgesel ve küresel meseleler kör bir şiddetin esareti altına sokulmaktadır.

Küresel güç dengelerinde yaşanan kayma ve küresel aktörler arasında giderek sertleşen rekabet ile eski Osmanlı hinterlandında stratejik boşluğun olduğu yanılığına bağlı gelişen teyakkuz halinin AKP İktidarını hatalı ve tehlikeli bir müdahaleciliğe sürüklediği açıktır. Suriye başta olmak üzere iktidarın komşu ülkelerde, Kürtler başta olmak üzere bölge halklarıyla müzakere, diplomasi ve demokratik çözüm politikaları yerine çeşitli Selefi örgütlerle işbirliğine gitmesi bölgedeki gerilimi artırmakta, şiddet ortamını büyötmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı altında topluma dayatılan, demokratik olmayan, Kuvvetler Ayrılığını ve hukukun üstünlüğünü yok eden, otokratik rejim toplumsal kutuplaşma ve ayrışma düzeyini arttırmıştır. Son on yıl içerisinde doğrudan doğruya aile ilişkileri üzerinden temerküz eden güvenlik sanayi odaklı yandaşlıktan da öte çok daha girift bir sermaye çevresi oluşmuş durumdadır. Bu yeni sermaye odağı, yalnızca kamu kaynaklarını askeri harcamalara aktararak toplumu kılcallarına kadar sömürmekle kalmıyor; aynı zamanda devlet kredileriyle sübvansede edilen medya kuruluşları vasıtasıyla da daimi bir savaş havasını körükleyerek kazancını süreklileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple, yeni savaş baronları olarak adlandırabileceğimiz sınıfın toplumu ve medyayı domine etmeye çalıştığı gibi Türkiye’nin diplomasi alanlarını savaşı tırmandıracak alanlar olarak şekillendirmesi de dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Savaş sanayi, Kürt Sorununun siyasal ve barışçıl çözümü karşısındaki en uzlaşmaz sermaye fraksiyonu olarak kronikleşen bir kriz kaynağı haline gelmektedir. 2013’te başlayan

“çözüm süreci” Kürtlere karşı gerçekçi bir siyasal çözümü içermediği ve kalıcı bir barış yerine çatışmanın tercih edilmesinden dolayı 2015’te çökmüştü. Şunu unutmamak gerekir ki o günün koşullarında var olan ‘çözüm’ arayışı savaşın hem Kürtler hem de bir bütün olarak Türkiye için yol açtığı muazzam insani ve toplumsal maliyetten kaynaklanmaktaydı. Dijital savaş teknolojilerinin, insansız hava araçlarının ve hava kuvvetlerinin bir arada kullanılması yoluyla savaşın, profesyonelleştirilip özelleştirilerek toplumun gözünden saklanması yoluyla en aza indirilebileceği tezi mevcut iktidarın tüm bileşenleri tarafından kabul edildi. Buna bağlı olarak barış mücadelesi verenlere bedel ödetilirken, güvenlikçi politikaların çözüm getirmeyeceğini düşünen kesimler de engellenerek sınırlar içindeki ve dışındaki alan çatışma bölgeleri olarak tespit edildi. Türkiye hukukuna, uluslararası hukuka, sınırların değişmezliği ve toprak bütünlüğü ilklerine aykırı gerekçelerle Kuzey ve Doğu Suriye topraklarına yönelik yapılan saldırılar ile ortak coğrafyada yaşayan halkların birlikte inşa edeceği demokratik bir statünün engellenmesi Türkiye sınırları dışında eskisinden daha yıkıcı bir dönemin başladığını gösterdi. Bu yeni dönemde Kürtler ve Ortadoğu’da yaşayan halklar açısından dramalara yol açmasının yanı sıra Türkiye’de yaşayan tüm halklar için de hiçbir kazanımı olmadığı öngörülerini artık neredeyse tartışma götürmez bir gerçeklik haline almıştır.

AKP, “Arap Baharı”ndan bir Müslüman Kardeşler zaferi çıkarmayı, bunu da ABD ve Batı’ya “Büyük Ortadoğu Projesi” bağlamında “ılımlı İslamcılığı” pazarlayarak kabul ettirmeyi amaçlamıştı. 1’nci Emperyalist paylaşım savaşı ile oluşan yüzyıllık yapay sınırların statükosuna bağlı krizlerin içinden çıkmayı başaran ilerici hareketler, yapay ulus-devlet sistemlerine boğdurulmaktaydı. Ortadoğu’da ve Kuzey Afrika’da Baasçı ulus-devlet anlayışlarına ve ekonomik sömürü modeline karşı bir tepki olarak büyüyen ve Arap Baharı denilen devrim hareketleri İhvancılar başta olmak üzere “ılımlı İslamcılar” olarak pazarlanan siyasal İslamcılar eliyle halklardan çalınarak eski hegemonik işleyişin bir türevi oluşturulması amaçlandı. Siyasal İslamcılığın başta AKP Rejimi olmak üzere dışarıdan desteklediği Mısır’da bir darbeye sonuçlandı. Libya’da yeni ve daha derin bir iç savaşa dönüştü. Irak’ı fiilen 3’e böldü ve Suriye’yi tam bir enkaza çevirdi.

Müslüman Kardeşler serüveni büyük ölçüde bozgunla sonuçlansa bile, AKP-MHP iktidar bloğu, Kürtlerin yaşadığı yerleri jeopolitik bir baskılama ve caydırma alanları olarak görmeye devam etmiş ve militarist müdahalecilikte ısrarcı tavrı sürdürmüştür. Ancak, bu müdahalecilik tarzının bir sonucu olarak Kürt meselesi bölgesel bir sorundan da öte küresel çapta yürütülen farklı eksenlerin rekabetçi politikaları bağlamında bu hegemonik güçlerin öncelikli gündemleri arasına da girmiştir. Uluslararası çapta belirleyici bir niteliğe bürünen

Kürt Meselesi artık Türkiye Devleti'nin tek başına çözebileceği veya kontrol edebileceği bir alan olmaktan çıkmıştır.

Çok boyutlu bir yayılcılık siyaseti yürütürken bölgesel anlamda yalnızlaşan ve müdahale ettiği her yerde belki de yüzlerce yıl unutulmayacak trajedilerin yaşanmasını kaçınılmaz kılan AKP-MHP iktidar bloğu temsilcilerinin uzun vadede uluslararası yargı süreçlerinde sanık sandalyesine oturması hiç de olasılık dışı değildir. Dış politikadaki yanlışlarda ısrarcı olmanın sebeplerinden biri olan müdahaleciliği iç politikaya tahvil etme yönteminin sonuç itibarıyla iflas ettiği ve dışarıdaki meseleleri Türkiye içine taşırdığını belirtmek gerekir.

Bir bütün olarak dış politikanın dayandığı bu zeminin kısa analizinin yakın tarihin en ciddi krizini dolu dizgin bir şekilde yaklaştırdığını tekraren belirtmek zaruridir. Bu çerçevede yaklaşan yeni krizlerin, bir yerel olgudan ibaret olmadığını altını çizmek gerekliliktir. Yakın çevremiz olarak ima edilen coğrafyanın birçok açıdan istikrarsız olduğunu ifade etmekle birlikte Ortadoğu'nun kalbinde yer alan Kürt coğrafyası, Akdeniz havzası ve bu alanların üç kıtadaki hinterlandı AKP-MHP müdahaleciliği ile birlikte daha sarsıntılı bir süreç içerisine girerken, bölge dışından müdahalelere de daha açık bir hale gelmiştir. Dış politikada zor kullanarak müdahaleci olmaya çalışan AKP-MHP Bloğunun, aslında Türkiye'yi de dışarıdan müdahalelere açık hale getirmekte olduğunu da görmek gerekmektedir.

AKP iktidarı politikaları, başta Türkiye halkları olmak üzere Ortadoğu halklarının özlem duyduğu demokratik ve barışçı çözümün önündeki en büyük engellerden biridir. Eşme ruhunu rafa kaldırarak demokratik ve barışçı çözümü reddeden iktidar, Suriye'de siyasal-anayasal çözüm arayışlarının önüne de bariyerler dikmiştir. İktidar, Kürt halkının siyasal ve idari kazanımlarına karşı çözümsüzlüğü derinleştiren bir tutumu genişletmektedir. Japonya'da bir üniversitede Kürtçe dil eğitiminin başlatılmasına müdahalesinden; Çin'in önde gelen teknoloji şirketlerinden birinin İsveç'te Kürtlerin kurduğu futbol takımına sponsor olmasına karşı yürüttüğü faaliyetlere kadar birçok alanda anti demokratik bir tutumu esas almaktadır.

Belirtmek gerekir ki, demokratik ve barışçı çözüm anlayışından uzak bu tutum, bölgede de gerilimi ve toplumsal ayrışmaları derinleştirme anlamını taşımaktadır. Selefi gruplarla birlikte bölgede yürütülen şiddet politikalarının Libya başta olmak üzere birçok bölgeye ihraç edilmesi bölgesel barış ikliminin oluşmasının önündeki en büyük engellerden biridir.

Başta BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği olmak üzere birçok kurum tarafından savaş suçu işlediği tescillendiği bu grupların Suriye’de varlıklarını sürdürmesi ve bazılarının dünyanın farklı bölgelerine transfer edilmesi, tartışılan en önemli uluslararası konulardan birisidir.

HDP olarak Ortadoğu’da inşa edilecek barışla tüm dünya halklarına kalıcı barışın sağlanması gerektiği fikrini şiar edinmekteyiz. Dış politikada devletlerin ve hükümetlerin militarist araçlarla düşmanlaştırıcı politikalarına karşı toplumların farklılıkları eşitlikçi çizgide saygıyla kabul edeceği birlikte yaşamın mücadelesini veriyoruz. Ulus-devletlerin çizdiği sınırlar, oluşturduğu tahakkümler ve hegemonik stratejilerine karşı sınırların anlamsızlığı kapsamında toplumların sınırları aşan hafızalarının ve kültürlerinin gücüne inanıyoruz. Bir arada barış ve eşit haklar çerçevesinde özgürce yaşamı ulus-devlet ve iktidarcı hükümetleri ile birlikte değil, ancak ve ancak onlara rağmen toplumların özgür iradesiyle gerçekleşeceğini biliyor ve bu temelde yürütülen politikaları benimsiyoruz.

İsraf ve Lüks Ekonomisi

AKP iktidarının bugün ekonomide getirdiği büyük çöküş ve toplumsal anlamda yarattığı yozlaşma bütün göstergeleri ile israf ve lüksün had safhaya ulaştığını göstermektedir. Ekonomi yönetiminde üretimi inşaat ve beton ikiliğine indirgeyen, kamu özel işbirliği anlaşmaları ile mevcut projelere verilen garanti ödemelerinin maliyetin birkaç katı olmasına rant uğruna göz yuman ve tüm bu israf ve lüks politikalarını meşrulaştırmak “itibarı” öne süren bir anlayış ile muhalefet ve kamuoyundan gelen eleştirileri savuşturmaya çalıştıkları görülmektedir.

Türkiye tarihinde hiç olmadığı kadar borçlanma ve harcama rakamlarına ulaşıldığı 2020 yılı itibariyle söz konusu rakamların katlanarak arttığı dönem açık bir şekilde 2002 yılından bu yana gerçekleşmiştir. Sayıştay raporlarının gösterdiği üzere AKP’nin yönettiği belediyelerin araç sayılarından modellerine, temsil ve tanıtım giderlerinden maliyetlerin çok üzerinde verilen ihalelere kadar hemen her alanda harcamaların belirli kişi, dernek, vakıf ve cemaatlara kazanç olarak dönüştürüldüğü bilinmektedir.

HDP belediyelerine atanan kayyumların gerçekleştirdiği borçlanmalar belediyelerin emekçilerin maaşlarını dahi ödeyemeyecek duruma getirildiğini, elektrik faturalarını ödeyememe ihtimalini doğurduğunu, belediyelere ait hizmet araçlarının yakıt alamama ihtimalini ortaya çıkardığını deneyimlemiştik. Bütün bu borçlandırma politikaları ile hem

yeniden kayyım atamak AKP için adeta bir beka sorunu haline gelmiştir. Çünkü Halkların Demokratik Partisi söz konusu israf ve lüks harcamalarını kalem kalem kamuoyu ile paylaşmış açık bir şekilde kayyım politikalarının AKP'den süzülen bir yolsuzluk politikası olduğunu göstermiştir. Diyarbakır Kayyımının lüks banyosu ve milyonlarca liralık kadayif harcamaları, Mardin Kayyımının bir kuyumcudan AKP'li siyaset yapıcılara sunduğu “hediyelerin” yüz binlerce liraya mal olması, Yüksekova Kayyımının 700 bin TL'lik kuruyemiş harcamaları ilk bakışta karşımıza çıkan yolsuzluk, israf ve lüks harcamalarıdır.

Diğer yandan Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde AKP'li belediye başkanının yaptığı bu 2020 yılı kasım ayı itibariyle tasfiyesine karar verilen Ankapark'a 750 Milyon TL harcanmıştı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde ise yaklaşık 6000 binek aracın AKP'li üyelere takdim edilmesi ve hizmetlerine sunulması ayrıca bu araçların yakıtlarının da belediye bünyesinden karşılandığı açıklanmıştı. Yine Adana Büyükşehir Belediyesi'nde yaklaşık 5000 kişinin hiç işe gitmeden maaş aldıkları tespit edilmişti. Sayıştay raporlarına da yansıyan Kayseri Büyükşehir Belediye'sinin açmış olduğu bir ihalede belediyeye sağlanacak araçların marka ve modellerine kadar belirlenmesi üstelik bu markaların yabancı menşeli ve oldukça lüks bir sınıfa ait olması kamuoyuna yansımıştı.

Yukarıda belirtilen bütün yolsuzluk ve israf belgelerine rağmen herhangi bir soruşturma başlatılmamış olup yargıya taşınan ve hesabı verilen hiçbir süreç yaşanmamıştır. Tüm bunlar göstermektedir ki AKP iktidarı ve yarattığı rant rejimi kamu kurumlarını adeta bir heyula gibi sarmıştır. Dolayısıyla bu rant ve israf rejiminin hesabı verilmeden, yargı karşısında aklanmadan reformlardan söz etmek, şeffaflık vurgusu yapmak en önemlisi tasarruf kelimesini dillendirmek abesle iştigaldir. AKP iktidarının itibardan tasarruf olmaz saçmalığını Türkiye halklarına karşı seslendirmeyi bırakmasını salık veriyoruz. İsfraftan itibar çıkmaz.

İsraf ve Lükse Dair Karşılaştırmalar

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle beraber Cumhurbaşkanına kararnameler aracılığıyla ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanında düzenlemeler yapılabilme olanağı verilmiştir. Demokratik yönetim anlayışına aykırı olan ve yalnızca diktatörlükle yönetilen rejimlerde görülen, bütün yetkilerin tek kişinin elinde toplanması, uygulamalarla Erdoğan'ın kendisine ve yakın çevresine çeşitli iltimaslar sağlmasına kapı açılmıştır. Erdoğan, Merkezi Yönetim Bütçesini yapma yetkisini kendine bağlı bir kurum

olan Strateji ve Bütçe Başkanlığına vererek personel maaşlarından, kurumlara ayrılan bütçe ödeneklerine kadar birçok alana müdahale edebilir bir konuma gelmiştir. Bu süreçte birçok kamu kurumunda denetimsizce harcamalar yapılmış, bazı kalemler Sayıştay denetiminin dışında bırakılmıştır; yandaşlara bedellerinin çok üzerinde verilen ihaleler, ihalelerde verilen hazine garantileri, dava konusu edilmeyen kayyum harcamaları, Diyanetin hac ve umre harcamalarının Sayıştay denetimi dışına alınması gibi uygulamalarla karşılaşmıştır.

Türkiye’de ekonomik krizin yapısal bir hal aldığı ve işsizliğin tarihin rekor seviyelerine çıktığı bu dönemde bütün dünya devletleri Covid-19’un ekonomileri üzerindeki etkilerini bertaraf etmek için yeni destek paketleri açıklarken Saray krizden etkilenmeden, bedelini emekçi ve yoksullara ödediği, harcamalarına devam etmektedir. İkinci dalga için de tedbirler alınacağını belirten hükümet yetkilileri aynı şekilde herhangi bir ekonomik destekten söz etmemiştir. Cumhurbaşkanı Covid-19 tedbir paketi, kurtuluş reçetesi, olarak “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” adlı bir bağış kampanyası başlatmış ve sembolik olarak 7 aylık maaşını, 568 bin 750 TL, kampanyaya bağışlamıştır. Ekonomik krizden mağdur olan yoksul ve emekçiler devletten destek beklerken, devlet çözüm olarak yine halkın cebine göz dikmiştir. Şimdiye kadar halktan aldıkları vergilerle yandaşlarını besleyen iktidar, sözüm ona, halka dağıtmak için yine haktan para isteme gibi bir absürtlüğe düşmüştür.

Cumhurbaşkanlığı’nın Harcama/İsrafları

- 2020 yılında saraya ayrılan bütçeye göre bir günlük harcaması (3 milyar 152 milyon 937 bin TL) 8,6 milyon TL’nin üzerindedir. Bu rakam, 3715 Asgari Ücretlinin bir aylık maaşına denk bir tutardır.
- 2020 yılında nereye harcandığı belli olmayan ve kanuni güvenceye alınarak sorgulanılamayan örtülü ödeneğe ayrılan pay 5 milyar 410 milyon TL’dir. Bu rakam aynı zamanda 2 Milyon 326 Bin 881 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanın 7 aylık maaşının 9524 katına denk gelmektedir.
- 2020 yılında Asgari ücretle çalışan bir emekçinin bir aylık maaşı 2324 TL iken Saray’ın 1 dakikalık gideri 7 bin 675 TL olarak gerçekleşmiştir.
- Katar’dan 500 milyon Dolar’a alınan (3,3 milyar TL) uçak, yaklaşık olarak, 1 Milyon 419 bin 350 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanın 7 aylık maaşının 5810 katına denk gelmektedir.
- Sadece bu yıl Cumhurbaşkanlığı saraylarının yapım ve onarımı ile araç alımlarına 610 milyon lira yatırım harcaması yapılması beklenmektedir. Bu rakam, yaklaşık olarak,

265 bin 217 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 1070 katına denk gelmektedir.

- ‘İtibar’ için yapıldığı iddia edilen Beştepe Sarayının, 650 milyona yapılması öngörülen, maliyeti şimdiden 3 milyar TL’yi aşmıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 1 Milyon 290 bin asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 5280 katına denk gelmektedir.
- Yazlık saraya 555 milyon lira harcanması planlanmaktadır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 238 bin 709 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 977 katına denk gelmektedir.
- Sarayın mal ve hizmet alımına harcanan para 428 milyon TL’dir. Bu rakam, yaklaşık olarak, 184 bin 085 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 753 katına denk gelmektedir.
- Su, ısıtma gideri, elektrik gideri, internet harcaması aboneliği gibi kalemlerden oluşan “tüketime yönelik mal ve malzeme alımları” 25.5 milyon liradan 40.9 milyon liraya yükselmiştir. Bu rakam, yaklaşık olarak, 17 bin 630 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 72 katına denk gelmektedir.
- Mutfak için harcadığı para 5 milyon 311 bin liradır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 2 bin 284 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 9 katına denk gelmektedir.
- Sarayın temizlik ekipmanları gideri ise artışla 3 milyon 839 bin lira oldu. Bu rakam, yaklaşık olarak, bin 650 asgari ücretlinin bir aylık maaşına denk gelmektedir.

Kayım İsrafları/Yolsuzlukları

- Diyarbakır kayyımının makam odasına ‘yenileme’ adı altında tam 2 milyon 127 bin 725 lira harcadığı ortaya çıktı. Bu rakam, yaklaşık olarak, 915 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 4 katına denk gelmektedir.
- Diyarbakır kayyımının 2019 yılının ilk üç ayındaki yemek faturası toplamı yaklaşık 300 bin TL’dir. Bu rakam, yaklaşık olarak, 129 asgari ücretlinin bir aylık maaşına denk gelmektedir.
- Ayrıca kayyım 92 bin TL’lik hediyelik eşya(fincan takımı) ve 112 bin TL’lik masa alımı da almıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 89 asgari ücretlinin bir aylık maaşına denk gelmektedir.

- Kuruyemiş ve kahve alımı için ödenen miktar, söz konusu harcamaların en dikkat çeken başlıkları arasında yer almaktadır. Kayyum yönetimi, Ocak ayında 34 bin 550 TL, Şubat'ta 73 bin 900 TL ve Mart'ta 56 bin 100 TL olmak üzere toplamda 164 bin 550 TL'ye sadece kuruyemiş ve kahve alımı yapmıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 70 asgari ücretlinin bir aylık maaşına denk gelmektedir.
- Bunun yanı sıra Diyarbakır kayyımı 1 ton 600 kilogramlık fıstık kadayının bedelini belediyenin kasasından ödemiştir.
- Mardin'de kayyımın belediye kasasından Cumhurbaşkanı Erdoğan ve AKP'li bakanlara gümüşçüden 600 bin liralık hediye aldığı ortaya çıkmıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 258 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanı'nın 7 aylık maaşına denk gelmektedir.
- Mardin'de kayyımının AKP'li milletvekilleri, yöneticiler ve bakanlar için belediye bütçesinden, 'yemek bedeli' olarak toplamda 1 milyon 436 bin 345 TL özel kalem harcaması yaptığı açığa çıkmıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 617 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanı'nın 7 aylık maaşının 2,5 katına denk gelmektedir.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2017'deki Mardin ziyareti için 281 bin liralık lüks araç kiralanmıştır. Kayyım yine İçişleri Bakan Yardımcısı ve beraberindeki heyet için 49 bin; Tarım ve Orman Bakan Yardımcısı ve heyeti için 49 bin; Kültür ve Turizm Bakanı ve heyeti için 79 bin liralık lüks araç kiralama yapmıştır. Bu dört kalem kiralama için toplamda 458 bin lira ödenmiştir. Bu rakam, yaklaşık olarak, 197 asgari ücretlinin bir aylık maaşına denk gelmektedir.
- Van Büyükşehir Belediyesi'ne atanan kayyum, 3 yıl içerisinde belediyeye 1 milyar 389 milyon TL borç bırakmıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 597 bin 419 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanı'nın 7 aylık maaşının 2,5 katına denk gelmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Harcama/İsrafları

- İsrafın dine uygun olmadığını müsrif olunmaması gerektiğini halka öğütleyen Diyanet İşleri Başkanının, 2020 yılı fiyatıyla, bindiği makam aracının fiyatı 2,5 Milyon TL'dir. Bu rakam, yaklaşık olarak, 1000 asgari ücretlinin bir aylık maaşına denk gelmektedir.
- Cumhurbaşkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hac ve umre seyahatleri için yaptığı tüm harcamaları Sayıştay denetiminin dışına çıkarmıştır. Bu kalemlere ayrılan bütçeleri ne kadar olduğunu bilinmemektedir. Hesap verebilir ve şeffaf bütçe

anlayışına uzak olan bu uygulama AKP iktidarının yönetim anlayışını göstermesi açısından iyi bir örnektir.

- Temsil ve tanıtım harcamasına ödenen para 4 milyon TL'dir. Bu rakam, yaklaşık olarak, bin 720 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 7 katına denk gelmektedir.
- Sadece 2018 yılında personele "yolluk" olarak 74 milyon TL ödenmiştir. Bu rakam, yaklaşık olarak, 31 bin 825 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 130 katına denk gelmektedir.
- Harcamaları 6 bakanlığı geride bırakan ve Bütçeden 2020 için 11,5 milyar TL, 2021 yılı için 12 Milyar 977 Milyon TL pay ayrılan Diyanet İşleri Başkanlığının yoksul vatandaş için aldığı tedbir; zorunlu tüketim ihtiyaçlarını ucuza almaları için akşam pazarına çıkmak yönünde telkin olmuştur. AKP genel başkanı ise aynı minvalde yurttaşlara "mümin yoklukta sabredendir" öğüdünü verme gafletinde bulunmuştur.
- Diyanet İşleri Başkanlığının, Rusya, ABD, İngiltere, Kırgızistan ve Cibuti'deki camiler için toplam 500 milyon dolar harcadığı iddia edilmiştir. Bu rakam(3 milyar 300 milyon TL), yaklaşık olarak, 1 Milyon 419 bin 350 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 5810 katına denk gelmektedir.
- Diyanet'in 2020 takvimi için 9 milyon TL harcadığı basına yansımıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 3 bin 870 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 15 katına denk gelmektedir. 2021 yılı için ise takvime harcanacak miktar 10,5 milyon TL olarak belirlenmiştir.
- Faizin haram olduğu fetvalarını veren ama 2018 yılında 2 milyon 354 bin TL faiz geliri elde eden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın imam ve müezzinlerin de aralarında olduğu din görevlilerini Alanya'da 5 yıldızlı bir otelde (Xafira Deluxe Resort) eğitime gönderdiği ve bunun için 20 milyon TL fatura ödediği ortaya çıkmıştır. Halka müsrif olmamayı öğütleyen Diyanet'in mevzu kendi harcamaları olunca aynı hassasiyete sahip olmadığı bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu rakam, yaklaşık olarak, 8 bin 600 asgari ücretlinin bir aylık maaşına, Cumhurbaşkanının 7 aylık maaşının 35 katına denk gelmektedir.

2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinde İsraf ve Lüks

Cumhurbaşkanlığı ve bağlı kuruluşlar için ödenekler toplamı 2021'de 4 milyar 39 milyon 453 bin TL olarak belirlendi. Bu rakam 2022 için 4 milyar 255 milyon 329 bin TL,

2023 yılı için ise 4 milyar 517 milyon 766 bin TL olarak öngörüldü. Erdoğan'ın aylık maaşı da yüzde 8,3 artışla 88 bin TL'ye yükselecek. Erdoğan'ın 2020'de 12 ay için 975 bin TL olan maaş toplamı, 2021'de 1 milyon 56 bin TL olacak. 2020'de 1 milyar TL bütçe ayrılan ve haziran ayına kadar hiç harcama yapılmayan dış politika kalemine % 50 artış yapıldı ve 2021 için 1,5 milyar TL bütçe ayrıldı.

Bütçe teklifinde, 2021 yılı için Saraya 47, Hazine ve Maliye Bakanlığına da, fiyat limitine tâbi olmayan araç anlamına gelen T22 sıra cetveline tâbi 100 adet yeni taşıt alınması ve kamuya alınacak toplam araç sayısının 1652'ye ulaşması öngörülmüyor.

Cumhurbaşkanlığı personel giderleri için 402 milyon 681 bin TL, tüketime yönelik mal ve malzeme alımları için 316 milyon 700 bin TL, yolluklar için 35 milyon TL, görev giderleri için 1,5 milyar TL, hizmet alımları için 302 milyon TL, temsil ve tanıtma giderleri için 98 milyon TL, bakım onarım giderleri için 35 milyon TL bütçe belirlendi. Merkezi Yönetim Bütçesi'nden 2021 yılı için Cumhurbaşkanlığı hizmetlerinde kullanılmak üzere 30 binek otomobil, 17 kişilik 5 minibüs, 5 kamyonet, 5 panel tipi araç ve en az 41 kişilik 2 otobüs alınması da teklifte yer aldı.

Bütçede “israf” olarak değerlendirilen ve ekonomi yönetiminin en fazla eleştirildiği “Temsil ve Tanıtma Giderleri” adı altında 2021 yılında yaklaşık 300 milyon TL gider olacak. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan ile eşi ve yardımcılarının gezi, organizasyon, yemek verme gibi giderlerin karşılandığı Saray'ın “Temsil ve Tanıtma Giderleri” kaleminde 6 milyon liralık artış yapılarak 98 milyon liraya yükseltilmiştir.

2019 Kesin Hesap Kanun Teklifinde Ortaya Çıkan İsrاف Tablosu

2019 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu'nda Cumhurbaşkanlığı'na başlangıç ödeneği olarak 2 milyar 818 milyon 899 bin lira ayrıldı. Bu ödeneği yıl içinde harcayan Cumhurbaşkanlığı'na 1 milyar 931 milyon 109 bin 335 lira 16 kuruşluk ek ödenek verildi. Böylece 2019 yılı içerisinde Cumhurbaşkanlığı'na 4 milyar 32 milyon 557 bin 335 lira 16 kuruşluk bütçe ödeneği verilmiş oldu. Bu ödeneğin 3 milyar 919 milyon 821 bin 641 lira 61 kuruşu harcandı. 2019 yılında örtülü ödeneğe bin lira ayrılmıştı. Cumhurbaşkanlığı kesin hesabında, bu ödeneğe ilişkin “Bu ödeneğin yetmeyeceği anlaşıldığından 1 milyar 426 milyon 109 bin 335 lira 16 kuruş ek ödenek alınarak, harcanabilir ödenek 1 milyar 426 milyon 110 bin 335 lira 16 kuruş olmuştur” denildi. Cumhurbaşkanı Erdoğan bu ödeneğin tamamını kullandı. Cumhurbaşkanlığı'nda geçen yıl tek kullanımlık mutfak eşyalarına 1 milyon 483 bin

729 lira 52 kuruş, servis ve saklama kaplarına 510 bin 739 lira 12 kuruş, sofrta takımı ve çatal bıçak takımına 465 bin 520 lira 54 kuruş, içecek servis takımlarına 168 bin 825 lira 33 kuruş harcanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı'nın temizlik malzemesi harcaması 1 milyon 503 bin 868 lira 90 kuruş, temizleme ve dezenfeksiyon solüsyonları harcaması 1 milyon 753 bin 208 lira 90 kuruş, giyecek harcaması 12 milyon 117 bin 185 lira 90 kuruş, mefruşat ürünleri harcaması 1 milyon 330 bin 796 lira 54 kuruş, baharat ve çeşniler ile çikolata ve tatlandırıcı harcaması 114 bin 831 lira 24 kuruş, alkolsüz içecek harcaması 1 milyon 319 bin 771 lira 81 kuruş, otomobiller için yapılan harcama 2 milyon 155 bin 411 lira 50 kuruş olarak gerçekleşmiştir.

Cumhurbaşkanlığında yapılmayan harcamalar da dikkat çekmektedir. Kesin hesap kalemlerinde bakliyat, yağ ve alkolü içecek alımları için hiç harcama yapılmadığı görülmüştür.

Memur maaşları 27 milyon 817 bin 437 lira 32 kuruş, sözleşmeli personel gideri 143 milyon 847 bin 889 lira 20 kuruş, geçici personel 4 milyon 29 bin 296 lira 42 kuruş, diğer personel gideri 81 milyon 800 bin 549 lira 5 kuruş. Memurların sosyal güvenlik kurumu gideri 2 milyon 201 bin 729 lira 68 kuruş, sözleşmeli personelin sosyal güvenlik kurumu gideri 26 milyon 842 bin 12 lira 68 kuruş olarak belirtilmiştir.

Tüketime yönelik mal ve malzeme alımları için yılbaşında 119 milyon 170 bin liralık ödenek ayrıldı. Bu ödeneye 33 milyon 834 bin lira daha aktarıldı. Toplamda 153 milyon 4 bin liraya ulaşan ödenenin 152 milyon 996 bin 81 lira 98 kuruşu harcanmıştır.

Yılbaşında 35 milyon lira olarak ayrılan yolluk harcaması ödeneginin 19 milyon lirası başka yere aktarılmıştır. 16 milyon lira kalan ödenekten 14 milyon 620 bin 613 lira 73 kuruşu kullanılmıştır.

Barışı Destekleme ve Koruma Harekât Giderlerini karşılamak üzere 750 milyon lira ödenek ayrılmıştır. Bu ödenegin 437 milyon 960 bin lirası Milli Savunma Bakanlığı bütçesine, 222 milyon lirası İçişleri Bakanlığı bütçesine, 8 milyon lirası Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesine olmak üzere 667 milyon 960 bin lirası 3 kuruma aktarıldı. Kalan ödenekten de 1 milyon 450 bin lirası kullanılmıştır.

Temsil ve tanıtma gideri olarak 101 milyon 500 bin lira ayrıldı. Bu ödenekten 48 milyon 834 bin lirası başka yere aktarıldı. 52 milyon 52 milyon 665 bin 747 lira 72 kuruşu harcanmıştır. Gayrimenkul mal bakım ve onarım gideri olarak 9 milyon 500 bin lira ödenek ayrıldı. 9 milyon 290 bin 764 lira 70 kuruşu harcanmıştır. Tedavi ve cenaze giderini

karşılama üzere 3 milyon lira ödenek ayrıldı, ödeneğin 2 milyon 500 bin lirası başka yere aktarıldı, kalan 214 bin 382 lira 88 kuruşu kullanılmıştır. Finans Ofisine Yardım için 5 milyon lira ödenek konuldu. Bu ödenek yetmeyince 5 milyon lira ek yapıldı. 10 milyon liranın tamamı harcanmıştır.

İnsan Kaynakları Ofisine Yardım için 8 milyon 500 bin lira ödenek konuldu, ödeneğin yetmeyeceği anlaşılınca 1 milyon lira aktarma yapılarak toplam ödenek 9 milyon 500 bin liraya çıkarıldı. Ödeneğin tamamı kullanılmıştır.

Dijital Dönüşüm Ofisine Yardım için 70 milyon olarak ayrılan ödeneğin 3 milyon 500 bin lirası başka yere aktarıldı ve 66 milyon 500 bin lirası harcanmıştır. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlara 12 milyon 500 bin liralık transfer gerçekleştirildi. Hane halkına ise 5 milyon liralık transfer yapılmıştır. Gayrimenkul sermaye üretin giderini karşılamak üzere 655 milyon lira olarak ayrılan ödenekten 101 milyon lirası başka yere aktarılmıştır. Daha sonra bu kaleme 500 milyon lira ek ödenek alınmıştır. Ayrıca, bu kalemde 30 milyon lirası Genlik ve Spor Bakanlığına aktarılmıştır. Kullanılabilir ödenek 1 milyar 226 milyon liraya çıktı, 1 milyar 221 milyon 460 bin 200 lirası kullanılmıştır.

Gayrimenkul büyük onarım giderlerini karşılamak üzere 80 milyon lira ödenek ayrıldı. Bu ödenekten 18 milyon lirası başka yere aktarılmıştır. Kalan ödenekten 58 milyon 741 bin 871 lira 82 kuruşu kullanılmıştır. Diğer sermaye giderleri kalemindeki 15 milyon liranın 14 milyon 853 bin 261 lira 32 kuruşu harcanmıştır. Yatırım Ofisine Yardım için 150 milyon lira ödenek konuldu ve bu ödenekten 15 milyon lirası başka yere aktarılmıştır. Ödeneğin tamamı kullanılmıştır.

Sonuç olarak; Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin oldukça masraflı bir sistem olduğu ve bütünüyle israf kalemleri yarattığı görülmektedir. Saray adeta bir hortum gibi halkın kıt kaynaklarını dipsiz bir kuyuya çekmektedir. Ağır ekonomik kriz altında yaşayan milyonlarca yurttaş varken, işsizlik rakamları tarihin en yüksek seviyelerine ulaşmışken, oluşturulan ucube saray rejimine bu denli kaynak ayrılması israftan ve talandan başka bir şey değildir.

Enflasyon ve Yoksulluk

Enflasyon ve Hayat Pahalılığı

Enflasyon; mal veya hizmetlerin zaman içerisinde paranın değerine bağlı olarak fiyatların artması ya da azalması olarak ifade edilir. Enflasyon oranı, ülkelerin ekonomik durumu ve gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklılıklar gösterir. Enflasyonun düşmesi, fiyatların artış hızının düşmesi, reel gelirin yükselmesi sonucunda alım gücünün artması, üretimin artması ve istihdamın artması anlamına gelirken; enflasyonun artması ise fiyatların yükselmesi ve insanların alım gücünün azalması anlamına gelir.

Enflasyon; talebin arzdan daha fazla olduğu durumu ifade eder. Enflasyon ortamında üretilen malların maliyeti artar ve bunun sonucunda yapılacak ithalat ürünün ücreti, vergisi, faiz oranı gibi durumların artışı kaçınılmaz olarak karşımıza çıkacaktır. Artan fiyatlar mala olan talebi azaltacağı için bu da işten çıkarmalara sebep olacaktır. İşgücünün kullanılmamasıyla, işsizliğin artmasıyla beraber üretim azalacak buna bağlı olarak ülke ekonomisinin kalkınmasında önemli bir yere sahip olan ihracat azalacaktır. Bu durum ise ülkenin dış ticaretini olumsuz etkileyecek, dış ticaret açığını arttıracaktır. Ayrıca bu, gelişmekte olan ülkelerde kaynak dağılımının fiyat mekanizmasına dayalı olarak gerçekleşmesini güçleştirecek, dünya genelinde ise başta küresel kaynak dağılımı ve dış ticaret hareketleri olmak üzere bazı olumsuzlukları beraberinde getirecektir. Ayrıca genellikle yüksek enflasyon ortamlarında spekülâtif faaliyetlerin ve rantın daha cazip hale gelmesinden dolayı reel yatırım ve üretim artışında da sorunlar yaşanmaktadır.

Türkiye’de, neredeyse sürekli, yüksek oranlı enflasyon ortamı hâkim olmuştur. Bu durum da Türkiye’de bir taraftan gelir dağılımının bozulmasına neden olurken, diğer taraftan yapısal zorunluluklarla birlikte, dış ticaret açıklarını arttırmış ve fiyat mekanizması aracılığıyla malların görece kıtlığını yansıtmaya yolculuyla kaynak dağılımında adaletin bozulmasına sebep olmuştur.

Bir ekonomide fiyat istikrarının olmaması toplumsal refahı azaltan önemli etkenler arasında sayılabilir. Covid-19 salgını, bu salgına dair alınan önlemler, artan işsizlik ve yükselen döviz kurlarıyla beraber Türkiye’nin son aylarda en önemli gündemlerinden biri de enflasyon sorunu olmuştur. Özellikle 2018 yılının 2. yarısında makroekonomik göstergelerdeki bozulmalar neticesinde ciddi bir artış gösteren enflasyon oranları 2020 yılında tekrardan çift hanelere çıkmıştır. TÜİK tarafından, her ne kadar bir güvenirliliği kalmamış olsa da, Eylül 2020’de yıllık enflasyon %11,75 olarak açıklanmıştır. Kaldı ki gerçek/sokaktaki enflasyon rakamları açıklananın çok çok üzerinde, %30-35 düzeyindedir.

Enflasyon oranının bu rakamlarda seyretmesi hem alt gelir grupları aleyhine gelir dağılımının bozulmasına sebep olmakta hem de yoksulluğu daha da derinleştirmektedir.

Fiyat Endeksi (Tüketici Fiyatları) (2003=100)

	TÜFE (Yıllık % Değişim)	TÜFE (Aylık % Değişim)
10-2020	11.89	2.13
09-2020	11.75	0.97
08-2020	11.77	0.86
07-2020	11.76	0.58
06-2020	12.62	1.13
05-2020	11.39	1.36
04-2020	10.94	0.85
03-2020	11.86	0.57
02-2020	12.37	0.35
01-2020	12.15	1.35

Türkiye’de hem iç hem de dışarıda faaliyet yürüten bazı ekonomi kurumları tarafından farklı zamanlarda 2020 yılında gerçekleşmesi öngörülen enflasyon oranına dair birtakım tahminler yapılmıştır. IMF Ekim 2019 raporunda, 2020 yılına dair, Türkiye için %12,6’lık bir enflasyon tahmininde bulunurken, Nisan 2020 yılında yayınladığı raporda bu tahminini %12’ye düşürmüştür. TCMB ise ocak ayında, 2020 için, %8,2 olan enflasyon tahminini 2. enflasyon raporunda %7,4’e çekmiş fakat daha sonra, 3. enflasyon raporunda ise, bu oranı %8,9’a yükseltmiştir.

Geçtiğimiz günlerde, 10 Kasım 2020’de, TÜİK tarafından açıklanan Ağustos 2020 Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA) sonuçlarına göre; Ağustos 2020 verileri Covid-19 salgınının ve ekonomik krizin etkilerinin devam ettiğini göstermiştir. Bu süreçte istihdam ve işsizlikteki vahim tablo artarak devam etmiştir. Pandemi döneminde hâlihazırda da Türkiye’nin kronik sorunu olan işsizlik rekor seviyede artmış, reel ücretler hızla erimeye devam etmiştir. Ayrıca alım gücü düşmüş, en temel ihtiyaçlar karşılanamaz hale gelmiştir.

Ayrıca DİSK’e bağlı BİSAM’ın yaptığı araştırmalara göre, Ekim 2020’de -dört kişilik bir ailenin- sağlıklı beslenmesi için yapması gereken aylık harcama tutarı 2 bin 362 TL olarak hesaplanmıştır ve bu harcama tutarı sadece gıda için yapılması gereken minimum tutarı ifade

etmektedir. Açlık sınırı üzerinden hanehalkı tüketim harcamaları esas alınarak yapılan hesaplama sonuçlarına göre ise yoksulluk sınırı 8 bin 169 TL olarak belirlenmiştir. Bu tutar söz konusu ailenin sadece gıda harcamaları için yapması gereken zorunlu tutarı ifade ederken; eğitim, sağlık, barınma, eğlence, ısınma, ulaşım gibi giderler ile birlikte bir ailenin yapması gereken harcama tutarı toplamı ise 8 bin 169 TL'ye ulaşmaktadır.

2003 yılının temmuz ayında 4 kişilik bir aile, günlük minimum 15.3 TL'ye sağlıklı beslenebilirken, bugün bu rakam 78.72 TL'ye yükselmiştir. Bu verilere göre 17 yıllık sürede açlık sınırı 5,17 kat artmıştır. Aynı dönemde enflasyondaki artış ise 4,76 kat olarak gerçekleşmiştir. Buna göre açlık sınırındaki artış genel enflasyon oranından daha fazladır. Asgari ücretin 2324,70 TL olduğu ve ortalama 10 milyon insanın asgari ücretle çalıştığı Türkiye'de ortaya konan bu veriler durumun vahametini açıklıkla ortaya koymaktadır. Ayrıca asgari ücretin, 2002 yılını baz aldığımızda, kişi başına düşen milli gelirin yarısına dahi ulaşmadığını görüyoruz. Bu oran, Türkiye'de asgari ücret veya ona yakın bir ücretle çalışan kişi sayısını düşündüğümüzde, ortaya çıkan gelir dağılımı eşitsizliğini gözler önüne sermektedir. Asgari ücrette ve kişi başına GSYH'de gerçekleşen enflasyon etkisinden arındırılmış artışa baktığımızda ise asgari ücrette yaşanan artış %58,4 oranında gerçekleşmişken kişi başına GSYH'de gerçekleşme oranı %91,3 olmuştur. Bir başka deyişle son 17 yılda asgari ücret reel olarak 1,6 katına çıkarken, kişi başına GSYH reel olarak 1,9 katına çıkmıştır. Bu veriler yıllar içinde gelir dağılımının nasıl bozulduğunu ve gelir adaletsizliğini nasıl derinleştirdiğinin bir başka göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de yaşanan yüksek enflasyon ortamı reel geliri düşürdüğü için tüketimi azaltmakta, bu da üretimin sekteye uğramasına ve işsizliğin büyümesine sebep olmaktadır. Sermayeyi en temel önceliği haline getiren AKP tarafından ekonomide rasyonel politikaların uygulanmamasının faturası gün geçtikçe emekçi sınıfı aleyhine daha da ağırlaştırmaktadır. Bu süreçte ekonomide; düşük faiz oranı artan kredi genişlemesine yol açmış, artan talep fiyatlar genel düzeyini yükseltmiş, tasarruf-faiz oranı arasındaki ters orantılı ilişki nedeniyle değeri düşen TL'ye talep olmamış ve tasarruf oranı azalmış, TL'nin değer kaybı yabancı yatırımcı tarafından olumsuz algılanmış ve yabancı sermaye çıkışı finansman sorunu yaratarak döviz kurunu yükseltmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin para birimleri dolara karşı değer kazanırken TL değer kaybetmiş, yatırım-faiz oranı arasında doğru orantılı ilişki olmasına rağmen düşük faizli krediler yatırımları finanse etmekten çok yurt içi tüketimi, ucuz paranın bollaştığı bu ortamda döviz, hisse senedi piyasasına rağbet artmış, kurun yükselişi değersiz TL'den kaçan paraların dövize yönelmesine yol açmış ve kur daha da yükselmiştir. Kurdaki artış da

geçişkenlik etkisinden dolayı enflasyona sebep olmuştur. Bu da alt gelir gruplarının yoksulluğunu arttırmıştır.

Maddi Yoksulluk Oranı

Yıllara Göre Türkiye	Dokuz Maddeden En Az Dördünü Karşılayamayanlar
2013	%43,8
2014	%29,4
2015	%30,3
2016	%32,9
2017	%28,7
2018	%26,5
2019	%26,3

Kaynak: TÜİK •

Devletin resmi istatistik kurumu olan TÜİK tarafından açıklanan en son dar işsizlik oranı, standart işsizlik oranı, 0,8 puanlık azalış ile yüzde 13,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde işsiz sayısı 2020 Ağustos döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 456 bin kişi azalarak 4 milyon 194 bin kişi olmuştur. TÜİK açıkladığı dar tanımlı işsizlik oranı ve işsiz sayısı ile Covid-19'un istihdam üzerinde meydana getirdiği tahribatı yansıtmamakta aksine gizlemektedir. Zira Disk-Ar'ın yayınladığı, TÜİK'in açıklamasından derlediği, rapora göre; Türkiye'de Covid-19 pandemisiyle birlikte işsiz sayısı Temmuz 2020'de 10,4 milyona ulaşmıştır. DİSK-AR'a göre, ümitsiz işsizlerin sayısının bir yılda 614 binden 1 milyon 335 bine yükselmiş, kadınların istihdamdan uzaklaştığına dikkat çekerek ve kadın işgücü yüzde 7,5, kadın istihdamı yüzde 6,3 azaldığını hesaplamıştır. Ayrıca geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 27,3 gerçekleştiğini, istihdam son bir yılda 1 milyon 254 bin kişi azaldığını, istihdam oranının yüzde 43,5'e gerilediğini ve ayrıca işbaşında olanların sayısının son bir yılda 1 milyon 333 bin kişi azaldığı tespit etmiştir. İstihdamda meydana gelen bu büyük kayıplar yaşamak için çalışma dışında alternatif olmayan milyonların yaşamını zorlaştırmış önemli sosyo-ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yoksul ve emekçi sınıf yaşamını idame edebilmek için daha çok borçlanmak zorunda kalmıştır. Kamu, esnaf, yurttaş her düzeyde borçlanma artmıştır. Bu süreçte yoksulluk ve işsizlik sebebiyle AKP döneminde 3189 kişi intihar etmiş, son 5 yılda 5,4 milyon yurttaş hakkında borçları sebebiyle icra takibi

başlatılmıştır. Ayrıca 2020 yılı içerisinde hane halklarının toplam borcu 800 milyar TL'ye, 2002 yılında bu rakam 6 milyar TL'ye ulaşmıştır.

	Ocak 2019	Ocak 2020	Eylül 2020
Hane Halkı Kredi Borcu	502 milyar TL	584 milyar TL	790 milyar TL
Konut Kredisi	188 milyar TL	199 milyar TL	276 milyar TL
Taşıt Kredisi	6 milyar TL	7 milyar TL	10 milyar TL
İhtiyaç Kredisi	205 milyar TL	261 milyar TL	374 milyar TL
Kredi Kartı	103 milyar TL	117 milyar TL	130 milyar TL
Ticari Krediler	1902 milyar TL	2062 trilyon TL	2737 trilyon TL
TOPLAM	2404 trilyon TL	2646 trilyon TL	3517 trilyon TL

TÜİK'in 2019 verilerine göre, nüfusun %58,8'i kendine ait bir evde otururken, kirada oturanların oranı %25,6 olmuştur. Lojmanda oturanların oranı %1,3, kendi konutunda oturmayıp kira ödemeyenlerin oranı ise %14,3 olarak gerçekleşmiştir. Nüfusun %29,7'si beklenmedik harcamaları, %19,2'si evin ısınma ihtiyacını, %56,6'sı eskimiş mobilyaların yenilenmesini ekonomik olarak karşılayamadığını beyan etmiştir. Ayrıca Türkiye'de nüfusun 33,6'sı iki günde bir et, tavuk veya balık içeren bir yemek tüketemediğini ifade etmiştir. Bu oran 2018'de %32,2 olarak gerçekleşmiştir. Bugün itibariyle de bütün bu olumsuz tablonun gölgesinde, yaşam şartları daha da kötüleşerek, insanlar yaşamlarına devam etmek zorunda kalmaktadırlar.

Yoksulluk ve Türkiye Gerçeği

Yoksulluk modern dünyanın ve eşitsiz ekonomik ilişkiler nihayetinde ortaya çıkan günümüz dünyasının en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından birisidir. Bugün itibariyle yoksulluk, bütün dünyanın olarak çözüm üretmesi gereken bir alan olarak güncelliğini

korumaktadır. Günümüz de küreselleşmeyle beraber mal ve hizmetlere ulaşmak ‘kolaylaşmış’ olmasına rağmen bazı insanların gelir düzeylerinde nispi iyileşmeler gerçekleşmiş olsa da, dünya genelinde hala bir çok insanın en temel ihtiyaçlarını karşılayamaması yakıcı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Sorun sadece temel ihtiyaçları karşılayamama olarak sirayet etmemekte, en temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan insanların sosyokültürel hizmetlere ulaşma konusunda da ciddi sorunları vardır.

Yoksulluğun birtakım yapısal sebepleri vardır; fakat en temel sebep dünyada üretilen katma değerın eşitsiz dağılımına sebep olan kapitalist ekonomik düzendir. Bunun yanı sıra ülkelerin ekonomik kapasiteleri, sosyal güvenlik sistemleri, bölgesel gelişmişlik farklılıkları ve teknolojik gelişmişlik düzeyleri gibi yapısal nedenler ile sosyal sermayenin yetersiz olması ve umutsuzluk gibi bireysel nedenlerde yoksulluğun sebepleri arasında sayılırlar. Yoksulluk, temelde ekonomik nedenlerle ilişkilendirilip, ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak açıklansa da yoksulluğun geniş çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir. Günümüzde yaşanan yoksulluk sorunu insani açıdan yoksulların yeme, içme, giyinme, barınma, güvenlik, eğitim, sağlık, sosyalleşme vb. zorunlu ihtiyaçların bir bütün halinde ele alınmasını zorunluluk olarak ortaya çıkarmaktadır. Günümüz ekonomik sisteminde yoksulluk, kapitalizmin mevcut sömürsünü kamufle etmek için kabul edilebilir ve olağan bir olgu olarak sunulmaktadır. Dünyada farklı yoksulluk çeşitleri tanımlanmakta, yoksulluk ‘mutlak, görelı, objektif, sübjektif, kır, kent, geçici, kronik, karma, nöbetleşe, ultra’ gibi isimlerle kategorize edilmektedir. Fakat en sade anlamıyla yoksulluk, genel olarak kapitalist toplumda yoksulluğun çeşitlendirilebilmesi, özel olarak ise sınıfsal eşitsizliğin derinleşmesinin bir belirtisi şeklinde değerlendirilebilir.

Yoksulluğun bir diğeri önemli nedeni de yönetimdeki kadroların yaptığı yolsuzluklardır. Araştırmalar yolsuzluk ve yoksulluk arasında önemli bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle vatandaşın alacağı hizmet ve temel görevler konusunda gelişmiş ülkelerdeki yolsuzluğun minimum düzeyde olduğu; buna karşın fakirliğin yaygın olduğu ülkelerde yolsuzluğun en çok bu alanlarda görüldüğü bilinmektedir. Yolsuzluk, talan, kayırma politikaları Türkiye’yi dünyanın en güvenilmez ekonomilerinden biri haline getirmiştir.

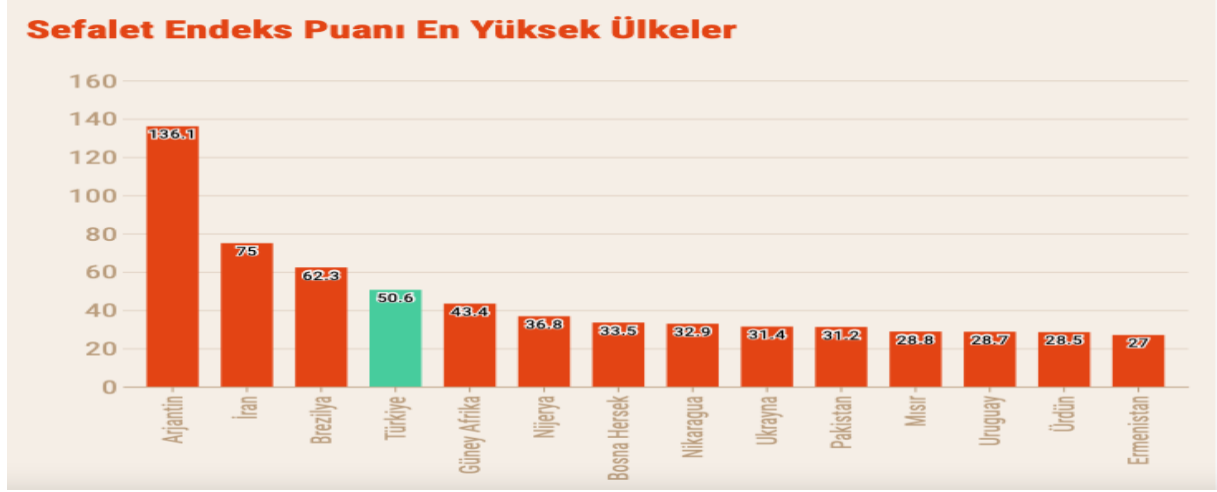
Kapitalist dünyada yoksulluk gelir elde etmekten çok gelirin dağıtımıyla ilişkili bir sorun olduğu için, gelir dağılımı adaletinin nasıl sağlandığı, otorite tarafından kaynakların nasıl dağıtıldığı da önem taşıyan hususlardır. Gelir dağılımı adaletsizliği günümüzde hem ulusal hem bölgesel hem de küresel düzeyde önemli bir sorun haline gelmeye devam

etmektedir ve bu sorun son zamanlarda artarak devam etmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk oldukça fazladır. Türkiye’deki gelir dağılımı AKP döneminde de bozulmaya devam etmiş, yoksulluk derinleşmiştir. Her ne kadar son 10-15 yıl içinde sosyal yardım kalemlerinde çeşitlilik ve sosyal harcamalara ayrılan bütçede düzenli bir artış meydana gelmiş olsa da Türkiye’de milli gelirin %20’lik gruplar arasındaki dağılımında büyük bir uçurum dikkat çekmektedir. Ayrıca sosyal yardımların artmış olması hem muhtaç sayısının da artmış olduğu anlamına geldiği için hem de yapılan yardımların niteliğinin ne olduğu ve yardım alan kişi sayısının artması sorunun büyüklüğü açısından bize yeterli ipucu vermektedir. Sadece sınıflar arasındaki gelir uçurumu dahi Türkiye’nin en önemli sorunlarından birisi olan yoksulluğun önemini hala koruduğunu bize göstermektedir. Türkiye’de sınıfsal eşitsizliğin artışı, servetin ve refahın ‘tekelleşmesinden’ anlaşılacağı üzere küresel kapitalist sistemden ve çelişkilerinden bağımsız bir süreç değildir. Dünyadaki ezilen ve bağımlı sınıflara her geçen gün yenileri eklenirken yoksul kişilerin sayısı artmaktadır.

Asgari ücret sosyal devletin en önemli göstergelerinden biridir. Asgari ücretin genel ücret seviyesini etkilediği için, emekli aylıklarından sağlık hakkına kadar, asgari ücretli çalışanlardan çok daha geniş bir kesimi ilgilendirmektedir. AKP döneminde asgari ücretle çalışanlar ekonomik büyümeden çok fazla pay alamamışlardır. Aksine AKP döneminde reel asgari ücret artışı reel milli gelir artışının oldukça gerisinde kalmıştır. 2004 yılı baz yılı olarak 100 kabul edildiğinde 2017’de reel asgari ücretin reel milli gelir artışı karşısında yüzde 30 kayba uğradığı ortaya çıkmaktadır.

TÜİK’in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre, 2019 yılında Türkiye nüfusunun %26,3’ü belirtilen ihtiyaçların en az dördünü karşılayamayarak ciddi bir maddi yoksunluk yaşamıştır ve bu olumsuz tablo artarak devam etmektedir. Bu oran, 2018 yılında %26,5 olarak gerçekleşmiştir. 2019 Yılında Ortalama Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri Ortalaması 28.552 TL’dir. Ayrıca TÜİK’in 11 Eylül 2020 tarihinde yayınladığı Türkiye Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre; Türkiye’de Gini Katsayısı 2018 yılında 0,408 iken 2019’da 0,013 azalarak 0,395 olmuştur.

Türkiye’nin Dünya Sefalet Endeksi’ndeki performansına bakıldığında ise gerileme yaşandığı görülmektedir. 2014 yılından bu yana sırlamada gerileme yaşandığı gözlemlenmektedir. Raporlara göre, Türkiye 2013 yılında 32,7 puan ile 108 ülke içerisinde 13. sırada yer alırken, 2014 yılında endeks puanı 29,4’e ve liste sırası 22’ye gerilemiştir. 2019 yılında ise 50,6 puan ile 95 ülke arasında 5. sırada yer almıştır.

Diğer yandan Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) yayımladığı bir rapora göre, Covid-19 krizi dünya genelinde yoksul kadınların oranını çarpıcı bir şekilde artırarak, yoksulluk içinde yaşayan kadın ve erkekler arasındaki uçurumun derinleşeceği öngörüsünde bulunulmuştur. Kadınlar için yoksulluk oranının 2019 ve 2021 yılları arasında yüzde 2,7 oranında düşmesi beklenmiştir fakat tahminler salgın ve etkileri dolayısıyla yüzde 9,1 oranında artış gerçekleşeceğini öngörmektedir. 2021 yılında 25- 34 yaş arasında aşırı yoksulluk içinde yaşayan her 100 erkeğe karşılık, 118 kadın olacağını göstermektedir. 2030 yılında bu rakamın 121'e çıkması beklenmektedir. Türkiye'de de kadın işsizliği 2019 yılı verilerine göre %16,6 olup kadın yoksulluğu dünya ortalamasının çokça üzerinde seyretmektedir. Kadın işsizliğinin ve yoksulluğunun en önemli sebepleri arasında cinsiyetçi politikalar yer almaktadır. Bu nedenle diğer pek çok alanda olduğu gibi ekonomi alanında da cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması amacıyla kadın istihdamının önündeki engellerin kaldırılması elzemdir. Bunun en etkin yolu ise cinsiyetçilikle mücadele ve bu alanda etkin politikalar hayata geçirmektir.

Kürtlerin Yoğun Olarak Yaşadığı İllerde Yoksulluk

Türkiye ekonomisi birçok yapısal problemin, işsizlik, enflasyon, cari açık yanı sıra bölgesel eşitsizliklerin derinden yaşandığı bir yapıya da sahiptir. Kürtlerin yoğunluklu yaşadığı kentler ekonomik gelişmişlik/veriler açısından en geride yer almaktadır. Bölgedeki kentlerin büyük bir kısmı düşük yatırım oranları, ticari faaliyetlerin kısıtlı olması ve yetersiz kaynak tahsisi, işsizliğin Türkiye ortalamasının çok üzerinde olması gibi temel sorunlara sahiptir.

Ayrıca Türkiye'nin güvenlikçi politikaları tercih etmesinin iktisadi ve siyasi bir maliyeti olmuş bu da mülteci krizi, işsizlik, bütçe açıkları, borçlanmanın derinleşmesi ve uluslararası toplumda yalnızlaşma ve dışlanma gibi olgularını açığa çıkarmıştır. Türkiye, Kürtlerle olan tarihsel ve toplumsal bağlara rağmen bir ayrışmaya yol açan güvenlikçi politikalara harcadığı bütçe nedeniyle işyerlerine gerekli mali destek sağlanmamış, milyonlarca yurttaşın yaşamını riske etmeye devam etmiştir. Bu politikalarında ısrarcı olmaya devam etmektedir. AKP-MHP koalisyonunun başladığı 2015 yılından bu yana ülkedeki makro ekonomik göstergelerdeki kötüleşme, denetimleri altındaki, resmi verilerde dahi gizlenemez noktaya gelmiştir. Barışın ülkeye topluma çok daha fazla refah getirdiği; savaşın ise yıkım, yoksulluk, işsizlik ve ekonomide büyük kırılmalar getirdiği bu süreçte bir kere daha açığa çıkmıştır.

Bölgede yoksulluk ve işsizlik gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'deki iktidarların bölgeye yönelik sıkıyönetim, umumi müfettişlik, tenkil, köy boşaltma, olağanüstü hâl, kayyım ve benzeri politikalarını da içeren yaklaşımlarının sonucunda bölge ekonomisi süreç içerisinde çökme noktasına gelmiştir. Şiddet politikalarının tercih edilmesinden dolayı uygulanan yayla yasakları, sınır kapılarının kapatılarak sınır ticaretinin durma noktasına gelmesi, OHAL uygulamaları, kentlerin askeri garnizonlara çevrilmesi, yatırım için gerekli güven ortamının tesis edilmemesi, Batı'ya göçü zorunlu kılan yerinden etme politikaları vb. çok sayıda uygulama Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentlerdeki iktisadi krizin seyrini belirleyen önemli faktörler olmuştur. Türkiye ekonomisi yapısal sorunlar yaşarken, Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentlerde ekonomik sorunlar daha derin boyutta yaşanmaktadır. Bölgenin iktisadi sömürüye maruz kaldığı makro-mikro ekonomik veri açısından, geriye kalan diğer bölgelere nazaran, bariz bir şekilde görülmektedir. Örneğin, 2008-2019 yılları arasında bölgeden batıya 1 milyon 468 bin kişinin göç etmesine rağmen bu kentlerdeki işsizlik rakamları diğer kentlere göre her zaman daha yüksek olmuştur. Batıya göç etmek zorunda bırakılan Kürtler metropollerde çoğunlukla ucuz, kayıt dışı ve güvencesiz işgücü olarak kullanılmıştır. Bu şekilde rantçı ve sömürücü sermayeye ucuz işgücü sağlanmıştır. Bölgede yaşanan 'zorunlu' göçle birlikte sanayi ve tarım alt yapısı yok edilmiş, hizmet sektörü için gerekli olan barış ortamı engellendiği için de sürekli olarak istihdam oranları en düşük, işsizlik oranları en yüksek coğrafya olmuştur.

Kürtlerin yoğunluklu olarak yaşadığı kentlere dair iktidarın güvenlikçi politikaları tercih olarak belirlemesi krizin derinleşmesine sebep olan en önemli faktördür. Sadece 2015 yılından bu yana başlayan şiddet döneminden dolayı, en az 50 bin esnafın kepenk indirdiği

bilinmektedir. TESK Ekim/2020 verilerine göre, Türkiye toplamında 1.976.678 esnaf varken bölgede sadece 272 bin, yaklaşık, esnaf vardır ve bu toplam esnaf sayısının yalnızca %13,8'ine tekabül etmektedir. Bu rakamlar bölgedeki iktisadi etkinliğin ne kadar kısıtlı olduğunu bize göstermektedir. İktisadi etkinliğin kısıtlılığının yanı sıra sosyal yardım verileri de bölge kentlerindeki yoksulluğa işaret etmektedir.

Ayrıca Türkiye'de yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2019 yılında 28 bin 522 TL iken, İBBS 1. Düzey bölgeleri itibariyle en yüksek olduğu bölge 40 bin 749 TL ile İstanbul Bölgesi olurken, bu bölgeyi 32 bin 384 TL ile Batı Anadolu Bölgesi ve 30 bin 337 TL ile Ege Bölgesi izlemiştir. En düşük gelir e sahip bölge ise 13 bin 441 TL ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt illerini kapsayan Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı bölgedir.

Gelir Dağılımı		
Yıllara Göre Türkiye	Hanehalkı Fert Geliri En Düşük İller ve Bölgeler	Gelir Miktarı (TL)
2013	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	6 bin 920
2014	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	7 bin 233
2015	Şanlıurfa, Diyarbakır	8 bin 89
2016	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	8 bin 679
2017	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	9 bin 872
2018	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	10 bin 965
2019	Mardin, Batman, Siirt, Şırnak	13 bin 441

Kaynak: TÜİK •

İller arası yaşam endeksi sıralamasında bölge kentleri genellikle son sıralardadır. Bu kentlerde yaşayan nüfus, toplam nüfusun yüzde 18'i iken (15 Milyon 106 bin) 15 üzeri nüfus içerisinde bu oran yüzde 16'ya düşmektedir (9 Milyon 842 bin). İstihdamın yüzde 13'ü, sigortalı çalışanların yüzde 12'si aynı kentlerdedir. Sigortasız çalışanların yüzde 20'si ve işsizlerin yüzde 20'si bu kentlerdedir. En yüksek işsizlik oranları da bölge kentlerinde olup ortalama yüzde 20-30 bandındadır. Kadınlarda bu oran yüzde 43'e kadar yükselmektedir. Kayıt dışı istihdamın 2019 yılı Türkiye ortalaması %35 bandındayken bölge illerinin kayıt

dışı istihdam oranı ise yaklaşık %55-60 bandındadır (SGK, 2019). Yine SGK verilerine göre her iki yoksuldan biri Kürtlerin yoğunlukta olduğu kentlerde yaşamaktadır. GSS primini “ödeyemeyecek kadar gelirsiz ve servetsiz” olanlar için sosyal güvenlik primi genel bütçeden karşılananların yüzde 49’u bu kentlerdedir. GAP Bölgesi tek başına yoksulların yüzde 30’unu içermektedir. Bölge kentlerindeki işsizlere yönelik herhangi bir ödenek veya etkili bir yardım programı yoktur. İşsizlik oranı Türkiye genelinde 2019 yılı için 13,7 olarak açıklanmışken bu oran Güneydoğu Anadolu (TRC) bölgesinde yüzde 22,4 olarak açıklanmıştır. Ülke geneli istihdam oranı yüzde 45,7 iken GAB’da bu oran 35,7’dir. Yine işgücüne katılma oranı ülke geneli için yüzde 53 iken bu Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentler için yüzde 46,1’dir. Yoğun kayıt dışılık, ücretsiz aile işçiliği ve mevsimlik işçiliğe rağmen Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentlerinde istihdam oranları düşük işsizlik ise çok yüksektir. Bu bölgenin insanları hem tarihsel sömürü hem de güncel politik tercihler nedeniyle ekonomik krizi derin bir şekilde yaşamaktadır. Pandemi nedeniyle de bölge kentlerinin nüfusunun ve iş yerlerinin büyük çoğunluğunu kapsayan Mardin, Urfa, Diyarbakır, Antep, Erzurum ve Van büyükşehirleri başta olmak üzere bütün kentlerde var olan yoksulluk ve işsizlik derinleşmiştir.

Benzer şekilde, bu kentlerdeki iktisadi etkinlik de diğer bölgelere göre oldukça zayıftır. İktisadi etkinliğin yanı sıra sosyal yardım verileri de yoksulluğa işaret etmektedir. TÜİK’in yayınladığı verilere göre yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en yüksek olduğu İBBS 2. Düzey bölgesi, 40 bin 749 TL ile TR10 (İstanbul) bölgesi olurken, en düşük, 13 bin 441 TL ile, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt gibi kentleri kapsayan TRC3 bölgesinde gerçekleşmiştir (TÜİK, Eylül 2020).

Son dönemin tüm dinamiklerinin en önemli belirleyeni olan Covid-19 pandemisinin ekonomik krize etkileri artık netleşmeye başlamıştır. Toplum, muhtemelen çok uzun süre devam edecek olan, yoksulluk ve işsizlik sorunu beklemektedir. On yıllarca çok sınırlı olmak üzere devlet eliyle kurulan fabrikalar ve kurumlarda (Et, Balık, Süt, Şeker vb.) AKP iktidarları döneminde özelleştirilerek sorun daha da derinleştirilmiştir. Ekonomik faaliyetlerin giderek azaldığı bölgede 2015-2016’da kentlerin ablukaya alınarak süresiz sokağa çıkma yasaklarının uygulanması da ticaret yaşamını yok etmiş ve bu yaşamın en önemli aktörlerinden esnafın faaliyetlerini durdurma noktasına getirmiştir. İller arası yaşam endeksi sıralamasında bölge kentleri genellikle son sıralardadır. Bu kentlerde yaşayan nüfus, toplam nüfusun yüzde 18’i iken (15 Milyon 106 bin) 15 üzeri nüfus içerisinde bu oran yüzde 16’ya düşmektedir (9 Milyon 842 bin). Bu kentlerde nüfus oranlarına rağmen işyeri sayılarında oran yüzde 8’e kadar düşmektedir (155 bin, SGK). Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentlerin temel

işletmeleri “esnaf işletmeleri” niteliğinde olmasına rağmen Bölgede esnaf sayısının ülkeye oranı sadece yüzde 14’tür. (TESK, Ekim 2020). Türkiye’nin işgücünün yüzde 14’ü (4,7 Milyon, TÜİK, 2019) bölge kentlerinde iken, istihdamın yüzde 13’ü, sigortalı çalışanların yüzde 12’si aynı kentlerdedir. Sigortasız çalışanların yüzde 20’si ve işsizlerin yüzde 20’si bu kentlerdedir. En yüksek işsizlik oranları da bölge kentlerinde olup ortalama yüzde 20-30 bandındadır. Kadınlarda bu oran yüzde 43’e kadar yükselmektedir. Kayıt dışı istihdamın 2019 yılı Türkiye ortalaması %35 bandındayken bölge illerinin kayıt dışı istihdam oranı ise yaklaşık %55-60 bandındadır (SGK, 2019).

Bütün bu verilere rağmen iktidar ideolojik tercihlerin belgesi niteliğinde olan 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Teklifinde ne üretimi ve istihdamı arttıracak yatırımlara, ne de enflasyonu azaltacak diğer bir kalemlere kaynak aktarma arayışında olmamıştır. Yapılan yine yüksek oranda muafiyet ve istisnalar tanıyarak sermayeye kaynak aktarımı, yüksek faiz ödemeleri ve yoksul halkın sırtına bindirilen vergi yükü olmuştur. Ayrıca teklifte ne ulusal düzeyde ne de bölgesel düzeyde yoksullukla mücadele edecek veya yoksulluğu ortadan kaldıracak herhangi bir düzenleme de söz konusu değildir.

Türkiye’de Emekliler ve Engelliler

AKP-MHP ittifakı; 2020 yılında daha önceki yıllarda olduğu gibi yurttaşlarının sosyal haklarını güvence altına almak yerine güvenlikçi politikaları ve yandaş esas alan, rant dayalı politikaları tercih etti. Bu tercihten tüm Türkiye halkları olumsuz etkilendi ancak toplumun en çok görülmeyenleri (daha doğru bir ifadeyle, görülmek istenmeyenleri), yani emekliler ve engelliler, şüphesiz ki en çok etkilenenlerden oldu. AKP-MHP ittifakı 2020 senesinde de bu yurttaşları “muhtaç” ve “yük” olarak görmeye devam etti. Ve anlaşılan o ki, AKP-MHP ittifakı ne kısa vadede ne de uzun vadede emekli ve engelli yurttaşlar için kapsayıcı ve sosyal hak temelli bir politika geliştirecek.

1980’lerden beri Türkiye’de ve dünyada hegemonyasını kuran neoliberal kapitalizm, üretimden dağıtıma iktisadi düzende milyarlarca insanın hayatını kökten değiştiren büyük değişimler yarattı. 2002’den bu yana kesintisiz bir biçimde Türkiye’yi yöneten AKP (ve şimdi de ortağı MHP), Türkiye’de Turgut Özal’ın önünü açtığı bu ekonomik sistemin daha da yerleşebilmesi için emekçilerin on yıllardır tırnaklarıyla kazıyarak elde ettiği hiçbir kazanıma saldırmaktan çekinmedi, kendi yandaşları başta olmak üzere her zaman patronları ve işverenleri destekledi. Bu durumun belki de en çarpıcı örneklerinden birini, Türkiye’de emeklilerin durumu ve AKP-MHP ittifakının onlara layık gördüğü yaşam koşulları

oluşturuyor. Anlaşılan o ki; 18 yıldır emekçilerin emekli olmalarının önünü tıkayan, bireysel emeklilik ve kıdem tazminatlarına göz diken AKP-MHP ittifakı, 2021 yılında da bu politikasından vazgeçmeyecek.

TÜİK'in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri'ne göre, Türkiye'de 65 yaş ve üstü 7,5 milyondan fazla yurttaş yaşıyor ve bunlar toplam nüfusun yüzde 9'unu oluşturuyor. Türkiye yaşlı nüfus oranında 167 ülke arasında 66. sırada ama pek çok ülke gibi Türkiye de gittikçe yaşlanan bir ülke.⁷⁸

Geçtiğimiz 5 sene içerisinde yaşlı yurttaşların sayısının ve oranının nasıl bir değişim geçirdiğine bakıldığında hızlıca yaşlandığımız ortaya çıkıyor: Resmi verilere göre, 2015'ten bu yana yaşlı yurttaş sayısı 1 milyon (oran olarak yüzde 16) artmış. İlaveten, her yüz kişiye düşen yaşlı sayısı 13,4 kişiye yükselmiş ve 2019 yılında Türkiye'de ortanca yaş 32,4 olarak açıklanmış (diğer bir deyişle, nüfusun yarısı 32,4 yaşından büyük).⁷⁹ DİSK-AR'ın "Türkiye'de Emeklilerin Durumu ve Emeklilikte Yaşa Takılanlar Gerçeği" başlıklı raporuna göre, ülkede 13,2 milyon emekli yurttaş ve hak sahibi bulunuyor. Emeklilerin yüzde 37'si 65 yaş ve üstü, yüzde 79'u ise 55 yaş ve üstü yurttaşlardan oluşuyor.⁸⁰

Bu sayılara bakıldığında, Türkiye'nin en başta emeklilik olmak üzere yaşlı yurttaşların hayat standartlarını bizzat ilgilendiren konularda kapsamlı bir sosyal politikası bulunmasının önemi yadsınmaz. Ancak hem 18 senedir aynı parti tarafından "yönetilen" Türkiye bundan çok uzak hem de AKP-MHP ittifakının bu konuda bir adım atmaya hevesli olduğu söylenemez.

Emeklilikte Yasa Takılanlar

Türkiye'nin emeklilikle ilgili politikalarını tartışmaya öncelikle ülkenin kronikleşmiş sorunlarından Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT'liler) meselesiyle başlamak gerekiyor. Bunun için de AKP'nin iktidara geldiği 2002'den de öncesine gitmek gerekiyor.

1994'te Dünya Bankası ve IMF ile anlaşma yapan Türkiye'ye sunulan şartlardan biri sosyal güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesiydi.⁸¹ Bu kapsamda 1999 yılında 4447 sayılı

⁷⁸ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>

⁷⁹ Age.

⁸⁰ <http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/Emeklilerin-Durumu-ve-EYT-Ger%C3%A7e%C4%9Fi-Rapor.pdf>

⁸¹ <https://www.birartibir.org/emek/172-emekli-olmak-guc-emekli-yasamak-zor>, <https://emek.org.tr/sosyal-guvenlik-hakki-vazgecilmezdir-emeklilik-haklarina-sahip-cikalisim.html>

kanun yasalaştı ve Türkiye tarihinin en büyük eşitsizliklerinden biri olan EYT'liler meselesi doğmuş oldu. Bu düzenlemeyle, yaş şartı getirmek suretiyle emekli olmak zorlaştırıldı; 18 yıla varan mağduriyetler oluştu.⁸² Gösterge-katsayı sistemi terk edildi, yurttaşlar arası eşitsizlikler yaratıldı.⁸³

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından itibaren EYT'liler sorunları daha da derinleşti. AKP görünürde kamuoyu nezdinde IMF'yi şeytanlaştırıyor olsa da IMF'nin alkışlayacağı düzenlemeleri hayata geçirdi. 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile emekli olmak için aranan şartlar ağırlaştırıldı ve emeklilik aylığının hesaplanma yöntemi değiştirildi. Emeklilik yaşı yükseldi ve 2036 yılına kadar yaş şartı erkekler için 60 kadınlar için 58 yapıldı. Emekli aylığı bağlama ve artırma şartı değiştirildi, bunun sonucu olarak emeklilerin satın alma gücü düştü. Aynı yasayla, devlet eliyle sağlık hakkının metalaştırılmasının ve bu hakka erişimde kısıtlamalar yaşanmasının önü açıldı.⁸⁴

EYT'liler meselesi 20 yıldan uzun süredir çözülmeyi bekliyor. Bugün toplam 4,6 milyon EYT'li bulunduğu, en az 750 bin yurttaşın hemen emekli olabileceği belirtiliyor.⁸⁶ Bu konuyla ilgili olarak, HDP 2021 Bütçesinde tercihlerin değiştirilmesini ve prim gün sayılarını ve sigortalılık sürelerini doldurmuş olmalarına rağmen yaş kriterlerine takıldıkları için emekli olamayan milyonlarca yurttaşın mağduriyetini ortadan kaldırmak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesine 30 milyar TL aktarılmasını önerdiyse de, öneri AKP ve MHP oylarıyla reddedildi. Oysa yalnızca 2020 senesi için patronlara ve işverenlere 25 milyar TL'yi aşkın SGK prim desteği verilmişti.⁸⁷ Özetle, AKP-MHP ittifakı yöne yanılmadı ve tercihlerini emekçilerden değil patronlardan yana kullandı.

Emekliler Geçinmiyor

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana emekliler gittikçe yoksullaştılar. DİSK-AR'ın verilerine göre, emekli aylıklarının net asgari ücrete oranı 18 senede dörtte bir oranında erimiş. 2002 yılında emeklilerin yüzde 37'si çalışıyor veya iş arıyorken, bu oran

⁸² *Age.*, s. 3

⁸³ *Age.*, s. 4, 5

⁸⁴ <https://artigercek.com/haberler/turkiye-de-emekli-gercegi>

⁸⁵ *Age.*, s. 3

⁸⁶ *Age.*, s. 3

⁸⁷ *Age.*, s. 3

2020 itibariyle yüzde 47'ye varmış. Emekliler arası gelir dağılımı adaletsizliği ise tüm Avrupa Birliği ülkelerinden yüksek. Emeklilerin ve hak sahiplerinin yüzde 60'ının asgari ücretin altında.⁸⁸ Bir başka kaynağa göre ise, emeklilerin dörtte üçünün aylığı açlık sınırının altında.⁸⁹

AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2018 yılında yaptığı “Az sayıdaki istisna haricinde asgari ücretin altında emekli maaşı alan bulunmuyor” açıklamasıyla, kendisinin Türkiye’de emeklilerin yaşam şartlarından bihaber olduğu zaten ortaya çıkmıştı.⁹⁰ Aradaki fark Hazine tarafından karşılanacak şekilde; en düşük emekli aylığı 2019 yılında 1000 TL’ye, 2020 yılında 1500 TL’ye yükseltildi. Erdoğan ve AKP-MHP ittifakı da bununla sık sık böbürlendi.

Oysa emekli yurttaşlara 1500 TL aylık vermek hiçbir hükümetin gurur duyabileceği bir hizmet değil. Aksine, enflasyonun çift hanelerde olduğu, mutfak enflasyonunun yüzde 20’yi aştığı bir ortamda bu durum büyük bir utanç kaynağı.⁹¹ Bu ücret, 2325 TL olan asgari ücretin üçte ikisine denk geliyor. HDP, emeklilerin hayat standartlarının artırılması amacıyla, emekli aylıklarının hemen asgari ücret civarına, yani 2500 TL’ye, çekilmesi için bir düzenleme getirilmesi gerektiğini düşünüyor.

Yeni İstihdam Paketi Emekliler ve Engelliler

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, AKP-MHP ittifakının kısa veya uzun vadede bütçe tercihlerini değiştirmek, emekli veya yakında emekli olacak yurttaşlar için kapsayıcı ve sosyal hak temelli bir politika geliştirmek gibi bir niyeti yok. Bu durum, son olarak meclise getirilen “İstihdam Paketi” düzenlemesinde de görülmüş oldu.

Hükümet; yeni düzenleme ile emekli yurttaşların sosyal haklarını güvence altına almaktansa, 25 yaşın altında ve 50 yaşın üstündeki yurttaşların belirli süreli iş sözleşmeleri kapsamında geçici olarak istihdam edilmesinin ve iş piyasasında esnekleştirme ve güvencesizleştirmenin önünü açmayı planlıyordu. Bu düzenleme yasalarsa, emekçiler belirli süreli iş sözleşmeleri kapsamında çalıştıkları için kıdem ve ihbar tazminatlarından feragat etmek zorunda kalacaktı. Emeklilerin yüzde 47’sinin çalıştığı veya iş aradığı göz önüne alındığında, düzenleme bu yurttaşları büyük oranda etkileyecekti. Şimdilik muhalefetin ve

⁸⁸ Age., s. 3

⁸⁹ Age., s. 8

⁹⁰<https://www.birgun.net/haber/iste-emekli-ayligi-gercegi-5-5-milyon-emeklinin-ayligi-asgari-ucretin-altinda-218794>

⁹¹ <http://www.turkis.org.tr/EKIM-2020-ACLİK-VE-YOKSULLUK-SINIRI-d451750>

sivil toplum kuruluşlarının tepkileri sayesinde düzenleme geri çekilmiş olsa da AKP'nin 18 yıllık karnesine bakıldığında, buna benzer düzenlemelerin tekrar meclise getirileceğini tahmin etmek güç değildir.

AKP iktidarının engelli yurttaşlarla ilgili politikalarından en utanç verici olanı, her şeyden önce Türkiye'de ne kadar engelli olduğunun bilinmiyor olmasıdır. Basit bir internet taramasında dahi bu konuda fikir birliği olmadığı görülüyor. Aradan 18 yıl geçmiş olmasına rağmen halen sıklıkla referans verilen, TÜİK'in 2002 tarihli 'Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre, ülkenin yüzde 1,29'u engelli. 2011 yılında yapılmış olan 'Nüfus ve Konut Araştırması'na göre ise, en az bir engeli olan (3 ve üzeri yaş) yurttaş sayısı yaklaşık 4,9 milyon, Türkiye nüfusunun yüzde 7'si.⁹²

Oysa Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Ekim 2020'de yayınladığı "Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni"ne göre; Ulusal Engelli Veri Sistemi'nde kayıtlı engelli sayısı yaklaşık 2,5 milyon. Bu verilere göre, Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 3'ü engelli.⁹³ Demek ki, AKP iktidara geldiği günden bu yana, engelli sayısı mucizevi bir şekilde azalmış.

Engelli yurttaşların sayısını bilmeyen bir devletin, bu yurttaşlara nasıl hizmet sağlayacağı ve sosyal haklarının garantörü olacağı meçhuldür. Nitekim istihdam verilerini hızlıca taramak dahi engelli yurttaşların gündelik hayatta yaşadığı ayrımcılığı bir nebze gözler önüne seriyor. TÜİK'in Temmuz 2020 istihdam verilerine göre, Türkiye'de işgücüne katılma oranı yüzde 50 iken, yukarıda bahsi geçen 'Nüfus ve Konut Araştırması'na göre, engellilerin işgücüne katılım oranı yüzde 22. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın engellilerin işgücüne katılım oranıyla ilgili olarak 2011 yılında yapılmış bu araştırmaya referans vermesi bir yana, bu verilerden anlaşılacağı üzere Türkiye'de engelli yurttaşların çalışma hakkı ellerinden alınıyor. Bu durum kabul edilemez. Özellikle de engelli birey çalıştırmakla yükümlü kamuya veya özel sektöre bağlı işyerlerinde kota açığı toplam yaklaşık 21 bin iken (Ağustos 2020 itibariyle)⁹⁴ 18 yıllık AKP iktidarının engellilerin istihdamı konusuna bir çözüm getirmemiş olması utanç vericidir.

AKP-MHP ittifakı tarafından yönetildiği sürece, Türkiye'deki engelli yurttaşların hayat standartlarının iyileşeceğine dair bir beklenti içine girmek yanlış olur. Bu duruma bir başka örnek de Türkiye'nin engelli yurttaşların erişebilirliği konusunda bir arpa boyu

⁹² <https://bianet.org/bianet/toplum/229302-turkiye-de-engelli-sayisi-neden-bilinmiyor>

⁹³ https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/60415/istatistik_bulteni_ekim20.pdf

⁹⁴ Age., s. 16

ilerlememiş olmasıdır. Ocak 2020’de, engelli yurttaşların ve devlet korumasından yararlanmış gençlerin kamu kuruluşlarına yerleştirilmesi töreninde yaptığı konuşmada AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan “2020 yılının erişilebilirlik yılı olarak ilan edilmesinde fayda görüyorum” demişti.⁹⁵ Oysa bundan sadece birkaç ay sonra Covid-19 salgını bahane edilerek kuruluşların engelli yurttaşların erişebilirliği ilgili yapmaları gereken düzenlemeleri engelleyen düzenleme meclise sunuldu. Önerilen madde ile engelli yurttaşların erişilebilirliğinin sağlanması amacıyla yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri düzenleyen şartlar uyarınca eksikliği olduğu tespit edilenlere ve süre verilenlere, yükümlülüklerini yerine getirmeleri için verilen ilave süre artırıldı. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun 2005 senesinde çıkarılmıştı. Böylece çoktan hayata geçirilmiş olması gereken bir hak ve güvence bir kez daha ötelenmiş oldu. Bu yükümlülüklerini yerine getirmesi için kurumlara verilen ek süre, engelli yurttaşların gündelik hayatlarını yürütememesi veya çok büyük sıkıntı çekmesi anlamına geliyor. Oysa hükümet salgını bahane etmektense, pandeminin yarattığı olumsuz etkilerden daha fazla olumsuz etkilenen dezavantajlı yurttaşların sosyal haklarını güvence altına almalı.

Görüldüğü üzere, AKP (ve ortağı MHP) tarafından yönetilen günümüz Türkiye'sinde emekli ve engelli olmak, sistematik bir biçimde gündelik hayattan dışlanmak ve her an sistematik problemlerle karşı karşıya kalmak anlamına geliyor. AKP-MHP ittifakı bu yurttaşların sosyal haklarını sağlamak ve güvence altına almaktansa, bunları çiğnemek için her türlü fırsatı kollamaya devam ediyor.

⁹⁵ <https://www.birgun.net/haber/erdogan-evlilik-disi-hayat-bicimi-medya-araciligiyla-ozendirilmeye-calisiliyor-283372>

3. SAYIŞTAY RAPORLARI ve 2021 BÜTÇESİNDE KÖİ ÖDEMELERİ: MIZRAK ÇUVALA SİĞMIYOR

Sayıştay'ın herhangi bir kuruma kişiye ya da yapıya bağlı olmaksızın, kendi içerisinde özerk, TBMM adına denetim görevini yürüten bir kurum olarak görülmektedir. 1876 yılından başlayarak anayasal zeminde görevlerini yerine getiren Sayıştay'ın bağımsız ve anayasal bir kurum olmasının muhafaza edilmesi hususu herhangi bir tartışmaya konu olmamıştır.

Sayıştay'ın yapısında gerçekleşen 1996 yılında köklü bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikle birlikte kuruma “etkinlik ve verimlilik denetimi” yetkisi tanınmıştır. Bu değişiklikten anlaşılacağı üzere Sayıştay, yalnızca düzenlilik denetimi ile sınırlandırılmamış, aynı zamanda performans denetimi yetkisine de haiz tutulmuştur. Sayıştay tarihinin en köklü değişimi ise, 2003 yılında AKP iktidarı eliyle 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanun ile birlikte 832 Sayılı Sayıştay Kanunu yeni 6085 Sayılı Sayıştay Kanunu ismini almıştır. Yeni kanun ile birlikte mali sistemin ana hatları çizilmiş, Sayıştay'ın yeri ve görevleri belirtilmiştir.

Gerek Sayıştay'ın resmi sitesi gerekse de 6085 sıra sayılı Sayıştay Kanunu⁹⁶, kurumun işlev ve görevlerini tanımlamıştır. Bu tanıma göre Sayıştay merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin ile sosyal güvenlik kurumlarının ve mahalli idarelerin denetlenmesi, hesap ve işlemlerinin kesin hükme bağlanması, TBMM'ye doğru, yeterli, zamanlı raporlar ve bilgiler sunulması, yapılan iş ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetlenmesi, sorumluların hesap ve işlemlerinden kamu zararına yol açan hususlarının kesin hükme bağlanması görevleri ile yükümlü hale getirilmiştir. Yani Anayasa ve yasalarla tanımlanam üç temel görevi vardır: Denetim, Yargılama, Raporlama.

Fakat özellikle 2010 yılından bugüne düzenleme ve denetleme işlevine haiz olan kurumların bağımsızlığı başta olmak üzere denetleyici sorumluluklarının da siyasi saiklerle aşındırılması anayasal düzlemin dışında bir hattın oluşmasına neden olmuştur. Sayıştay Başkanlığı dışında T.C. Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Rekabet Kurumu, Sermaye Piyasası Kurumu, Türkiye İstatistik Kurumu gibi kurumlar mevcut hükümetin verdiği ideolojik talimatlar doğrultusunda hareket etmek zorunda bırakılmıştır. Bu zorundalık durumu ile kurum yöneticilerinin liyakat esasına göre

⁹⁶ <https://www.sayistay.gov.tr/tr/?p=2&CategoryId=73>

atanmaması ile birleşince kurumsal kapasiteler yerle bir olmuştur. Yanı sıra iktidar partisinin teşkilat kadrolarından devşirilen bir memur prototipi oluşturma politikası ile söz konusu kurumların anayasal çerçevede kendilerine atfedilen görev ve sorumlulukları yerine getirememeleri olağanlaşmaktadır. Kaldı ki düzenleme ve denetleme işlevini yerine getirme refleksinde bulunacak kurumlara yönelik olarak iktidar tarafından ivedi şekilde bir görev değişikliği, yerinden etme, görevden azil gibi gayri hukuki yaptırımlar uygulanmaktadır. Böylece havuç-sopa yöntemiyle kurumlar ve yöneticileri iktidara tam ve etkin şekilde bağımlı kılınmaktadır.

Sayıştay'dan beklenen devletin kaynak sağlama ve kullanmada etkin, verimli ve tutumlu bir performansa ulaşma sürecini denetlemek, şeffaflık, kamuoyunu yanıtacak biçimlerde herhangi bir raporlamadan kaçınma, yurttaşların haklarını koruma ve öncelikle gibi tutumlarda bulunmasıdır. Türkiye halklarının refah ve mutluluğu için; kendisine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmesi, siyasi talimat ve sermaye baskısından korunması gereklidir. Tüm dünyada yüksek denetim organlarının etkin ve verimliliğe geçişi sağladığı bugünkü ortamda Türkiye Sayıştay'ı da etkin ve verimliliğe geçmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Türkiye Sayıştay'ı açısından denetim sadece denetim organlarının bir sorunu değildir yasama organını da yürütme organını da doğrudan ilgilendirmektedir. Kamu kaynaklarının akılcı, yararlı, hak gaspına uğratılmaksızın, yolsuzluğa mahal vermeksizin kullanılması gereği yasama organı kendine düşen görevi yapmalıdır.

2019 YILI SAYIŞTAY RAPORLARI

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 6085 sayılı Sayıştay Kanunu hükümleri gereğince Sayıştay tarafından yürütülen 2019 yılı denetimleri neticesinde;

- Genel Uygunluk Bildirimi,
- Dış Denetim Genel Değerlendirme Raporu,
- Faaliyet Genel Değerlendirme Raporu,
- Mali İstatistikleri Değerlendirme Raporu,
- Kamu idarelerine ilişkin 190 adet Sayıştay denetim raporu,

olmak üzere toplam 194 adet Sayıştay raporu TBMM Başkanlığı'na sunulmuş, Başkanlık Makamı tarafından Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Diğer yandan mahalli

idarelere ait raporlar henüz resmi anlamda yayınlanmamış olup TBMM Başkanlığı ile paylaşılmamıştır.

GENEL UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Sayıştay Başkanlığı 2019 raporlarına bakıldığında genel anlamda büyük ölçekli ve görece önemli kurumların Varlık Fonu'na devredildiği ve bu kurum ve kuruluşların Sayıştay denetimi dışında bırakıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra kurumların yaptıkları bazı harcamalar da Sayıştay denetimi dışında tutulmuştur. Geçen yıllarda yapılan bir değişiklik ile Diyanet İşleri Başkanlığının Hac ve Umre Harcamaları da Sayıştay denetiminden çıkarılmıştır.

Ödenek üstü giderlerden en fazla pay Milli Eğitim Bakanlığına verilmiş olsa da Bakanlıktan sonra en fazla pay, Genel Müdürlük olmasına rağmen, 8.945.093.639,22 TL'lik tutarla Emniyet Genel Müdürlüğüne ayrılmıştır. 2020 Merkezi Bütçe başlangıç ödeneği 38.973.189.000 TL olan Emniyet Müdürlüğüne yapılan bu ödenek üstü gider başlangıç ödeneğinin yaklaşık % 23'üne tekabül etmektedir. Sadece bu rakam güvenlikçi politikaların topluma getirdiği mali yükün büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Genel Bütçeli İdarelerin Kamu İdaresine Göre Ödenek Üstü Giderleri

KURUM KODU	KAMU İDARESİ	ÖDENEK ÜSTÜ TUTAR
01.77	Diyanet İşleri Başkanlığı	121.467,98 TL
08.00	Adalet Bakanlığı	12.641.300,28 TL
09.00	Milli Savunma Bakanlığı	3.168.011,21 TL
10.82	Emniyet Genel Müdürlüğü	8.945.093.639,22 TL
11.75	Avrupa Birliği Başkanlığı	3.590,04 TL
13.00	Milli Eğitim Bakanlığı	33.717.663.952,05 TL

KURUM KODU	KAMU İDARESİ	ÖDENEK ÜSTÜ TUTAR
15.00	Sağlık Bakanlığı	33.507.722,60 TL
24.00	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	273.331,03 TL
29.00	Gençlik ve Spor Bakanlığı	5.545,72 TL

Değerlendirmeye tabi tutulan kamu idarelerinin %73'ü faaliyet raporunda temel mali tablolara ve bu tablolara ilişkin açıklamalara yer vermemiş, %40'ı ise tüm varlık ve yükümlülüklerini faaliyet raporlarında açıklamamıştır. Bu durum, faaliyet raporlarıyla amaçlanan mali bilgiye yönelik kamuya hesap verme sorumluluğunun tam olarak yerine getirilmesini engellemektedir. Ayrıca kamunun ortaya koyduğu genel esaslara uyulmamasının doğal bir hale geldiği, kurumların siyasi parti merkezli yönetildiğini ve dolayısıyla herhangi bir cezai uygulama ile karşılaşmamanın rahatlığı içerisinde hareket ettikleri görülmektedir.

Faaliyet raporu hazırlayan kamu idarelerinden 77'sinin bütçe ile tahsis edilen ödeneklerin dışında idarenin kullanımına tahsis edilen özel ödenek, dış proje kredisi veya bağış ve yardım gibi kaynakları faaliyet raporunda göstermediği görülmüştür. Bu idarelerden 15'i genel bütçeli idare, 15'i özel bütçeli idare (üniversite), 6'sı diğer özel bütçeli idare, 40'ı belediye ve 1'i mahalli idare birliğidir.

Bürokraside ortaya çıkan yozlaşma ve parti-devlet anlayışı ile idare etme teknik anlamda hiçbir yükümlülüğün yerine getirilmediğini göstermektedir. Bu durum da Türkiye'de 2020 yılı itibariyle kurumsal çöküşü net şekilde göstermektedir.

Öz Kaynaklarda Açıklanamayan Azalma

İlgili yönetmeliğe göre rapora konu yaklaşık 300 kamu kurumunun toplam öz kaynakların dönem başındaki tutarı ile dönem içerisinde öz kaynakları etkileyen akımların toplamının, dönem sonu öz kaynak tutarına eşit olması gerekiyor. Şayet arada bir fark söz konusuysa bu farkın tablo dipnotlarında açıklanması öngörülmüyor.

Ancak dönem başı öz kaynak tutarına yıl içi işlem tutarları eklendiğinde yılsonu öz kaynak tutarına ulaşamamakta, aradaki fark olan 207,21 milyon TL ile söz konusu farkın

sebebi ise tablo dipnotlarında açıklanmamaktadır. Yani yaklaşık 3000 özel ve genel bütçeli kamu idaresinin sahip olduğu toplam öz kaynak miktarı, 2019 yılı başında 3 trilyon 539 milyar 364 milyon TL olarak belirlenmişken, yılsonuna gelindiğinde öz kaynak miktarı bu kez 3 trilyon 539 milyar 157 milyon TL oldu. Öz kaynaklarda bir yılda 207 milyar TL’lik “azalma” meydana gelmiştir.

Raporda mali yönetim ve iç kontrol sistemine ilişkin hataları toplam 846 bulgu tespit edilmiştir.

Kamu İdarelerine İlişkin Tespitlerde Öne Çıkanlar

- Kamu idarelerinin himayesinde bulunan taşınmazların kayıt ve kontrol işlemlerinin tamamlanmaması,
- Devletin özel mülkiyeti veya hüküm ve tasarruf altında olmayan taşınmazların pazarlık usulüyle kiraya verilmesi,
- Taşınmazların kiralanmasında sözleşme yükümlülüğünü yerine getirmeyen kiracılara ilişkin gerekli işlemlerin yapılmaması,
- Doğrudan temin usulünün uygulamasında karşılaşılan sorunlar,
- Kurum bütçesinden ödenen çeşitli ceza, faiz, tazminat ve benzeri ödemelere ilişkin sorumlu kişilere rücu edilmemesi,
- Yabancı menşeli araç kiralanması,
- İşçilere yıllık fazla çalışma sınırı olan iki yüz yetmiş saatin üzerinde fazla çalışma yaptırılması,
- 4857 sayılı İş Kanunu’na tabi olarak çalışan işçilerin yıllık izinlerinin kanuna uygun şekilde kullanılmaması,
- Maden sahalarının rehabilitasyon çalışmalarının tam ve zamanında yapılmaması ve kontrol eksikliği,
- Ulusal orman envanterinin uluslararası norm ve standartlara uygun olarak geliştirilmemesi,
- Faturalı alacakların süresi içerisinde tahsil edilememesi,
- Belediye Gelirleri Kanununda yer alan bazı gelirlerin tahakkuk ve tahsilatının yapılmaması,
- İşyeri açma ve çalışma ruhsatı olmadan faaliyet gösteren işyerleri bulunması ve bunlara ilişkin idari yaptırımların uygulanmaması,

- Belediyelerde gelirlerin tahsilat oranının düşük düzeyde olması,
- Belediye meclisi karar olmaksızın otopark işletilmesi,
- Otopark gelirlerinin takip ve tahsilinde sorunlar yaşanması,
- Gecekondu kanunu gereğince oluşturulan fon gelirlerinin amacı dışında kullanılması ve takip ve tahsilinde sorunlar yaşanması,
 - Toplu taşıma imtiyaz hakkının ihalesiz devredilmesi veya ihalelerde süre belirtilmemesi,
 - Belediyeler tarafından sivil toplum kuruluşlarına aynı ve nakdi yardım yapılması,
 - Personel giderlerinin mevzuatta belirlenen sınırların üzerinde olması,
 - Engelli personel çalıştırılması ile sosyal hizmet kanunu gereğince çalıştırılması gereken personele dair kurallara uyulmaması,
 - İlgili mevzuatında belirtilen koşulları taşımayan personelin istihdam edilmesi,
 - Özel kalem müdürlüğü kadrosuna yapılan atamaların amacına uygun olmaması.

Sayıştay Dış Denetim Raporları devlet-maliye ikiliği ekseninde genel bir izlenim vermesi açısından önemli bir noktada durmaktadır. 2019 yılı Dış Denetim Raporunda yer alan tespitlerden hareketle bakıldığında;

- Mahalli idarelere dair bulgular mevcut sistemde belediyeler rant dağıtım merkezi olarak işlev görmektedir. Bu kapsamda merkez-yerel ilişkileri yeniden kurgulanarak yerel demokrasinin inşa edilmesi şarttır.
- Kamu kurumlarında liyakat ve rekabet koşulları hiçe sayılmaktadır.
- İktidar sözcülerinin sözde “yerli menşeli” araç kullanma “müjdesi” vermesine rağmen raporda görüldüğü üzere bizzat kendileri bu “müjdeyi” boşa çıkarmıştır.
- Raporda görüldüğü üzere işçiler/emekçiler fazla mesai ile çalıştırılmakta ve hakları gasp edilmektedir.
- Engellilerin işe alınmasını emreden hukuki bağlayıcılar açık bir şekilde ihlal edilmektedir.

FAALİYET GENEL DEĞERLENDİRME RAPORU

35 genel bütçeli kamu idaresi, 96 özel bütçeli idare (yükseköğretim kurulu, üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitüleri), 35 özel bütçeli diğer idare, 2 sosyal güvenlik kurumu, 8 il özel idaresi, 134 belediye, 3 mahalli idare birliği olmak üzere toplam 313 kamu idaresinin faaliyet raporu değerlendirmeleri ve denetim sonuçları dikkate alınarak yapılmıştır.

İdare faaliyet raporlarının; İdare faaliyet raporunu yayımlayan 283 kamu idaresinden ise 81'inin yayımlama tarihinin mevzuat gerekliliğine uygun olmadığı tespit edilmiştir. Bu idarelerden 5'i genel bütçeli idare, 11'i özel bütçeli idare (üniversite), 1'i diğer özel bütçeli idare, 63'ü belediye ve 1'i mahalli idare birliğidir.

Yapılan inceleme neticesinde 206 kamu idaresinin faaliyet raporunda temel mali tablolara ve bu tablolara ilişkin açıklamalara yer vermediği görülmüştür. Bu idarelerden 23'ü genel bütçeli idare, 68'i özel bütçeli idare (üniversite), 22'si diğer özel bütçeli idare, 1'i sosyal güvenlik kurumu, 84'ü belediye, 14'ü il özel idaresi ve 1'i mahalli idare birliğidir.

Yapılan inceleme neticesinde 134 kamu idaresinin yardım yapılan birlik, kurum ve kuruluşlara ilişkin bilgilere idare faaliyet raporunda yer vermediği görülmüştür. Bu idarelerden 8'i genel bütçeli idare, 20'si özel bütçeli idare (üniversite), 5'i diğer özel bütçeli idare, 1'i sosyal güvenlik kurumu, 89'u belediye ve 11'i il özel idaresidir.

Yapılan inceleme neticesinde kamu idarelerinden 113'ünün tüm varlık ve yükümlülüklerini faaliyet raporlarında açıklamadığı tespit edilmiştir. Bu idarelerden 17'si genel bütçeli idare, 38'i özel bütçeli idare (üniversite), 11'i diğer özel bütçeli idare, 41'i belediye, 5'i il özel idaresi ve 1'i mahalli idare birliğidir.

Faaliyet raporu hazırlayan kamu idarelerinden 209'unun bütçe hedef ve gerçekleştirmeleri arasında meydana gelen sapmaların nedenleri hakkında açıklama yapmadığı görülmüştür. Bu idarelerden 18'i genel bütçeli idare, 68'i özel bütçeli idare (üniversite), 18'i diğer özel bütçeli idare, 97'si belediye ve 7'si il özel idaresi ve 1'i mahalli idare birliğidir.

Faaliyet raporu hazırlayan kamu idarelerinden 77'sinin bütçe ile tahsis edilen ödeneklerin dışında idarenin kullanımına tahsis edilen özel ödenek, dış proje kredisi veya bağış ve yardım gibi kaynakları faaliyet raporunda göstermediği görülmüştür. Bu idarelerden 15'i genel bütçeli idare, 15'i özel bütçeli idare (üniversite), 6'sı diğer özel bütçeli idare, 40'ı belediye ve 1'i mahalli idare birliğidir.

Faaliyet raporu hazırlayan kamu idarelerinden 16'sının yılsonu ödeneklerini doğru kaydetmediği görülmüştür. Bu idarelerden 1'i özel bütçeli idare (üniversite), 13'ü belediye, 1'i il özel idaresi ve 1'i mahalli idare birliğidir.

Faaliyet raporu hazırlayan kamu idarelerinden 15'inin bütçe gerçekleştirmelerinin, düzenlilik denetimi sonuçları itibarıyla kontrol edildiğinde, gerçeği yansıtmadığı görülmüştür. Bürokraside ortaya çıkan yozlaşma ve parti-devlet birleşimi anlayışı ile yönetilme ve idare biçimi teknik anlamda hiçbir yükümlülüğün yerine getirilmediğini göstermektedir. Bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumlara karşı herhangi bir sorumluluk belirtisi göstermeyen kurumlar maddi girdi ve çıktıları gizlemek, farklı kalemlerde göstermek, yanlış ve eksik göstermek gibi gayri hukuki eylemlerde bulunmuşlardır.

2019 yılı Sayıştay Raporları kurumsal kapasitenin, denge ve denetleme ağlarının çöküşünü net şekilde göstermektedir. Bütçe uzmanı ekonomist Aziz Konukman Mezopotamya Haber Ajansı'na verdiği demeçte⁹⁷ Sayıştay, 2019 raporları ile ilgili dikkat çekici veriler ve yorumlar sunmuştur: "Sayıştay tarafından değerlendirmeye tabi tutulan kamu idarelerinden 30 kamu idaresi, faaliyet raporunu yayınlamamış, dolayısıyla da göndermemiş. Bu idarelerden 6'sı genel bütçeli idare, 23'ü belediye ve 1'i mahalli idare birliğidir. Ama faaliyet raporunu gönderen 134 kamu idaresi ise Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara yaptığı aktarım hakkında bilgi vermemiş. Bu idarelerden 8'i genel bütçeli idare, 20'si özel bütçeli idare (üniversite), 5'i diğer özel bütçeli idare, 1'i sosyal güvenlik kurumu, 89'u belediye ve 11'i il özel idaresidir. Düşünsenize kamu idaresi sayısı 313 ama bunların 30 tanesi faaliyet raporunu yayınlamamış, yayımlayan 283 idarenin 134'ü (idarelerin yüzde 47,5'i, yani yarısına yakını) ise kuruluşlara yaptığı transfer hakkına bilgi vermemiş. Bilgi verenlerin idare faaliyet raporlarında ise söz konusu yardım ve harcamalara ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılmamış. Oysa Kamu İdarelerince Hazırlanacak Faaliyet Raporları Hakkında Yönetmelik bu tür bir değerlendirme yapılmasını zorunlu kılıyor. Bunların her biri tek başına bir skandaldır."

⁹⁷ <http://mezopotamyaajansi26.com/tum-haberler/content/view/116759>

2019 YILI YÖNETİM BİLANÇOSU VE FAALİYET SONUÇLARI

2019 Yılı Bilanço Başlıkları	Miktar
Dönen Varlıklar	653.621.664.000 TL
Kısa Vadeli İç Mali Borç	176.847.971.000 TL
Kısa Vadeli Dış Borç	36.445.638.000 TL
Faaliyet Borçları	8.654.551.000 TL
Ödenecek Diğer Yükümlülükler	2.518.656.000 TL
(Sigorta Prim ve Fonlara aktarılması gereken miktarlar)	

Uzun vadeli iç mali borç toplamı 575.904.677.000 TL'dir. Uzun vadeli dış mali borç toplamı ise 2019 yılı bilançosunda 537.647.218.000 TL'dir.

Gelecek yıllara ait gider tahakkukları başlığı altında Kamu-Özel İşbirliği Modeli taahhütleri hesabı 16.545.019.000 TL olarak belirtilmiş, verilen garantiler toplamı ise 353.314.986.000 TL olarak belirtilmiştir.

2019 Yılı	Miktar (Bin TL)
Vergi Geliri (Toplam)	752.561.477,6 TL
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	15.566.042,8 TL
Para Cezaları	67.497.897,7 TL
Faiz Giderleri	117.878.858,4 TL
Kar Amacı Gütmeyen Kurumlara Transferler	5.932.355,8 TL
Hane Halkına Yapılan Transferler	62.919.013,9 TL
Değer ve Miktardan Değişimi Giderleri	167.604.057,0 TL
(Döviz Kuru Değişiminden Kaynaklanan Giderler)	

Silinen Alacaklardan Kaynaklanan Giderler	89.060.721,1 TL
Proje Kapsamında Yapılan Cari Giderler	12.433.228,9 TL
NET FAALİYET SONUCU	-244.291.359,2 TL

MALİ İSTATİSTİKLERİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Bu raporun konusunu genel yönetim mali istatistikleri, merkezi yönetim, sosyal güvenlik kurumları ve mahalli idareler alt sektörlerinin tamamının gelirlerini, harcamalarını, varlık ve yükümlülüklerini konsolide olarak gösteren mali tablolar oluşturmaktadır.

Rapora konu genel yönetim sektörü ise toplam 2903 kamu idaresinden oluşmaktadır. 2019 yılı mali istatistikleri değerlendirme raporuna göre iki değerlendirme göze çarpmaktadır.

Gelirlerde gerçekleşen artışın, harcamalardaki artışı karşılayamaması neticesinde net borçlanma gereği ortaya çıkmaktadır. Son üç yıldır borçlanma gereğinde rakamsal olarak bir artış yaşanmaktadır. 2019 yılında net borçlanma gereği %32 oranında bir artış göstererek 125.030.000.000 TL tutarında gerçekleşmiştir. Net borçlanma gereğindeki artış, brüt faaliyet dengesinde olduğu gibi, bütçe içi kurumlar ve sosyal güvenlik kurumları alt sektörü dengesindeki negatif yönlü değişimden kaynaklanmaktadır.

Kamu İdarelerine İlişkin Raporlar

Sayıştay'ın 2019 yılına ait raporlarında birçok usulsüzlük yapıldığına dair tespitler yapılmıştır. Başta belirli maddi girdilerin hesaplarının yanlış yapılması olmak üzere, gelir ve giderlerin birçoğunun muhasebeleştirilmemesi, kurumlara ait taşınmazların kayıtlarının eksik yapılması yahut hiç yapılmaması, bazı özel/kişisel harcamaların kurum adına gider olarak yazılması, atıl vaziyette duran kurumların aykırı bir şekilde personel alımında bulunması, ihalelerin yasaya uygun gerçekleştirilmemesi gibi hemen her açıdan korkunç bir tablo ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu tablonun yarattığı enkaza dair herhangi bir hukuki işlem gerçekleştirilmemiş olup açık bir şekilde Sayıştay Başkanlığı'nın meşruiyetini, düzenleyici ve denetleyici rolünü kaybettiği görülmüştür.

Geçmiş yıllara ait raporlarda da benzer onlarca hukuksuzluk eylemi gerçekleşmişken yine idari anlamda bir dava açılması söz konusu olmamış, AKP iktidarı tarafından ilgili Sayıştay Daire Başkanları görevlerinden alınmıştır. Basına yansıyan haberlere göre “İstanbul

belediyelerinin denetlenmesinden sorumlu Sayıştay 15. Grup Başkanı Sezgin Eren'in görevden alındığı öğrenildi. Sezgin Eren'in görevden alınmasıyla ilgili açıklama yapılmadı. Kamuda yaşanan usulsüzlük ve yolsuzlukları hazırladığı raporlarla ortaya koyan Sayıştay'ın Denetim İşlerinden Sorumlu Başkan Yardımcısı Fikret Çöker de görevden alınmıştı.”⁹⁸

Sayıştay'ın 2019 denetim raporları birçok yolsuzluk, usulsüzlük ve kayırmacılık ortaya çıkarmıştır. Demokrasi ve hukuk düzeninin “kısmen” de olsa geçerli olduğu ülkelerde, yolsuzluk, usulsüzlük, kayırmacılık düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından ilgili hukuksuzluklara müdahale edilerek yargıya teslim edilir. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi Sayıştay ortaya saçılan iş ve işlemleri yargıya taşımamıştır.

Sayıştay raporları çok sayıda bulgu tespit etmiş, AKP ise bu bulguların üzerine gideceğine, bulguları tespit eden yetkili bürokratları görevden almıştır. Türkiye'deki toplumsal, hukuki, demokratik ve ekonomik krizin derinleştiği ve dibe doğru pik yaptığı bu dönemde, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin ortadan kaldırılması zaten büyük bir çoklu krizin içerisinde olunduğunun gerekçeleri konumundadır. Görüldüğü üzere AKP iktidarı, 18 yıllık hükümet sürecinde yurttaşların sahip olduğu maddi değerlerin korunması için çalışan özerk yapıların görece bağımsızlıklarını ortadan kaldırmış olup, iktidar tarafından yapılanları denetim noktasında karşı çıkan ve engel olan kurumları dönüştürmeye çalışmayı da ihmal etmemiştir. Tüm bu sebeplerle, iç denetim mekanizmalarının siyasallaşması, asli görevlerinden uzaklaştırılması ise sonuç olarak bugün başta ekonomik bir buhrana, kültürel, sosyal, siyasal bir çöküşe yol açmıştır.

Kamunun kendisini yaratan bütün kurumlarını parti teşkilatı haline getiren AKP-MHP ittifakı ve yönetimi kendi günahlarının yazıldığı bir amel defteri tutucusu konumunda olan Sayıştay'ı hiçbir şekilde dikkate almayarak yarattığı düzende yolsuzluğu, talanı, israfı, rantı, hukuksuzluğu, liyakatsizliği normalleştirmiştir.

2019 YILI RAPORLARINA AİT ÖNEMLİ BULGULAR

BULGU 1: Bazı Hizmet Alımlarında Uygun Olmayan Alım Usulünün Kullanılması

Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü tarafından “Protokol Organizasyonu”, “Emlak Uzman Grubu Toplantısı” gibi organizasyon, toplantı ve konaklama hizmetleri, piyasa fiyat araştırması yapılmadan, başkaca firmalardan teklif alınmadan piyasada diğer

⁹⁸<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1149584/istanbul-belediyelerinden-sorumlu-sayistay-grup-bas-kani-gorevden-alindi.html>

firmalarla beraber aynı konuda faaliyet gösteren bir işletmeden satın alınması gerçekleştirilmiştir.

BULGU 2: Yurtiçi ve Yurtdışı Geçici Görev Yolluğu Kapsamında Yolluk Ödeneğinden Ödenen Uçak Biletlerinin Kurum Tarafından Herhangi Bir İhale Usulü Kullanılmadan Hizmet Alımı Şeklinde Bir Firmadan Alınması

Geçici görev yolluğu kapsamında, yolluk ödeneğinden ödenen uçak biletlerinin kurum tarafından herhangi bir ihale usulü kullanılmadan hizmet alımı şeklinde tek bir firmadan alındığı, ödemenin doğrudan firmaya yapıldığı; uçak biletlerinin kendileri uçak bileti alanlar hariç kişiler tarafından beyan edilmediği ve mali e-biletlerin harcama evrakına eklenmediği görülmüştür.

BULGU 3: Ecri misil Gelirlerinin Eksik Muhasebeleştirilmesi

2019 yılı içinde kesinleşen ecri misil gelirleri tutarı 390.018.045,12 TL iken, 2019 yılı muhasebe kayıtlarında bu tutarın 5.401.895,29 TL olduğu; bununla birlikte kesin mizana göre 2019 yılı içinde tahsili yapılan ecri misil gelirleri toplamının ise 400.969.371,61 TL olduğu, bu itibarla 120 hesabının 384.616.149,83 TL eksik olduğu ve Gelir İdaresi Başkanlığına takibi ve tahsili yapılmak üzere gönderilen 295.422.468,73 TL tutarında ecri misil olduğu halde, kayıt tutarının 660.518,78 TL olduğu, bu itibarla 121 hesabının 294.761.949,95 TL eksik olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, ecri misil gelirlerine ilişkin tahakkuk ve takip kayıtlarının mevzuata uygun olarak muhasebeleştirilmesi yapılmamıştır.

BULGU 4: Vadesinde Tahsil Edilemeyen Kira ve İrtifak Hakkı Bedellerinin Gelirlerden Takipli Alacaklar Hesabında İzlenmemesi

Hazine taşınmazları üzerinde tesis edilen kira ve irtifak hakkı işlemlerinden kaynaklanan ve vadesinde tahsil edilemeyen alacakların mali tablolarda tam ve doğru olarak yer almadığı görülmüştür. 2014-2019 yılları arasında vadesi geldiği halde tahsil edilmeyen 82.438.213,11 TL tutarında kira ile 228.628.294,55 TL tutarında irtifak hakkı bedeli olmak üzere toplam 311.066.507,66 TL alacak bulunmaktadır. Sonuç olarak, vadesinde tahsil edilemeyen kira ve irtifak hakkı alacaklarının 121- Gelirlerden Takipli Alacaklar Hesabına kaydedilerek takibinin sağlanması gerekmektedir.

BULGU 5: Bakanlık Tarafından Diğer Kamu İdarelerine Tahsis Edilen Hazine Taşınmazlarına İlişkin Muhasebeleştirme İşlemlerinin Tamamlanmaması

2019 yılı sonu itibarıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca kamu idarelerine tahsis edilen taşınmaz sayısı 615.327 adet olup toplam bedeli 1.535.335.604.347,35 TL'dir. Buna karşın, 2019 yılı Bilançosunda yer alan toplam tutarın 1.316.494.995.693,96 TL olduğu görülmüştür. Kamu idarelerine tahsis edilen, 218.840.608.653,39 TL değerindeki taşınmazın ilgili varlık hesaplarında raporlanmaması sonucunda 2019 yılı Bilançosunda ilgili hesaplarındaki tutarların eksik kaydedildiği anlaşılmaktadır.

BULGU 6: : Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu Tarafından Basılı Kağıtlar ile Plakaların Satışından Elde Edilen Net Gelirin % 60'lık Kısmının Yanlış Hesaplanarak Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Saymanlığına Eksik Yatırılması ve Eksik Yatırılan Tutarın Muhasebe Hesaplarında İzlenmemesi

Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu tarafından basılı kağıt ve plaka satışından elde edilen gelirlerden plaka ve kağıtların maliyeti düşüldükten sonra bulunacak net tutarın Kanun'da belirtilen net gelir olarak esas alınması ve bu tutarın % 60'nın Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Saymanlığına gönderilmesi ve Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesine ödenek kaydının sağlanması gereklidir. Ancak yukarıda belirtildiği üzere Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu ile Emniyet Genel Müdürlüğü arasında yatırılacak tutar konusunda anlaşmazlık yaşanmaktadır.

BULGU 7: Adli ve İdari Davalarda Yasal Sürelerde Borçların Ödenememesi

Yapılan denetimlerde, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğünde 12, Muğla İl Emniyet Müdürlüğünde 3, Şanlıurfa İl Emniyet Müdürlüğünde 5 olmak üzere toplam 20 idari davada yasal süre olan 30 gün içerisinde ödenek yetersizliği nedeniyle ödeme yapılamamasından dolayı avukatlara ilave icra vekalet ücreti ödendiği tespit edilmiştir. Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü ve İl Emniyet Müdürlüklerindeki adli ve idari davalarda, ödenek yetersizliği veya ilgili yazışmaların uzaması nedeniyle ödemelerin zamanında yapılamamasından kaynaklı gecikme faizi ödendiği görülmektedir.

BULGU 8: Kiraya Verilen Stadyumun Kısmi Onarımı Karşılığında Kira Alacaklarından Vazgeçilmesi

Mülkiyeti Bakanlığa ait olup bir spor kulübüne kiraya verilen Şükrü Saraçoğlu stadyumunun çatı membranlarının yenilenmesi karşılığında 2019 ve 2020 yıllarına ait kira alacaklarından vazgeçildiği görülmüştür. Bakanlık ile Spor Kulübü arasında yapılan protokolle, kulüp tarafından stadın çatı membranlarının yenilenmesi kararlaştırılmış ve bu

onarımlar karşılığında 2019 ve 2020 yıllarına ait toplam 13.537.232,81 TL tutarındaki kira alacağından vazgeçilmiştir.

Bakanlık, vazgeçtiği 13.537.232,81 TL tutarındaki kira alacağına karşılık olarak kulübün yapmış olduğu işin ne kadar maliyetle gerçekleştiğini kontrol etmemiş, harcamaya ilişkin belgeleri de teslim almamıştır.

BULGU 9: KGF'nin Hazine Destekli Kefalet Kullanan Yararlanıcılardan Tahsil Edemediği Kefalet Komisyonu Alacağıın Bulunması

Yapılan incelemelerde, Hazine destekli kefalet sistemi kapsamında, 2019 yılsonu itibarıyla toplam 805.585,00 TL tutarında tahsil edilemeyen kefalet komisyonu alacağıın mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç itibarıyla, KGF'nin Hazine destekli kefalet sistemi kapsamında yararlanıcılardan tahsil edemediği kefalet komisyonu alacağıın mevcut olduğu hususu geçen yıllar raporlarında da konu edilmiş ve gelinen noktada bulgu konusu hususa ilişkin gelişme kaydedildiği görülmüştür. Tahsilatın tam olarak sağlanamadığı anlaşıldığından söz konusu komisyon alacağıın tahsilatının sağlanmasına yönelik çalışmaların daha etkin bir biçimde yapılması gerekmektedir.

BULGU 10: Stoklarda Bulunan Altın ve Gümüşlerin Mali Tablolarda Gerçeğe Uygun Değeriyle Gösterilmemesi

Yıl sonundaki altın ve gümüş stoğu Borsa İstanbul verileri üzerinden sırasıyla 4.442.755.733,49 TL ve 21.450.378,52 TL değerinde iken, iz bedeli ile kayıt altına alınan tutar, altın için 3.077.744,00 TL, gümüş için ise 187.695,52 TL olarak görülmektedir.

BULGU 11: Şirketler ile Yapılan Protokollerden Elde Edilen Gelirler ile Bu Gelirlerden Yapılan Harcamaların Bakanlık Bütçesine Dâhil Edilmemesi

2005 yılından 2019 yılı sonuna kadar Banka tarafından 16.166.251 TL'nin Bakanlık tarafından açılan banka hesaplarına aktarıldığı ancak kamu geliri niteliğindeki bu gelirin Kurum bütçesine dâhil edilmediği ve bütçe dışı bu hesaptan farklı yıllarda yaklaşık 15.400.000 TL tutarında harcama yapıldığı görülmüştür.

SMS gelirleri olarak Bakanlığa 2012-2019 yılları arasında 48.827.050 TL para aktarılmış olup bu tutarın 24.453.508 TL'sinin bütçeye ödenek olarak kaydedildiği, geriye kalan tutarın ise bütçe ile ilişkilendirilmeksizin açılan banka hesabında (SMS ile Veli Bilgilendirme Hesabı) izlendiği ve bu hesaptan çeşitli harcamaların yapıldığı görülmüştür.

BULGU 12: Kamu özel iş birliği modeli taahhütleri hesabının bakiyesinin bilanço dipnotlarında hatalı görünmesi

Şehir hastaneleri sözleşmeleri uyarınca, işletmeci/görevli şirket/yüklenicinin yerine getirmeyi taahhüt ettiği yapım işlerinin izlenebilmesi amacıyla girilen taahhüt tutarları, Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliği ile 08.07.2015 tarih ve 29410 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği (Sıra No: 45) Kamu Özel İşbirliği Uygulamalarının Muhasebe işlemlerinde yer alan hükümlere uygun bir şekilde muhasebeleştirilmemiştir.

Yapılan incelemede, sözleşmesi imzalanarak taahhüde bağlanan şehir hastanelerinden,

- Fizik Tedavi Rehabilitasyon, Psikiyatri ve Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri Hastaneleri Projesine ilişkin taahhüt hesaplarına muhasebe kaydının yapılmadığı,
- Kayseri Entegre Sağlık Kampüsü ve Bursa Entegre Sağlık Kampüsü’nün yapım aşamaları tamamlanıp işletme aşamalarına geçildiği halde, bu hastanelerle ilgili taahhüt tutarlarının bir kısmının 922-Kamu-Özel İş Birliği Modeli Taahhütleri Hesabı’nda yılsonu itibarıyla bakiye verdiği,
- Daha önce KÖİ kapsamında yapılması planlanıp sözleşmesi gereği yerine getirilmesi taahhüt edilen Türkiye Halk Sağlığı Kurumu ile Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Kampüsü yapım işiyle ilgili tutar 922-Kamu Özel İş Birliği Modeli Taahhütleri Hesabı’nda kayıt altına alınmış olmakla birlikte, anılan işin sözleşmesi 02.01.2019 tarihinde feshedildiği halde, ilgili taahhüt tutarının yılsonu itibarıyla söz konusu hesaptan düşülmediği tespit edilmiştir.

Bu itibarla, KÖİ modeliyle yapılması planlanan işlerle ilgili taahhüt işlemlerinin mevzuata uygun şekilde nazım hesapları kullanılarak muhasebeleştirilmemesi nedeniyle, bilanço dipnotlarında yer alan 922-Kamu-Özel İş Birliği Modeli Taahhütleri Hesabı ve 923-Kamu-Özel İş Birliği Modeli Taahhütleri Karşılığı Hesabı, bilanço tarihi itibarıyla tam, doğru ve gerçeğe uygun tutarları göstermemektedir.

BULGU 13: Şehir hastaneleri sözleşmelerinde görevli şirkete verilmesi öngörülen garanti tutarların muhasebeleştirilip raporlanmaması

Şehir hastaneleri sözleşmelerine ek “Ödeme Mekanizması” başlıklı EK-18’de belirlenen ve İdare tarafından görevli şirkete taahhüt edilen talep garantilerinin nazım hesaplar kullanılarak muhasebeleştirilmediği ve bilanço dipnotlarında gösterilmediği tespit edilmiştir.

Sağlık Bakanlığı muhasebe kayıtları üzerinde yapılan incelemede, şehir hastaneleri sözleşmeleri kapsamında görevli şirketlere taahhüt edilen talep garanti miktar ve tutarlarının muhasebeleştirilmediği ve bilanço dipnotlarında gösterilmediği görülmüştür. Bu itibarla, KÖİ modeli kapsamında yapılan şehir hastaneleri için görevli şirketlere taahhüt edilen talep garantisi tutarlarının yukarıda adı geçen nazım hesaplar kullanılarak zamanında tam, doğru ve gerçeğe uygun değerler üzerinden muhasebeleştirilip bilanço dipnotlarında gösterilmesi gerekmektedir.

BULGU 14: Avrasya Tüneli Projesinde Hizmet İmtiyaz Varlığı ve Gelecek Dönemlere Ait Muhtemel Vazgeçilen Gelirlerin Gerçek Değerleriyle Mali Tablolarda Yer Almaması

Yap-işlet-devret modeli ile gerçekleştirilen İstanbul Boğazı Karayolu Tüp Geçişi (Avrasya Tüneli) Projesinde hizmet imtiyaz varlığı ve gelecek dönemlere ait muhtemel vazgeçilen gelire ilişkin muhasebe kayıtlarının gerçeğe uygun olmadığı görülmüştür.

Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün 45 sıra no.lu Genel Tebliği'nde, Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) uygulamalarının muhasebe işlemleri düzenlenmiştir. Söz konusu projede hizmet imtiyaz varlığına ilişkin muhasebe kayıtlarının gelecekte elde edilmesi muhtemel vazgeçilen gelir yerine, yatırımın maliyeti esas alınarak yapılmış olması, mali tablolarda 256-Hizmet İmtiyaz Varlıkları Hesabının 32.096.289.708,91 TL, gelecek dönemlere ait gelirlerin izlendiği 380-Gelecek Aylara Ait Gelirler Hesabının 1.226.199.045,22 TL, 480-Gelecek Yıllara Ait Gelirler Hesabının ise, 30.870.090.663,69 TL noksan görünmesine yol açmaktadır.

BULGU 15: Avrasya Tüneli Projesinde Uygulama Sözleşmesi Gereği İdarece Verilen Talep Garantilerinin Hatalı Muhasebeleştirilmesi

Yap-işlet-devret modeli ile gerçekleştirilen İstanbul Boğazı Karayolu Tüp Geçişi (Avrasya Tüneli) Projesi ile ilgili olarak İdarece verilen talep garantilerinin tam, doğru ve gerçeğe uygun bir şekilde muhasebe kayıtlarına alınmadığı görülmüştür. Bakanlıkça Avrasya Tüneline ilişkin muhasebe kayıtlarına esas teşkil etmek üzere hazırlanan kamu-özel iş birliği projelerine ilişkin bildirim formunda yer alan tahminlerde 2026 yılından itibaren garanti edilen araç sayısına ulaşılabacağı ve 2019-2025 dönemi için toplam 963.167.225,00 TL garanti ödemesinin yapılacağı öngörüldüğü halde, söz konusu tahminlerin muhasebe kayıtlarına alınmadığı görülmüştür. Bakanlığın mali tablolarında 930- Verilen Garantiler Hesabında kayıtlı olan tutarların 31.027.074,81 TL olarak görünmesi de bu hususu doğrulamaktadır.

Görüldüğü üzere 2019 yılı Sayıştay raporları içerisinde bulunan 800’ü aşkın bulgunun “hata” olarak nitelenmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Söz konusu bulgulardaki anayasaya aykırılık tamamen bilinçli bir davranıştır. AKP iktidarının politikalarının kamudaki dışavurumudur. Bu anlamda Sayıştay Başkanlığı’nın bürokratik bir dil kurup söz konusu bulguların tekrarlanması gerektiğini, hata, noksan gibi ifadelerle gerçekleştirilen hukuksuzlukların birer “gözden kaçan”, “bilinçli yapılmayan” eylemler olarak nitelenmesi kabul edilebilir bir durum değildir.

Halkların Demokratik Partisi olarak Sayıştay, Danıştay ve Yargıtay gibi idari, mali ve adli denetleyici ve düzenleyici kurumların iktidarın politikalarına eşgüdümlü bir şekilde hareket etmelerinin kamu ve halklar nezdinde büyük bir yıkıma sebep olacağını dolayısıyla geri dönüşü olmayan bir tekleşme, hizipleşme yaratacağının ortaya çıkaracağı **çöküşün** altında kalacak olanların bu ülkenin halkları olmasına izin vermeyeceğimizi belirtmek istiyoruz.

2019 YILI MERKEZİ YÖNETİM KESİN HESAP KANUNU

2019 yılı kesin hesap kanunu bütçe açıkları, ödenemeyen hazine garantili borçlar, devlet borçlarının yığın gibi birikmesine işaret etmektedir. Hem hazine garantili projelerle popülist siyaset tarzı hem de 2019 yılında 31 Mart ve 23 Haziran seçimlerinde uygulanan oy tahvil edici politikalar neticesinde kamu bütçesi büyük hasar almıştır. 2019 ve öncesindeki yanlış iktidar tercihleri ile oluşan bu kara tablo içerisinde, 2020 yılı başı itibariyle Covid-19 pandemisine girilmiştir. Pandemiye kara tablo içerisine girildiğini aşağıdaki veriler net şekilde göstermektedir.

Tablo: 2019 yılı Net Bütçe Gider Fazlası

2019 yılı Merkezi Yönetim Gideri	1.000.026.856.135,04 TL
2019 yılı Merkezi Yönetim Geliri	875.279.585.705,11 TL
2019 yılı Net Bütçe Gider Fazlası	124.747.270.429,93 TL
(-)	

Tablo: Devlet Borçları (2019 Sonu İtibariyle)

Kısa-Orta-Uzun Vadeli Devlet İç Borçları	755.051.843.019,13 TL
Devlet Dış Borçları	572.089.579.942,67 TL
Hazine Garantili Borç	114.403.939.853,88 TL
TOPLAM BORÇ	1.441.545.362.815,68

Tablo: 2019 Yılı Sonu İtibariyle Hazine Garantili Borçlar

2018'den 2019'a Devir	97.248.990.118,68 TL
2019 yılına ait	42.097.354.232,61 TL
TOPLAM	139.346.344.351,29 TL
2019 (Ödenen)	24.942.404.498,00 TL
2020 yılına Devreden Borç	114.403.939.853,88 TL

Tablo: Vergi Adaletsizliği (2019 yılı Tahsil Edilen Vergilerin Dağılımı)

ÖTV	147.134.145.477,85 TL
MTV	4.014.076.582,61 TL
Gelir Vergisi	162.704.017.418,68 TL
Kurumlar Vergisi	78.828.983.282,20 TL

Verilerden de anlaşıldığı üzere; 2019 yılında toplam faiz gideri 99.939.639.745,33 TL olmuştur. 2019 yılı itibariyle Genel Bütçeli İdarelerin Gelirleri toplam 852.407.709.894, 57 TL iken, bu miktarın %80 civarındaki kısmı olan 673.859.717.887, 18 TL'si vergi gelirleridir. Çalışan ve halk-genel nüfustan alınan vergiler vergi kalemlerinin ezici çoğunluğunu oluştururken kurumlar vergisi ¼'ü kadar devlet bütçesine katkı olarak alınmaktadır. Bu durum vergi adaletsizliğinin en temel göstergelerinden biridir. AKP iktidarı kamu hazine garantili borçları ödemekte sorun yaşamaktadır. Bu hazine garantili borçlar her yıl devrederek

artmaktadır. 2019 yılına devreden borç 97 milyar 248 milyon iken, 2020 yılına devreden borç 17 milyar 155 milyon artarak 114 milyar 403 milyona çıkmıştır.

2015 yılında şiddeti politikanın merkezine yerleştiren iktidar bloğu, 2018 yılı itibariyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmesi neticesinde büyük bir çöküşe davetiye çıkarmış ve 2019 yılı Kesin Hesap Kanunu verileri de bu çöküşü bariz şekilde resmetmiştir.

KAMU ÖZEL İŞ BİRLİĞİ ÖDEMELERİ

Hala temel yasası olmayan ancak buna rağmen AKP iktidarının neredeyse ülkenin tüm altyapı ve üstyapı projelerini bu yöntemle yaptırdığı KÖİ projeleri kamu tarafından ““bir sözleşmeye dayalı olarak, yatırım ve hizmetlerin, projeye yönelik maliyet, risk ve getirilerinin, kamu ve özel sektör arasında dengeli bir şekilde paylaşılması yoluyla gerçekleştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Buna göre KÖİ’ler ülkelerin makroekonomik hedefleri doğrultusunda birazdan detaylarını vereceğimiz üzere özellikle otoyol, köprü, tünel, havalimanı gibi altyapı yatırımları ve hastane, katı atık gibi kamu hizmetlerinin sunumunda alternatif bir finansman modeli olarak sıklıkla kullanılmaktadır.

Dört ayağı (1: Yap-İşlet-Devret⁹⁹; 2: İşletme Hakkı Devri¹⁰⁰; 3:Yap-Kirala-Devret¹⁰¹; 4: Yap-İşlet¹⁰²) olan modelin 1986’da Özal iktidarında başlayan ama özellikle AKP iktidarı döneminde bilhassa 2010’dan itibaren çok sık bir şekilde ve ihaleleri belirli firmalara doğrudan vermek yöntemiyle yapıldığı görülmektedir.

Nitekim Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı bu durumu şöyle açıklamaktadır: “1986 yılından 2018 sonuna kadar; 210 adedi işletmede, 32 adedi ise finansal kapanış ya da yapım aşamasında olmak üzere, toplam yatırım tutarı 63,8 milyar ABD Doları olan 242 KÖİ projesi uygulamaya konulmuştur. Bu projelerin toplam sözleşme değeri yaklaşık 140 milyar ABD Dolarıdır.”

KÖİ’lerin 4 modelini ve çalışma yöntemlerini açıklamak gerekirse:

Yap-İşlet modeli, Türkiye’de elektrik enerjisi üretiminde kullanılmaktadır. Bu modelde, özel sektöre mülkiyetleri kendilerine ait olmak üzere termik santral kurma ve

⁹⁹ 90 milyar 26 milyon Dolar sözleşme değerinde 110 proje

¹⁰⁰ 36 milyar 727 milyon Dolar değerinde 111 proje

¹⁰¹ 11 milyar 543 milyon Dolar değerinde 20 proje

¹⁰² 6 milyar 965 milyon Dolar değerinde 5 proje

işletme izni verilmekte, üretilen elektriği devlet satın almaktadır. Sözleşme bitiminde ise tesis özel sektörde kalmaktadır.

Yap-İşlet-Devret modelinde, kamuya ait bir arazi üzerinde özel sektöre tesis inşa etme hakkı verilmekte, riskler özel sektör ile kamu arasında paylaşılmaktadır. Özel sektör belirli bir süre tesisi işletmekte, bakım ve onarımını yapmakta, süre sonunda ise kamuya devretmektedir. Model; otoyol, havaalanı, liman, köprü, tünel yapımından tabiat parkı, toptancı hali yapımına kadar birçok farklı alanda uygulanabilmektedir.

Yap-Kirala-Devret modelinde, özel sektör tesisi yapmakta, fiziksel donanımını sağlamakta, belirlenen süre boyunca sözleşmede belirlenen alanları işletmekte ve sonunda tesisi kamuya devretmektedir. Kamu ise her yıl özel sektöre kira ödemesi yapmaktadır. Türkiye’de sağlık sektöründe Şehir Hastaneleri ve Sağlık Kampüslerinde bu model uygulanmaktadır.

İşletme Hakkı Devri modelinde, devletin mevcut bir tesisinin işletme hakkı belirli bir süreliğine özel sektöre devredilmektedir. Bu model tam olarak bir özelleştirme yöntemi özelliği taşımamaktadır. Çünkü tesisin işletme hakkı sadece belli bir süreliğine özel sektöre devredilmekte, mülkiyet kamuda kalmaktadır.”¹⁰³

Söz konusu projelerin ihalelerinin özellikle 2013 yılında yığıldığı görülmektedir. Dolayısıyla kamuoyunun, meslek örgütlerinin, sendikaların itirazlarına rağmen KÖİ modelinde ısrar eden ve “cebimizden tek kuruş çıkmıyor” diyen iktidarın projelerin bittiği ve Hazine aracılığıyla kamunun “garanti geçiş”, “garanti müşteri”, “kira bedeli” adı altında bu projeleri üstlenen belli başlı 5 firmaya ödemeye başladığı rakamı görünce bugün kamuoyunun çaresizce sonuçlarını yaşadığı Covid-19 pandemisinde karşı karşıya kaldığımız manzaraya aslında hazırlıksız yakalanmadığımızı; sağlığın yılar içinde piyasalaştırılması ve kamu kaynaklarının “dev kartopları” şeklinde özel sektöre aktarılması sonucu ne yeterli sağlık hizmeti sunumunun ne de yeterli teknik ekipmanın olmaması şaşırtıcı gelmeyecektir.

2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinde KÖİ

Kamu-Özel İş birliği adı verilen, eski Yap-İşlet-Devret’lerin bütçeye maliyeti; 2021 yılında takriben 1.356 milyar TL’lik merkezi yönetim bütçesinden KÖİ’lere 83,7 milyar TL

¹⁰³ http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/05/Kamu-Ozel_Isbirligi_Raporu-2018.pdf

aktarılmasının belirtilmesiyle ortaya çıkmıştır. Faiz giderlerinin ise önceki yıla oranla yüzde 30'dan fazla artarak 179,5 milyar TL'ye ulaşması beklenmektedir.

Sağlık Bakanlığı bütçesi içerisinde şehir hastaneleri için kira ve hizmet bedeli adı altında 2020 yılı için 10,5 milyar TL ayrılmışken 2021 yılı için 16,4 milyar TL ayrılmıştır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı için yapılan projelere ilişkin trafik garantileri ve katkı ödemeleri adı altında 2020 yılı için 458 milyon TL ayrılmışken 2021 yılı için bu rakam 540 milyon TL olarak belirlenmiştir. Karayolları Genel Müdürlüğü ise bu anlamda en büyük paya sahiptir. 2021 yılı için garanti edilen geçiş tutarı 14,49 milyar TL olarak belirlenmiştir. Bu rakamlar yalnızca üç kuruma aittir.

İktidarın kamu özel iş birliği (KÖİ) adı altında yürüttüğü 'müşteri garantili' projelere 2019 bütçesinde ise 9,7 milyar, 2020 bütçesinde 18,9 milyar TL ayrılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı 2020 Yıllık Programı'na göre, Ulaştırma Bakanlığı'nın Kamu Özel İş birliği (KÖİ) projelerinde şirketlere verilen garantiler için 8,3 milyar lira ödenek ayrılmıştı. Bu tutara köprü, tünel ve otoyolların yanı sıra çok sayıda havalimanı ve tren garı ödemesi bulunmasına rağmen İstanbul Havalimanı için yapılan ödeme bu hesaplama içerisinde bulunmamaktadır.

2019 yılı ilk yarısında sadece Yavuz Sultan Selim Köprüsü için iş yapan konsorsiyuma Hazine'den 1 milyar 450 milyon lira ödenmiş, yılın ikinci yarısı için ödenecek tutarın ise 1 milyar 650 milyon lira civarında olacağı hesaplanmıştır. Bu ödemelerle şirkete, vatandaşın cebinden 1 yıl için ödenen para 3 milyar 50 milyon lirayı bulmaktadır. Garanti ödemelerinin Dolara endeksli hesaplanmasından dolayı, ilgili köprü ve yolları hiç kullanmayan yurttaşın vergileriyle devlet müteahhitlere 2018 yılı için 2 Ocak 2018'deki dolar kuru (1 Dolar=3.76 TL) üzerinden 3 milyar 650 milyon TL ödeme yapılmıştı.

Garanti Ödemeleri

Yatırım Programı'na göre, şehir hastaneleri, karayolları genel müdürlüğü ve ulaştırma projeleri en yüksek garanti ödemelerine sahip kalemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehir hastanelerinin bakım, onarım, bilgi işlem, temizlik ve yemek gibi Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanan cari giderleri için ve bina kullanım ve zorunlu hizmetler için toplam 16,4 milyar TL ödeme yapılması planlanmaktadır. Ulaştırma projelerinin garanti ödemeleri için ise 15 milyar TL kaynak ayrıldı.

Programa göre, KÖİ modeliyle işletilen hava meydanlarındaki yolcunun toplam yolcu trafiği içindeki payı 2018 yılı sonunda iç hatlarda yüzde 70, dış hatlarda yüzde 97 olarak gerçekleşmiştir.

KÖİ Projeleri ve Diğer Garantili İşlemlere İlişkin Tablo (milyon TL)				
		2019	2020	2021
		Bütçe	Bütçe	Bütçe
Sağlık Bakanlığı (Harcama kodu 16.1.06.05)	Şehir hastaneleri kira bedelleri	3.680	7.575	9.290
Sağlık Bakanlığı (Har. Kodu 17.1.03.5)	Şehir hastaneleri hizmet alımı	2.470	6.500	7.670
Karayolları GM (Har. Kodu 32.05. 4)	Köprü geçiş garanti ücretleri	3.549	6.210	6.496
Hazine ve Maliye Bakanlığı (Har. kodu 8.1.6.80)	KGF garantisinden gelen ödemeler	4.000	4.472	4.749
Devlet Havameydanları İşletmesi	Yolcu garantili projelerdeki ödemeler DHMİ KİT olduğu için bütçede gösterilmiyor			
Toplam		13.699	24.757	28.205
Olası diğer kalemler:				
-Henüz tamamlanmayan KÖİ projelerinden durması halinde gelecek ilave yük				
Not: Hazine dış borç garantileri MB Risk Hesabından ödeniyor. Gider Detay 2 8.1.9.90 iz ödenek bulunuyor. Risk hesabının yetmemesi durumunda ödeme yapılıyor. Risk hesabına şimdiye kadar herhangi bir aktarım yapılmak zorunda kalınmadı)				

Covid-19 salgınının yarattığı toplumsal izolasyon sebebiyle söz konusu garanti ödemeleri antlaşmaları içerisinde herhangi bir mücbir sebep yahut olağanüstü hal öngörüsüne bağlı kamu yararı lehine bir madde bulunmamaktadır. Sokağa çıkma yasaklarının zorunlu hale geldiği ve evde kalma durumunun zaruri olduğu belirsiz bir süre için garanti edilmiş

otoyollar, uçuşlar, enerji kullanım bedelleri antlaşma yapılmış şirketlere ödenmeye devam edecektir. Ancak diğer yandan yurttaşlar herhangi bir şekilde sosyal haklarından yararlanamamakta, üzerlerine düşen mükellefiyeti yerine getirmeye devam etmek zorunda bırakılmamaktadır.

Bütün bu rakamların gölgesinde Türkiye halkları hem ekonomik, demokratik, hukuki olmak üzere toplumsal bir dip kriz yaşarken hem de Covid-19 pandemisi ile salgın krizini iç içe yaşamak zorunda kalırken ihtiyacı hasıl olan hemen her sosyal hakkın dışında tutulmaktadır. Belirli şahıs ve şirketlere merkezi yönetim bütçesini adeta bir ödeme tablosu haline getiren AKP iktidarı yurttaşlara bir maske tedarikinde bulunmakta aciz hale gelmiştir. Dolayısıyla mevcut garanti ödemelerinin yurttaşlar için kira garantisi, fatura garantisi, eğitim ve sağlık hizmeti alma garantisi, yeterli gıda garantisi şeklinde değiştirilmesi için AKP iktidarının ve onun yarattığı rejimin ivedi bir şekilde son bulması sağlanmalıdır. Bunun için gerekli olan eylemler reformlar değil bizatihi seçimdir. Türkiye halklarının çöküş yaşayan bir AKP iktidarı ile kaybedecek zamanı kalmamıştır.

Kamu Özel İş Birliği antlaşmalarının iptal edilerek söz konusu projelerin kamulaştırılması gerekmektedir.

4. 2021 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUNU TEKLİFİ: “SARAYA, SAVAŞA, YANDAŞA BÜTÇE”¹⁰⁴

Türkiye halkları gittikçe derinleşen; ekonomik, siyasal ve toplumsal krizlerden derin bir şekilde etkilenmektedir. Döviz kuru rekorlarını, işsizlik ve yoksullukta zirve seviyeler izledi. AKP iktidarı denetimi altına aldığı TÜİK başta olmak üzere resmî kurumlar aracılığı ile ekonomik veriler üzerinden manipülasyonlar yapsa da ekonomik kriz herkesin malumudur.

Üzerinde manipülasyon yapılan verilerin çizdiği pembe tablonun Türkiye halklarındaki yansıması zifiri karanlıktı. Nitekim güvenlikçi politikalara, saraya, yandaşa, ranta ayrılan kaynaklar 2020 yılı ile birlikte toplumsal itirazların ivme kazanmasına da zemin hazırladı.

İşçilerin hakları, ekolojistler doğa ve yaşam, Kürtler ulusal hakları, Aleviler inanç özgürlükleri, kadınlar özgürlük ve eşitlikleri, gençler güvenli ve öngörülebilir gelecekleri, esnaflar siftah yapabilmek ve hayatlarını idame ettirmek için itirazlarını yükselttiler. İktidar ise bu itirazlarda haklılık payı aramak yerine baskı ve şiddeti elindeki tek araç haline getirmiştir.

2020 yılı itibariyle içerisinde bulunduğumuz büyük ekonomik kriz, karanlık bir tünelin sonundaki felakete yaklaşmakta olduğumuzu göstermiş, büyük bir çöküşe davetiye çıkarmıştır. Bu yönüyle siyasal ve kurucu fikirleri içeren bütçe tekliflerinin iktidarların tercihi olduğunu biliyor ve AKP-MHP ittifakının Türkiye halklarını büyük bir çöküşe götürecektir tercihlerde bulunduğunu belirtiyoruz.

BÜTÇE TERCİHLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Türkiye, 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifinin Plan ve Bütçe Komisyonu aşamasındaki görüşmelerini Şubat-2020’den bu yana tüm dünyada devam eden Covid-19 salgınının gölgesinde devam eden ekonomik kriz tartışmalarıyla tamamlamıştır.

Ekonomik kriz tüm makroekonomik göstergelerden sebze-meyve pazarlarına kadar, neredeyse kılcal damarlara kadar, sirayet etmişken, AKP iktidarı ekonomik krizin varlığını kabul etmemiş mevcut durumu uzun bir süre “dış güçlerin müdahalesi”, “ekonomik savaş”,

¹⁰⁴ HDP Ekonomi Komisyonları kapsamında yapılan kampanyanın ve broşür çalışmasının ana sloganı. Bkz. <https://www.hdp.org.tr/tr/saraya-savasa-yandasa-degil-halka-butce/14743/>

“sanal göstergeler” gibi kendi sorumluluğunun dışına havale eden kavramlarla tanımlamaya çalışmıştır. Oysa kanuna aykırı şekilde gönderilen 2021 bütçesinin görüşmeleri devam ederken ekonomik yıkımın en önemli aktörlerinden Hazine ve Maliye Bakanı'nın istifa ettirilmesi malumun ilanı olmuş ve aylardır krizin varlığını kabul etmeyen iktidar partisinin, başta Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere, tüm sözcüleri krizden çıkış için reformlardan bahseder olmuşlardır. AKP iktidarının krizi çok uzun süre görmezden gelmesinin iki gerekçesi vardır. Bunlardan birincisi; AKP, yolsuzluklar başta olmak üzere, uyguladığı ekonomi politikalarıyla sebebi olduğu iktisadi krizin faturasını ödemek istememesi, ikincisi ise krizi doğru tanımlamamak suretiyle çözümden uzaklaşmaktır. Bu politikalar sonucu ortaya çıkan ağır fatura ise yoksullaşan, borçlanan halka kesilmektedir.

Kapitalizmin genel krizinin özgün bir parçası olan Türkiye'deki ekonomik kriz, AKP iktidarının politik tercihleri nedeniyle derinleşmiş; hukuki güvence, demokratik yaşam, adil bölüşüm gibi değerlerin AKP eliyle bypass edilmesi neticesinde de neoliberal safhanın kriz göstergelerine yeni artçı şoklar eklenmiştir.

Genel sistemin krizine eklenen artçı şoklar Türkiye'deki ekonomik krizi muadillerinden daha derin bir noktaya çekmiştir. 2021 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi görüşmeleri derin bir krizin, mutlak bir çöküşü çağırdığı zaman aralığında yapılmıştır. Bütün bunlara rağmen iktidarın Meclise getirdiği Bütçe Kanun Teklifi, sorunları çözmeye çalışmaktan öte, aksine sorunları derinleştiren politikalarda ısrarcı olduğunu göstermiştir.

2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi yaklaşık 1,3 trilyon liralık bir harcama ve 1,1 trilyon liralık bir gelirin, 245 milyar liralık bütçe açığının hedeflendiği bir iktisadi ve siyasi belge olarak TBMM'ye sunulmuştur. Bu teklifin toplumsal sınıf ve kesimler üzerinde önemli onarıcı etkilere sahip olması beklenirken, aksine toplumun temel ekonomik sorunlarının yok sayıldığı, harcamaların güvenlik politikalarına ve AKP iktidarının etrafında kümelenmiş sermaye çevrelerine aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca gelir dağılımı skalasının alt gelir gruplar aleyhine bozulduğunu söylemek mümkündür.

Böylesi ciddi toplumsal etkilere sahip bulunan bir ekonomik büyüklüğün/kaynağın nasıl kullanılacağına ilişkin olarak toplumun tamamının rızasının alınması ve ayrıca bu işlemlerin her aşamada sıkı bir biçimde denetlenmesi gerekirken, AKP iktidarı ise bu süreçte, adeta, bütçe hazırlama sürecini halktan kaçırarak ülke ve TBMM gündemine getirmiştir.

Oysa üretenlerin, değeri yaratanların, bütçe gelirini emeğiyle, vergileriyle oluşturanların yani işçilerin, emekçilerin, halkın, vergi mükelleflerinin, özcesi bu ülkede

yaşayan herkesin, doğrudan ya da dolaylı mekanizmalar aracılığıyla ödedikleri vergilerin nerelere harcandığını ya da harcama tercihlerinin nasıl belirlendiğinin bilmeleri ve bunu denetleyebilmeleri gerekiyordu. Bu denetim bütçenin hazırlanması, uygulanması ve sonuçlandırılması sırasında, yani bütün bir bütçe sürecinde, yapılabilmeliydi fakat bu, maalesef ki, iktidarın sermayeden yana tavır alan tutumundan dolayı gerçekleşmedi.

Tam da bu ve benzeri ihtiyaçlardan dolayı bir ülkede halkın niçin, ne kadar vergi ödediğini, bu vergilerin hangi kamu harcamalarına harcandığını ve ayrıca niçin ve ne kadar borç alındığından haberdar olması ve halkın bütün bu araçları denetleyip yönlendirebilmesine dünyada “Bütçe Hakkı” adı verilmektedir ve bu hak, yurttaşın devletle ilişkisinde, tarihsel süreçte en önemli haklardan biri olarak kabul edilmektedir.

Bütçe hakkının tarihi yüzyıllarca önceye gitmektedir. 1215 yılında Britanya’da *Magna Carta* ile ilk kez kralın vergi toplama ve harcama yetkileri kısıtlandı ve yerelin denetimine açıldı. *Magna Carta*’nın 14. Maddesi ile kralın dönemin Halk Meclisi’nin onayını alması gerekiyor. Bu Meclis, aslında dini liderler de dâhil olmak üzere, yerel egemenlerden (baronlar, dükler) oluşuyor. *Magna Carta* ile başlayan süreç günümüze kadar kurumsallaştı ve burjuva demokrasilerinin olmazsa olmazı haline geldi. 1773 Boston Tea Party’den, 2014 İskoç Bağımsızlık Bildirgesine geçen süredeki ortak duygu ise “ekonomiyi yönetmenin vergilere ve kamu harcamalarına hâkim olmaktan geçmesiydi.” 1789 Fransız Devrimi’nin özünde vergilemenin toplumu değiştirci gücü ve kapasitesine sahip olma güdüsü vardı. J. J. Rousseau’nun “Sosyal Sözleşmesi” de bir boyutuyla halkın ödediği vergilerle ilgiliydi. *Magna Carta*, aynı zamanda kralın savaş çıkartma yetkisini de, vergileri kontrol ederek dolaylı bir biçimde, kısıtladığından barışın da ilk belgelerinden birisi sayılır. Çünkü barış, harcamaları özellikle de güvenlik harcamalarını ihtiyaç olmaktan çıkardığı için, vergiye olan ihtiyacı azaltır. Bu bağlamda bütçe hakkına sahip çıkmak sadece demokrasiye değil, barışa da sahip çıkmaktır. Ancak son birkaç yıldır olduğu gibi 2021 yılı bütçesi de bütçe hakkının yok sayılmasıyla ilişkili olarak barışı görmezden gelmekte yayılcı politikalarla savaşa ve güvenliğe harcama yapmaktadır.

Dolayısıyla bu yıl 19 Ekim 2020’de Meclise getirilen 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Teklifi, Anayasanın ilgili maddelerine aykırı bir biçimde; zamanında, mali yılbaşından 75 gün önce, TBMM’ye getirilmediği gibi, önümüzdeki yıl ilk kez uygulanacak olan Performans Esaslı Program Bütçe sistemine ilişkin olarak kamu idarelerinin hazırlık yapmasına fırsat vermemiş, TBMM’ye sunulduğu tarihten sadece 1 hafta önce bu kurumlara ve ilgili bakanlıklara gönderilmiştir.

2021 bütçesi, yerelin de dahil olduğu katılımcı bir bütçe olarak hazırlanması bir yana, devletin merkezi kurumlarının dahi aralarında anayasal kuralları çiğnediği, bütünüyle Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yer alan bir ekip tarafından hazırlanan bir bütçe olmuştur.

Anayasal kuralların çiğnenmesi, hukukun askıdaki hali, istişare ve katılım mekanizmalarının yok sayılması bütçe hakkının ihlaline işaret ederken, bu işaret bir bütün olarak Partili Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin totaliter karakterini yansıtmaktadır. Bunu açıklayabilmek için bütçeden verilebilecek tek bir örnek dahi yeterlidir. Öyle ki bütçedeki tüm ödeneklerin oluşturulması ve tahsisine, toplanacak (ya da alınmayacak) vergilerin hangileri olacağına, yapılacak borçlanmaların miktarı ve niteliğine, kurumlar arasındaki irili-ufaklı tüm ödenek aktarmalarının yapılmasına tek bir kişi, Cumhurbaşkanı, karar vermekte ve dahası bu yetkiyi kendinden başka kimin kullanacağını da yine kendisi belirlemektedir.

2021 yılı bütçesi TBMM'ye sunulmadan önce, torba yasayla getirilen düzenlemeyle, bütçeden fonksiyonel sınıflandırma çıkarılmıştı. Kamuoyunda oluşan genel beklenti, bu yöntemle bir sonraki yıl geçilmesiydi ancak 2021 yılı bütçesinin Meclise sunulmasıyla birlikte, 2021 yılı bütçesinin de bu esaslar çerçevesinde düzenlendiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu şekilde 5018 Sayılı Kanun'un olmazsa olmazı konumundaki fonksiyonel sınıflandırma tekliften çıkarılmış, trilyonlarca lirayı aşan ödeneklerin nerelere harcandığını tam olarak görebilmek imkânsız hale gelmiştir. Bu yöntemle, 2021 Yılı Bütçe Teklifiyle başlayarak, ödenek karartma bütçesi tekniği uygulanmaya başlamıştır. Bu tekniğin yasallaştırılması bürokraside bütçenin “yasadışı” şekilde hazırlanması “önce uygulama, sonra yasa” mantığının temsil ettiği totaliter özü bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Denetimsizlik, Kurumsuzlaşma ve Kara Delikler

Uygulama ile yasa arasındaki ayrımın ortasına yerleştirilen totaliter siyasi aklın bir alamet-i farikası ve demokratik-hukuk devleti ilkesini aşındırması da denetimin yokluğu üzerinden görülebilir.

Türkiye'de denetimin bütün olarak ortadan kaldırılmasının simge kurumu Türkiye Varlık Fonu'dur. Halkın yüz yıllık birikimi ile bir noktaya getirdiği en büyük kamu kuruluşları üzerinde sınırsız yetkiye sahip olan Varlık Fonu, tamamen tek adamın ukdesine bırakılmış, halkın malı “özel mülk” muamelesine indirgenmiştir. Nitekim bu Fon'un Sayıştay ve TBMM denetimi dışında bırakılması totaliter aklın bu alandaki yansımasıdır. En son Borsa

İstanbul'un yüzde 10'luk hissesinin satışında da gördüğümüz üzere tek adam satışı, miktara, sözleşmeye yani hukuki güvence ve kamu hakkı kapsamındaki her bir işleme yalnız başına karar vermekte, denetlenememekte, halkı bilgilendirme ve sürece katma sorumluluğu hissetmemektedir.

Totaliter siyasi aklın yörüngesinde denetimsizlik, de-kurumsallaşma ile el ele gitmektedir. De-kurumsallaşmanın en güçlü göstergelerinden biri Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların siyasi otorite tarafından işlevsiz kılınmasıdır. Bu kapsamda, Kamu İhale Kurumu'nun 2020 yılında "doğrudan yaptığı alımlar" 7 milyar TL olmuştur. Denetim, şeffaflık ve kamusal faydanın askıya alındığı bu alımların azalması gerekirken siyasi iktidar 2021 yılı için toplam meblağı 7 milyar 500 milyon TL'ye çıkarmayı hedeflemektedir. Benzer şekilde, Rekabet Kurumunun resen yaptığı denetim sayısı 2019 yılı için 10 iken, 2020 yılında hiçbir resen denetim yapılmamıştır. Bu iki örnek kendi başına dahi kurumsuzlaşmanın geldiği durumu net şekilde göstermektedir.

2021 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun teklifi sadece kurumsal denetimsizliği hedeflememe ve kurumsuzlaşmayı esas almamakta aynı zamanda kara delikler barındırmaktadır. Bütçe teklifindeki kara delikler "Hane Halkı ve İşletmelere Yapılan Transferler" ve "Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler" kalemleridir. 2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifinde –sosyal yardımlar hariç olmak üzere- Hane Halkları ve İşletmelere Yapılan Transferler 22 milyar 345 milyon TL'dir. "Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler" ise 3 milyar 441 milyon TL'dir.

25 milyar TL'yi aşkın kamu kaynağı iki kalemde kara deliğe atılmakta; iktidara siyasi çıkar tahvil etmek üzere delikten çıkarılarak işlevselleştirilmektedir. Nitekim TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda 10 Kasım 2020 Salı günü gerçekleşen Adalet Bakanlığı bütçe görüşmelerinde Milletvekilimiz Erol Katırcıoğlu "kar amacı gütmeyen kuruluşlara transferler" kalemine ayrılan 517 milyon TL'nin 2020 bütçesinde 75 milyon TL'ye düşmesinin sebebini sordu. Adalet Bakanı Gül, verdiği yanıtta 2019 yılının seçim yılı olduğunu ve bu nedenle bakanlık bütçesinden kar amacı gütmeyen kuruluşlara yüksek meblağda kaynak aktarıldığı itirafında bulundu. Görüldüğü üzere halkın bütçesini hülle ve manipülasyon yoluyla siyasi çıkarlarına tahvil eden bir iktidar pratiği ile karşı karşıyayız.

Silahlanmaya ve Güvenlikçi Politikalara Bütçe

Bu totaliter öz 2021 bütçesindeki silaha, saraya, yandaşa bütçe tercihleri ile belirgin bir şekilde kendisini göstermektedir. Bu yönüyle, ilk bakışta askeri harcamaları yapan kuruluşlara verilen ödeneklerin düşük bir oranda kaldığı göze çarpsa da, bunlara rejimin nekro-kapitalist¹⁰⁵ yanını ortaya çıkaran askeri sanayi karması devlet şirketlerinin ciroları, Savunma Sanayi Destekleme Fonu ve kamu merkezli kurumların gelirleri ve harcamaları, son olarak iç güvenlik kurumlarına verilen ödenekler eklendiğinde silahlanma ve güvenlikçi politikalar bütçesinin toplamda 220 milyar lirayı aştığı ve toplam bütçe ödeneklerinin yüzde 17'sini bulduğu görülmektedir.

Bu yönüyle 'yaşam ve ölümün sınırlarını belirleyen' bir anlayış, kamusal kaynakları kendi çıkarına kullanabileceği bir savaş motorunu icat etmiş olmaktadır. Nekro-kapitalizm çerçevesinde hareket etmeyi hedefleyen 2021 bütçesi, böylece şiddeti siyasal alanı domine eden bir uygulama alanı olarak belirlemektedir. Kuşkusuz ki şiddetin içerisine saklanmış hakikat, her daim düşman icat etmek ve şiddet araçlarını kullanmak zorunda olmasıdır. Dolayısıyla bütçede savunma ve güvenlik adı altında ayrılan her bir miktar kaynak, şiddetin içine saklanmış hakikat ile birlikte topluma yönelik bir fiiliyat yaratma potansiyeline sahiptir.

Tablo: Genel Bütçeli ve Özel Bütçeli Kamu İdareleri 2021 Bütçelerinde Silahlanma ve Güvenlikçi Politika Harcamaları

KURUMLAR	TUTAR (TL)
CUMHURBAŞKANLIĞI (Barışı Destekleme ve Koruma Hizmetleri)	1.500.000.000
MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI	61.484.939.000
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	10.665.011.000
MGK SEKRETERLİĞİ	38.097.000
MİT BAŞKANLIĞI	2.628.749.000
JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI	27.666.860.000
SAHİL GÜVENLİK KOMUTANLIĞI	1.470.792.000
EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	44.555.427.000

¹⁰⁵ <https://core.ac.uk/reader/186898104>

SAVUNMA SANAYİ BAŞKANLIĞI	120.063.000
SAVUNMA SANAYİ/DESTEKLEME FONU VE KURUMLARI	65.000.000.000
ÖRTÜLÜ/YEDEK ÖDENEK	4.990.703.000
TOPLAM SİLAHLANMA VE GÜVENLİKÇİ POLİTİKA HARCAMALARI BÜTÇESİ	220.120.641.000

2021 Yılı için Türkiye'nin Kamu Kurumları Kalemleri ve ilgili kamu niteliğindeki kurumlarından çıkarılan 2021 yılı silahlanma ve güvenlikçi politikalar bütçesi 220 milyar 120 milyon 641 bin TL olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar bütçe cetvellerindeki ve kurumların faaliyet raporlarındaki titiz çalışmanın sonucunda elde edilmişse de esasında iktidarın bu verileri şeffaf şekilde paylaşması gerekmektedir. Oysaki bütçe teklifi cetvellerinde çok sayıda “gizlenmiş” silahlanma ve güvenlikçi politika harcama kalemleri söz konusudur. Örneğin 2021 yılı Cumhurbaşkanlığı Bütçe teklifinde 1,5 milyar TL'lik kaynak İçişleri ve Milli Savunma Bakanlığınca harcanılmak üzere “Barışı Destekleme ve Koruma Hizmetleri”ne ayrılmaktadır. İçişleri Bakanlığı'na bağlı çalışan ama Suriye-Rojava topraklarında bulunan mülki amirler ve ÖSO'cular ile diğer dış müdahalelerde kullanılan bu kaynak açık şekilde silahlanma ve güvenlikçi politikalar bütçesinin bir parçası olarak kullanılabilir. Yine örtülü ödenekteki artışlar ve denetimsizlik ile belirsizleşen tüm bütçeyi yutabilecek bir mali yük yürütme erkinin elinde bulunmaktadır.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere güvenlik politikalarıyla ilgilenen kurumlara ayrılan bütçe yine artış göstermiş ve toplam bütçe içinde %20 ile kendine yer bularak geçmiş yıllarda olduğu gibi savunma ve güvenlikle ilgili işlerde sorumluluk üstlenen kurumlara önemli miktarda kaynak ayrılmıştır. Türkiye'deki bütçe süreçleri ve mali sunumlar silahlanma ve güvenlikçi politikalar bütçesini ayrıca hesaplamamaktadır. Bu alana özgü araştırmalar yapan kimi araştırmacıların çalışmalarından anlaşıldığı ölçüde son otuz yılda ortalama 30 milyar dolar Türkiye'de silahlanma ve güvenlikçi politikalara harcanmaktadır.

Şiddeti ve yayılmayı esas alan dış politika ile entegre şekilde organize olan iç güvenlik adı altındaki düzenek, toplumsal muhalefeti sindirmek adına kullanılmaktadır. Kayyım atamalarıyla, başta HDP'liler olmak üzere toplumun tüm kesimlerine yönelttiği şiddet dalgasıyla İçişleri Bakanlığı bütçeden ayrılan 89 milyar lirayı da 2021 yılında ne yönde kullanacağını çoktan belli etmiştir. Adları sık sık dâhil oldukları şiddet olaylarıyla gündeme gelen mahalle bekçileriyle yeni bir güvenlik sorunu yaratan İçişleri Bakanlığının oluşan

otoriter rejimle birlikte personel sayısı dikkat çekici olarak yükselmektedir. Bakanlığına bağlı paralı, rütbesiz asker, polis ve bekçi sayısı yaklaşık 350 bine yükselerek toplumla mücadele iktidarı olarak AKP-MHP ittifakı mimarisinde önemli bir pozisyona yerleşmiştir.

Kürt sorununda demokratik ve barışçı çözümün esas alınmamasının yarattığı maliyetin sadece belirli bütçe kalemleriyle açıklanması mümkün değildir. Sorunun ekonomik, siyasal, insani ve toplumsal maliyetleri vardır. Ancak ekonomik maliyetin Türkiye'nin ekonomik krizini nasıl tetikleyici bir rol oynadığı bizzat ülkenin son başbakan Binali Yıldırım'ın söyledikleriyle şöyledir: "... terörün maliyeti 1 trilyon dolar. Terör, enerjimizin bir kısmını boşa harcamamıza neden oldu. 25 yıl geçti aradan, 40 bin insanımızı kaybettik. 300 milyar dolarımız uçuştü. Terörün bize maliyeti dolaylı olarak bir trilyon dolardır... Biz, bu kaynakları terörle mücadele için harcamamış olsaydık acaba ne yapabilirdik? Bakın, bu parayla 15 bin adet 24 derslikli okul, 9 bin adet tam teşekküllü 400 yataklı eğitim araştırma hastanesi, 200 adet boğaz köprüsü, 120 tane Atatürk Barajı ve 450 bin kilometre bölünmüş yol yapabilirdik. Binlerce gencimiz öldü. Şehitler verdik, gazilerimiz oldu. Biz, bu anlamsız mücadele sona ersin istiyoruz. Bu yol çıkmaz yoldur."¹⁰⁶

Kürt Sorunu başta olmak üzere toplumsal sorunların iç siyasetteki muhataplarından biri olan İçişleri Bakanlığı'nın bu açıdan güvenliği sağlayan değil, şiddeti uygulayan bir kuruma dönüştüğünü hazırlanan raporlardan da anlamaktayız. İnsan Hakları Derneği'nin verilerine göre 2020 yılının ilk 6 ayında kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali, toplanma ve gösteri hakkına yönelik müdahaleler, işkence-kötü muamele fiilleri, sağlık hizmetine erişim hakkına yönelik ihlaller de hızından hiçbir şey kaybetmeden devam etti. Güvenlik güçleri tarafından en az 35 toplumsal gösteriye müdahalede bulunulmuş ve gerçekleşen orantısız müdahalelerde yurttaşlar çeşitli şekillerde yaralanmıştır. Gözaltında ve gözaltı yerleri dışında cinsel saldırıya varan insanlık dışı muameleler gerçekleştirilmiş, insanlık onuru hiçe sayılmıştır. En az 85 yurttaş gözaltı birimlerinde, ev baskınları, sokakta, cezaevinde işkence ve kötü muameleye maruz kalmıştır. Görüldüğü üzere bu haliyle iç güvenliğe yapılan harcamalar polis devletini ve otoriter yönetimi kalıcı hale getirmektedir.

Dış politikada sadece sınırı olan ülkelerle değil Ortadoğu ve Doğu Akdeniz coğrafyasındaki neredeyse tüm ülkelerle çatışmayı tercih eden AKP iktidarının bunun yanı sıra Kürt sorununa yaklaşımında müzakereci çözümden vazgeçmesi de bütçe açığını büyütmede, ekonomik krizi derinleştirmektedir. Siyasi iktidar, yaşanan ekonomik krizin

¹⁰⁶ <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/istanbul/merkez/binali-yildirim-bize-40-yillik-terorun-faturasi-15-trilyon-dolar-1071157>

faturasını emekçilere ödetmek için toplumsal muhalefeti ve yaklaşan dip dalgayı bastırmak hedefiyle otoriter politikalara başvurmaktadır. Otoriterleşme süreci ise toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayacak alanlara harcanması yerine savunma ve güvenlik harcamalarına ayrılmakta ve bunlar bütçeye ağır bir maliyet oluşturmaktadır. 2011 yılından sonra geliştirilen Neo-Osmanlıcı ideoloji ve 2015'te bu ideolojinin Mavi Vatan ve Kızıl Elma gibi eğilimlerle beslenmesi neticesinde yıllık savaş ve güvenlik bütçesi de artmaktadır. 2015 yılında 50 milyar TL olan savaş ve güvenlik harcamaları 2021 yılı bütçesinde yaklaşık 220 milyar TL'ye çıkmıştır.

2021 Yılı Bütçesinde savunma ve güvenlik alanında en fazla kaynak, yaklaşık 61,4 milyar lirayla, Millî Savunma Bakanlığı'na tahsis edildi. Bakanlığı, 44,5 milyar lirayla Emniyet Genel Müdürlüğü izledi. Jandarma Genel Komutanlığı'nın faaliyet ve ihtiyaçları için 27,6 milyar lira, Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanlığı için 2,6 milyar liralık kaynak tahsis edildi. Sahil Güvenlik Komutanlığına 1,4 milyar lira, Savunma Sanayi Başkanlığı'na 120 milyon lira, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ne 38 milyon lira ödenek ayrıldı.

AKP-MHP ittifakının sermaye birikim rejiminde silah sanayisi her geçen yıl daha fazla önem kazanmaktadır. Bu öneme eşlik edecek şekilde sadece Türkiye içerisinde değil, şiddetin olduğu her yerde barışçıl politikalardan uzak durulduğu gözlenmektedir. Azerbaycan-Ermenistan savaşı, Libya, Suriye, Doğu Akdeniz, Irak hemen hemen neredeyse tüm ihtilafli coğrafyalarda AKP-MHP ittifakının barışçıl ve diplomatik arayışlardan uzak durduğu dünya kamuoyunca tartışılmaktadır.

Bu gelişmeler karşısında ve önceki yıllarda olduğu gibi 2021 yılı bütçesinde de HDP olarak bütçe hakkını dolayısıyla savaşa karşı barışı savunuyoruz. AKP iktidarı tarafından övgü kaynağı olan silah ihracatlarının dünyaya, bölgeye ve Türkiye'ye kan ve ölümden başka bir şey getirmeyeceğini biliyoruz.

AKP iktidarının son 6 yıldır bütçesini artan oranda yükselttiği savunma, güvenlik ve savaş harcamaları, literatürde “verimsiz kamu harcaması” olarak nitelendirilmektedir. Toplum açısından verimsiz olmasının ötesinde yaşam hakkının ihlali olarak da gerçekleşen bu harcamalar diğer taraftan da iktidar ve büyüttüğü sermaye kesimleri açısından ise oldukça verimli olarak kullanılmakta ve adeta Türkiye'yi savaş sanayisi ihraç eder hale getirmektedir. Özellikle AKP iktidarının 2020 yılında yayımladığı politikasını Suriye ve Irak'ın dışında yeni hedeflere yönelterek Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Kafkaslara getirmesiyle ve yandaş

kanallarda bu yayılcı politikanın “Türk SİHA’ların başarısı” şeklinde lanse edilmesiyle bahsedilen verimlilik daha iyi anlaşılmalıdır.

İktidarın oluşturduğu yeni müteahhit çevreleri, Ortadoğu’da, Libya’da, Doğu Akdeniz’de hatta Karadeniz’de alt yapı ve üst yapı inşaatları biçiminde büyük çapta proje arayışı içindedir. Küçülen, yoksullaşan Türkiye ekonomisi, yayılcı siyaset, savaş ve kâr yöntemiyle kurtarılmaya çalışılmaktadır. 2000’li yılların şartlarına göre güncellenen bir tür “fetih ve ganimet ekonomisi” devreye konmakta, toplumlar arası düşmanlıklar körüklenmektedir. Ekonomik krizi yayılcı siyaset ve savaş ile aşmak isteyen iktidar aslında kendi çevresinde kümelenmiş sermayedarları kurtarıırken Türkiye halklarının sırtına ağır bir ekonomik maliyet yüklemektedir.

Yayılcı dış politikanın uygulama sahalarına bakıldığında Türkiye ekonomisinin krizini politik riskler derinleştirmektedir. Kuzey Suriye’ye yönelik müdahaleleri gözlemleyen uluslararası kuruluşların raporları kalıcı askeri üslerin kurulduğunu ve yerinden edilmelerin yaşandığını açıkça belirtmiştir. Bu da Türkiye üzerindeki jeo-stratejik riskleri artırarak iktisadi açıdan negatif etkilere neden olmaktadır. Yanlış dış politikanın bir başka etkisi ise Türkiye’nin adeta lejyonerleri olan Selefilerin Suriye sahasından yakın dönemde çatışmalara sahne olan başka bölgelere götürüldüğüne dair küresel tartışmalardır. Söz konusu tartışmaların derinleşmesi ve belli kanaatlerin oluşması da ekonomik krizi harlamaktadır.

Londra merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, Türkiye'nin Suriye'den çektiği 300 dolayında paralı askeri çatışmaların başladığı ilk günlerde Dağlık Karabağ'a gönderdiği iddiasında bulundu. Gözlemevi'nin internet sitesinde yer alan iddialarda, "24 Eylül'de güvenilir kaynaklar Gözlemevi'ne (SOHR), Türk hükümetinin, çoğu 'Sultan Murad' ve 'El-Emşad' fraksiyonlarından oluşan Türkiye destekli Suriye gruplarının 300'den fazla savaşçısını kuzeybatıdaki Afrin kantonunun köy ve kasabalarından taşıdığını bildirdi" ifadeleri yer aldı. Vatikan basın servisi Asianews'de de benzer iddialar içeren bir haber yer aldı ve Türkiye'nin bin 800 dolar maaş verdiği 4 bin dolayında İslamcı milisi Afrin'den Dağlık Karabağ ve Ermenistan'a yönelik saldırılar için üç ay boyunca paralı asker olarak bulunacakları Bakü'ye sevk ettiği iddia edilirken Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov da Dağlık Karabağ meselesinin uluslararasılaştırılmasından ve Orta Doğu'dan militanların dâhil edilmesinden endişe duyduklarını belirterek Dağlık Karabağ bölgesinde Orta Doğu'dan gelen paralı asker sayısının 2 bine yaklaştığını da dile getirdi. Dolayısıyla AKP iktidarının yayılcı dış politikasının paralı askerler gibi büyük bir sorun yumağına dönüştüğü söylenebilir. TSK ile birlikte operasyonlara katılan Suriye Milli Ordusu (eski adıyla Özgür Suriye Ordusu) çetelerinin

maliyeti de halkın sırtına yüklenmiştir. Çetelerin kişi başı maliyetinin aylık 60 milyon dolar olduğu kaydedilmektedir. Bu maliyetin ise hangi kurumların bütçesinden karşılandığı şeffaf değildir. Ancak, 2019 yılında 2,1 milyar TL bütçe ayrılan Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı'na (MİT) 2021'de ayrılan miktar ise 2,6 milyar TL ayrılması ve bu rakamın 1,2 milyar TL'si gibi büyük bir bölümünü "istihbarat personeli" kaleminin oluşturması çeşitli iddiaların ortaya atılmasına neden olmaktadır.

Yandaşa Bütçe

Topluma yönelik bir bütün halinde şiddeti ve şiddet araçlarını tahayyül eden, bu tahayyül uğruna halkın vergilerini savaş ve güvenlik harcamalarına kanalize eden AKP-MHP ittifakı, yandaşlarına ise halktan elde ettiği kaynakları transfer etmektedir.

2021 yılındaki yatırım harcamalarına ayrılan ödenekler içindeki en büyük pay ulaştırma yatırımlarına bırakılmış ve 2021 yılında şehir hastaneleri için 16 milyar lirayı aşan bir kaynak ayrılmıştır. Bu da az sayıda ancak dünyanın en büyük 200 inşaat şirketi arasında yer alan iktidara yakın inşaat gruplarının bu bütçeden en büyük payı almayı sürdüreceğini göstermektedir. Sadece 2021 Yılı Bütçesinde ayrılan garanti ödemeleri tutarı bile çoğunluğu yoksul halktan toplanan vergilerin sermaye nasıl aktarıldığının diğer göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca muafiyet ve istisna adı altında 239 milyar liralık bir verginin çok büyük bir çoğunlukla sermayeden alınmayacak olması da sadece ödenek aktarma biçiminde değil, vergi üzerinden sermayenin desteklenmeye devam edileceğini göstermektedir. Yani 2021 bütçesi KYK'li gençler, EYT'li yurttaşlar, ücretsiz Covid-19 aşısı gibi temel sağlık ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir miktarı "vergi harcamaları" adı altında sermayeye transfer etmeyi tercih etmektedir. Benzer bir biçimde tarım kesimine dönük tarımsal destekleme miktarı, bu denli yüksek bir enflasyon oranına, kurdaki yükseliş nedeniyle sürekli artan girdi maliyetlerine rağmen, sabit tutulmakta (22 milyar lira), hatta mazot ve gübreye verilen desteklerde 787 milyon lira kesintiye gidilmektedir.

Covid-19 salgının da etkisi ile milyonlarca yoksul aile salgın karşısında korunmasız kalmışken, 2021 yılı bütçesi salgına karşı etkili bir kamusal mücadele programını içermemektedir. Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere Salgınla ilişkili diğer bakanlıklar (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler ve Milli Eğitim Bakanlıkları gibi) ödeneklerinin dağılımı böyle bir sorunun siyasal iktidarca yeterince görülmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca emek gücü

ve istihdama ilişkin olarak yapılmaya çalışılan düzenlemeler (işçi ve halk sağlığını iyice bozucu nitelikte olduğundan) bu bütçenin salgınla mücadele gibi bir amacının olmadığı da anlaşılıyor.

Salgına karşı halkı korumak yerine yandaş büyütmek amaçlı bütçe harcamalarında Sağlık Bakanlığı'nın 2021 yılı toplam bütçe ödeneklerinin nasıl dağıldığı son derece önemlidir. Önümüzdeki 3 yıl boyunca şehir hastanelerine toplam olarak 58 milyar lira ödenecektir. Gelecek yıl için bakanlığın toplam ödeneklerinin yüzde 21'i (16 milyar liradan fazla) şehir hastanelerinin kira bedeli ödemeleri ile müteahhitlerden yapılan mal ve hizmet alım bedelleri için ayrılmış durumdadır. Sağlık Bakanlığı'nın 2021 yılı toplam bütçe Sermaye Giderlerinin yüzde 53'ü ise müteahhitlerden yapılan şehir hastanelerinin kira bedellerine gidecektir. Böylece yeni yatırımı çağrıştıran bu kalemin önemli bir kısmının aslında müteahhit ödemelerinden oluştuğu, sağlık alt yapısının güçlendirilmesi ya da grip aşısı gibi üretimi gibi önemli konular için kaynak ayrılmadığı anlaşılmaktadır. 2021 yılı toplam bütçe mal ve hizmet alımı giderlerinin yüzde 30'ü ise şehir hastanelerinin müteahhitlerinden yapılan mal ve hizmet alımlarına harcanacak, sağlık hakkı adeta ortadan kaldırılmış ve sağlık daha fazla özelleştirilmiş olacaktır.

Bu kapsamıyla, sağlık alanına ayrılan pay halka değil müteahhitlere giderken bütçe üzerinden halkın cebinden çıkan vergilerin önemli bir kısmı da savaşa harcanmaktadır. Covid-19 salgının gündelik yaşama yansıyan etkileri her geçen gün artmasına ve yüz binlerce yurttaşın durma noktasına gelen ekonomi nedeniyle işsiz kalmasına rağmen sosyal yardımları asgari düzeyde tutan AKP iktidarı bu dönemde güvenlik politikalarına için yaptığı harcamalarda azaltmaya gitmemiş, aksine yüzde 20 oranında yükseltmiştir.

Nihayetinde 2021 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi'nde savunma, güvenlik ve savaşa ayrılan pay ve harcamaları çok önemli bir yer tutmakta ve ekonomik krizi derinleştiren önemli bir harcama kalemi olmaktadır.

BÜTÇE AÇIĞI, HAZİNE NAKİT AÇIĞI VE DEVLET BORÇLANMASI

AKP iktidarının 2020 yılında yasaya aykırı biçimde devlet borçlanması yapmış, ardından bu durumu torba yasa ile geriye dönük olarak yasallaştırmıştır. Bununla yetinmeyip Hazine Nakit Açığı miktarının çok üzerinde (308 milyar liralık) borçlanma yetkisi alması, rejimin devlet borçlanmasını da halk için, yoksullar için, kadınlar, gençler, yaşlılar için değil

kendi siyasal bekası için bir araç olarak kullanmaya devam edeceğini açık şekilde göstermektedir.

Bütçenin finansman tarafında ise asıl ağırlığı 922 milyar lira (yüzde 84 oranında) vergi gelirleri oluşturmaktadır. Kaldı ki bu vergilerin çok önemli bir kısmı dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Torba yasa ile salgın ve ekonomik kriz bahane edilerek Kurumlar Vergisi oranının yüzde 5 puan düşürülmesi, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67. maddesi ile faiz ve benzeri gelirlerin vergiden tam ve kısmi olarak istisna edilmesi uygulamasının 2025 yılına kadar uzatılması vergileme açısından asıl olarak diğer vergilere yüklenileceğine işaret etmektedir. Nitekim bu vergilerin yaklaşık yüzde 70'i emekçiler tarafından ödenen KDV, ÖTV gibi vergiler başta olmak üzere, harçlar, damga vergisi gibi vergilerden oluşmaktadır. Böylece toplam vergi gelirlerinin içinde Kurumlar Vergisinin payı yüzde 7-8'e kadar gerilerken, Gelir Vergisinin payının yüzde 20 civarında kalması planlanmaktadır. Ancak Gelir Vergisini yüzde 65 gibi bir oranda yine ücretli emekçilerin ödediği dikkate alındığında, vergi yükünün önümüzdeki yılda da emekçilerin üzerinde kalacağı açıktır. Siyasi yapıların, verginin hangi sosyal kesimlerden toplanacağına dair tercihleri hem siyasi yelpazedeki politik pozisyonlarını gösterme açısından hem de gelir dağılımında adaleti sağlayıp sağlamama konusundaki duruşlarını gösterme açısından önemlidir. Son yıllarda AKP, alışkanlık haline getirdiği, torba yasalar aracılığıyla sürekli olarak sermayeye iltimaslar sağlayan düzenlemeler yaparken, yoksula ve emekçiye ise bu düzenlemelerin külfetini yıkmıştır.

Bütçenin temel gelir kaynağı olan vergiler açısından bakıldığında tahsis edilen verginin yüzde 20'den fazlası sermaye sınıfına istisna ve muafiyet olarak transfer edilmektedir. Dolaylı vergilerin oranı ise yüzde 65'tir. Buna karşın Saray'ın harcamaları günde 1,8 milyon TL'ye, temsil ve ağırlama giderleri ise yıllık 36 milyon 273 bin 650 TL'ye ulaşmıştır. 2019 bütçe kanunu ile yurttaşlar akaryakıtta yüzde 20 daha fazla ÖTV verecek, beyaz eşyaya yüzde 47,6 ve motorlu taşıtlara yüzde 15,4 daha fazla ÖTV ödeyecek. 2021 Bütçesi, bir yandan israfa, lükse, saraya daha fazla kaynak ayırırken öte yandan vergi politikalarında zenginleri koruyarak halka ek vergiler yüklemektedir.

Vergi yükünü halkın sırtına bırakan AKP iktidarı, pandemi dönemi devreye koyduğu borçlandırma stratejisi ile telafisi mümkün olmayan bir sürecin önünü açmıştır. Böylece AKP iktidarı bu şartlar altında ekonomik krizi aşmak adına telafisi mümkün olmayan bir hata yapmış ve hem devletin hem yurttaşların kaldıramayacağı kadar büyük bir borçluluk hali varken yurttaşları ekonominin durma noktasına geldiği salgın döneminde borçlanmaya teşvik etmiştir.

Devlet maliyesi alanında da ciddi sorunlar yaşanırken ve ekonomik kriz sürerken, bu yeni hamle finansal krizin kapısını aralamış ve tünelin ucunda ışığı görmeyi bekleyen halkı felaket lokomotifleriyle karşı karşıya bırakmış yani devletin mali krizine kapı aralanmıştır.

Bu duruma yol açan mali faktörleri şöyle özetlemek mümkün: Toplanamayan, sık sık affedilen, uzlaşma yoluyla eksik alınan ve Covid-19 salgını yüzünden indirim, erteleme biçiminde özel sektörden tahsil edilmeyen vergiler ve diğer mali yükümlülükler ciddi boyutlara ulaştı. Diğer yandan salgın nedeniyle başta sağlık harcamaları olmak üzere, sermaye sınıfına verilen teşvikler, sübvansiyonlar, vergi afları, büyük inşaat ve enerji şirketlerinin kurtarılması için verilen mali desteklerde ciddi artışlar söz konusu. Bunlara bir de piyasaya göre daha ucuz faizlerle kredi ve düşük kurdan döviz sattıkları için zarar eden kamu bankalarının zararı, bir türlü düşürülmeyen ve çok büyük bir kısmı halkın refahı ile ilgili olmayan lüks devlet harcamaları, askeri harcamalar, iç güvenlik harcamalarını ve Kamu Özel İşbirliği yöntemi altında yapılan büyük alt yapı projelerinin bütçeye getirdiği yükleri de dâhil ettiğimizde durum iyice kötüleşmektedir.

Devlet maliyesindeki bu gelişmelerin sonucunda, özel sektörün yanı sıra devlet de artık kriz potasına girmiş durumdadır. Sırasıyla; bütçe açığı, Hazine nakit açığı, kamu borçlanması, dış ticaret açığı ve faiz ödemeleri önlenemez bir biçimde artış göstermiş, öte yandan devlet mali krizi devletin sınırları içinde kalmadı ve bankacılık krizini de tetiklemeye başlamıştır.

O'Connor'a göre, kapitalist devletin kabaca birbiriyle çatışan iki işlevi mevcut: "Sermaye birikimini sağlamak" ve "bunu toplum nezdinde meşrulaştırmak". Yani devlet bir yandan özel sermaye birikimini kârlı kılacak koşulları yaratmalı, diğer yandan da toplumsal uyumu / uzlaşmayı korumalıdır. Öte taraftan pratikte, birbiriyle uzlaşmaz çelişki içinde olan sosyal sınıfların çıkarlarını yansıtan bu iki işlev devletin bir mali krize girmesiyle sonuçlanır. Şöyle ki; kapitalist devlet sermayenin karşılaştığı maliyetleri sosyalleştirirken, kârların özelde kalmasını sağlar. Böylece kârlı bir sermaye birikimini oluşturmaya dönük olarak yapılan devlet harcamaları, devlet destekleri sürerken, bunları finanse etmesi beklenen vergiler yeterince artırılamaz. Çünkü sermaye sınıfı vergi vermeye yanaşmaz. Halkın vergi ödeme gücününse bir üst sınırı mevcuttur. Bunun sonucunda devlet gelirleri ile devlet harcamaları arasında yapısal bir açık oluşur. Bu da mali bir krize neden olur.

Özetle devlet mali krizi teorisi perspektifinden; devlet harcamaları artarken, devlet geliri yaratma kapasitesi bunun çok gerisinde kaldığında (yapısal açık), ‘vergiye dayalı devlet’ kendi mali çöküşünün tohumlarını da atmış olur.

Bu anlatımla Türkiye’de devlet mali krizinin göstergelerine bakıldığında Merkezi Yönetim Bütçesi açığı son yıllarda sürekli artarak; 2016 yılında - 38,2 milyar liraya, 2017 yılında - 60,4 milyar liraya, 2018 yılında -72,8 milyar liraya yükseldi. 2019 yılında - 80,6 milyar lira olan açığın 2020 yılında -138,9 milyar lira olması öngörülmüştü. Ancak 2020 yılının sadece 10 ayında (Ocak-Ekim) bu açık – 145,5 milyar lira olarak gerçekleşti. Tek başına Ekim ayındaki açık ise – 4,9 milyar lira oldu. Faiz dışı denge açısından bakıldığında 2019 yılının Temmuz ayında + 17,6 milyar lira olarak faiz dışı fazla verilmiş iken, bu yılın ilk 10 ayında bu fazla açığa dönüştü ve 25, 9 milyar liraya çıktı. 10 aylık (Ocak –Ekim) faiz dışı denge ise – 85,9 milyar lira oldu. Faiz dışı açıktaki artışın bu denli yüksek olması devlet maliyesinin sorununun sadece yüksek faiz ödemelerinden ibaret olmadığını gösteriyor. Asıl sorun artık faiz dışı ve bir türlü azaltılamayan devlet harcamaları. Yani artık devlet maliyesinin dengesizliğine neden olan bazı temel yapısal faktörlerin devrede olduğu çok açık.

Tüm bu gelişmelere savaş harcamalarının katlanarak artması da eklendiğinde ekonomik ve finansal krizin içinde olduğumuzu ve devlet mali kriziyle karşı karşıya kaldığımızı söyleyebiliriz. Bu sorunu aşmanın tek yolu ise “servet vergisi” gibi radikal çözümlerden geçmektedir.

Arjantin’in yaptığı gibi hatta yakın zamanda Bolivya’nın ve Rusya’nın da yapmaya hazırlandığı gibi çok zengin servet sahiplerinden, en azından birkaç yıl süreli olmak üzere, artan oranlı bir servet vergisi almak iken siyasal iktidar tersini yapmakta ve kendi etrafında kümelenmiş servet sahiplerini daha çok kollayan düzenlemelere yönelmektedir.

Yani sadece harcamalar ya da borçlanma yönleriyle değil, kamu finansmanı ve vergileme yönüyle de bu bütçe emekçilerin yanında olan bir bütçe değildir ve 2021 yılı itibarıyla büyük bir çöküşü çağırılmaktadır.

REJİMİN VE RESMİ İDEOLOJİNİN RE-ORGANİZASYONUNA AYRILAN BÜTÇE

AKP-MHP ittifakının “ulusal kimlik” inşa etme çabaları, 2021 Merkezi Yönetim Bütçesinde kurumlara ayrılan bütçe meblağlarına yansımıştır. Bu ittifak, Türk-İslamcılığının içerisinde olduğu hegemonik krizi aşmak üzere bir yandan baskı araçlarını arttırarak

militarizmi yüceltme diğer yandan ise Sünnilik üzerinden kendine has yorumlar geliştirmektedir. Kuşkusuz ki gerek Türklük gerekse de İslamcılık bir ideolojik düzenek içerisinde yeniden yorumlanmakta ve siyasi iktidarın hegemonik projesine eklemlenmektedir.

2002’de iktidara geldiği günden beri AKP, demokratik düzeni tesis etme yerine hegemonya inşa etme amacının olduğunu, sınıfsal ve politik tercihini sermayeden yana yaptığını ve eşitsizlikleri kaldırmak/azaltmak gibi bir gündeminin olmadığını göstermiştir. 2021 Merkezi Yönetim Bütçesi kanun teklifi de bu anlayışın devamı olarak hazırlanmıştır. Örnek vermek gerekirse iç güvenlikten sorumlu olan İçişleri Bakanlığının bağlı kurumlarla birlikte 2021 bütçe teklifi toplamda 87 milyar 956 milyon 680 bin TL’dir. 2020 bütçe teklifi ise 76 milyar 889 milyon TL idi. Bir yılda İçişleri Bakanlığı ve bağlı kurumların bütçe teklifi 11 milyar 67 milyon arttırılmıştır. İçişleri Bakanlığı ve bağlı kurumların bütçe teklif miktarı, Sağlık, Adalet, Sanayi ve Teknoloji, Tarım ve Orman, Ticaret, Ulaştırma ve Altyapı, Milli Savunma, Gençlik ve Spor, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Çevre ve Şehircilik, Dış İşleri, Kültür ve Turizm Bakanlıklarının bütçe teklif miktarlarından daha fazladır.

Öte yandan yeni bir “ulusal kimlik” inşasında Diyanet’e biçilen misyon 2021 Merkezi Yönetim Bütçe teklifinde bir kez daha görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı için öngörülen 2021 bütçe miktarı 12 milyar 977 milyon TL’dir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2021 yılı bütçesi, 7 bakanlık ve 12 başkanlığın bütçesini geride bıraktı. Diyanet’in bütçesinin geride bıraktığı bakanlık ve başkanlıklar şöyle: Ticaret Bakanlığı (6 milyar 585 milyon), Dışişleri Bakanlığı (5 milyar 786 milyon), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (3 milyar 999 milyon), İçişleri Bakanlığı (10 milyar 665 milyon), Kültür ve Turizm Bakanlığı (6 milyar 16 milyon), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (11 milyar 918 milyon), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (3 milyar 378 milyon), Cumhurbaşkanlığı (4 milyar 39 milyon), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2 milyar 85 milyon), Anayasa Mahkemesi Başkanlığı (86 milyon 522 bin), Avrupa Birliği Başkanlığı (787 milyon 432 bin), Danıştay Başkanlığı (235 milyon 675 bin), Devlet Arşivleri Başkanlığı (172 milyon 663 bin), İletişim Başkanlığı (422 milyon 754 bin), Milli İstihbarat Başkanlığı (2 milyar 628 milyon), Milli Saraylar İdare Başkanlığı (230 milyon 408 bin), Sayıştay Başkanlığı (441 milyon 550 bin), Strateji ve Bütçe Başkanlığı (10 milyar 121 bin), Gelir İdaresi Başkanlığı (4 milyar 446 milyon). Harcamaları 7 bakanlık ve 12 başkanlığı geride bırakan ve bütçeden 2021 için bir önceki yıla göre 1,5 milyar liralık artışla 13 milyar TL’lik pay ayrılan Diyanet İşleri Başkanlığının yoksul vatandaş için aldığı tedbir; zorunlu tüketim ihtiyaçlarını ucuz almaları için akşam pazarına çıkmak yönünde telkin ve salgın döneminde dahi camilerin açılmasını sağlamak olmuştur. Faizin haram olduğu fetvalarını

veren ama Sayıştay raporuna göre 2019 yılında 2 milyon 197 bin TL faiz geliri ve toplamda da 404,5 milyon lira da net gelir elde eden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kırtasiye malzemeleri için 7 milyon 640 bin TL, yakıt için 23 milyon 648 bin TL, giyecek, mefruşat ve tuhafiyeye malzemeleri için 1 milyon 752 bin TL, yiyecek için 21 milyon 665 bin TL, içecek için 1 milyon 613 bin TL harcadı. “Spor malzemesi grubu” başlığı altında 10 bin TL, temsil ve tanıtma giderlerine 2 milyon 557 bin TL harcama yaptığı ortaya çıkmıştır.

Yeni “ulusal kimlik” inşasında Sünniliğin işlevsel hale getirilmesine diğer birçok kurumun faaliyetinden de tanık olmaktayız. Dış İşleri Bakanlığının yurt dışına görevlendirdiği din görevlisi sayısı 2019’da 1405 kişi iken, 2020 yılında 1500’e çıkmış, 2021 yılındaki hedef ise 1300’dür. Aynı şekilde bakanlık tarafından 2020 yılında yurt dışına Türkçe öğretmek için görevlendirilen kişi sayısı 1400’dür. Kürt halkını anadilinden, Alevilik başta olmak üzere inançları özgürlüklerinden mahrum eden iktidar, dünyanın her yerine Türkçe öğretmeni ve Sünni din görevlisi göndererek iki yüzlülüğünü ve inkâr politikalarını bir kez daha teyit etmiştir.

Tüm bu seferberlik ruh hali ve harcanan muazzam büyüklükteki kaynaklara rağmen Türkiye halklarının AKP-MHP ittifakının inşa etmeye çalıştığı tekçi ulusal kimlik ve yapılandırarak hizmetine koştuğu sahte din anlayışından uzaklaştığını söylemek zor değildir. Kuşkusuz ki, burada bahsedilen uzaklaşmayı toplumun de-dinselleşmesi olarak okuyabilmek-okuyamamak için daha fazla veriye ihtiyaç olmakla birlikte AKP-MHP ittifakının hegemonya kurmak için hizmetlerine koştuğu “çarpıtılarak yorumlanmış-sahte dinsellik” anlayışından uzaklaşıldığı bizzat Diyanet İşleri Başkanlığının verilerinden görülmektedir. Bu kapsamda DİB’in verilerine göre DİB tarafından “fetva yoluyla hizmet verilen kişi sayısı” 2019’da 2 milyon 355 bin 56 kişi iken, 2020 yılında bu sayı 1 milyon 41 bin 187’ye düşmüştür. Yurt içinde cami hizmetine ulaşan kişi sayısı 2019’da 27 milyon 959 bin 399 kişi iken, 2020 yılında 26 milyon 439 bine gerilemesi tespit edilmiştir. DİB’in Kuran Kursu hizmetine ulaşan kişi sayısı 2019’da 4 milyon 450 bin iken, 2020 yılında gerçekleşecek tahmin olarak 3 milyon 998 bin kişiye düşmüştür.

Savaşa ve “ideolojik inşa” ayrılan bütçe kalemlerinin yanı sıra diğer kurumlara ayrılan bütçe kalemleri de AKP-MHP ittifakının Neo-Osmanlıcı hayaller, Kızıl Elmacı siyasi fanteziler ve hegemonya özlemlerine işaret etmektedir. Bu kapsamda; 2021 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi üzerinden AKP iktidarının sınıfsal, politik ve ideolojik tercihlerine kurumlara ayrılan bütçe ve 2021 yılı itibarıyla içerisinde bulunduğumuz durum görülebilir.

ADALETSİZLİK VE YOKSULLUK ARTIYOR!

Türkiye’de adaletsizlik AKP-MHP ittifakının diğer adı haline gelmiştir. Yargıya güvenin tarihin en düşük seviyelerine gerilemesi, AİHM ve AYM kararlarının uygulanmaması ve dahası yargı alanının iktidar elinde operasyonel bir aparata dönüştürülmesi bu adaletsizliğin göstergelerinden sadece bir kaçıdır. AİHM önünde sicili kabaran AKP-MHP ittifakının “büyük bir imaj çalışması” ile başlattığı İnsan Hakları Eylem Planının gerçekleşme oranı 2020 yılı için %20’de kalmıştır. Post hakikat söylem tertibatına uygun olarak iktidar “adalet için cezaevi” mottosuna sarılmıştır. Bu kapsamda açılan ceza infaz kurumu 2019’da 26 iken, 2020’de 29’a çıkmıştır. 2021 yılı için ise hedef 39’dur. AKP-MHP ittifakı zulmünü büyüttükçe daha fazla cezaevine ihtiyaç duymakta, adaletsizlik açılan her kör kapıda, demir pencerede artmaktadır.

Öte yandan partimize yönelik saldırılar ve adaletsizlik artarak sürmekte, hukuksuzluk bir uygulama normu haline gelmektedir. 24.07.2015 tarihinden bu yana Partimize, Partimiz tabanına ve bileşenlerine yönelik gerçekleşen siyasi soykırım operasyonları neticesinde toplam 15 bin 390 kişi gözaltına alınmış, aralarında Eş Genel Başkanlarımız, Milletvekillerimiz, il-ilçe eşbaşkanlarımız, yöneticilerimiz ve parti üyelerimizin bulunduğu 3 bin 664 kişi tutuklanmıştır. Şimdiye kadar ki gözaltı sayıları 16.000’i aşmış durumdadır. Bunlar sadece ulaşabildiğimiz sayılardır. Ulaşamadığımız tutukluluk ile birlikte toplam tutukluluk sayısı 5 binin üzerindedir.

4 Kasım 2016 operasyonlarında tutuklanan eş genel başkanlarımız Figen Yüksekdağ ve Selahattin Demirtaş ve milletvekillerimizden sonra HDP’ye yönelik saldırılar katlanarak devam etmiştir. Ekim 2020 itibariyle 26. Dönemden 6, 27. Dönemden 1 olmak üzere toplam 7 vekilimiz cezaevindedir. 26 ve 27. Dönem boyunca vekilliği düşürülen vekil sayımız 13’tür. 1 Kasım 2015 seçimlerinden sonra Meclis’e giren 59 HDP milletvekilinin 55’i hakkında 510 fezleke düzenlenmiştir. 27. Dönemde toplam fezleke sayıları bilinmezken bu sayının da kabarık olduğunu söyleyebiliriz. 24 Haziran 2018 seçimlerinde HDP 67 milletvekilliği kazanmıştır. 1 Kasım 2020 itibariyle HDP’nin milletvekili sayısı çeşitli nedenlerle 57’ye düşmüştür. Toplam 33 milletvekilimiz çeşitli defalar gözaltına alınmış, tutuklanmış ya da serbest bırakılmıştır. Temmuz 2015’ten bu yana 91 HDP il eşbaşkanı, 193 HDP ilçe eşbaşkanı, 1 belde eşbaşkanımız tutuklanmıştır. Temmuz 2015’ten bu yana Eş Genel Başkanlarımızla birlikte 18 milletvekilimiz, 23 MYK, 21 PM üyemiz, 750’yi aşkın il ve ilçe yöneticimiz tutuklanmıştır. Şu anda 15 MYK üyemiz tutukludur.

Türkiye’de adaletsizliğin beslendiği en önemli alanlardan biri ifade özgürlüğünün by pass edilmesidir. Aynı zamanda anayasasızlaştırma sürecini de besleyen ifade özgürlüğü sorunu Anayasa’nın 25. ve 26. maddelerinde düzenlenerek güvence altına alınmış olmasına rağmen sıklıkla ihlal edilmektedir. Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütü, dünyadaki 180 ülkede basın özgürlüğünün durumunu mercek altına aldığı 2020 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi’ni kamuoyuna açıkladı. Türkiye listede 154’üncü sırada yer aldı. Geçen yıl 157’nci sırada yer alan Türkiye, bu yıl üç sıra yükselmiş oldu. Raporda, Türkiye’de tutuklu gazeteci sayısında geçen yıl az bir gerileme kaydedilse de dünya genelinde hala en fazla gazetecinin tutuklu olduğu ülkelerden birinin Türkiye olduğu vurgulandı. Türkiye’de internet medyasına yönelik sansürün arttığı belirtilen raporda, RSF’in ortak kuruluşu Bianet’in verilerine göre 2019 yılında en az 586 haberin internette sansürlendiği vurgulandı.¹⁰⁷

Öte yandan ABD merkezli Risk Altındaki Akademisyenler (SAR) kurumunun yayınladığı “Free to Think (Düşünmekte Özgür) 2020” raporunda Türkiye için ayrı başlık açıldı ve son beş yıl için “akademik özgürlük ve ifade özgürlüğü ciddi şekilde zarar gördü, kampüslerde korku ve otosansür yayıldı” ifadeleri kullanıldı. Erdoğan’ın üniversitelerde tek söz sahibi kişi olduğu yazılırken akademik dünyanın en fazla tehlike altında olduğu ülkeler arasında, Türkiye’nin yanı sıra Afganistan, Yemen, Hindistan, İsrail, Güney Afrika, Hong Kong, Çin, Rusya, Venezuela ve ABD gösterildi. Türkiye’deki akademik baskının ‘Barış İçin Akademisyenler’ davasıyla 2016 yılında dramatik bir şekilde başladığını belirten raporda dört yıllık baskının akademiye felç ettiği yazıldı.

İktidarın Türkiye halklarına yaşatmak istediği hukuksuzluğun kristalize olmuş hali Sayın Abdullah Öcalan üzerindeki mutlak tecrit sisteminde görülebilir. 27 Temmuz 2011 tarihinden Mayıs 2019’a kadar 810 başvuru yapılmış, tümü reddedilmiştir. Avukat ve ailelerin haftalık başvuruları devam etmektedir. 7 Ağustos 2019’de kendisiyle son kez görüşülmüş o günden bu yana bir telefon görüşmesi dışında herhangi bir görüşme olmamıştır. Üstelik hukuksuz bir şekilde Abdullah Öcalan’a disiplin cezaları verilmeye devam etmektedir. Geçtiğimiz ay 6 aylık disiplin cezasının hemen ardından 6 aylık iletişim cezası da verilmiştir.

Anlaşılabileceği üzere; AKP-MHP ittifakı hukuksuzluğu bir uygulama normu olarak dayatıp adaletsizliği derinleştirmekte ve bunu bir yönetim rejimi kapsamında gerçekleştirmektedir. Burada temel “düşman”, uygulama normuna bağlı kılınan ve her türlü

¹⁰⁷ <https://www.dw.com/tr/türkiye-basın-özgürlüğü-listesinde-154-sırada/a-53195234>

hukuksuzluk uygulanan temel toplumsal kesimler HDP'liler ve Kürtler olsa da söz konusu hukuksuzluk her geçen gün daha fazla tüm Türkiye'ye yayılmaktadır.

Söz konusu zorbalık ve adaletsizlik sadece siyasal alanda değil, kültürel alanda da gerçekleştirilmekte ve Kürt kültüründen başlayarak kültürel olan her şeye doğru genişlemektedir. Bu kapsamda, İtalyan tiyatro yazarı Dario Fo'nun Kürtçe'ye çevrilen ve "Teatra Jiyana Nû" tarafından 2017'den beri Türkiye'nin dört bir yanında sahnelenen "Bêrû" İstanbul Valiliği tarafından yasaklanmıştır. Yasak kararı çıkmasa, İstanbul Şehir Tiyatroları tarihinde bir ilk yaşanacak, 106 yıl sonra ilk kez Kürtçe bir oyun sergilenecekti. Yakın zamandan başka örnekler vermek de mümkündür. -Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) "örgüt propagandası" ihbarı üzerine, 2018 yılında Yaşam TV'de yayınlanan "Cevdet Gülbay ile Govend Show" programda bir katılımcının Kürtçe selam verdiği ve söylediği şarkıdaki sözlerin "resmî olmayan çeviri" olduğu iddiasıyla kanala 13 bin TL para cezası ve beş program durdurma cezası verdi. Kürtçe çocuk kanalı Zarok TV'de yayınlanan iki şarkıda "örgüt propagandası" yapıldığı gerekçesiyle aynı yıl kanala para ve program cezası verildi. Bu örnekleri artırmak mümkün olmakla birlikte lensleri tüm Türkiye'ye doğru yönlendirerek genel tabloyu görebiliriz. Barış Atay'ın tek kişilik "Sadece Diktatör" adlı oyunu 160'a yakın kez sahnelendikten sonra, önce Artvin, sonra İstanbul ve Ankara'da güvenlik gerekçesiyle yasaklandı. İstanbul'un en çok sahnesi bulunan ilçelerinden Kadıköy'de, polis tiyatroları tek tek dolaşarak yasağı bildirdi. Yazar Ümit Denizler'in kaleme aldığı, usta oyuncular Rutkay Aziz ile Taner Barlas'ın sahnelediği "Adalet Sizensiz" adlı oyun, altı sezonda yaklaşık 200 kez oynandıktan sonra bu sene Ankara, Mardin, Urfa ve Antep'te, önceden anlaşma yapıldığı halde tadilat gibi gerekçelerle sahne verilmeyerek engellendi.

Türkiye'de adaletsizlik büyürken, yoksulluk artıyor. Yoksulluk artışı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesi üzerinden net şekilde anlaşılmaktadır. 2021 yılı AÇSHB bütçe teklifinde en büyük kalemi (%95) cari transferler oluşturmaktadır. Cari transferler (147 milyar) içinde istihdam ve sosyal güvenlik programlarına ayrılan pay (105 milyar) çıkarıldığında sosyal yardımlara ayrılan kaynağın asgari tutarı ortaya çıkmaktadır. Buna göre sosyal yardımlara ayrılan pay en az 42.841.047.000 (42 milyar 841 milyon 47 bin) liradır. Nitekim Cumhurbaşkanı yardımcısı bütçe sunumunda bazı kalemlere ayrılan tutarları zikretmiş; ödeme gücü olmayan kişilerin sağlık sigortası için 16 milyar lira, yaşlı ve bakıma ihtiyacı olan engelli yurttaşlar ile yakınlarına bağlanan aylıklar için 12,7 milyar lira, engelli evde bakım desteği için 10,6 milyar lira, elektrik tüketim desteği için 1,5 milyar lira, ekonomik yoksunluk içinde olan çocuk ve gençlerin ailelerine sosyal ve ekonomik destek

ödemeleri için 2,1 milyar lira, engelli eğitim taşıma giderleri için 954 milyon lira, eşi vefat etmiş kadınlara yardım kapsamında 394 milyon lira, asker ailelerine yardım kapsamında 156 milyon lira, koruyucu aile modeli için yaklaşık 232 milyon lira olmak üzere sosyal yardım harcamalarına en az 44,6 milyar ayrıldığını belirtmiştir. Ancak bütçe tekliflerinde harcama kalemlerinin ayrıntılı bir şekilde belirtilmemesi toplam sosyal yardım harcamalarını tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Bakanlığın 2019 Faaliyet Raporuna göre, sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısı 3.282.975'tir. Bu hanelerden 2.501.106'sı düzenli yardım, 2.106.961'i süreli yardım almıştır. 1.309.895 hane ise hem düzenli hem de süreli yardımlardan faydalanmıştır. Bir araştırmaya göre tüm Türkiye'de ise nüfusun yüzde 34'ü son bir yıl içerisinde sosyal yardım almıştır.¹⁰⁸ Nüfus açısından bakıldığında yaklaşık 28 milyon yurttaş sosyal yardıma muhtaçtır. Sosyal yardımların kapsamının genişliğinin yanı sıra bu yardımlardan faydalananların büyük bir kısmı için, bu gelirin, tek gelir kalemi olması ve alınan maaşların açlık sınırının altında olması ayrıca ele alınması gereken, çok önemli, sosyal sorun olarak karşımızda durmaktadır. Devletin yaptığı sosyal yardımların büyüklüğü aynı zamanda bize gelir dağılımı adaletsizliği sonucu ortaya çıkan muhtaç sayısının büyüklüğünü vermesi açısından da ironiktir.

Cumhurbaşkanlığı 2020 Yıllık Programı'na göre ise belediyeler dışındaki kamu kuruluşlarının sosyal yardım harcamalarından 17 milyona yakın kişi yararlanmıştır. Ancak belediyeler ve kamu dışı kurumlar da hesaba katıldığında bu sayının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, pandeminin henüz başındayken, Nisan 2020'de 230 bin hane belediyenin sosyal yardımlardan faydalandığını açıklamıştır. Nisan sonunda yapılan başvuru sayısının ise neredeyse üçe katlanarak 682.697'ye çıktığı, Mayıs ortasına gelindiğinde ise bu sayının nisan başına göre yüzde 140 artış göstererek 955.144'e ulaştığı belirtilmektedir. Bu verilere göre, İstanbul'daki hanelerin yüzde 14'e yakını sosyal yardıma ihtiyaç duymaktadır.

Genel Sağlık Sigortası Primi devlet tarafından karşılanan kişi sayısı 2019'da 7 milyon 524 bin 138 kişi iken, 2020'de gerçekleşen tahmin olarak 8 milyon 132 bin kişi, 2021 yılında ise 7 milyon 627 bin 116 kişidir. Bu sayılar Türkiye'de yoksulluğun ve işsizliğin vardığı korkunç boyutları ortaya koymaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının "Aile Sosyal Destek Programı"ndan yararlanan hane sayısı 2019'da 860.695 iken, 2020'de gerçekleşen tahmin olarak 600.000'dir. 2021'de hedeflenen ise 250.000 hanedir. AKP-MHP ittifakı iki seçimin olduğu 2019 yılında aile sosyal destek programlarına ağırlık verirken,

¹⁰⁸ <https://www.dw.com/tr/türkiyenin-yüzde-34ü-sosyal-yardım-aldı/a-53495005>

seçimsiz yıllarda bu sayı düşmektedir. Halbuki yoksulluk artmaktadır. Ama AKP-MHP ittifakının amacı yoksulluğu bitirmek değil, yoksulluğu siyasi rantına tahvil etmektedir.

Türkiye’de yoksulluk denince Kürtlerin yoğun yaşadığı kentlerdeki yüz yıl birikimli olarak gelen ve politik boyutları olan yoksulluğu ayrıca ele almak zaruridir. Kürt yoğun yaşadığı kentlere yönelik politikalardan ötürü ortaya çıkan ve her geçen gün büyüyen yoksulluk sorununa karşı bugüne kadar güçlü bir çözüm üretilmemesi AKP dahil tüm iktidarların devlet politikasına eşlik etmesidir. Nitekim çeşitli veriler bu gerçekliği net şekilde göstermektedir. İl düzeyinde kişi başına GSYH hesaplamalarında 16 bin 194 lira ile Urfa, 16 bin 68 lira ile Van ve 15 bin 121 lira ile Ağrı son üç sırada. Bu şehirleri ise Muş, Bitlis, Hakkâri, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt gibi kentler takip etmektedir. Verilere göre il bazında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’da (GSYH) en yüksek paya sahip olan üç kent ise İstanbul, Ankara ve İzmir. Bu üç kent 2018’de toplam GSYH’nin yüzde 46,2’sini oluşturdu. Mutlak Yoksul Sayısı hesaplanmasında; “Hanede kişi başına geliri, asgari ücretin 1/3’ünden az olan nüfus esas alınmıştır” ve Ağrı, Muş ve Urfa’da nüfusun yüzde 40’tan fazlası mutlak yoksulluk koşullarında yaşamaktadır. Yine 2017 yılında Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı bir rapora göre İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması şu şekildedir.

Tablo 13. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Sıra	İl Adı	Skor	Kademe	Sıra	İl Adı	Skor	Kademe
1	İstanbul	4,051	1	42	Elazığ	-0,061	4
2	Ankara	2,718	1	43	Kırşehir	-0,085	4
3	İzmir	1,926	1	44	Malatya	-0,113	4
4	Kocaeli	1,787	1	45	Sivas	-0,137	4
5	Antalya	1,642	1	46	Bartın	-0,140	4
6	Bursa	1,336	1	47	Erzincan	-0,150	4
7	Eskişehir	1,278	1	48	Kastamonu	-0,224	4
8	Muğla	1,175	1	49	Artvin	-0,235	4
9	Tekirdağ	1,014	1	50	Çorum	-0,262	4
10	Denizli	0,923	2	51	Aksaray	-0,271	4
11	Sakarya	0,832	2	52	Sinop	-0,317	5
12	Yalova	0,796	2	53	Giresun	-0,323	5
13	Bolu	0,760	2	54	Osmaniye	-0,367	5
14	Konya	0,668	2	55	Çankırı	-0,379	5
15	Aydın	0,599	2	56	Tokat	-0,381	5
16	Isparta	0,564	2	57	Niğde	-0,395	5
17	Kayseri	0,560	2	58	Kahramanmaraş	-0,416	5
18	Kırklareli	0,557	2	59	Tunceli	-0,439	5
19	Bilecik	0,556	2	60	Ordu	-0,486	5
20	Çanakkale	0,548	2	61	Erzurum	-0,531	5
21	Edirne	0,534	2	62	Kilis	-0,570	5
22	Karabük	0,513	2	63	Yozgat	-0,589	5
23	Manisa	0,490	2	64	Gümüşhane	-0,623	5
24	Balıkesir	0,476	2	65	Bayburt	-0,629	5
25	Mersin	0,413	3	66	Adıyaman	-0,926	6
26	Trabzon	0,389	3	67	Ardahan	-0,983	6
27	Adana	0,353	3	68	Diyarbakır	-1,074	6
28	Zonguldak	0,333	3	69	Kars	-1,125	6
29	Uşak	0,278	3	70	Iğdır	-1,179	6
30	Gaziantep	0,250	3	71	Bingöl	-1,208	6
31	Samsun	0,242	3	72	Batman	-1,324	6
32	Burdur	0,211	3	73	Şanlıurfa	-1,350	6
33	Kırıkkale	0,211	3	74	Mardin	-1,396	6
34	Düzce	0,200	3	75	Siirt	-1,405	6
35	Karaman	0,177	3	76	Bitlis	-1,428	6
36	Rize	0,174	3	77	Van	-1,452	6
37	Kütahya	0,170	3	78	Hakkâri	-1,518	6
38	Amasya	0,054	4	79	Muş	-1,704	6
39	Hatay	0,017	4	80	Ağrı	-1,752	6
40	Nevşehir	-0,015	4	81	Şırnak	-1,788	6
41	Afyonkarahisar	-0,023	4				

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü

Görüldüğü üzere son 14 kent Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentlerdir. İlk otuz gelişmiş kent arasında Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı herhangi bir kent yoktur.

Nitekim söz konusu eşitsiz tablo, yüz yıllık bir geçmişe sahip olsa da 2021 Merkezi Yönetim Bütçe teklifi, görmeme-duymama-bilmeme-hissetmeme tutum ve tavrını devam ettirerek Türklük Sözleşmesinin¹⁰⁹ eşitsiz kılma boyutunu derinleştirmektedir.

¹⁰⁹ Barış Ünlü, Türklük Sözleşmesi, Dipnot Yayınları.

EĞİTİM VE TARIMDA ÇÖKÜŞ

AKP-MHP ittifakının “ideolojikleştirme” ve “özelleştirme” politikaları kapsamında eğitim alanında büyük çöküş yaşanmaktadır. Türkiye’de anadilinde eğitim hakkı yok sayılmaya devam etmektedir. OHAL kapsamındaki ihraçlarla yaratılan adaletsizlik sürmektedir. Ataması yapılmayan öğretmenler sorunu giderek büyümeye devam ederken, siyasi iktidar ve onun eğitimdeki icra birimi olan MEB, öğretmen açığını kapatmamakta ısrar etmektedir. Öğretmenlere 3600 ek gösterge verilmemesi, uluslararası sınavlardaki başarısızlıklar, eğitime erişimde yaşanan sorunlar, ideolojikleştirme amaçlı müdahaleler ve daha bir çok açıdan Türkiye’de eğitim alanı büyük bir kriz tablosuna işaret etmektedir. Bu kriz tablosu Covid-19 pandemisi ile birlikte büyük bir çöküşü yaşatma seviyesine gelmiştir.

Covid-19 salgını eğitim hakkı temelinde bütün çocukların nitelikli eğitime erişiminin her koşulda sağlanması gerektiğini bir kez daha açıkça göstermiştir. Salgın öncesinde örgün eğitime erişemeyen binlerce çocuğun yanına, salgın sırasında uzaktan eğitime erişemeyen çocuklar dahil olmuştur. Uzaktan eğitim süreçlerinde asıl sorun, öğrencilerin tamamının ulaşmasının mümkün olmaması olduğu halde bu yönde tedbir alınmamıştır. Öğrenci ve öğretmenlere yönelik ücretsiz internet, tablet/bilgisayar dağıtılması, vergilerin kaldırılması gibi öneriler Bakanlıkça gündeme dahi alınmamıştır. Eğitimde teknoloji kullanımının artması yeni fırsatlar doğurması kadar, fırsat eşitsizliklerini de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede örneğin, 13 Eylül 2020’de kamuoyu ile paylaşılan OECD’nin Covid-19 salgınında eğitim müdahalesini konu alan ve bu alanda bir çerçeve sunmayı amaçlayan raporuna göre; Türkiye’de ödevler için bilgisayara erişimi olan öğrencilerin ortalaması % 70’in altında kalmıştır. “Avantajlı okullarda” okuyan öğrencilerde ise bu oran % 90’a yaklaşmaktadır. Yine 77 ülkenin kıyaslandığı OECD raporuna göre, Türkiye, “İnternet bağlantısına erişimi olan öğrenciler” listesinde 70’inci sırada yer almaktadır. Okulların çoğunda temizlik ve hijyen sorunları yaşanmaktadır. MEB’in bu sorunları ortadan kaldırmak için kaynak ayırmaması ve ayrıca bu okulların da kendine ait bir bütçesi olmadığı için bu konularda sorunlar yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Okulların haneler arası imkân farklılıklarını azaltan, tüm çocukların eğitimle ilişkili ihtiyaçlarını karşılayabilen kurumlar olması devletin temel görevlerinden birisidir. Bunun için, Türkiye’de eğitime ayrılan kaynakların artırılması çok önemlidir. İhtiyaç duyulan artışın kamu kaynakları yerine hane halkının eğitime katkı payının artırılarak sağlanması dar gelirli aileler için eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır.

Fakat bütün bu sorunlara rağmen 2021 yılı için öngörülen bütçede ne geçmişten gelen sorunlara çözüm arayışı ne de pandemi ile birlikte ortaya çıkan yeni sorunların çözümüne dair

bir kaynak aktarma çabası söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla AKP iktidarının müdahaleleriyle krizi zaten yeterince derin olan eğitim alanında, iktidarın bu politikalarıyla büyük çöküşe davette ısrar sürmektedir.

Eğitim alanındaki çöküşün bir benzeri tarım alanında görülmektedir. AKP iktidarı dönemine genel olarak bakıldığında; 6 bakanın görev yaptığı 17 yıllık dönemde önemli yasal düzenlemeler yapıldı. Tarım Kanunu, Tohum Yasası, Biyogüvenlik Yasası ve daha birçok yasa çıkarıldı.

Neoliberal tarım politikaları kapsamında, ithalata dayalı olarak en katı biçimde uygulandı. Bu dönemde ithal edilmeyen ürün kalmadı denilebilir. Türkiye, buğdayı Yunanistan, Letonya, Kazakistan, Kanada ve Ukrayna'dan, peyniri Venezüella'dan, cevizi Şili, Ukrayna ve Amerika'dan, patates ve soğanı Mısır'dan, Pamuğu Amerika, Brezilya, Yunanistan, Mısır, ayçiçeğini Rusya'dan, samanı ise Bulgaristan'dan ithal etmektedir.

Bu ithalat politikası yurttaşlara fahiş zamlarla yansımaktadır. Yılın tamamında tüketilen temel ürünlere baktığımızda; geçen yıla göre pirinç yüzde 14, un yüzde 22, bulgur yüzde 19, ekmek yüzde 16, makarna yüzde 19, süt yüzde 14, yoğurt yüzde 11, peynir yüzde 12-22 arasında zam almıştır. Yine geçen yıla göre ayçiçek yağı yüzde 21, mısırözü yağı yüzde 26, kuru fasulye yüzde 36, mercimek yüzde 49, diğer bakliyatlar yüzde 20 zamlanmıştır. Hem yumurta hem de margarin fiyatı yüzde 31 artmış. Bal, geçen aya göre yüzde 8 zamlanırken, geçen yıla göre fiyatı yüzde 21 zamlanmıştır. Yemeklere tat veren tuzun fiyatı geçen yıla göre yüzde 11 yükselmiştir. Su yüzde 11 zamlanmıştır. Bunların yanı sıra temel tüketim ürünlerine yapılan zam oranları bu rakamlarda seyrederken TÜİK'in enflasyon oranını yüzde 10 dolaylarında açıklaması, TÜİK'in hem iktidarın çıkarları doğrultusunda hareket eden tavrının hem de güvenirliliğini yitirmesinin göstergesidir.

Öte yandan AKP'nin tarımsızlaştırma politikaları çiftçileri büyük bir borç batağına sürüklemiş ve tarımdaki istihdamı dramatik olarak düşürmüştür ve bu düşüş hala da devam etmektedir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) verileri, çiftçilerin batık kredi miktarlarının son bir yılda yüzde 23,8 artarak 5,4 milyar TL'ye çıktığını ortaya koydu. Buna göre üreticinin bankalardan çektiği kredilerin borcu da 2020 Haziran itibarıyla bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 12,4 artışla 122,1 milyar liraya ulaştı. Son 5 yılda çiftçinin bankalardan kullandığı kredilerin miktarı, 70,8 milyar liradan 122,1 milyar liraya çıkmış oldu. Takipteki borçların miktarı ise 5 yıl önce 1,7 milyar TL iken, 2020 Haziran itibarıyla 5,4 milyar liraya ulaşmıştır. 2019 yılı Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı çiftçi

sayısının 2 milyon 83 bin iken 2020 yılı ağustos ayı itibariyle ise 1 milyon 803 bin olarak kayıtlara geçerken 2020 yılında 280 bin çifti sisteme kayıt olmadığı anlaşılmaktadır. Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısının ise 2002’de 7 milyon 458 bin kişiyken bu sayının 4 milyon 500 binler seviyesine kadar geriledi. Türkiye’de 18 yılda 3 milyon 484 bin hektar tarım arazisinin imara açıldı ya da amaç dışı kullanılırken son 18 yılda 41 milyon 196 bin hektarlık tarım arazisinin 37 milyon 712 bin hektara düşmüştür. Bu rakamlar, temel girdileri sürekli zamlanan fakat buna rağmen ürettiği ürünü düşük ücretle satmak zorunda kalan veya satamayan ve bu sebeple zarar eden çiftçilerin tarımsal üretimden vazgeçtiğini göstermektedir.

Önemli bir tarım ülkesi olan Türkiye’de çiftçiler, girdi maliyetleri nedeniyle ürettiğinin karşılığını alamamaktan yakınmaktadır. Bu kapsamda son yıllarda Türkiye’de tarım sektöründe istihdam hayli düşmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (SGK) verileri aslında problemin kaynaklarına ilişkin önemli bilgiler sağlamaktadır. SGK verileri kayıtlı çiftçi sayısının her yıl giderek nasıl azaldığını ortaya koymaktadır. Buna göre Türkiye’de SGK’ya kayıtlı çiftçi sayısı son 12 yılda yüzde 48 azalmıştır. TÜİK verilerine göre tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı ise 2002’de 7 milyon 458 bin kişiyken, 2020 Şubat ayı itibariyle 4 milyon 157 bin kişiye gerilemiştir. Bu da son 18 yılda 3 milyon 301 bin kişinin tarımsal üretimden koptuğu anlamına gelmektedir. Yani tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısının yüzde 44 azaldığı ortaya çıkmaktadır.

Covid-19 salgını ile tarımsal üretim öncelikli hale gelirken AKP iktidarının ithalatı esas alan politikaları dışarıya bağımlılığı ve kırılganlığı arttırmaktadır. Bu politikadaki ısrar neticesinde tarım alanında büyük bir çöküş ve gıda fiyatlarında fahiş artışlar bizleri beklemektedir.

GENÇLER GELECEKSİZLEŞTİRİLİYOR!

AKP-MHP koalisyonunun hazırladığı 2021 Bütçesinde gençlere yer yoktur. Çünkü 2021 yılı merkezi yönetim bütçesinden Gençlik ve Spor Bakanlığına ayrılan pay %1,7’dir. Ayrıca bakanlığın politikalarına ve uygulamalarına bakıldığında, gençleri ve sorunlarını öncelemekten çok, sporu merkeze alan politikaları öncellediğini görmekteyiz. AKP genel başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ailelere her fırsatta üç çocuk yapılmasını salık vermesine rağmen, hükümetin 2021 Bütçesinde bu çocuklar için ileride hangi olanakları sağlayacağına veya bu olanakları nasıl genişleteceğine dair hiçbir bütünsel politikasının olmadığı

görülmektedir. Gençlik o derece göz ardı edilmiştir ki, Bütçe Gerekçesinde gençlik için yapılanları kapsayan tek başlık “Özel Politika Gerektiren Gruplar” altında “Gençlere Yönelik Politikalar” başlığıdır—ki bu da 407 sayfalık raporda tek bir sayfadan ibarettir.

Türkiye'nin 83 milyonluk nüfusunun 13 milyonu (%16'si) gençlerden (15-24 yaş) oluşmaktadır. Bu oran, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin genç nüfus oranlarından (ortalama %11) daha yüksektir (TÜİK 2019). Politika önerilerini geliştirmeden önce, bu büyük kitlenin sıkıntıları ve ihtiyaçları üzerine derinlemesine bir çalışma yapmak gerekmektedir.

Türkiyeli gençlerin en büyük problemi işsizliktir. TÜİK'in İstatistiklerle Gençlik 2019 raporuna göre, 2019 yılında (yani Covid-19 salgınından önce) genç işsizlik oranı %25'tir. Gençlik işsizlik oranı TÜİK verilerinin dayandığı en eski tarih olan 2014'ten beri bir artış trendi içerisindedir ve %15'lerden %26'lara yükselmiştir (Temmuz 2020 itibariyle). Tahmin edileceği gibi, veriler bölgesel bir eğilim takip etmektedir ve genç işsizlik oranları Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentlerde daha yüksektir. HDP, AKP-MHP koalisyonuna, 2021 bütçesiyle, gençler dahil tüm işsizlere en az 1.000 TL aylık gelir sağlanmasını teklif etmektedir. Ayrıca, gençlere her ay 500 TL yüklenilen Genç Kart verilmesi tartışılmalıdır.

Resmi verilere göre ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranı %26'dır: bu oran; erkekler için %18, kadınlar için ise %34'tür (TÜİK 2019). Ancak TÜİK verilerinin aksine, bu oran daha yüksektir: SODEV'e göre gençlerin (15-25 yaş) %32'si, Genç İşsizler Platformuna göre ise gençlerin (15-29 yaş) %33'ü ne eğitimde ne de istihdamdadır. Özetle, her üç gençten biri ne eğitimde ne istihdamdadır ve bu oranın OECD ülkeleri arasında en yüksek oranlardan biri olduğu ifade edilmektedir.

Genç istihdam oranı %33'tür: bu oran erkeklerde %43, kadınlarda ise %23'tür (TÜİK 2019). SODEV'e göre, gençlerin %69'u ailesinden maddi bağımsızlığını kazanamadığını, %31'i kazandığını ifade etmiştir. Araştırmada, maddi anlamda bağımlılığın bölgesel olduğunun altını çizmiş, HDP'li gençler arasında bağımlılığın daha yüksek (%82) olduğu sonucuna varılmıştır. Özetle, her üç gençten ikisi ekonomik anlamda ailesine bağımlıdır ve bu oran Kürt gençleri arasında daha yüksektir.

Genç işsizliğindeki bu oranlara rağmen, AKP-MHP koalisyonu gençlere güvenceli istihdam yaratmak yerine esnek ve güvencesiz çalışma modelini dayatmaktadır. Plan ve Bütçe Komisyonuna getirilen son torba yasayla, 25 yaşın altındaki gençler belirli süreli iş sözleşmeleriyle kısa sürelerle çalıştırılıp işten çıkarılabilecektir ve işverenler kıdem tazminatı verme sorumluluğundan kurtulacaklardır. Sonrasında kamuoyunda oluşan büyük tepki sonrası

bu yasa ‘şimdilik’ geri çekilmiştir. Bu yasanın komisyona getirilmesi dahi AKP’nin, daha öncede defalarca ortaya koyduğu gibi, gençlere bakış açısını bize göstermektedir. Diğer bir deyişle, bu yasayla birlikte Türkiye’deki genç işsizler ordusu güvencesiz işlere mahkûm edilerek, işveren tarafından (ve hükümetin de desteğiyle) azami surette sömürüleceklerdir.

Türkiyeli gençler sadece işsiz değil, aynı zamanda borçlu durumdadırlar. Yeditepe Üniversitesi ve MAK Danışmanlık’ın (YÜ&MAK) yaptığı araştırmaya göre, gençlerin %86’sının borcu bulunmaktadır. En basitinden, Türkiye’de KYK’dan öğrenim kredisi almış bulunan 5 milyondan fazla öğrenci, kredisini geri ödeyemediği için icraya verilen 300 bin öğrenci vardır. HDP, 2021 bütçesiyle, öncelikle öğrencilere uygulanan icra işlemlerini durdurması, tüm KYK borçlarını affetmesi ve bundan sonra öğrencilere kredi değil burs vermesi çağrısı yapmaktadır. Öğrenciler, eğitim haklarına erişebilmek için borçlanmamalıdır: eğitim ücretsiz olmalı; bilgisayara erişimi olmayan tüm öğrencilere bilgisayar dağıtılmalı ve tüm öğrencilere sınırsız ve ücretsiz internet sağlanmalıdır.

TÜİK, gençlerin %57’sinin mutlu olduğunu belirtmesine rağmen, günümüz Türkiye’sinde bunun doğru olmadığını düşünmek yanıltıcı değildir. (TÜİK 2019). YÜ&MAK’ın araştırması da bu oranı yalanlamaktadır: buna göre, katılımcıların sadece %26’si mutlu veya çok mutlu olduğunu, %50,5’i mutlu olmadığını veya hiç mutlu olmadığını belirtmiştir. Kısacası, Türkiye’de her iki gençten biri mutsuzdur.

Türkiyeli gençler, istihdama ek olarak eğitimle ilgili de büyük sıkıntı yaşamaktadır. SODEV’e göre, gençlerin %41’i Türkiye’deki üniversitelerin iş bulmak için yeterli donanımı sağlamadığını düşünmektedir. Bu sorun, yükseköğretimde verilecek burslarla çözülecek bir sorun değildir. Gençler, aldıkları eğitimin kalitesini yetersiz bulmaktadır. Üstelik, SODEV’e göre, gençlerin %79’u iş piyasasında liyakattansa kayırmacılığın egemen olduğunu düşünmektedir (SODEV 2020). YÜ&MAK’a göre de, gençlerin %78’i torpilin yeteneğe egemen olduğunu düşünmektedir. Özetle, gençler bir yandan aldıkları eğitimin yetersiz olduğunu düşünmekte, öte yandan iş piyasasında aldıkları eğitimin değil torpilin geçerli olduğunu bilmektedir. Bu çok büyük bir yapısal soruna işaret etmektedir ve AKP-MHP koalisyonunun bunu çözmekle ilgili herhangi bir politikası bulunmamaktadır.

AKP-MHP koalisyonunun Türkiye’de yarattığı atmosferin aksine, gençlerin %68’i düşüncelerini özgürce ifade edebilmeyi çok önemli olarak görmektedir ve bu durum gençlerin oy verme davranışından bağımsızdır. Buna karşılık, gençlerin %25’i sosyal medyada düşüncelerini özgürce ifade edemediklerini belirtmektedir ve bu oy verme davranışıyla

değişmektedir: HDP'ye oy veren gençlerin %73'u sosyal medyada düşüncelerini özgürce ifade edemediğini belirtmektedir.

Tümüyle özetlemek gerekirse; Türkiye, gençlerin yaşamak istediği bir ülke olmaktan çıkmıştır. SODEV'e göre, gençlerin %62.5'i imkanı olsa yurtdışında yaşamak isteyeceğini ifade etmektedir. YÜ&MAK'a göre bu oran %76'dır. Başka bir ülkede yaşamak isteme gerekçeleri arasında 'daha iyi bir gelecek' ve 'daha huzurlu bir hayat' istekleri bulunmaktadır. 2002'den bu yana gençler için hiçbir politika geliştirememiş olan AKP ve onun genel başkanı Erdoğan'dır ve Erdoğan Gençlerin şu an yaşamak zorunda kaldığı koşulların en büyük sorumlusudur.

COVID-19 PANDEMİSİ VE 2021

Türkiye ekonomisinin pandemiye olumsuz verilerle karşılaşmasının en başta gelen sebeplerinden biri iktidarın konforunu öncelediği israf ve yandaş çıkarını öncelediği talan ekonomisini, iktisadi mimarinin merkezine yerleştirmesidir. Pandemi için gerekli tedbirleri almayan iktidar bu dönemde vatandaşın ekonomik sorunlarını çözmek için yapması gerek harcamaları yandaşlara veya israf kalemlerine harcamayı tercih etmiştir. Mart 2020 itibariyle İşsizlik Fonu içerisinde yaklaşık 135 Milyar TL bulunmaktaydı. DİSK'in verdiği bilgiye göre Aralık 2019 itibariyle işsizlik ödeneğinden yararlanan işsiz sayısı sadece 595 bin kişi olmuştur. Aynı dönemde dar tanımlı işsiz sayısı 4,4 milyon civarındayken, işsizlerin yalnızca yüzde 13'ü işsizlik ödeneğinden yararlanabilmiştir. Buna karşın işsizlik fonundan yandaş şirketlere aktarım yapılarak Fon amacı dışında kullanılmıştır. Sadece AKP'nin iktidar olduğu 2010-2019 yılları arasında İşsizlik Fonunda 111,7 milyar TL toplamıştır. Bunun sadece 32 milyarı amaç kapsamında işsizler için kullanılmış geri kalan 80 milyar TL'si amaç dışı, sermayeye transfer şeklinde kullanılmıştır. Pandemi dolayısıyla İşsizlik Sigortası Fonu'nun prim gelirleri azalırken, harcamaları artmıştır. Fondan çalışanlara üç ayda yapılan ödemeler 17,1 milyar liraya ulaşmış, prim gelirindeki düşüşle birlikte Pandeminin Fona faturası şimdiden 20 milyar lirayı aşmıştır. Pandemi sürecinde ikinci kez kısıtlama kararı açıklayan iktidar, tedbirleri alırken tek bir güvence veremeyerek ne kadar büyük bir çöküş içerisinde olduğunu itiraf etmiştir.

ÇOKLU KRİZ BÜYÜK ÇÖKÜŞÜ ÇAĞIRIYOR!

AKP-MHP ittifakı devlet ve ulus üzerinden yaptıkları "kriz" analizi kapsamında bir

araya gelmiş ve kendi bekaları ile gelecek tahayyülü arasında korelasyon kurmuştur. Kurumsuzlaşma sürecini takip eden hegemonya olma isteği kapsamında adımlar atılmış olsa da Türkiye ekonomisinin krizi, siyasi ve toplumsal krizlerle birleşerek yapısal kriz kertesine ulaşmıştır. Sadece içeride değil, küresel anlamda neoliberalizmin içerisinde bulunduğu kriz çoklu kriz katmanlarını genişletmiştir.

Gezi Direnişi ile başlayan ve 2015 yılında yörüngesine tam olarak yerleşen iktidar siyasal aklı, kuşkusuz ki, siyaseti, sermaye dağıtımı ve birikimini, sosyal yapıyı dost-düşman ikiliğine göre anlamlandırmakta, tasnif etmekte ve yeniden üretmektedir. Dost-düşman ikiliği siyasetinin görünümleri ise ülke halkları için her zaman bir “krizin” varlığı olarak pratik hayata yansımıştır. Gerek siyaset deneyimi gerekse de “kriz”in olmadığı “yeni normal” durumu yaratma kabiliyetsizliğinin farkında oluşu AKP’yi “kriz çıkarma, krizi yönetme ve krizin sonuçları ile baş etme” stratejisine yöneltmiştir. Fakat bu strateji, krizin ve sonuçlarının yönetilememesi aşamasına geldiğinde iflas etmiştir. Çoklu krizler bir araya gelerek büyük bir çöküşe zemin hazırlamıştır.

Buna karşı AKP-MHP ittifakı iç ve dış politikada şiddeti yükseltmeyi tercih ettiğini ve otoriter rejimi tahkim etmeye yöneldiğini göstermesi açısından 2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun teklifi, bir politik tercihler bütününe işaret etmekte ve Türkiye halklarını çöküşün içerisine doğru çekmektedir.

Ekonomik kriz ile siyasi ve sosyal krizlerin arasında güçlü bağlar oluştuğu ve bu çoklu krizlerin birbirini hem beslediği hem de tetiklediği gün gibi ortada iken, 2021 Bütçe Kanunu Teklifinde ülkedeki iç atmosferi rahatlatacak, hukuki güvenliği ve adaleti tesis edecek, salgınla mücadele edecek, dış politikada güveni tesis edecek herhangi bir cümle bulunmamaktadır. Oysaki AKP gerçekten krizleri tekrar “yönetebileceği düzeye getirmek” istiyorsa asla payidar olamayacaktır. Çünkü Türkiye siyasi tarihi ve mücadeleler tarihi tüm birikimiyle artık krizde yönetilmeyi değil; adaletli, demokratik, özgür ve eşitlikçi bir gelecek talep etmektedir.

5. “SARAYIN, SAVAŞIN, YANDAŞIN BÜTÇESİNE KARŞI HALKIN BÜTÇESİ”¹¹⁰

BÜTÇE HAKKI TEMEL BİR HAKTIR

Her yıl belirlenen mali bütçeler, sayılara, verilere boğulmuş karmaşık teknik hesap çizelgeleri değil ülkelerin ve hükümetlerin toplumsal-sınıfsal dengelerin ekonomi politik veçhesiyle yaptığı tercihlerin beyannamesidir. Bütçeler, gelirlerin toplanması, bu toplanma yönteminde kimlerden ne şekilde vergi alınacağı, vergi adaletinin gözetilip gözetilmediğini deklare eden ve giderlerin harcanmasında yani toplanan gelirlerin kimlere ne şekilde dağıtılacağı sorularına yanıt bulduğu kritik metinlerin işletildiği süreçlerdir.

Bu süreçlerde halkın, kendisinin ne için, ne kadar vergi ödediğinden, bu vergilerin hangi kamu harcamalarına nasıl harcılandığından, nelere öncelik verildiğinden, ne için ve ne kadar borç alındığından haberdar olması ve bu alanları denetleyip yönlendirebilmesinde söz ve yetkiye sahip olmasına “Bütçe Hakkı” adı verilmektedir. Toplumu kuşatan ekonomi politikaların oluşturulmasına ve sonrasında denetiminin gerçekleştirilmesine ilişkin söz söyleme ve talep sunma şeklindeki toplumsal bir hakkın kullanımı olan bütçe hakkı, 1215 tarihli Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) ile somutlaşan, insanlığın büyük bedeller ödeyerek elde ettiği toplumsal mücadele tarihinin önemli kazanımlarından biridir.

Arkasında tarihsel ve büyük bir mücadele geçmişi bulunan bütçe hakkının asıl sahibi halktır. Ancak halk, bu hakkını temsili demokrasilerde seçimler aracılığıyla vekâlet verdiği temsilciler yani parlamenterler aracılığıyla parlamentoda kullanır. Seçilmiş hükümetler, parlamentoda bütçe kanun teklifini hazırlamakla görevlendirilir ve hazırlanan bu bütçe teklifleri onaylanması amacıyla parlamentoya sunulur. Yani bütçe hakkı, parlamentoda yasal somut bir belge, bir kanun teklifi ile ete kemiğe büründürülür. Parlamento onay verilen bütçe kanununu dönem sonunda denetlenir. Bütçelerin siyasal alanın neredeyse tüm kılcallarına etkide bulunma hatta siyaseti belirleme gücü vardır. Bu anlamıyla bütçeye dair birincil

¹¹⁰ HDP'nin “Halkın Bütçesi” broşürünün ve kampanyasının ana sloganı. Bkz: <https://www.hdp.org.tr/tr/saraya-savasa-yandasa-degil-halka-butce/14743/>

derecede söz söyleme ve yetki kullanma hakkı bulunan halkın, bütçe hakkı ile doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır.

Parlamentolarda bütçe hakkının niteliğini ve sınırlarını belirleyen kişiler ise halk tarafından yetki verilmiş parlamenterlerdir. Bütçe kanunları milletvekillerinin mali ve siyasi kararlarını halk için mi, belli bir kesim için mi veya kendileri için mi kullandıkları, ülkelerin ekonomik bölüşümünün nasıl olduğuna dair önemli ipuçları vermektedir. Yani bu bölüşüm iktidarların sermaye-halk ikileminde tercihinin ne yönde olduğuna en net şekilde işaret eder. Milletvekilleri kendilerine verilen yetkiyi halkın yararına, uzun vadeli refah vizyonu üzerine değil de kısa vadeli kişisel çıkarlar ve seçkin bir sermaye sınıfının çıkarlarının gözetilmesi üzerine kurduğu zaman ülkeyi borçlanmaya veya bütçe açığı vermeye götüren süreçlerin yaşanması elbette kaçınılmaz hale gelir. Bu kısa vadeli programları sürdürme ısrarı ve yanlışlığı büyük sıkıntıların yaşanmasına ve ülke halklarının mali ve siyasi bedeller ödemesine neden olmaktadır. Ülkelerin ciddi bir gelir kaynağı olmadığında ise bu bedeller doğrudan halktan toplanan vergiler aracılığı ile halkın sırtına yüklenir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi İle Halkın Bütçe Hakkı Tümüyle Gasp Edilmiştir

Türkiye’de maalesef siyasal alan ile ilgili düzenlemelerin çoğunda olduğu gibi bütçe ile ilgili düzenlemelerde de eşitlik ilkesi ihlal edilmekte ve bu ihlal etnisitelere, inançlara, cinsiyetlere, toplumsal kesimlere göre ayrımcı bir şekilde sürdürülmektedir. Böylesi bir politika halkın bütçe hakkını elinden aldığı gibi eşitsizliklerin derinleşmesine de neden olmaktadır.

Özellikle 16 Nisan 2017 referandumuyla birlikte bütçe hakkına yönelik büyük bir siyasi darbe vurulmuş, halka ait olan bütçe hakkı parlamentodan alınarak Saray’a kaçırılmıştır. Rejim değişikliğine neden olan bu anayasa değişikliği ile birlikte zaten aksak ve eksik yürütülen bütçe süreçleri tamamen kötüleşmiş ve halkın bütçe hakkı rafa kaldırılmıştır. Yeni anayasa öncesinde Kalkınma Bakanlığı ile başlayan, Maliye Bakanlığı, Meclis Bütçe Komisyonu ve Genel Kurulu ile ilerleyen bütçe yapım süreçleri tümüyle değişerek Cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlanıp meclise sunulan bütçe kanun teklifi şeklinde teknik bir işleyişe dönüşmüştür. Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanıp Meclise sunulan Bütçe Kanun Teklifine ilişkin, TBMM üyeleri yani milletvekilleri, Genel Kurulda kamu idare bütçeleri hakkında düşüncelerini açıklayabilmekte fakat gider artırıcı/azaltıcı veya gelirleri artırıcı/azaltıcı önerilerde bulunamamaktadır. Bu anlamada milletvekillerinin meclise sunulan

bütçe kanun teklifi kalemlerinde bir değişiklik yapma hakkı yoktur. Yani teklif oy çokluğuyla ya ret ya da kabul edilmek zorundadır. Özcesi merkezi yönetim bütçe kanun teklifi artık Saraydaki Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nda hazırlanmakta, halk, emek hareketi temsilcileri, STK'lar ve ilgili kurumlar bir yana parlamentonun dahi bütçeye müdahale etme yolları kapatılmakta ve Meclis'e sadece prosedür gereğince onay için gönderilmektedir. Devredilemez temel bir hak olan ve Anayasa'nın 161. Maddesi ile garanti altına alınan bütçe hakkı bu işleyişle gasp edilmiştir.

Dünya genelinde özellikle pandemi sürecinin derinleştirdiği ekonomik eşitsizlikleri azaltmaya dönük bütçe hakkının daha etkin, adil ve şeffaf bir şekilde yürütülmesine dair taleplerin yükseldiği, adil toplumsal bütçeleme, katılımcı bütçe, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe gibi bütçe hakkının kullanımına ilişkin derinleşmelerin de yaşandığı bir dönemdir. Bütçe hakkının katmanlaşarak zenginleşmesinin talep edildiği böylesi dönemde Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte bu talepler bir yana klasik anlamdaki bütçe hakkının dahi çok gerisine düşmüştür.

Oysa üretenlerin, değeri yaratan halkın, yani işçilerin, emekçilerin, kadınların, vergi mükelleflerinin, özcesi ülkede yaşayan herkesin, doğrudan ya da dolaylı mekanizmalar aracılığıyla ödedikleri vergilerin nerelere harcandığını ya da harcanmadığını denetleyebilmeleri gerekir. Bu denetim bütçenin hazırlanması, uygulanması ve sonuçlandırılması sırasında yani bütün bir bütçe sürecinde yapılabilmelidir.

2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi'nin hazırlanmasında ve ardından Plan ve Bütçe Komisyonu'ndaki görüşmeleri sürecinde de halkın bütçe hakkı tasfiye edilerek bütçe yapım sürecinde toplumsal katılım dışlanmıştır. Ülkedeki ekonomik kriz ve pandemi sürecinin yönetilememesinin getirdiği ekonomik buhran ortamında dahi yurttaşların, kadınların, emekçilerin, gençlerin, çiftçilerin, işsizlerin, işçilerin, tüketicilerin yani halkın bizzat kendisinin ve örgütlerinin, demokratik kitle örgütlerinin görüşlerine, eleştirilerine, taleplerine kulak tıkanmış ve Saraya belirlenen Bütçe Kanun Teklifi olduğu haliyle kabul edilmiştir. Yani halkın bütçesine halkın görüş ve talep ve ihtiyaçları yansımamış hatta engellenmiştir. Bu anlamıyla, özellikle 2017 yılından bu yana artık halkın ihtiyaç ve taleplerini gözeten toplumsal bir bütçe değil Sarayın istek ve önceliklerine göre belirlenmiş, toplumsal ihtiyaçları görmezden gelen, savaş ve çatışma siyasetini önceleyen bir saray bütçesiyle karşı karşıya kalmaktayız. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı verilen bu sistem ile birlikte bütçe hakkına ilişkin ihlal süreci tam anlamıyla ilgaya dönüşerek, bütçe hakkının gaspını açığa çıkarmakla kalmamış, halkın değil iktidar ve sermaye tekellerinin

çıkmasını önceleyen bütçeleme süreçleri halka dayatılmıştır. Bu aynı zamanda halkın seçimler aracılığıyla vekâletlerini verdiği milletvekillerin de işlevsiz kılındığı, anayasal bağlayıcılık ile gerçekleşen anti demokratik bir yöntem ve uygulamadır.

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME BİR BÜTÇE HAKKIDIR

Merkezi yönetim bütçesi, hükümetlerin en önemli politika aracıdır. Her türlü politikanın başarılı şekilde uygulanabilmesi için hayati noktada durduğu gibi, hangi amaçlar için ne kadar kaynak ayrıldığı da yönetimin karakterini belirlemekte ve ülkede yaşayan herkesin hayatını doğrudan etkilemektedir. Bütçeler aynı zamanda toplumların cinsiyetler arasındaki uçurumu azaltmaya yarayan önemli araçlardan biridir. Aksi şekilde bu bütçelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı biçimde hazırlanmaması da bu uçurumu derinleştirmeye neden olmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan politikaların bütçelerden ve bütçeleme süreçlerinden yararlanabilmesi, söz konusu politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğine etkili biçimde destek olabilmesi açısından önem kazanmaktadır. Çünkü bütçeler ülkenin eğitimden enerjiye, sağlıktan ticarete, ulaşımdan adaletle toplumsal yaşamın tüm alanına dair yıllık planlamaları içermektedir.

Bu anlamda Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme esasına uygun olarak yapılan çalışmalar, planlama ve bütçeleme faaliyetlerinin, kadınların durumunun iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi çabalarının önünü açmak amacıyla kullanılmasını ve bu çabaların bütçeleme süreçlerinin merkezine taşınmasını hedefleyen bir stratejidir.

Fakat kadınların Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme taleplerinin gün geçtikçe yükselmesine rağmen uluslararası raporlar Türkiye’de iki temel eşitsizliğin ciddi boyutlarda yaşandığını ve giderek derinleştiğini ortaya koymaktadır: Bunlar gelir ve servet eşitsizliği ile cinsiyet eşitsizliğidir. Çünkü hazırlanan erkekler tarafından eril bir bakış açısıyla hazırlanan Bütçe Kanun Teklifleri kadınların, LGBTİ+’ların emeği, varlığı, talepleri gibi yoksullukları ve ihtiyaçları da görünmezleşmekte ve bu yönlü eşitsizliği artırmaktadır.

Sonuç olarak 2021 bütçesi de tıpkı şimdiye kadar hazırlanan tüm bütçeler gibi cinsiyet eşitsizliğine çözüm üretemeyen bilakis bu eşitsizliğini derinleştiren bir bütçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Sarayda hazırlanıp mecliste onaylatılan bütçe süreci toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçeleme süreci olması bir yana

kadınların bu yönlü taleplerini dahi görünmez kılmaktadır. Fakat ihtiyaçları farklılaşan ve özgün politika uygulaması gerektiren nüfus kesimlerinin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için, demokratik, kapsayıcı ve adil bir kalkınma için, sadece kadınlarla erkekler arasında değil grupların kendi içlerindeki eşitsizlikleri gidermek için, bütçe uygulama süreçlerinde eşitsizliğin yeniden üretilmesini engellemek için, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve bütçe yapım süreçlerine kadınlar başta olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin etkin biçimde katılımı elzemdir.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Haritası

TÜİK’in yayınladığı 2019 verilerine göre, Türkiye’de erkek nüfus 41 milyon 721 bin 136, kadın nüfus 41 milyon 433 bin 861 kişidir. Diğer bir ifadeyle toplam ülke nüfusun %50,2’sini erkekler, %49,8’ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Aşağıda sıralanan verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye’de ekonomik, sosyal, siyasal ve akademik alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların yıllardır maruz bırakıldığı ayrımcılıkların önüne geçebilmek ve kadınların alacaklarını teslim edebilmek için acilen ciddi önlemler alınması elzemdir.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Parlamentolar Arası Birlik (IPU) tarafından yayınlanan “Siyasette Kadın 2020” haritası verilerine göre, 1 Ocak 2020 itibarıyla; Dünya genelinde parlamentolardaki kadın milletvekili oranı 24,9’a, kadın bakan oranı %21,3’a yükselmiş olup hala sadece 20 ülkenin hükümet ve devlet başkanları kadındır. Devlet başkanı kadın olan ülkelerin oranı %6,6 iken hükümet başkanı kadın olan ülkelerin oranı %6,2’dir. Bu veriler Türkiye’de kadınların siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılımındaki mevcut durumu anlamak açısından oldukça kıymetlidir.

TBMM’de toplam 584 vekilden sadece 101’i yani %17,29’u kadın milletvekillerinden oluşmaktadır. 17 kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı Kabinesinde sadece 2 (%11,76) kadın bakan bulunmakta olup 57 bakan yardımcısından ise sadece 4’ü (%7,01) kadındır. 13 bakanlıkta ise hiç kadın bakan yardımcısı bulunmamaktadır. 81 ilde sadece 2 kadın vali bulunurken 1389 belediyenin sadece 42’sinde kadın (%3,2) belediye başkanları bulunmakta ve 50.157 muhtarın sadece 1071’i kadın muhtarlardan (%2,14) oluşmaktadır. Tarihsel geniş bir çerçeveden bakacak olursak Kadınların genel seçimlere girebildiği ilk yıl olan 1934’ten bu yana yapılan 23 genel seçimde meclise giren 11.385 milletvekilinin sadece 598’ini yani %5’ini kadınlar oluşturmaktadır.

Cinsiyete Göre İşgücü İstatistikleri				
Haziran 20	15 Yaş ve Üzeri Nüfus	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılım Oranı	İşgücüne Sahip Nüfus
Kadın	30 milyon 926 bin	26,30%	32%	9 milyon 718 bin
Erkek	31 milyon 400 bin	58,90%	68%	20 milyon 914 bin
Toplam	62 milyon 525 bin	42,40%	49%	30 milyon 632 bin

Cinsiyete Göre İşgücü İstatistiklerinden anlaşıldığı gibi Türkiye’de kadınlar istihdam ve işgücüne katılım konusunda erkeklerin yarısı imkana erişebilmiştir. Cinsiyet eşitsizliğinin istihdam ve işgücüne katılım oranı ile sınırlı kaldığını söylemek ise ne yazık ki pek mümkün değildir. TÜİK’in Haziran 2020 verilerine göre, kadınlar arasındaki işsizlik oranı %14,5 iken erkeklerde bu oran %12,9’dur. Öte yandan, DİSK-AR Kasım 2020 İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu’na göre ise kadın işgücü son bir yılda 763 bin kişi azalarak 10 milyon 156 bin ve erkek işgücü ise 664 bin azalarak 21 milyon 597 bine gerilemiştir. Böylece, son bir yılda toplam işgücü %4,3, erkek işgücü %3 ve kadın işgücü %7 azalmıştır. TÜİK’in işbaşında olanlara ilişkin verisi istihdamda olup referans döneminde en az bir saat çalışmış olanları kapsamaktadır.

2020’de BIST şirketlerinde kadınlar yönetim kurullarında %17, genel müdür pozisyonunda ise %5,3 oranında yer alabilmiştir. BIST şirketlerinin yalnızca 37’sinin yönetim kurulu başkanı kadın olurken, kadın CEO oranı %2,5 olmuştur. SPK’nın önerdiği yönetim kurulunda minimum %25 olan kadın üye oranını yakalayan 116 şirket olup bu sayı tüm şirketlerin 3’te 1’ini bile oluşturamamaktadır. 2020’de 397 şirketin 134’ünün yönetim kurullarının ise tamamı erkeklerden oluşmuştur.

Türkiye'deki 202 yükseköğretim kurumunda 2019-2020 eğitim öğretim yılında akademisyenlerin cinsiyete göre oranına bakıldığında 76.668 kadın 93.893' erkek akademisyen bulunmakta; ancak 1797 dekanın sadece 322'sini kadın öğretim görevlileri oluşturmakta; 129 devlet üniversitesinde sadece 6 kadın rektör bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, kadınlar akademisyenlerin %45 ini oluştururken aynı oranın yönetim kadrolarına yansımadağı, bu oranın %18'in altında kaldığı görülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Özgürlükçü ve Eşitlikçi Perspektifin Hayata Geçirilmesi

Toplumsal cinsiyet kavramı atanmış cinsiyetlerin yani kadın ve erkek kimliğinin ikili cinsiyetçi toplumsal yapının kurgusu olduğu, kadın ve erkeklere atfedilen rol ve sorumlulukların, içinde yaşanan tarihsel, toplumsal ve coğrafi koşulların bir ürünü olduğu açıktır. Cinsler arası bu cinsiyetçi, eşitsiz ve hiyerarşik ilişkilerin, sosyal inşanın ürünü olarak toplumsal yapıda kurulmuş bu ikilik, kadınların baskılanmasına, şiddete maruz kalmasına ve siyaset başta olmak üzere kamusal alanda dışlanmasına gerekçe yapılmaktadır. Kadınların yok sayılması ve ikincil konumları biyolojik ve fizyolojik farklılıklar yoluyla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak, kadınların kırılanlaştırılmış ve güvencesizleştirilmiş konumları verili ve sabit değildir. Dahası bu değişebilir ve dönüştürülebilirdir. Erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü ataerki sisteme dayanan bu eşitsizlik ve ayrımcılığın toplumsal cinsiyet eşitliğine dönüşümü somut politikalar ve uygulamalarla mümkündür.

Tarihin en eski sömürsü olan cins sömürsünü ve binlerce yıldır hâkim olan erkek egemenliğini aşmanın yolu kadın özgürlükçü paradigmanın hayata geçirilmesiyle mümkündür. Kürt Kadın Hareketi ile Türkiye Feminist Hareketin mücadele deneyimine dayana HDP kadın perspektifi, radikal bir cinsiyet özgürlükçü paradigma üzerinde inşa edilmiştir. Kadınların toplumsal, siyasal ve iktisadi alanın her kademesinden önemli oranda yok sayılmasına ve cins kırım düzeyinde yaşanan erkek şiddetine karşı demokratik ve cinsiyet özgürlükçü kadın eksenli bir toplum paradigması olarak hayata geçen Jineoloji HDP'nin esas aldığı önemli bir kadın özgürlük perspektifidir. Bu açıdan HDP Arap, Kürt, Türk, Çerkes, Ermeni, Laz; Sünni, Alevi, Êzidî ve Süryani gibi Türkiye'de yaşayan bütün inanç ve topluluklardan kadınların kazanımlarını bünyesine alan bir kadın partisidir.

Öte taraftan, HDP yalnızca yerleşik cinsiyetçiliği eleştirmiyor ve buna karşı mücadele etmiyor, aynı zamanda kadın özgürlükçü ve toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir toplumu inşa etme

amaçlı önemli politikalar oluşturuyor. Üstelik kadın özgürlük perspektifini siyaset sahnesinde etkin kılmaya çalışırken eş zamanlı olarak toplumsal ve iktisadi alanda da bu amaçla önemli mekanizmalar oluşuyor. HDP, toplumsal ve siyasal alanın her aşamasına ve kademesine yerleşmiş cinsiyetçiliğin son bulmasının yolunun kadınların politika yapım süreçlerine birer eşit yurttaş olarak dâhil olmasıyla mümkün olduğuna inanıyor. Bu nedenle hükümetlerin siyaseti bu minvalde oluşturmaları ve politika yapım süreçlerine kadınları aktif biçimde dahil etmeleri için çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyet özgürlüğü perspektifiyle cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya dönük politika ve pratikleri hayata geçiren HDP bu amaçla birçok politika ve mekanizma inşa etmiştir. Eşbaşkanlık sistemi, kadın belediyeçilik modeli, parlamento kadın grubu ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bu toplumsal cinsiyet eşitlikçi ve kadın özgürlükçü mekanizmaların birkaç tanesidir. Bu mekanizmalar toplumsal ve siyasal alanın her sahnesinde yerleşik halde bulunan cinsiyetçilik, nefret ve ırkçı politikaların son bulmasına ve kadın özgürlükçü sistemin tüm topluma yerleşmesine katkı sağlanması amacıyla inşa edilmiştir. Nihayetinde merkezde neredeyse tamamı erkek olan belli kişilerin ve grupların elinde birikmiş iktidarın dağılması ve demokratik ve katılımcı bir siyasetin inşa edilmesi kadınlar başta olmak üzere toplumsal bütün grupların siyasete aktif biçimde dahil olmalarıyla mümkündür.

Toplumsal cinsiyet perspektifinin toplumsal, siyasal ve iktisadi alana hâkim olması toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ile mümkündür. Bunun hayata geçirilmesinin yılı bu alanda bütünlüklü politikalar geliştirmektir. Bunun yolu hükümetler başta olmak üzere bütün kurumların yasal savunma, mevzuat, kaynak tahsisi, planlama, program ve projelerin geliştirilmesi ve takip etme gibi aşamaları yürürlüğe koyması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin toplumsal, siyasal ve iktisadi alanda esas alınması için uygulama, yönetme, farkındalık ve sahiplenme oluşturma en temel ön koşullardır. Kamu bütçesinin planlama ve bu planlamayı destekleyecek şekilde hazırlanması bu anlamda kilit bir rol oynamaktadır. HDP bu amaçla toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçelemeyi esas almaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Bütçeleme

Merkezi bütçe hükümetlerin en önemli politika araçlarıdır. Bütçeler iktisadi, siyasi, toplumsal öncelikleri ve tercihleri yansıtır. Her türlü politikanın başarılı şekilde uygulanabilmesi, hangi amaçlar için ne kadar kaynak ayrıldığına bağlıdır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet politikalarının bütçelerden ve bütçeleme süreçlerinden yararlanabilmesi,

söz konusu politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğine etkili biçimde destek olabilmesi açısından önem kazanmaktadır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, toplumsal cinsiyet farklılıklarını ve bunun ekonomik, sosyal, siyasal alanda yarattığı eşitliksizleri görmezden gelerek yapılandırılmış bütçelerde, ihtiyacı ve hakkı olan şekilde bütçede yer bulamayan farklı toplumsal ve inanç gruplarını, farklı cinsiyet kimliklerini; kadınları ve LGBTİ'leri gözetecek ve hakkını teslim edecek şekilde bütçe yapma ve uygulama pratiğini ifade eder. Eğitim, sağlık, istihdama yönelik teşvikler gibi cinsiyet eşitliğini hedefleyen harcamalar, ev suyunun temini gibi kadınlar için öncelikli kamu hizmetleri, çocuk yardımı, emeklilik vb. gibi kadınlar için öncelikli gelir transferleri, verilen kredi, sübvansiyonların cinsiyetlere göre yüzdesi, kamu sektörü istihdamında, farklı iş kollarında ve pozisyonlarda cinsiyet dengesi, kadın sorunları ile ilgili birimlerin harcamalarının idari teşkilattaki payı bu göstergelere örnek teşkil etmektedir.

Kısacası:

- Eşitleyici kamu hizmetlerinin tasarımı ve uygulanması,
- İhtiyaçları farklılaşan ve özel politika uygulaması gerektiren nüfus kesimlerinin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi,
- Demokratik, kapsayıcı ve adil bir kalkınmanın sağlanması,
- Sadece kadınlarla erkekler arasında değil, gruplar arasındaki eşitsizlikleri giderilmesi,
- Kadın emeği sömürsünün önlenmesi ve ev içi emeğin hakkının verilebilmesi,
- Bütçe uygulama süreçlerinde eşitsizliğin yeniden üretilmesinin engellenmesi,
- Bütçe gelirlerinin toplanması süreçlerinde eşitsizliğin yeniden nasıl üretildiğini ortaya çıkarılması
- Bütçe harcama süreçlerinde eşitsizliğin yeniden nasıl üretildiğini ortaya çıkarılması için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme hayati öneme sahiptir.

Planlama ve Bütçenin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tarihi

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler yok sayılarak Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlık 2011 yılında kapatılarak yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş, kadının adı silinerek kamu politikalarında kadının aileye hapsedildiği açıkça ilan edilmiştir. Bunun üzerine gelen tepkilere dönemin Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan "Biz muhafazakâr demokrat bir partiyiz. Bizim için aile önemli" sözleriyle karşılık vermiştir.

9 Temmuz 2018’de ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kurulmuştur. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2021 yılı bütçesi bu tarihi barındırmakta, devam ettirmekte, kadın görünürlüğünden, toplumsal cinsiyet eşitliğinden, eşit yurttaşlık temelinden uzak bir noktada konumlanmaktadır.

Türkiye’nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) hedeflerinden birisi olan toplumsal cinsiyet eşitliği, bütün “sürdürülebilir kalkınma” programlarında yer almaktadır. Türkiye’de de geçmiş dönemlerde hazırlanan kalkınma planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme en azından kavramsal minvalde yer almıştır. Ancak kavram, taslak planda yer almasına rağmen 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planında tümüyle çıkartılmıştır. Bu değişiklik, iktidarın planlama ve bütçelemede toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gözetmek ve eşitleyici önlemler almak gibi bir kaygısı olmadığını ilanı olmuştur.

Bütçelerin hazırlanma şekli aynı zamanda o ülkelerin politikalarını da belirler. Nitekim 2021 yılı bütçesinin kadın işsizliğini, yoksulluğunu gidermek, kadına yönelik şiddeti önlemek hedeflerinden son derece uzak bir bütçe olduğu gözler önündedir. Üstelik bütçe görüşmelerinde katılımcılık esası da yok sayılmaktadır. Bütçe hakkının kullanılabilmesi, katılımcı bir bütçe yapım süreci için konunun muhataplarından görüş alınarak bütçenin bu tartışmalar doğrultusunda oluşturulması gerekirken hükümet her defasında kendi teklifinde ısrarcı davranmakta, sokağın, kadınların, sendikaların, meslek örgütlerinin, STK’ların kısacası yurttaşların sesine kulak tıkamaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda sürdürülen mücadeleler sonucunda; özellikle, eğitim, sağlık, hukuk gibi politika alanlarında kadınların aleyhindeki yasa ve uygulamalardaki çok sayıda değişiklik yapılmış ve bu kazanımlarla belli bir aşama kat edilmiştir. Buna rağmen, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin istihdam, yetki ve karar alma süreçlerine katılım, araştırma, bütçe ve mali politikalar gibi alanlara yerleştirilmesi konusunda istenilen seviyesinin oldukça uzağında kalınmıştır.

Cumhurbaşkanlığı, 2021 hedefleri arasında kadına yönelik şiddetin önlenmesine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik ciddi adımlar göze çarpmadığı gibi karma alanda eşit vatandaşlar olarak var olmaya çalışan kadınların maruz bırakıldığı ayrımcılığı ve şiddeti daha da derinleştireceği kesin olan ‘Kadın Üniversitesi’ planı bulunmaktadır. Plan ve Bütçe Komisyonundaki Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde

Bakanlığa yöneltilen soruların hemen hiçbirinin cevaplanmaması, bütçe gerekçesi ve cetvellerden de takip edilemediğinden, kadınlara ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için ne kadar kaynak ayrıldığı sorusunu yanıtsız bırakmaktadır. Öte yandan, bütçe görüşmelerine halkın, STK'ların, özellikle kadın örgütlerinin katılması önerileri, bakanlığın “kadınların yaşadığı sorunlar ve karşılaştığı engellere dair” nasıl bir bütçe ayırdığına ilişkin sorular gibi havada kalmıştır. Bütçelerin kolay okunabilir olmaması, hazırlama ve sunuş tarzına bağlı olarak ekonomi alanında profesyonel yetkinlik gerektirmesi, kitle iletişim araçları tarafından yayınlanmaması ve yorumlanmaması gibi birçok sebepten ötürü 2021 bütçesi kapsayıcı, şeffaf, hesap verebilir ve toplumsal cinsiyet eşitlikçi değildir. Bütün bunların üstüne evinde çalışan Nadira Kadirova'nın şüpheli ölümüyle ilgili sorular henüz cevaplanmamışken AKP milletvekili Şirin Ünal'ın bu görüşmelerde oturum başkanı olması herkese tüm kadına yönelik şiddet faillerinin yanında bir tutum sergilendiğini kanıtlar nitelikte olmuştur.

HDP'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Deneyimi ve İktidarın Saldırıları

HDP belediyelerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılmaktadır. Bu süreç, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine yönelik politikaların, politika belirleme faaliyetinin özünü oluşturan bütçeleme ve planlama alanlarının merkezine taşınmasını amaçlayan bir stratejidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme esasına uygun olarak yapılan çalışmalar, planlama ve bütçeleme faaliyetlerinin, kadınların durumunun iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi çabalarının önünü açmak amacıyla kullanılmasını hedefler.

Eğitim, sağlık ve istihdama yönelik teşvikler gibi cinsiyet eşitliğini hedefleyen harcamalar; ev suyunun temini gibi kadınlar için öncelikli kamu hizmetleri, çocuk yardımı, emeklilik vb. gibi kadınlar için öncelikli gelir transferleri, verilen kredi, sübvansiyonların cinsiyetlere göre yüzdesi, kamu sektörü istihdamında cinsiyet dengesi ve kadın sorunları ile ilgili birimlerin harcamalarının idari teşkilattaki payı bu göstergelere örnek teşkil etmektedir. İktidarların önemli bir politikası olan devlet bütçelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı olması gerektiği gibi, yerel yönetimlerin bütçelerinin de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeler olması gerekmektedir. Yerel yönetimlerde uygulamaya konulan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin amacı, kadın ve erkekler üzerindeki olası sonuçların sistematik olarak karşılaştırmasına olanak veren bir yöntemin geliştirilmesidir. Bu yöntemde kadınlar için ayrı

bir bütçe önermekten kaçınılmakta, oluşturulacak cinsiyete duyarlı göstergeler aracılığıyla bir analiz geliştirilmektedir. HDP belediyelerinde kadınları güçlendiren ve toplumsal cinsiyete duyarlı ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitsel politikalar üretilerek, kadın katılımını artıran hizmetler yürütülmüştür. Bu çerçevede;

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı belediyeçilik alanında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme hayata geçirilmiş,
- Kentsel hizmetlerde kadınlara yönelik hizmetler yapılmıştır.

Ancak HDP/MHP ittifakının HDP'li belediyeleri gasp etmesi sonucu kayyımlar Yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye son vermek istemiştir. 2016 yılında aralarında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği (GABB) Eşbaşkanı Gültan Kışanak'ın da bulunduğu onlarca kadın belediye eşbaşkanı ve meclis üyesi tutuklanmış, yüzlerce kadın ise görevden alınmıştır. Belediyeler bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla kurulan Kadın Daire Başkanlıkları, feshedilmiş, kadınların iktisadi alana ve istihdama katılmasını sağlayan kadın kooperatifleri, kadın semt pazarları kapatılmıştır. Yine kadınları güçlendirme ve kadına yönelik şiddetle mücadele etme amacıyla kurulan ve faaliyet yürüten kadın merkezleri kapatılmıştır. Yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan ve kadınları güçlendiren toplumsal cinsiyette duyarlı bütçelemeye dayalı HDP Kadın Belediyeçilik Modeline darbe vurulmak istenmiştir. Ancak 31 Mart 2019'da yılında yapılan yerel yönetim seçimlerinde HDP eşbaşkanlık sistemiyle seçime girmiş, halkın büyük desteğiyle, gasp edilen belediyelerin büyük çoğunluğunu yeniden kazanmıştır. Böylece halk bir kez daha eşbaşkanlık sistemine ve toplumsal cinsiyette duyarlı bütçelemeye onay vermiş ve kazanımlarına sahip çıkmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Önerilerimiz

Bütçeleme süreçleri, aslında ülkelerin politikalarını yansıtmaktadır. Hangi hedeflere, hizmetlere, yatırımlara kaynak ayrıldığı kadar yurttaşların bu bölüşümde ne kadar söz hakkı olduğu da siyasi iradenin eğilimlerini göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yok sayan, katılımcılık ve çoğulculuktan uzak bir bütçeleme anlayışı hâkimdir.

HDP hem parlamentoda hem de yerel yönetimlerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeyi savunmaktadır. 2014 yerel seçimleri ile beraber eşbaşkanlık, eşit temsiliyet uygulamalarının yanı sıra yerel yönetimlerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme hayata

geçirilmiştir. Benzer şekilde, HDP parlamentoda defalarca Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye geçilmesini teklif etmiş, aynı zamanda bütçe komisyonunun katılımcı bir yöntemle çalışılması gerektiğini savunmuştur. Fakat hükümet bu süreci yurttaşların katılımına kapalı bir şekilde yürütmeye, savaştan, ranttan ve sermayeden yana tekliflerinde ısrarcı davranmaya devam etmiştir.

Önceki yıllarda olduğu gibi 2021 yılı bütçe teklifinde hükümet yine toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görmezden gelmektedir. Sadece sığınaklara, kadın merkezlerine son derece sınırlı kaynak ayırarak toplumdaki eşitsizliğin sonlanmayacağı çok açıktır. İstihdam, sosyal hizmetler, sağlık, adalet, vergi politikaları ve diğer tüm alanlarla ilgili meclis bünyesinde kurulacak daimî bir komisyonda, araştırmacı, akademisyen ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla yapılacak toplumsal cinsiyeti gözeten değerlendirmeler ışığında bütçe şekillendirilmelidir.

Bugün birçok Avrupa ülkesinde bütçeleme süreci toplumsal cinsiyeti gözetin ve katılımcı bir şekilde yürütülmektedir. İngiltere'deki Women's Budget Group (WBG) bunun önemli örneklerindedir. Bu anlamda bütçenin katılımcı olabilmesi için bütçe süreci tartışmaları daha uzun döneme yayılarak mecliste yürütülmeli ve kadın örgütleri bu süreçte dahil edilerek, planlama ve bütçeleme kadınların talepleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. Aksinin, erkek egemen zihniyetle hazırlanmış, kadınların yaşam alanını daraltan, ekonomik haklarını yok sayan, erkek şiddetini ve ev içi emek sömürsünü sürdüren cinsiyetçi bir bütçe olacağını 2021 bütçe teklifi açıkça göstermektedir.

1. Pandemi sürecinde evden çalışmak zorunda olan kadınların ihtiyaçları için kaynak ayrılmalıdır.

Kadınların, sağlık profesyonelleri, toplum gönüllüleri, bilim insanları olarak salgınla mücadeledeki yeri çok kıymetlidir. Kadınlar tüm dünyada, sağlık ve sosyal hizmet sektörlerindeki işgücünün %70'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de ise hemşirelerin %70'i, ebelerin %100'ü, doktorların ise yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Kriz dönemlerinde sağlık sektörünün üzerine binen yükten kadınlar çok daha fazla etkilenmiştir.

Dünya genelinde ev ve bakım işlerini kadınlar erkeklere oranla 3 kat daha fazla üstlenmektedir. Türkiye'de ise bu sayı ne yazık ki neredeyse 5 kata ulaşmaktadır. KOVİD-19 salgını sebebiyle ailelerin evde kalması kadınların üstlendikleri ev ve bakım işini daha da arttırmıştır. Diğer yandan, evden çalışan kadınlar hem iş hem bakım yükünü aynı anda yürütmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum kadınların çalışma saatlerini de artırmıştır.

Uzaktan eğitim sistemine geçilmesiyle birçok çalışan ebeveynin çocuk bakımı sorumluluğu artmış ve çocuk bakım işleri toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisiyle çoğunlukla anne, hala, teyze, abla, yenge gibi kimliklerle kadınlara bırakılmıştır. Gündüz bakım evlerinin kapanmasıyla birçok çocuğun bakım sorumluluğu, ebeveynlerin çalışmak zorunda olduğu durumlarda, risk grubu içinde olan büyükannelere verilmiştir.

Türkiye’de çalışan kadınların %42,2’si temizlik, çocuk bakımı gibi güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Kriz zamanlarında gelirlerini ilk kaybedenler de yine bu güvencesiz çalışan kadınlar olmuş ve bu kadınlar herhangi bir sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer almadıkları için işsizlik yardımlarından faydalanamamışlardır.

Pandemi süreci ile birlikte kadın işsizliği, kadın yoksulluğu artarken evden çalışmak zorunda olan kadınlar da birçok ekonomik sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Pandemi sebebiyle evden çalışmak zorunda olan kadınların mesai saatleri içerisindeki ihtiyaçlarının işverenler tarafından karşılanması gerekmekte bütçe ve planlamada pandemi koşullarının toplum cinsiyete bağlı olarak kadınları birkaç kat daha fazla etkilediği göz önünde bulundurularak bu eşitsizliğin doğurduğu zararları giderecek önlemler alması gerekmektedir.

2. Kız çocuklarının eğitimini teşvik eden politikalarının olmalı ve bunun için özel bütçe ayrılmalıdır.

2021 merkezi bütçesindeki en büyük paylardan biri eğitime ayrılmıştır. Ancak eğitime ayrılan bu bütçede kız çocuklarının eğitime katılımı, cinsiyet eşitlikçi bir eğitim modelinin uygulamaya konması için ayrıca kaynak ayrılması gerekmektedir. Kız çocuklarına ayrılan payın artırılması, kamu kreşlerinin açılması, bakım hizmetlerinin kamusal olarak karşılanması gerekmektedir. Kadın eğitim emekçileri için eğitim de yükselme de bir eşitlik talebidir. Eğitimde özelleştirme politikaları ve güvencesiz çalıştırma daha çok kadınlara ve kız çocuklarına zarar vermektedir. İmam hatipleştirme, 4+4 sistemi de yine çoğunlukla kız çocuklarının sömürülmesine yol açmaktadır. Eğitime ayrılan bütçenin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı bir şekilde yapılması; dezavantajlı, yoksul çocukları çocuk işçiliğine ve çocuk yaşta evliliklere iten sistemin dönüşmesinde de şüphesiz etkili olacaktır.

3. Bakanlıkların ve bağlı teşkilatların cari transfer giderleri toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Cari transferler, devletin kişilere ya da kurumlara karşılık beklemeden yaptığı her türlü nakdi ve ayni yardımları kapsamaktadır. Ancak bütçe tekliflerinde bakanlıkların ve bağlı teşkilatların bütçelerinde cari transfere ayrılan giderlerin nerelere ve hangi saiklerle

harcandığı görülememektedir. Sayıştay raporları uygunluk bildirse de özellikle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na ait rapor kalemlerinde çelişkiler mevcuttur. Toplumsal cinsiyeti gözetilen bütçeleme, tüm bu harcama kalemlerinin gerekçelerinin, bu desteklerden hangi kesimlerin ne ölçüde faydalandığının açıkça paylaşılmasını yani şeffaflığı gerektirmektedir.

4. “Ekmeği kazanan erkek” etrafında örülmüş sosyal güvence çerçevesine son verilmeli, cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kadınlar lehine sosyal güvenlik reformu yapılmalıdır.

TÜİK yoksulluk rakamlarının cinsiyet dağılımını vermese de kadın emekliliğine dair verileri oldukça çarpıcıdır. Kadınların %19'u emekli olabilirken bu oran erkekler için %81'dir. Türkiye'de her 5 kadından 4'ü emeklilik güvencesinden yoksundur. Kayıt dışı çalışma gibi birçok yapısal problem bunun kaynağıdır. Bu durum, kadınları sosyal güvence konusunda etrafındaki erkeklere bağımlı kılmaktadır. Geleneksel 'ekmeği kazanan erkektir' algısı yıkılmalı, kadınların hane içinde hiçbir ücret almadan harcadığı emek görünür olmalı ve erkekler etrafında örülmüş sosyal güvence çerçevesi artık kırılarak toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir sosyal güvence çerçevesi oluşturulmalıdır.

5. Kadın tutsaklara yönelik yeterli ödeneğin olduğu bir bütçe düzenlemesi yapılmalıdır.

Cezaevlerinde kalan binlerce kadın bugün en temel ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik kaynağa dahi sahip değilken cezaevleri de bu ihtiyaçları karşılayacak bütçelerinin olmadığını iddia etmektedir. Kadın mahpusların yeteri miktarda temizlik malzemesi ve ped başta olmak üzere temel hijyen ihtiyaçlarının ücretsiz sağlanması, bunun için yeterli ödeneğin ayrılması gerekmektedir. Hapishanelerde insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin yaygınlaşması için de ödenek eklenmelidir.

6. Vergi sistemi toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecek şekilde gözden geçirilmelidir.

Özelleştirme politikaları ve güvencesiz çalıştırmadan kaynaklı kadınların yaşadığı mağduriyetlere her gün bir yenisini eklenmektedir. Güvenceli kadın istihdamının artırılmasına dönük teşvik politikalarının uygulanması için özel bir bütçe kaleminin oluşturulması gerekmektedir. Bunun yanında, kadınların bütçesi vergilerden de doğrudan etkilenmektedir. Bütçenin temel kaynağını oluşturan vergi gelirlerinin çoğu dolaylı vergilerden yani yurttaşların gündelik tüketimlerinden toplanırken, bu kaynak toplumsal cinsiyet temelinde adil bir şekilde paylaşılmamaktadır. Dolaylı vergilerde de daha adil olunmalıdır. Kadınlar için özgün ve daha adil bir vergileme mümkün olmalıdır. Yiyecek, giyecek, çocuk bakımı, bunlara dair ürün alımı, geçim, mutfak masrafları vs. gibi tüketim kalemlerinden alınacak vergiler

belirlenirken artık yapısal bir sorun haline gelen kadın yoksulluğu göz önünde bulundurulmalı ve buna göre bir düzenleme yapılmalıdır.

7. Sosyal yardım değil, sosyal hak temelinde bütçeleme yapılmalıdır.

Sosyal güvence, sosyal haklar üzerinden değil sosyal yardımlar üzerinden temellendirilmektedir. Oysa sosyal güvence sosyal haklar temelinde kurulmalı ve sosyal yardımlar sosyal güvenlik sisteminin gelişkin olduğu ülkelerdeki gibi bir destekleyici mekanizma olarak görülmelidir. Kadınlar için ya da belli kadın grupları için gelir transferlerinin yapılması muhakkak gereklidir. Ancak sosyal güvence, kadınların emeklilik hakları, “eşit işe eşdeğer ücret” talepleri ve güvenceli istihdam dahil birçok başka temel konuyu da kapsamak zorundadır.

8. Toplumsal cinsiyet kavramı istihdam belgelerine hakkı verilerek ve içi doldurularak geri eklenmelidir.

AKP kadın istihdamı konusunda kadınlara ev hapsini reva görmektedir. Esnek çalışma ile “ev içi sorumluluklarını” yerine getiren bir “makbul kadın” modeli oluşturulmak istenmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı istihdam belgelerinden de çıkarılmış ve kadın istihdamı tamamen girişimcilik, kooperatifçilik gibi alanlara sıkıştırılmaktadır. Kadınlar bu tarz işler aracılığı ile borçlandırılmaktadır. İşveren teşvikleri üzerinde de erkek ağırlıklı sektörlerde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden kadın istihdamını artırmaya yönelik girişimler olmalıdır.

9. “Aileyi” sağlamaştırmak adına Diyanete verilen kaynaklar Toplumsal Cinsiyet eşitliği ve kadınların vatandaşlık haklarını kullanabilmesi için yeniden planlanmalıdır.

Sosyal politika alanında kadınların ihtiyaç duyduklarında başvurabilecekleri yaygın, erişebilir sığınak, danışma merkezi, şiddet hattı, kreş gibi mekanizmalara ihtiyaç varken buralara kaynak aktarılmadığı gibi il ve ilçe Müftülüklerine bağlı “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu” açılmıştır. Bu büroların sayısı şiddet önleme ve izleme merkezlerinin sayısının üzerindedir. Başta Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere birçok bakanlık, il ve ilçelere bağlı kurumlar Diyanet ile protokol imzalayarak, sunmaları gereken kamu hizmetlerini diyanete havale etmektedir. Sosyal hizmetler bütçesinden kısarak hem yaşlı bakım hem çocuk bakım hizmetleri, sevgi evleri üzerinden aileyi teşvik için diyanete ne kadar kaynak aktarıldığı cevaplanamayan sorulardandır. Diyanet ile imzalanan sayısız protokollerle neyin amaçlandığı da yine aynı şekilde açıklanmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyette duyarlı bütçe hem merkezi hem de yerel yönetimleri bütçesinin oluşturulması sürecinde kadınlar başta olmak üzere farklı kültür, inanç ve cinsiyet kimliklerinin en üst düzeyde eşit katılımı sağlamak amacıyla hayati öneme sahiptir. Çünkü toplumsal cinsiyette duyarlı bütçeleme kamusal ve politik alanda kadınları güçlendirmeyi ve kadın istihdamını arttırmayı amaçlamaktadır. Nitekim iktisadi alana yönelik politikaların inşasında kadın haklarının esas alınması sadece kadın yoksulluğunu azaltmayacak aynı zamanda toplumdaki cinsiyetçiliğin son bulmasında önemli bir adım olacaktır. Bu açıdan toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farkındalığı arttırarak toplumsal dönüşümü sağlamak bütün hükümetlerin temel görevlerindedir.

AKP/MHP iktidarı bütün alanlarda olduğu gibi iktisadi alanda da kadınları gözetemeyen ve güçlendiren politikalarını sistematik bir biçimde hedef almaktadır. Ancak, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme modeliyle girdiği bütün seçimlerden büyük bir başarı elde etmiştir. 31 Mart 2019 yerel yönetimlerinde bu konuda halkın rızasını ve onayını almıştır. Kadın belediyeçiliğimin kayyım atamalarına gerekçe yapılması ataerkil siyasal iktidarın hem kadın kazanımlarına hem de toplumun iradesine yaptığı bir saldırı olmuştur. Bu nedenle kayyım atamaları, kadınlar tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin toplumda artan farkındalığa ve bu alandaki dönüşüme yapılan bir müdahale olarak kabul edilmektedir. Ancak HDP tüm bu müdahalelere rağmen hem parlamentoda hem de yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyette duyarlı bütçelemede ısrarcı olduğunu ve bu sistemi savunduğunu bütün söylem ve pratikleriyle ortaya koymaya devam etmektedir.

RANTA DAYALI 2021 BÜTÇESİ EKOLOJİK YIKIM BÜTÇESİDİR

Doğada yaşamın ortak ağı olan ekoloji ve eko-sisteme yönelik her türlü müdahaleden bütün canlı ve cansız varlıklar etkilenir. Bu bağlamda, ekoloji mücadelesini, emek, kadın, eşitlik, özgürlük, barış ve adalet mücadele hattından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Sadece ülkemizde değil bütün yerkürede ekoloji mücadelesi yaşam hakkını, her türlü özgürlüğü savunmanın vazgeçilmez bir parçası ve çağımızın temel gereksinimidir. Ekolojik yaşam, ekolojiyi koruma ve gözetme ihtiyacı bir tercih değil toplumsal yaşamın sürekliliği açısından bir zorunluluktur.

Ne yazık ki Türkiye, kapitalist modernitenin doğa ve toplum üzerindeki etkilerinin derinleştiği ülkelerin başında gelirken; kar hırsı, rantçı politikalar, sermayenin taleplerinin esas alınması doğa tahribatını derinleştiriyor. Tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi

süreciyle ekolojik yıkımın önüne geçmeyi hedefleyen politikaların üretilmesi temel gereksinimdir. 2021 yılı bütçesi bu mantıktan tümüyle uzak olduğu gibi, ekolojik yıkımı, iklim krizini derinleştiren, kent ve çevre talanına davetiye çıkaran, ekoloji bağlamında da önceki yıllarda olduğu gibi sermayenin önceliklerini gözetten bir bütçedir. Bütçe kaynakları ekolojik bir toplumu esas almak yerine doğa talanını ve tahribatını hedeflemektedir.

Bütün dünya Covid-19 salgınının insan yaşamına etkilerine karşı mücadele yürütürken, ekolojik yaşam yeniden önem kazanmışken, AKP her ‘krizi fırsata çevirdiği’ gibi bu süreci de çevreyi, ekolojik dengeyi görmezden gelerek popülist bir politika ile ömrünü uzatmanın, yandaş sermayeye alan açmanın aracı haline dönüştürmüştür.

Yaşam alanlarına sahip çıkan halkımızın mücadele gücü ve kararlılığından ilham alarak kapitalizmin doğayı, doğal varlıkları ve yaşamı metalaştırarak sömürmesine karşı, insanı doğanın efendisi değil, bir parçası olarak gören bir anlayışla hareket ediyor ve buna uygun bir bütçe öneriyoruz. Bu sebeple; kırdaki ve kentte, doğa ve yaşam haklarını savunma ve yaşam ortamlarını koruma mücadelesi verenlerin dayanışmasını güçlendirmeyi, bu mücadeleleri ortaklaştırmayı ve taleplerini siyaset zeminine taşımayı görev biliyoruz.

2021 bütçesinin gelecek hedefleri yapaydır, doğaya uyumlu değildir. Bütçe sunumunda ifade edilen “2023 yılına kadar tamamlamayı hedeflediğimiz ekolojik koridorlarla, millet bahçeleriyle ülkemizi bir uçtan diğer uca yeşil ağlarla örüyoruz. Ekolojik koridorlarımızın pilot uygulamalarını 22 ilimizde başlattık” görüşleri iktidarın ekolojiye dair dar bakış açısının yansımasıdır. Ekolojiyi yapay ve ne olduğu belirsiz millet bahçelerinden ibaret sayan bir yüzeysellik ve şekilcilik bu bütçenin ruhunu yansıtmaktadır.

Bütçe, Ekolojiye Yönelik Mega Yıkım Projelerine Kaynak Ayıran Bir Bütçedir

Bu iktidar döneminde İstanbul’da kuzey Ormanları, Kaz Dağları, Toroslar, Cudi Dağı Ormanları talan edilmiştir; maden şirketlerinin, HES şirketlerinin, Ege’de Karadeniz’de girmedikleri ormanlık alan bırakılmamıştır; doğal ekolojik koridorları, Salda gölünün doğal ekolojik yapısı tahrip edilmiştir. Gerek güvenlik gerekçesiyle gerekse de şüpheli şekillerde yakılan her ormanlık alanın yapılaşmaya açılması, yandaşlara peşeş çekilmesi iktidarın doğaya olan düşmanlığının gerçek sebebini göstermektedir. Ilısu Barajı başta olmak üzere yapılan barajlar; tarihi, kültürü yok etmeyi amaçlamıştır. 3’üncü havaalanı, 3’üncü köprü gibi devasa projeler iktidarın doğaya yönelik yıkım projelerinin sadece bir kaçıdır ve bu bütçe

bütün bu yıkım projelerine kaynak ayırmayı amaçlamıştır. Kanal İstanbul olarak adlandırılan proje iktidarın ekolojiye yönelik bir başka MEGA-YIKIM PROJESİDİR. Buna karşılık doğayla hiçbir şekilde uyumlu olmayan rekreasyon alanları, betonlaştırılan alanlara dikilen kimi ağaçlar, millet bahçelerinin ekolojik koridor gibi sunulması bu çarpık zihniyetin yansıması, gerçeği ters yüz etmeye yönelik illüzyon denemeleridir. Üstelik bu tür projelerin tamamında doğaya karşı bir tahakküm anlayışı hâkimdir.

Aynı çarpık anlayışı kentleşme politikalarında daha bariz bir şekilde görüyoruz. Daha önce birçok örnekle çok acı bir biçimde deneyimlediğimiz ve en son İzmir Depreminde de görüldüğü gibi dikilen her binaya, her yapıya kar hırsıyla yaklaşan bu anlayış sadece doğaya, çevreye düşman olarak kalmıyor aynı zamanda her birimizin hayatıyla kumar oynuyor. Yaşam hakkımızı hiçe sayıyor. Biz Yaşam Hakkını, demokratik ve ekolojik kent hakkını savunuyoruz.

İlk olarak 1968 yılında gündeme getirilen Kent Hakkı kavramıyla Henri Lefebvre, kentlerin “kullanım değerinin ön plana çıktığı, sermayenin tahakkümünden kurtulmuş ve ürün yerine yapıt olma niteliğini kazanmış kentlere ulaşmanın”¹¹¹ önemine işaret eder ki, artık bunu da aşan bir anlayışla kentlerin ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Lefebvre; bugün yaşadığımız pek çok sorunun kaynağını kapitalist üretim ilişkilerine dayandırmakta ve bu sistemin değiştirilmesi gerektiğine olan inancını ifade etmektedir.¹¹² Halkın kent yönetimine katılabildiği, kentsel hizmetlerden etkin ve verimli bir şekilde yararlanmasının yanı sıra söz hakkına sahip oldukları bir toplum yerine 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı yasayla halkın yönetime katılım hakkı yok sayılmaktadır. Üstelik yasa, Türkiye’nin taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının ‘sınır değişikliklerine’ ilişkin hükmünü ve Avrupa Kentsel Şartının hak ve özgürlükler alanında çizmiş olduğu ‘çerçeve ilkelerini’ de reddetmektedir.

Kent Hakkı kolektif bir haktır ve kentlerin demokratik yönetimle ve halk meclisleriyle ekolojik bir anlayış gözetilerek yönetilmelidir. Kentlerin meydanları, parkları, koruları ve kıyıları korunacak ortak alanlarımızdır; kamusal, doğal niteliğini ve kültürel dokusunu bozacak hiçbir çılgın ve doğayı tahrip edici projeye, uygulamaya; sermaye projelerinin kent kimliğini oluşturan tarihi mekânları, ormanlar gibi doğal alanları yok etmesine, ekolojik yıkıma yol açmasına karşı çıkıyoruz. Kent mekânı içinde ve çevresinde var olan yaşam

¹¹¹ Sabriye, Ak Kuran, “Kent Hakkı Çerçevesinde 6360 Sayılı Yasanın İncelenmesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 2019, ss. 97-110

¹¹² Henri Lefebvre, *Kentsel Devrim*, çev. Selim Sezer, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2013

alanlarının ranta ve sermaye birikimine açılma projelerine karşıyız, yerel yönetimler ve mutlaka halkın vereceği kararlarla, ekosistemi koruyarak, barınma hakkını temel alan yerinde dönüşüm hayata geçirilecek politikalarını savunuyoruz. Her bireyin, barış içinde ve onurlu bir şekilde yaşayabileceği güvenli ve korunaklı konutu temel bir hak olarak görüyoruz.

TOKİ Kanunuyla Kent Talanının Önü Açıldı

Çarpık kentleşmenin bir diğer nedeni de, 2003 – 2004 yıllarında TOKİ ile ilgili yapılan yasal düzenlemedir. O düzenleme ile verilen sınırsız kamulaştırma yetkisi üzerine 2012 yılında çıkarılan yasa ile halkın sadece ‘yerinden edilme’ pratiğine değil ‘yeri, yani mekânı halktan etme, coğrafyayı ortadan kaldırma’ pratiğine de şahitlik ettik.

Çünkü 2003 yılında çıkarılan 4966 sayılı Kanun ile TOKİ’nin yetkileri konut sektörüyle ilgili şirketlerle ortaklık kurabilecek ve konut kredisi verebilecek biçimde genişletildi. 2004 yılında 5273 sayılı Kanun’da yapılan bir düzenleme ile TOKİ’ye her türlü ölçekte imar planları yapma, yaptırma ve tadil etme ile gerçek ve tüzel kişilere ait arazilerde kamulaştırma yetkisi verildi. Belediyeler dışarıdan gelen yabancı sermaye kaynağını inşaat sektörüne yönlendirdi ve böylece müteahhitler ve tüketicilere yönelik kredilerde muazzam artış gözlemlendi. TRT, TÜRKİSAT, AOÇ gibi kurumlar ile birlikte TOKİ, “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” kapsamı dışına çıkartılarak, toplu konut uygulamalarının yanında Hazine’den arazi tahsis ederek kamu yatırımları da yapan kurumun bütçe kısıtlamasına tabi tutulmamasıyla kent talanının önü açıldı. 2021 yılı bütçesi de geçmiş yıllarda olduğu gibi TOKİ’nin sermaye tahakkümünde yerinden ettiği halk için ürettiği ‘yeni’ yapı stoklarına bütçe ayırmaktadır.

2020 yılına kadar AKP iktidarı döneminde TOKİ eliyle yapılan ihaleler üzerinden dağıtılan rant miktarı 106.904.814.217,60 TL’dir. Her talanın altından çıkan Cengiz İnşaat, Limak Grup, Çalık Holding, Kalyon Grubu, Kolin Grubu, Sancak Grubu, Torunlar Grup, Rönesans Şirketi iktidar yandaşı sermaye grupları TOKİ üzerinden sermaye birikimi sağladı.

Ekim 2020 tarihi itibarıyla TOKİ, Arnavutluk’un Laç şehrinde konut yapmak için 321 milyon TL’lik ihale düzenledi. İhale, pazarlık yöntemiyle Yeni Şafak gazetesinin de sahibi olan Nuri Albayrak’ın şirketine verildi. Daha fazla çoğaltılabilecek bu örnekler TOKİ’nin sermayenin tahakkümünde olduğunun, aktarılan kaynakların ranta gittiği ve ekolojiyi hiçe saydığını gösteren göstergelerdir.

Diyarbakır'daki Utanç Duvarı Demografiyi Değiştirme Projesidir

Malatya'da bulunan Devlet Demiryolları 5. Bölge Müdürlüğü, Diyarbakır'ı, demiryolu boyunca boydan boya ikiye bölecek 12 kilometre uzunluğunda, bir metre 80 santimetre yüksekliğinde, 50 santimetre genişliğindeki çift taraflı yol yapımına başladı. 180 cm tel çit ve 50 cm jiletli tel olacak şekilde toplamda 2.5 metre aşan bir duvarla kent Diyarbakır bölünüyor. Bu saldırı sadece kent hakkına yönelik bir saldırı olmakla kalmıyor aynı zamanda, kentin demografik yapısını değiştirmeyi de amaçlıyor ki bu yüzden Diyarbakır'da kurulan bu “Utanç Duvarı” Diyarbakırlıların tepkisine ve kaygılarına neden oluyor.

Yenişehir, Bağlar, Kayapınar merkez ilçe sınırlarını belirleyen bir tren hattında inşa edilen bu duvar, Ofis ile en yoğun nüfusa sahip Bağlar ilçesini birbirinden ayırıyor. Yüzde 80'i tamamlanan bu yıkım projesi ve UTANÇ DUVARI bitiğinde, Bağlardan Ofis'e yaya geçişi tümüyle engellenmiş olacak.

Kentteki 21 sivil toplum örgütü (STÖ), kenti ikiye bölecek beton duvarın yapımına tepkili ve bu çalışmanın durdurulmasını istiyor. Ancak bu tahakkümcü, nobran zihniyet Diyarbakır halkının ne düşündüğüyle ilgilenmiyor esas olarak demografik yapıyı değiştirecek bu utanç duvarını biran önce bitirmeyi hedefliyor.

İnsanlar Can Derdindeyken, İktidar “Fırsat Bu Fırsat” Diyerek Pandemi Sürecinde Doğaya Yönelik Saldırıları Hızlandırdı

Dünya esas olarak pandemi ile mücadeleye odaklanırken, iktidar Türkiye'de ilk vakanın açıklandığı 11 Mart'tan itibaren yapılan ihaleler, süren Hidroelektrik Santral (HES) inşaatları, maden arama için verilen ruhsatlarla sivil toplum örgütlerinin, sendikaların ve meslek örgütlerinin karşı çıktığı pek çok projeye izin verildi ya da devam ettirdi.

“16 Mart'ta Resmi Gazete'de SİT alanlarını entegre tesislere ve madencilğe” açan bir yönetmelik değişikliği yayımlandı. İnsanlar can derdindeyken, aş ve iş derdindeyken, “fırsat bu fırsat” denilerek Kanal İstanbul için ilk ihale de yapıldı. 14 Nisan'da toplam vaka sayısı 65 bini geçmişken Salda Gölü'ne iş makineleri girdi.

Pandemi bahane edilerek Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı illerde yapılan ihlaller şeffaflıktan uzak bir şekilde yürütüldü. Kamu İhale Kanununa İhale süreçleri şeffaflıktan uzak kamu yararı gözetilmeden pazarlık usulüne dönüştürülmesi hak ihlallerine sebep oldu. Doğrudan temin, mal, hizmet alımları ve yapım işlerinin maliyetlerinde ciddi artışlar görülüyor. Meslek örgütleri tarafından hazırlanan karşılaştırmalı tablolarda aynı kapsam ve

içerikteki bir ihalenin açık ihale usulü ile pazarlık usulü arasındaki fahiş maliyet farkları olduğu tespit edilmiştir. Özellikle pazarlık usulü yapılan ihalelerin belirli firma ve kişilere verildiği görülmektedir.”¹¹³

Türkiye Paris Anlaşması’na Ayak Direyen Tek G20 Ülkesi

AKP’nin çevre ve doğa düşmanı tutumu uluslararası alanda ve çevreyi koruyan küresel sözleşmelere karşı da sürüyor. Küresel çapta iklim değişikliği ile mücadeleyi amaçlayan sözleşme Paris Anlaşması, Aralık 2015’de Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı’nda 195 ülkenin onayıyla kabul edildi. Türkiye Paris Anlaşmasında taraf ülkeler arasında olmasına rağmen onaylamayarak uygulanması gereken yaptırımlardan kaçmaktadır. Türkiye karbon emisyonlarının sınırlandırılmasını öngören Paris Anlaşması’nı imzaladığı halde parlamentosundan geçirip onaylamayan Eritre, İran, Irak, Libya, Güney Sudan ve Yemen ile birlikte 8 ülkeden biri ve G20’deki tek ülke. Erdoğan, AB’ye girme politikasını açıkladı ama G20 konuşmasında ise OECD Ek1’den çıkmayı beklediklerini söyledi. Avrupa Birliğine giren ülkeler Ek 1 ülkesi olmak durumunda. Hem AB’ye girmeyi hem Ek1’den çıkmayı aynı anda isteyemezsiniz. Bu sadece iklim krizine karşı politikanızı değil aynı zamanda dış siyasetteki beceriksizliğin, iş bilmezliğin göstergesidir. Bu tutum Türkiye yönetiminin çevreye karşı ne kadar duyarlı olduğunu açık kanıttır. Geleceğimiz için sermayeyi korumak yerine insan kaynaklı küresel sera gazı emisyonları sıfırlanmasını istiyoruz ve bunun mücadelesini sürdürüyoruz.

İhtiyaç Sınırına Kadar Ücretsiz Enerji Temel Kamusal Haktır!

EPDK’ya göre; Türkiye’nin 2020 Nisan ayı sonu itibarıyla 91 bin 564 MW olan kurulu gücü içinde hidrolik enerji, 20 bin 831 MW baraj ve 7 bin 883 MW’ı akarsu olmak üzere toplam 28 bin 714 MW ile %31,21 paya sahiptir. EİGM (Enerji İşleri Genel Müdürlüğü) verilerine göre; 2019 yılı elektrik tüketimi 291 milyar kW/h olurken, en yüksek puant talebi Ağustos 2019 itibarıyla 45 bin 374 MW olarak gerçekleşmiştir. Yani Türkiye’nin, 2020 Nisan ayı itibarıyla yüzde 102’ler oranında kurulu gücü vardır. Dünya genelinde Yedek Elektrik Gücü %20-25 arası olması yeterlidir.

¹¹³ http://www.dimod.org.tr/mimarlarodasi/haber_detay.asp?id=504

Enerji üretimi, her ülkede olduğu gibi Türkiye için de önemi büyük bir yere sahiptir; ancak, enerji üretmekten daha çok rant odaklı bir yaklaşım içinde doğayı, tarihi ve kültürü yok ederek ihtiyaç olmamasına rağmen, plansız bir şekilde yeni HES'ler yapılmaya devam edilmektedir. Türkiye'nin kurulu gücünün, enerji gücü ihtiyacının iki katından fazla olması, coğrafi konum ve iklim çeşitliliği açısından alternatif ve yenilenebilir enerji üretimine uygun olmasına rağmen söz konusu anlayış devam etmektedir. Bu bağlamda, bölge coğrafyasında yapılacak olan HES'ler ile birlikte yapılması planlanan yeni barajlar enerji ihtiyacı için değil sermaye tahakkümünde başlatılması planlanan projelerdir.

HDP olarak; su kullanım hakkı anlaşmaları, karbon ticareti, yaşamı yok eden başta HES (Hidroelektrik Santralleri) projeleri ile termik, nükleer gibi enerji politikaları ve ekolojik yıkıma yol açan maden işletmeciliği, endüstriyel atık ve kirlilik sonucunda yaşam alanlarının tahrip edilmesi, küresel iklim değişikliğinin nedenleri ve sonuçlarına karşı, nükleer denemelerin ve nükleer santrallerin yasaklanması için mücadeleyi bir insanlık görevi olarak görüyoruz.

Sanayide 2020 yılı birinci dönem doğal gaz fiyatlarına bakıldığında, tüketicilerin 1 metreküp doğal gaz için ödediği tutar bir önceki döneme göre yüzde 1,4 ve bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,2 artarak ortalama 189,0 kuruş oldu. Konutlarda, 1 metreküp doğal gaz için tüketicilerin 2020 yılı birinci döneminde ödediği tutar bir önceki döneme göre yüzde 2,4, bir önceki yılın aynı dönemine göre ise yüzde 34,7 artarak ortalama 182,6 kuruş oldu.

EPDK tarafından yapılan mevzuat düzenlemesi ile daha önce faturalarda ayrı ayrı olarak görünen vergi bedelleri 01 Ocak 2016 tarihinden sonra gizlenmiş ve faturalara ENERJİ ve DAĞITIM bedelleri olarak iki kalemden yansıtılmaya başlanmıştır. Böylelikle EPDK, elektrik abonelerinin hangi faaliyete ne kadar bedel ödediklerini öğrenemeyecekleri faturalama sistemi ile 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun'a da aykırı olarak vatandaşın bilgi alma hakkını engellemiştir.

2019 yılının ilk çeyreğinde yapılan yerel seçimlerden kaynaklı %10'luk bir indirimle gidilmiş ise de; Buna karşın 2019 yılı Ocak-Mart dönemi tarifesi 2017 yılı sonuna göre % 30 daha yüksektir.

Sosyal devlet anlayışında karşılıksız bir hizmet olması gereken elektrik tüketimi özel şirketlere devredilerek bir rant alanına dönüştürülmüştür, bu da yetmemiş siyaset malzemesi olarak yoksul halkın üzerinde baskı aracı olarak kullanılmaktadır.

2021 yılı bütçesi için elektrik ve doğalgaz faturaları vatandaşlarımız üzerinde büyük bir yük oluşturması sebebiyle her haneye ihtiyaç sınırına kadar elektrik ve doğalgazın, sosyal bir hak olarak vatandaşlarımıza ücretsiz olarak sağlanmasını önerdik. Enerji Bakanlığı Bütçesinin 40 Milyar TL artmasıyla, HER HANEYE İHTİYAÇ SINIRINA KADAR DOĞALGAZ VE ELEKTRİK ÜCRETSİZ olarak sağlanabilir.

AKP - MHP oylarıyla yurttaşlarımız elektrik ve doğalgaz faturaları yükünden kurtulacak ve ihtiyaç sınırının aşılmasıyla enerji tasarrufu sağlanmasını planladığımız önerimiz reddedildi.

DEDAŞ Zulmü Devam Ediyor!

“Dicle Elektrik ve Dağıtım Anonim Şirketi (DEDAŞ), TEDAŞ’ın bölgesel özelleştirilmesi kapsamında 2013 yılından bu yana Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerinde elektrik dağıtımını sağlamaktadır. Bölgenin tek enerji sağlayıcısı konumundaki DEDAŞ son yıllarda başlı başına bir sorundur. DEDAŞ’ın enerji verdiği bölge büyük barajlara sahip olmasına rağmen tarımsal sulama yeraltı sularıyla yapılmaktadır. Yeraltı sularının erişimi için ise enerji ihtiyacı elektrik ile sağlanmaktadır. Bu sebeple zaten zor şartlarda tarımsal faaliyetleri sürdüren çiftçiler yüksek gelen elektrik faturaları ve uzun süreli elektrik kesintileri ile mağdur olmaktadır.¹¹⁴” Pandemi süreci gibi tarımsal üretimin en önemli olduğu dönemlerden birinde bile DEDAŞ elektrik kesintileri ile çiftçinin ilk ürün hasadı yanmasına sebep olarak sadece çiftçiler değil tarımsal üretime erişemeyen bölge halkıda mağduriyet yaşamasına sebep olmuştur.

Muhalefet ve Sivil Toplum Örgütleri Bir Araya Gelerek Doğamızı Koruduk!

30 Ekim 2020 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulan 238 sıra sayılı 47 maddelik “Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/3116) maden kanuna ilişkin değişiklikler de önermektedir.

Bu değişikliklerin en önemlilerinden ve en kaygı vericilerinden biri kanun teklifinin 6. Maddesinde yer alan değişiklik önerisidir. Maden Kanunda Ek Madde 20 adı altında bir madde eklenmesini öngören 6. Madde maden şirketlerinin ruhsat alanı dışına tesis kurmasının önünü açmaktadır. Değişiklik önerisi kabul edildiğinde bugüne kadar maden

¹¹⁴ <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/2020/dedas-rapor-hdp.pdf>

ruhsat alanı sınırları içinde yürütülen madencilik faaliyetlerinin büyük bir kısmı artık işletmelerin ruhsat alanı dışında da yürütülebilecek. Madde ile birlikte ülkemizin ormanları, tarım alanları, meraları, içme suyu havzaları ve kıyıları madencilik yapılarına açılacak. Doğal varlıklar, tarım, mera alanları geniş alanlara yayılan maden tesisleri ile parçalanırken maden faaliyetlerine yönelik kirlilik de geniş alanlara yayılacaktır.

Sonuç olarak çevre ve insan sağlığını hiçe sayacak 6. Madde kanun değişikliği tasarısından geri çekilmesi için sivil toplum örgütleri ile birlikte mecliste yürüttüğümüz çalışmalar sayesinde geri çekilmesi sağlanmıştır.

İktidar doğaya ve çevreye yönelik saldırılarını her türlü etik ve hukuki değeri hiçe sayarak sürdürüyor. ÇED süreçlerinin arkasından dolanan iktidar, yasaya takıldığı zaman ya yasa çıkarıyor ya da yasayı hiçe sayarak bildiğini okuyor. Kaz Dağları, Muğla, Kirazlıyayla örneklerinde olduğu gibi ÇED süreçlerini tamamlamış firmalar ile birlikte ÇED süreçlerini başlatmamış firmaların varlığı bunun kanıtıdır.

ÇED raporunun hazırlanma sürecinde jeoloji -hidrojeoloji raporu, ekosistem değerlendirme raporu, rehabilitasyon projesi gibi raporlar kopyala yapıştır yöntemi ile hazırlanırken, genel bilgileri aktarıp proje sahasının gerçeklerini tam olarak ortaya koyulmuyor. Özellikle su varlığı, fauna ve flora açısından yeterli ve bilimsel bir araştırma yapılmıyor. Oysa bütün bu varlıkların mevsimsel ve yıllara göre değişiklik gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tip raporların bu bilgiler ışığında ve bağımsız kuruluşların hazırlaması sağlanmalıdır.

Partimize Yönelik Saldırıları Çevreye Yönelik Saldırlardan Bağımsız Değil

İktidar bütün bu politikalarla sadece doğal alanlara ve varlıklara saldırmıyor aynı zamanda ekoloji ve çevre mücadelesi verenleri de hedef alıyor. Partimizin ekolojik, demokratik., kadın özgürlükçü paradigması hedef alınmıyor. Ekoloji politikalarını programında temel siyaset stratejisi olarak belirlemiş partimizin yönelik artan saldırılar, maden, enerji ve çevre yasa değişikliklerinin aynı dönemlere denk gelmesi tesadüfi değil. Ormanların, suların, meraların, kıyıların, tarım alanlarının şirketlerin, sermaye birikimine sokulduğu yaşam alanlarına el konulduğu süreçten geçiyoruz. Siyasi iktidar yürüttüğü bu süreci süreklileştirdiği yasa değişikliği çabalarına yenilerini ekleyerek derinleştiriyor.

İktidarın Çevre Düşmanı Bütçe Anlayışını Reddediyoruz

2021 yılı bütçesi önceki yıllarda olduğu gibi doğal ekosistemler üzerindeki sermaye baskısını, talan ve tahribatı artırmayı hedefliyor. İzmir depremi fırsat bilinerek, inşaat sektörüne kentsel dönüşüm ve rezerv yapı alanları üzerinden rant sağlamaya dönük açıklamalar yapıldı. Enerji Bakanı, yenilenebilir enerji yatırım garantileri üzerinden önümüzdeki dönem enerji şirketlerine yeni teşviklerin verileceğini ve kamusal varlıkların şirketlere transfer edileceğini açıkladı. Tarım Bakanı açıkça tarım alanlarının maden şirketlerine açılmasına dönük beyanlarda bulundu. Dolayısıyla 2021 bütçesi son yirmi yılda doğanın, emeğin sömürsü programının bir devamı niteliğindedir. AKP sözcülerinin ivme kazanacağını söyledikleri politikaların ne olduğunu geçmiş uygulamalarından gayet iyi biliyoruz. Üçüncü Havalimanı, geçiş garantili otoyol projeleri, Kaz Dağları ve diğer yörelerdeki madencilik projeleri, suyun şirketlerin kullanımına tahsis edilmesi, kentsel ve kamusal alanlarımızın yok edilmesi sürecine hız verildi.

Kıdem tazminatının gaspına yönelik tasarı şimdilik geri çekilmiş olsa da emeğin haklarının siyasal iktidarın hedefindedir ve iktidar sermaye programıyla hareket etmeyi sürdürüyor. Aynı şekilde ekoloji hareketleri ve muhalefetin tepkileri nedeniyle Torba Yasadan bazı maddeler çekildi bu bir kazanım ancak diğer maddeler doğaya düşman ruhunu sürdürüyor.

Gelecek için yapılan bütçe, dünün programını ve bugün sermayenin içinde bulunduğu krizin karakterini taşımaktadır. Bugünkü krizden dünün politikalarıyla çıkılmaz, çıkılmaz. Aynı yöntemleri deneyip farklı sonuçlar beklemek gerçekçi değildir. Bu politikalar yaşamın yasalarına göre yok hükmündedir. HDP olarak bu doğa düşmanı, sermayeyi önceleyen, rant ve talan esaslarına göre hazırlanmış bütçeyi ve zihniyetini reddediyoruz.

Hukuksuz bir şekilde cezaevinde tutulan geçmiş dönem MYK üyemiz ve milletvekilimiz, ekoloji aktivisti Beyza Üstün'ün Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bütçesine ilişkin ilettiği görüşlerde belirttiği noktadayız: “2021 yılı bütçesi önceki yıllarda olduğu gibi doğal ekosistemler üzerindeki sermaye baskısını, talan ve tahribatı artırmayı hedefliyor.

İzmir depremi fırsat bilinerek Murat Kurum tarafından inşaat sektörüne kentsel dönüşüm ve rezerv yapı alanları üzerinden rant sağlamaya dönük açıklamalar yapıldı. Enerji Bakanı tarafından yenilenebilir enerji yatırım garantileri üzerinden önümüzdeki dönem enerji şirketlerine yeni teşviklerin verileceği ve kamusal varlıkların şirketlere transfer edileceğine dair demeçler verildi. Tarım Bakanı açıkça tarım alanlarının maden şirketlerine açılmasına

dönük çalışmalar yaptıklarını beyan etti. Dolayısıyla 2021 bütçesi son yirmi yılda doğanın, emeğin sömürsü programının bir devamı niteliğinde. AKP sözcülerinin ivme kazanacağını söyledikleri politikaların ne olduğunu geçmiş uygulamalarına bakarak görmek hiç de zor değil. Üçüncü Havalimanı, geçiş garantili otoyol projeleri, Kaz Dağları ve diğer yörelerdeki madencilik projeleri, suyun şirketlerin kullanımına tahsis edilmesi, kentsel ve kamusal alanlarımızın yok edilmesi sürecine hız verileceği açık.

Kıdem tazminatının gaspına yönelik tasarı şimdilik geri çekilmiş olsa da emeğin haklarının siyasal iktidarın hedefinde olduğu ve genel bir sermaye programıyla hareket edildiğini gösteriyor. Aynı şekilde ekoloji hareketinin ve muhalefetin tepkileri nedeniyle Torba Yasadan bazı maddeler çekilmiş olsa da diğer tüm maddeler, çekilen maddelerle aynı ruhu taşıyor.

Gelecek için yapılan bütçe, dünün programını ve bugün sermayenin içinde bulunduğu krizin karakterini taşımaktadır. Bugünkü krizden dünün politikalarıyla çıkamayacağımız açık. Bu politikalar yaşamın yasalarına göre yok hükmündedir.

Gerçekten çözüm istediğiniz varsa sermayeden değil doğadan, halktan yana bir bütçe planlanmalıdır. Bizler ise nerede olursak olalım özgür yarınlar için yaşamı savunmaya, doğanın talanına karşı mücadele etmeye devam edeceğiz.”¹¹⁵

YEREL DEMOKRASİ

21. yüzyılda sadece yaşama içkin değil, daha içeriden, kavramlarımız da değişim geçiriyor. Yeni kavram setleri yaşamın döngüsel akışına hızla karışırken, pek çok kavram da çıktı. İhtivası gereği bu döngüde kalıp dönüşen kavramlar ise çoğunlukta. Demokrasi de bu kavramlardan biridir.

Değişen siyaset, beraberinde yeni alanlar, sınırlar, talepler ve nirengi noktaları yaratıyor. Halihazırda farklı kıtalarda farklı şekillerde yükselen/alçalan siyasi akım ve referanslar; beraberinde merkez-yerel kavgasını da güncelliyor. Yerel siyasetin kendini var etme çabalarına, merkezin istemleri genel olarak bastırma üzerinden cevap oluyor. Böylesi bir noktada da “yerel demokrasinin” rolü daha çok ön plana çıkıyor. Bugün başta Güney Amerika olmak üzere, Asya, Avrupa ve elbette Ortadoğu’da yerel dinamiklerin özgün ve özgül ağırlığı kendini dayatıyor. Çünkü yerel denilen fenomen ve bu fenomenin şahsında yerel demokrasi-

¹¹⁵ <https://hdp.org.tr/tr/beyza-ustun-dun-bugun-yarin-birbirine-hic-bu-kadar-karismamisti/14838/>

yerel yönetimler; toplumun yönetime katılabildiği, söz kurabildiği en etili alanlar. Bu sayede ulusal/merkezi olana dâhiliyet sınırlarını çizebilir. Demokrasinin olmazsa olmaz şartlarından olan katılım faktörü ile de geleceğine yön verebilir. Kapalı, dogmatik, baskıcı ve otoriter yapıların yönetimde olduğu yerlerde yerel ve yerel demokrasi gelişmez, gelişimine de ket vurulur. Özellikle modern Avrupa'nın oluşum süreci bu anlamda öğreticidir.

Yerel demokrasinin, 'demokrasi' sınavı açısından önemli bir ölçü olması; onun elde edilme ve görünür kılındığı alanlarla ilgilidir. Yerele bakılarak bir ülkenin demokratik siyaset kavrayışı görülebilir. Eğitimin, sağlığın, kurumların, yapıların, sokağın, doğanın özgürleşme sorunu olduğu gerçeğinden hareketle yerel yönetimlerin ne kadar hayati olduğu da görülebilir. Yereli doğadan, insandan, kurumlar ve onların demokratikleşmesinden bağımsız ele alamayız.

Bugün her yerel yönetimin demokratik olmadığı gerçeğinden hareketle, öneri olarak geliştirilen "Demokratik Yerel Yönetimler" ayırt edici bazı vurgulara sahiptir. Bu kümeye dahil olanlar paylaşımda ortaktır, yönetime dahildir, vesayete karşıdır. Kendi bütçesini yapabilmesi önemlidir. Merkeze bağlı ama kendi içinde özerk olduğundan, yerel hizmetler yerel halk tarafından seçilmişlerce yürütülür ve bu yürütme mekanizmasının denetimi açıktır.

Çeşitli mekân ve uzamlarda, demokrasi ekseninde çeşitli yerel yönetimler modelleri bugün yürürlüktedir. Birbirinden beslenen ve birbirini içeren pratiklere de sahip olan bu modellerden biri de bugün Türkiye'de Halkların Demokratik Partisi (HDP) tarafından uygulanmaktadır.

“Demokratik Yerel Yönetimler” Anlayışımız

Toplumsal yaşamın örgütlenmesi ve sürdürülmesinde yerleşik yaşama geçiş önemli bir aşamadır. Birey ve toplumlar için varoluş, yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasının bütün aşamalarında söz ve karar sahibi olması, örgütlü toplumsal gücüyle mümkündür. Toplumsallığın sürdürülmesinde ahlaki ve politik varoluş kendisini ekonomi, demokrasi, ekoloji, kültür, sosyal yaşam, varlığını koruma ve diplomasi alanlarında örgütler. Toplumsal özgürlük ve doğal toplum gelişimi, toplumsal yaşama ait her alanda yönetim gücü olmayı gerektirir. Zamana ve mekâna göre ihtiyaçlar değişebilir, ancak toplumsallık açısından öz güce, öz yeterliliğe dayalı bir sistem, her dönem için geçerliliğini koruyan esas yöndür.

Bu bağlamda, yönetim dediğimiz şey, esasta toplumsal ihtiyaçların düzenlenme alanıdır. Yerel yönetimler bu ihtiyaçların toplumsal bağının yerinde kurularak karşılandığı temel toplumsal yönetim alanlarıdır. Belediyeler, il genel meclisleri, muhtarlıklar, kent

meclisleri, komünler gibi siyasal ve toplumsal yapılar yerel yönetim mekanizmalarını oluşturur. Demokratik sistemlerde yerel yönetim alanları daha geniş hizmet ve bütçe olanaklarına sahip iken, demokratik yönetimin zayıf olduğu otoriter ve totaliter sistemlerde merkezin kendini yerele yaydığı bir anlayış ve sistem hakimdir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin etkinliği demokratik yaşam ve demokratik yönetim sisteminin en önemli göstergelerinden biridir.

HDP olarak yerel yönetimler anlayışımız; yerinden yönetime dayanan yerel yönetim ve belediyeçilik anlayışını tanımlar. Toplumcu yerel yönetim sistemiyle örgütlenmesini savunur. Belediyelerin özünde halkın yönetimi ve kurumu olduğu gerçeğinden hareketle devletçi, iktidarcı zihniyet ve kurumlaşmalardan kurtararak gerçek özüne kavuşturulmasının mücadelesini yürütür. Temel belediyeçilik hizmetlerinin halkın yararına uygun bir şekilde planlanıp yaşamsallaştırılmasını savunur. Gerçekleştirilen her çalışmanın bütün süreçleri halkla birlikte planlanır, kararlaştırılır ve uygulanır.

Demokratik yerel yönetim anlayışımızın dayandığı pratik, halkın geçmiş dönem belediye ve yerel yönetim pratiği olup; bu pratiğimizin kazanımları üzerine kendi ilke ve anlayışlarını yapılandırır. Yine insanlığın halkçı, ekolojik yerel yönetim pratikleri ilkesel referans olarak kabul eder.

Yerel Yönetimler alanında ilk deneyimleri 1980'lerden önce başlasa da 1990'lı yıllardan itibaren Kürtler, kolektif ve sistematik belediyeçilik deneyimi elde etti. Bugün bu meşakkatli otuz yıl geride bırakılırken, mevcut deneyim süreklileşerek, dönüşerek ve büyüyerek sürdü. Halkın Emek Partisi (HEP), Demokrasi Partisi (DEP) ile başlayan, bugün Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile süren siyasal gelenek ve yerel yönetim pratiği, özce 'toplumsal inşayı' hedefledi. Bu toplumsal inşanın ilk amacı alternatifini yaratabilmektir. Bu alternatifini, devletçi sisteme entegre olmadan, demokratikleşme kültürü etrafında zihniyet sorunlarının, mülkiyet ilişkilerinin, cinsler arası ilişkilerin, etik, politik ve ekonomik sorunların çözümleneceği alanları yaratarak, son kertede halkın 'kendini ve kentini yönetebileceği' bir zemine vararak kurmak gerektiğine inandık. Çünkü yerel yönetimler aynı zamanda yok edilmek istenen toplumsal bilincin, değerlerin ve inancın da karşılığıdır. Bundan ötürü açıkça toplumun özgürlükçü karakterini savunarak, kendine yeten yönetsel, sosyal, hukuksal, ekonomik sistemler kurma gayretinde bulunduk. Bürokratik, egemenlikçi, dikey ilişkilendirme değil; demokratik, sorumluluk sahibi ve eşitlikçi bir ilişkinin tesis edildiği, özgür kadın kültürünün en fazla demokratikleşmiş bir yerel yönetim pratiğinde hayat bulacağı

inancı ile dönüştük. Çünkü demokratik belediyeciliğin ölçütü kadın özgürlüğünde varılan düzeydir. Eşbaşkanlık, kadın kentleri, kadın belediyeciliği bu alanın görünür çıktılarıdır.

Edinilen tecrübeler, Türkiye’de ulus devletin inşasına paralel gelişen mücadele tarihi hattına eklenerek yeşerdiğinden; baskı, inkâr, faili meçhuller, işkence ve cezaevi eksik olmadı. 1979’da kazandığımız Hilvan Belediyesi’nin başkanı Nadir Temel ve meclis üyelerinin görevden alınması, 1999 seçimlerinde Diyarbakır/Lice ve Ağrı/Diyadin belediyelerini kazanmamıza rağmen, sonradan bu belediyelerin zorla başka partilere verilmesi, HADEP sürecinde kazanılan Mersin Belediyesi’nin zor ve hile yolu ile çalınması bu alandaki gücümüzün konsolide olması ve geliştirilen belediyecilik kapasitesi ile doğrudan ilgilidir. Hakeza 19 Şubat 2000’de ise Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı, Siirt Belediye Başkanı ve Bingöl Belediye Başkanı sokak ortasında jandarma tarafından gözaltına alındı. Belediyelere zorla girilerek arandı ve çok geçmeden de tutuklandılar. Bu irade gaspına karşı üç ilde de yoğun protestolar gerçekleşmiş, yüzlerce gözaltı ve onlarca yaralı olmuştur. Sırf çok dilli belediyeciliği savunduğu için Sur belediye başkanlığının düşürülmesi ve meclisinin feshedilmesi de önemli bir olay olarak tarihteki yerini aldı.

Bu durumları, aslında kayyım denen uygulamanın, zihniyetin hep var olduğunu, başka adlar ile daha inceltmiş bir şekilde sürekli bize karşı kullanıldığını belirtmek açısından vurgulamak ve hatırlatmak istiyoruz.

Vurgulanması hayati olan bir diğer parametre de şudur: Tüm yerel yönetimler deneyimimiz boyunca, bu alanı Kürt sorununun çözümünde başat kıldık. Bundan ötürü başta 1999, 2004, 2009, 2014 ve 2019 seçimleri olmak üzere; hepsinin taslaklarında yerel yönetimlere dair ortak vurguladığımız başlıklar “merkezi hükümetin küçülmesi ve bölgesel yönetimlerin kurulması, Kürt sorununun çözülmesi, yerel yönetimlerin yetkileri artırılması ve üzerindeki vesayetin kaldırılması, yerel yönetim organlarının demokratik işleyişini engelleyebilecek her türlü müdahaleye son verecek gerekli yasal düzenleme ve güvenceler getirilmesi, şeffaflık, kadın politikalarında pozitif ayrımcılık, çok dilli çok kültürlü belediyecilik, ekolojik çalışmalar, çocuk-gençlik ve diğer grupları önceleyen bir siyasal anlayış ve toplumcu belediyecilik...” şeklinde olmuştur. Haliyle yerel yönetimler anlayışımızın sürekli gelişerek bugünlere gelmesini sağlayan bir paradigmanın pratik deneyimi var. Bu pratik deneyim uzun yıllardır girilen seçimler, kazanılan belediyeler ve belediyecilik anlayışı ile doğrudan ilgilidir.

Hülasa, parti olarak yerel yönetimleri, doğrudan katılımı esas alan, şeffaf, hesap verebilir yol ve yöntemlerin oluşturulduğu, halkın öz örgütlülük ve yönetim alanları olarak görüyoruz. Mevcut belediyeçiliği aşan, halkın yerinden yönetim ve katılımcı belediyeçiliğini yaşamsal gören, rant ve sömürünün tüm araçlarını yok etmeyi hedefleyen bir pratiği benimsemekteyiz. Bu pratik “Özgür Yurttaşlık” anlayışı ile şekillenip “Halk İçin Halkla Birlikte” ifadesinde kendisini bulmaktadır. Belediyeçilik anlayışımız; kamu yönetiminin temelini oluşturan merkez-yerel dengesini merkezden yerele doğru kaydırmayı; özellikle eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel kamu hizmetlerinin yönetim yetkisini yerel yönetimlere devretmeyi, halkın doğrudan katılımıyla gerçek bir demokratik yaşamı benimseyip inşa etmeyi hedeflemektedir ve böyle olmaya da devam edecektir.

Çünkü Demokratik Yerel Yönetimler, kendini toplumun bütün sorunlarıyla ilgili görür. Toplumun gelişimini amaç edinir. Adil, eşitlikçi, şeffaf ve katılımcı bir anlayışla çalışmalarını yürütmeyi esas alır. Yaşamın her alanında kadın eksenli toplumsallaşmayı ve demokratik topluma hizmet etmeyi amaçlar.

Ekoloji, insanı ve toplumu doğanın bir parçası ve tamamlayıcı olarak ele alır. Toplumsallığın parçalanmasında rol oynayan cinsiyetçilik, devletçilik, milliyetçilik, bilimcilik gibi anlayışlara dayanan ve bireyciliğin ideolojisi olan liberalizme karşı duran toplumcu belediyeçilik, toplumun doğayla yeniden buluşmasını ve gelişmesini savunur. Doğanın, kadının, halkların, dil ve kültürlerin, inançların, etnik kimliklerin, farklılıkların dışlanarak ötekileştirilmesini, tek tip toplum tasarımı ve uygulamalarını çağımızın en büyük soykırımı olarak değerlendirir. Atmosferi, suyu, toprağı ve bir bütün olarak dünyayı kirleten süreçleri aşırı tüketim, endüstriyalizm ve çarpık kentleşmeye bağlar. Eko-sistemin tahrip edilmesini önleyecek doğa, toprak ve toplum yararını gözetken ekonomi, endüstri, teknoloji ve enerji faaliyetlerini geliştirir.

Kapitalist endüstriyalizme, tekelciliğe ve ranta karşı olan demokratik yerel yönetimler modeli, ekonomiyi toplumsal varlık ve faaliyet biçimi olarak görür. Yerel ekonominin örgütlendirilmesi ve güçlendirilmesi için çalışmalarını yürütür. Topluluk ekonomisinin gelişimine eğitim, örgütlenme ve kurumsal imkânlarıyla öncülük ederek işçileştiren, işsizleştiren ve potansiyel köleliği derinleştirerek toplumu kendine bağlayan sermaye ve tekel sisteminden kurtuluşu en önemli çalışma olarak görür. Ekonomiyi rant ve tekelleşmeden kurtaracak, emeği toplumsal özgürlük esaslarına çekecek, toplumsallığı geliştirecek düzenlemelere gider. Komünal Eko-ekonomi anlayışına dayalı çalışmalar yürütür.

Yerel yönetimlerde zihniyeti, kapsayıcılığı ve toplumsallığı geliştirme kabiliyeti bakımından demokratik yaşamın geliştirilmesi ve bunun demokrasinin inşa edilmesi önceliklidir.

‘Kentsiz köy ve tarım olabilir, ancak köysüz ve tarımsız kent olamaz’ temel tespitinden hareketle doğaya, toprağa, köye ve tarıma yabancılaşmayı aşma mücadelesi içerisinde olur, bunun sağlanması için yeni bir kent politikası geliştirmeyi esas alır. Demokratik Yerel Yönetimler, kentleri sınıf-devlet-iktidar tekelinin birim ve mekânı olmaktan çıkararak demokratik, ekolojik ve ekonomik birimler olarak dönüşmesini ve gelişmesini amaç edinir. Kadını ve toplumu iradesizleştiren, işsizlik ve yoksulluğun yoğunlaştırıldığı kentlere karşı, toplumsal demokratik örgütlenme etrafında konut, ekonomi, sağlık, eğitim gibi temel yaşam ihtiyaçlarını örgütleyen bir kenti geliştirir. Sermaye tekeli büyüten kentlere karşı, toplumcu ekonomi ve demokrasiyi büyüten kentsel yaşamı esas alır. Küreselleşme ve neoliberalizmin yön verdiği kentsel dönüşüm politikalarını ve imar planlamalarını reddeder. Yerinden dönüşümü savunur. Kentsel planlama ve imar uygulamalarında kadın bakışını esas alır. Kente yığılmayı engelleyen ekonomik ve toplumsal sistemleri geliştirerek kırsal ve köyü doğal yaşam alanı olarak yeniden geliştirmeyi esas alır. Yaşamın kırsal ve kentsel dengesinin oluşmasını sağlar.

Toplumu toplum yapan sosyal yaşam alanlarıdır tespitinden hareketle Demokratik Yerel Yönetim anlayışı ekonomi, eğitim, sağlık, kültür, spor vb. toplumsal alanların devletçi-merkeziyetçi sistemden alınarak özerk yerel yönetimlere devredilmesini savunur. Anadilde eğitim ve öğretim için her türlü çalışmayı yapar. Sosyal hizmetlere tüm halkın erişebilmesini savunur. Sosyal hizmet anlayışını doğrudan yardımlara indirgeyen ve bu şekilde bağımlılığı geliştiren yaklaşımlar yerine halk dayanışmasının ve paylaşımının ortaya konulduğu yardımlaşmaları ön plana çıkarır, mekanizmalar geliştirir. Demokratik Yerel Yönetimler anlayışı sosyal yaşam içerisinde engellilere, yaşlılara, çocuklara ve dezavantajlı gruplara öncelik verir. Tüm toplumsal kesimlerin demokratik örgütlenmesini destekler ve temel ilkelerinden sayar.

Demokratik Yerel Yönetimler toplumu özel sektörden ve dışı bağlı beklentili toplum olmaktan çıkaracak bir yerelleştirme ve toplumsallaştırma çalışmasını toplumcu belediyciliğin esas çalışmalarından sayar. Toplumsal sağlığın korunmasında koruyucu sağlık tedbirlerinin alınmasını, bu amaçla halk sağlığı ve eğitim çalışmalarının gelişmesini sağlar.

Demokratik Yerel Yönetimler, halkların öz kültürleriyle yaşamasını özgür yaşamın ve gelişimin temel önceliği olarak görür. Farklı dil ve kültürleri zenginlik olarak kabul eder, bunların yaşatılması ve geliştirilmesi için tedbirler alır, imkânlar sağlar.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na ve diğer evrensel hukuk antlaşmalarına konulan çekincelerin kaldırılmasını savunur ve demokratik hukukun geliştirilmesi için mücadele eder. Bireylerin hak, hukuk ve sorumluluklarının bilincini edinebilmesi, devlet ve yasalar nezdinde kendini koruyabilmesi ve bunun mücadelesini yürütebilmesi için hukuki ve eğitsel çalışmalar yürütür.

Demokratik Yerel Yönetimler, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde halkların özgürlüğüne, kardeşliğine ve dayanışmasına katkı sunacak ilişkileri geliştirir. Uluslararası çalışmalarla demokratik deneyimleri paylaşmayı, ahlaki ve politik toplumsallığın birleştirici gücünü yaratmayı esas alan tarihsel, kültürel, sosyal, ekolojik ve ekonomik temelli dayanışma ağlarını geliştirir. Kardeş belediyeciliği geliştirerek bu çalışmaları kalıcı dostluk ve dayanışma ilişkilerine dönüştürmeyi amaçlar. Yerel demokrasi deneyimlerinin ve toplumsal mücadele ve direnişle elde edilen kazanımların ortaklaştırılması çalışmalarını önemser ve yürütür.

Toplumun kendini her alanda korumasını ve savunmasını demokrasinin özü sayar. Köy köy, sokak sokak, mahalle mahalle devletçi sistemin yozlaştırıcı saldırılarına, uyuşturucu ve fuhuş gibi düşürücü politikalarına karşı toplumsal yaşamı koruyan ve geliştiren çalışmalar içinde olur. Toplum ve kültür kırımına yol açan politikalara karşı toplumsal varlığı ve kimliği korumayı ve geliştirmeyi esas alır. Kent, kasaba, köy ve mahalle sakinlerinin yaşam alanları ve kamusal alanları en güvenli ve konforlu şekilde kullanabilmeleri için tedbirler alır.

Demokratik Yerel Yönetimler, gençliğe dönük kısa, orta ve uzun vadeli politikalar belirler. Yerel yönetimlerimiz bünyesinde toplumsal yaşamın bütün alanlarında gençliği gözeten ve önceleyen bir düzenleme ve duyarlılık içinde olunur. Gençlik çalışmalarına destek sunar, gençlik yapılarıyla ortak çalışma yürütür. Gençliğin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve eğitim sorunlarının çözümüne dönük ortak projeler geliştirir. Gençliğin yaşamın her alanında temsiliyetine, örgütlenmesine ve sorunlarla mücadelesine ortak olur

Özgür iradesi dışında yerinden-yurdundan edilmiş, doğal yaşam alanlarını terk etmek durumunda kalmış tüm bireylerin uluslararası hukuk ile tanımlanmış haklarının kullanılmasını savunur. Her türlü ayrımcılığı reddeder. Asgari insani ve sosyal yaşam koşullarının sağlanmasını savunur. Kendi kültürel yapılarını korumasını esas alır.

Demokratik Yerel Yönetimler, emek ve emekçilerle ilgili ulusal ve uluslararası sözleşmelerle kayıt altına alınmış tüm haklarını savunur ve taahhüt eder.

Demokratik Yerel Yönetimler, din ve vicdan özgürlüğünü savunur. Tüm inançların özgürce yaşamasını, gelişmesini, örgütlenmesini ve inanç merkezlerini kurmalarını savunur ve destek sunar.

Çok dilli yaşam ve çalışma sistemini esas alan zihniyet ve kurumsallaşmayı halkların demokratik ve özgür birlikte yaşam zihniyetinin özü olarak görür.

Demokratik yerel yönetimler “doğa ve yaşam bir bütündür” ilkesinden hareketle doğadaki tüm canlıların yaşamının devamlılığı ve korunması için politikalar geliştirir ve tedbirler alır. Sokak hayvanları için yaşam alanları kurar.

Özetle, HDP olarak yerel yönetimlerin öncelikle ‘demokratikleştirilmesi’ ve bu ekseninde toplumsallaşması başta olmak üzere; ekonomi, ekoloji, kadın, kent hakkı, sosyal yaşam, sağlık ve kültürel alanlarda politika üretir ve buna dair program hazırlar.

Eşbaşkanlık ve Önemi

Yerel yönetimler tarihsel olarak toplumun kendi yaşadığı mekânı yönetmesi süreci ile başlar. Bu süreç aynı zamanda eşit ve demokratik bir yönetim sürecidir. Tarihten bugüne kadar yerel yönetimlerde birçok sistem uygulanmış ve bu uygulamalar iktidarlar için kendi devamını yerelerde örmek iken, toplumlarda ise kendi kendini yönetme üzerinde şekillenmiştir.

HDP olarak yerel yönetimlerde 5 dönemdir varız. Bu, 20 yılı geride bırakıp 25. yıla girerken özgürlükçü yerel yönetimler deneyimimiz hep aynı temel üzerinden kendini oluşturmaya çalıştı. Bu oluşum her dönem daha fazla deneyimle bir üst aşamaya evirilerek devam etmiş ve bildiğiniz gibi eşbaşkanlık sistemi ile kendini formüle etmiştir.

Bu sistem ilk olarak kadın ve erkeğin eşit ve demokratik bir yaşam, yönetim ve üretimi olsa da yerel yönetimlerin toplumsallaştırılmasıdır. Toplumun her renginin, her bireyinin kendi yaşadığı yer ile karar alma, uygulama ve birlikte yönetme anlayışına dayanmaktadır.

Eşbaşkanlık sistemi eşit, demokratik, özgürlükçü, doğrudan katılımı esas alan, şeffaf, hesap verebilir ilkelerin bütünlüğüdür. Bu biçimiyle mevcut belediyeciliği aşan, halk

belediyeciliğini benimseyen, halka ait alanları sömürü ve rant alanları olmaktan çıkarıp, halk için halkla birlikte kullanımı esas alan bir sistemdir.

Eşbaşkanlık sistemi demokratik toplum kurumsallaşmamız açısından vazgeçilemeyecek bir sistemdir. Çünkü kadının eşit ve demokratik bir biçimde yer almadığı her sistem kaybetmeye mahkumdur. Kadının olmadığı bir toplum olamayacağına göre, erkek egemen anlayışla yürütülen sistemin de toplumsuz olduğu bir gerçektir. Bundandır ki, kadını anlamak yaşamı kazanmak demektir. Her cinsin özgürlük sorunu hem mücadelenin hem de eşbaşkanlık sisteminin temel sorunlarıdır. İki cinsin farklılığının, zenginliğinin bütününe varıldığında muazzam bir gelişmeyi beraberinde getireceği kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Toplumsallığın temel taşları olan kadın ve erkeğin kendi içindeki farklı potansiyelin bilincinde olmasını sağlayan eşbaşkanlık sistemine değinecek olursak şu sorulara cevap aramalıyız:

Eşbaşkanlık sistemi nedir? Neden eşbaşkanlık sistemi? Eşbaşkanlık sisteminin getirisi, götürüsü bireye, topluma, yaşama ne tür anlam ve kazanım sağlar? Eşbaşkanlıkta amaçlanan nedir?

Bu sorular hayati hususlardır. Eşbaşkanlık sistemi ortaklaşma, birbirini tamamlayıcılık, iş ve rol koordinasyonuna dayalı örgütlenmeye kadın katılımını en üst düzeye taşımayı amaçlamaktadır. Devletçi zihniyet ve erkek egemen sistemden zarar gören tüm kesimleri bu kararlılıkla örgütlemeyi, kimlik kazandırmayı esas almaktadır. Yeni bir toplumsallaşma düzeyi ile demokratik toplumsallaşmaya hız kazandırmak sürecin en önemli ihtiyacı ve tıkanıklıkları aşmanın zorunlu adımıdır. Gerçek anlamda eşitlik, farklılıkların özgürlüğü, özgün ve özerk örgütlülüğü bu adımla gelişir. Halklar, kültürler ve inançlar demokratik bir örgütlenme ile bu sistem içinde yerini alır.

Eşbaşkanlık erkek egemen sistem ve zihniyetiyle mücadele, kadın köleliğini, tahakküm ve hiyerarşiyi ortadan kaldırma, toplumun özyönetimini geliştirme mücadelesidir. Ranta, kâra ve tekelleşmeye dayanmayan komünal ekonomiyi doğal tarım, eko-endüstri ve kooperatifleşme ile örgütlemeyi amaçlar. Bu mücadele en çok da bu alanlardan binlerce yıldır kovulan kadının, gençliğin mücadelesi olduğu kadar demokratik, devrimci özelliği taşıyan erkeğin de vazgeçilmez mücadele alanıdır. Ekolojik olduğu kadar demokratik, demokratik olduğu kadar ekonomik bir mücadeledir. Eşbaşkanlık sistemi bu alanlara yeniden dönen kadının ve gençliğin kendini ve toplumu örgütleme mücadelesidir.

Eşbaşkanlık, demokratik toplumsal örgütlenmenin her alanı ve aşamasında esas alınması ve geliştirilmesi gereken bir sistemdir. Bütün kurumsal örgütlenmelerde demokratik özgürlükçü toplumu geliştirmenin güvencesi olarak ele alınabilir, hatta alınmalıdır. Şekli, zorunlu bir kurumsal oluşum gibi ele alıp özüne uygun içeriği doldurulmazsa, erkek egemen zihniyetin kendini perdeleme aracına dönüşme riski vardır. İdeolojik, sosyal, siyasal, toplumsal, ekonomik, meşru savunma gibi tüm alanlarda demokratik toplumsallığı geliştirmenin en önemli mücadele mevzisi. Geliştirilmesi kadın kadar erkeğin, gençlerin de en önemli görevidir. Kadınlar özgürlüğü ancak egemen iktidar yönetim tarzına karşı çıkararak yaratabilir. Demokratik ahlaki toplumu geliştirerek özgür kadını var edebilir.

Eşbaşkanlık sistemi bu anlamda kadının da erkeğin de kendini demokratikleştirme, özgürleştirme mücadelesini en yoğun verdiği zemindir. Kölelik ve egemenlikle mücadelenin özgürlük lehine sonuçlanması gereken bir kurumsal ve sistemsel temsiliyet alanıdır. Aksi durumda iktidar ve devleti üretmeye, taklidiyle toplumsal varlığı tehdit etmeye devam edilir, bu da kaybettirir. Tabii ki toplum dışı bırakılan kadının toplumsal yaşamın bütün alanların da var olma mücadelesi daha kapsamlı ve eşbaşkanlık sisteminde oynayacağı rol belirleyici özelliğe sahiptir.

Özgür, demokratik birey ve toplumu geliştirmeyen sistem demokratikleşemez, toplumsallaşamaz. Bilme ve yönetme toplumsal bir faaliyet olmalıdır. Üstten ve ötekileştiren bütün mekanizmalar, özneleştirmez, özyönetime götürmez, özgürleştirmez. Yöneten-yönetilen, bilen-cahil olan gibi özne-nesne ayrımını derinleştiren, bilgi ve iktidar tekelciliğini alttan alta üreten bir rol oynar. Bu yüzden bilimin, yaşamın ve yönetimin toplumsallaştırılması demokratik bir sistemin özünü oluşturur. Eşbaşkanlık sistemi de bunun güvencesidir. Bu hassasiyetle ele alınması, geliştirilmesi gereken bir sistemdir.

Yüzde 40 cinsiyet kotası ile kadın katılımı ve gençliğin devrimci dinamizminin yansıtıldığı demokratik toplumsal zihniyet ve siyaset biçimi geliştirildi. Devletçi ve egemen siyaset tarzına karşı ciddi bir mücadele verildi. Kadının politik alanda temsiliyeti giderek gelişti, önemli bir farkındalık yaratıldı, erkek egemen siyasete karşı mücadelede kadın erkek eşitliği ve özgürlüğünün önünü açan bir zihniyet ve kurumsallaşma gelişmeye başladı. Bu sistem devlet tarafından kabul edilmedi, sürekli baskı gördü. Ancak ciddi bir mücadele ile siyasetin demokratikleştirilmesinde önemli bir mücadele alanı ve yasal kabule dönüştü. Bu toplumsal özgürlük mücadelemizin önemli bir kazanımı, Türkiye ve Ortadoğu açısından demokratik, toplumsal siyasete öncülükte tarihi bir adımdır. Bugün sadece Türkiye’de değil, dünyanın farklı yerlerinde eşbaşkanlık örnek bir model olarak alınıp uygulanmaktadır.

Binlerce yıldır toplumsal tüm alanların dışına itilen, görünmez kılınan ve kapatılan kadının, tarih sahnesine özgürlükçü ve toplumsal mücadele ve temsille çıkışıdır. Bu sayede bu sistem şahsında; kadınla birlikte toplumsal değerler, hafıza yeniden canlanmakta, cinsiyetçi, dinci ideolojilerin dayattığı egemenlik zırhı kırılmakta, halklar ve kadın kazanmaktadır. Bütün bu kazanımlar onlarca yıllık mücadelemizin sonucu gelişmiş, kadının toplumsal mücadeleye katılımı, gücü ve iradesini açığa çıkarmıştır. Haliyle her açıdan tarihsel bir kazanımdır. Bu tarihselliğin bir parçası olarak HDP, başta yerel yönetimler alanı olmak üzere, siyasal temsiliyetin her alanında üzerine düşeni yapmaktan geri duymayacaktır.

Demokratik Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasinin İmha Girişimi: Kayyım Rejimi

11 Eylül 2016 ile başlayan kayyım atamaları, Kürtlerin yerel yönetim deneyimlerine, kazanımlarına ve pratiklerine büyük bir darbe vurdu demek yanlış olmayacaktır. 674 sayılı KHK'ya dayandırılarak HDP'nin bileşeni olan DBP'den seçilen belediyelere kayyım atamaları başlamıştır. Başlayan kayyım atamaları, üçü büyükşehir belediyesi olmak üzere, 10 il, 63 ilçe ve 22 belde ile DBP'li toplam 95 belediyede gerçekleşmiş ve bu belediyelere devletin memurları atanmıştır. Kayyım atamalarına paralel olarak ilgili belediyelerde kamuda ve belediyelerde çalışan 15 bine yakın Kürt işçi ve memur, 300'e yakın muhtar ihraç edilmiştir. 93 belediye eşbaşkanı, yüzlerce belediye meclis üyesi ve il genel meclis üyesi tutuklanmıştır. Tutuklanan belediye eşbaşkanlarından 15'ine ceza verilmiştir. En son yapılan 31 Mart 2019 Yerel Seçimler sonrası kazandığımız 65 belediyeden 6'sına KHK bahanesi ile el konuldu. 48 belediyemize de kayyım atanmış durumda. 35 eşbaşkanımız gözaltına alındı ve 17 arkadaşımız halen hiçbir hukuki dayanak olmadan tutuklu tutulmaya, daha doğrusu siyasi rehine olarak cezaevlerinde kalmaya devam ediyor.

Kayyımlar son yüzyıllık asimilasyon ve inkâr politikalarının devamıdır. Devlet cephesi özellikle “Kürt kardeşlerimiz kayyım istiyor”, “Kürtlerle bir sorunumuz yok” diyerek meseleyi içeriğinden boşaltıyor.

Çalınan mekânlar, yağmalanan ekonomi ve değerler, çarpıtılan veriler ve gerçekliğin gündelik gaspı olarak özetlenebilecek kayyımlar ve kayyım politikası, asimilasyoncu politikalar uygulanmıştır. Kayyım atamaları iktidar tarafından söylendiği gibi gerekli bir “şey” değil, son derece planlı bir siyasi ve idari hamledir ve demokratik haklar açısından basite indirgenemeyecek derecede hayatidir. Kayyımlar, iktidarın söylediği gibi hizmet için

değil, rant paylaşımı, yolsuzluk ve usulsüzlük için yarışmışlardır. Sıradan devlet memurları değil, seçilmiş özel kişilerdir. 2016-2019 arasındaki kayyımların pratiğine bakıldığında, meselenin tamamen Kürt kimliğine ve değerlerine bir yönelim olduğu görülecektir.

Kendisini tahakküm, denetleme, mikro iktidar ilişkileri, müdahalecilik ve kutuplaştırma üzerinden var eden AKP-MHP iktidarı; seçimle kazanamadığı belediyelerde yeniden kayyım politikasına dönüş yaptı. Uğrunda amansız bir varlık/yokluk savaşının verildiği demokratik, özgürlükçü, ekolojik değerler, yeniden baskıya ve zorbalığa maruz kaldı. İktidar cephesi, dizginleyemediği bir hınç ve linç kültürü etrafındaki koruyucu zırha basit milliyetçiliği, çekirdeğine de neoliberalizme biat etmiş muhafazakâr-islâmi mühendisliği yerleştirerek, bunların sömürsü ile gelen tüm nimetlerden faydalanmaya devam etti. İçine girdiği siyasal açmazdan, krizden ve kültürel şizofreniden sıyrılmayınca, çareyi periferideki tüm ötekileri topyekûn hedeflemekte buldu. Bu bağlamda, hızlandırılmış modern bir şiddet ve rejim pratiği olarak yaşamı askıya alan kayyım uygulamaları, dehşetengiz bir kötülüğün inşası olarak 19 Ağustos 2020’de çok daha keyfi olarak geri döndü ve halen uygulanmaya devam etmektedir.

Bu keyfiyetinin doruk noktası ise bugün her açıdan belgeleriyle ortaya çıkmış, savcılık tarafından yolsuzluk sebebiyle tutuklanmış görevlilerin olduğu ve Türkiye tarihinin en büyük şehir soygununa imza atan Mardin Büyükşehir Belediyesi kayyımının hazırlattığı raporda “Mardin Kayyım Modeli”nin ortaya atılmış olmasıdır.

Bu modele göre kayyım modeli övülürken, “güvenlik zafiyeti” olacak kentlerde belediye başkanının cumhurbaşkanı tarafından atanmasının “uygun olacağı” şeklinde görüş bildiriyor.

Dönemin kayyımından da övgü ile bahsedilen bu raporda, kayyımın “geliştirdiği strateji ile merkezi idare ve yerel yönetim anlayışını birleştirip iyi bir model oluşturduğu görülmüştür” vurgusuyla birlikte, bu modelin adına “Kayyımlıkta Mardin Modeli” denebileceği belirtiliyor. Ayrıca, bu kayyım modelinin Türkiye’nin her tarafında uygulanması da öneriliyor. Kısaca Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı kentlerde seçimi ortadan kaldırım diyor. Bir sonraki adım olarak da yerel yönetimlerin ortadan kaldırılması olduğu bilinen bir gerçektir.

KÜRT SORUNU VE DEMOKRATİK CUMHURİYET

Demokratik Cumhuriyet kavramsallaştırılması ilk kez İmralı savunmaları sırasında Abdullah Öcalan tarafından Kürt sorunun çözümü bağlamında dile getirilmiştir. Aynı zamanda bir ikiliği de barından ve çatının nasıl çatılması gerektiğini imlemesi açısından tartışılması elzem olan bir kavramsallaştırmadır. Demokratik cumhuriyet, otokratik ve oligarşik cumhuriyetin yönetim anlayışının karşıtı olarak kurar kendini. Türkiye halklarına dayatılan tekçi, asimilasyonist, cinsiyetçi, milliyetçi, mezhepçi ve şoven teze karşı yeni bir politik kuruluşu imleyen anti-tezdir. Demokratik Cumhuriyet, kurucu bir kavram olarak üniter devletin sınırlarına dokunmaksızın, eşit anayasal vatandaşlık temelinde, âdemi merkezizetçi yönetim anlayışı çerçevesinde özerk yapılanmaları muhteva eder.

Tarafların geçmişin güçlü eleştirisine eşlik edecek tarihsel ve sosyal bir yüzleşmeyle, aleniyet ilkesi çerçevesinde, Kürt sorununun çözümünü bir masanın etrafında, sulh yoluyla hal yoluna konuşmasını yöntem olarak kabul eden; dün-bugün-gelecek zamansallığında ortak bir geleceğin birlikte inşa edilebileceğinin malumudur. Cumhuriyeti demokrasiye, demokrasiyi cumhuriyete içkin kılacak toplumsal siyasal dinamiklerin yeniden yapılandırılmasıdır. Demokratik cumhuriyet söylemi ve talebiyle yeniden bir konumlanmadır.

Cumhuriyet ve Demokrasi

Cumhuriyet tartışmaları daha önceleri demokrasi kavramından azade bir şekilde ele alındı. Birinci ve ikinci cumhuriyet tartışmaları siyasal güç ilişkilerinin yeniden kurulduğu ve yapılandığı, bu kurulma ve yapılanma etrafında politik aktörlerin yeniden pozisyon aldığı bir dönüşüm sürecinde alevlenmişti. Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve kültürel yeniden yapılanmasının birinci - ikinci cumhuriyete içkin tartışmaları aynı zamanda ülkenin yakın tarihinin de en önemli tartışma başlıkları olarak kayda geçmiştir.

Yakın dönemin en önemli politik aktörleri olan ordu, ulusalcı kesimler, AKP iktidarı ve Kürt siyasal hareketinin ilişki/çelişki düzeyinin temel üst belirleyeni Kürt sorunu olmuştur. Kürt sorununun çözümü bağlamında cumhuriyet ve demokrasi kavramları reel politik uzamın iz düşümlerine bağlı ya da paralelinde tartışıldı. Siyasal demokrasi hattında güç ilişkilerinin çatışmasını düzenleyen söylemler, kırılmalar ve kopuşların yarattığı artçı şoklar toplumsal bir demokrasi ve barış hattına evrilemedi. Cumhuriyetin demokrasi ile demokrasinin cumhuriyetle olan imtihanı, imtiyazlı sınıfların uhdesinde eski sürümleriyle birlikte paket bir

program hududunu aşamadı. Gerçeklerden kopuk, konjoktürel iklimlere kapılmaktan kaynaklı yüzeysellik ve sığılık otoriter konsolidasyonun değirmenine su taşıdı. Resmi görüş revize edilerek Kürtler yine ve yeniden tanımlandılar. Kemalist Cumhuriyetin 19. yüzyıldan kalma resmi ezberi olan Kürtleri tanımama siyaseti, İslami zevatin ittifaktaşılığıyla üçüncü bin yıla da taşındı. 3 Kasım'da hükümet olmakla başlayan siyasal İslam'ın hikâyesinin bugün geldiği yer oryantalist bir iktidar ve beyaz Türklüğün ufkunu aşamayan bir hikâyedir. Bu topraklarda böylesi hikâyelerin muzaffer sonla bittiğine daha kimse tanık olmadı.

Hikâyenin Kısa Serencamı

AKP'nin 3 Kasım 2002'de hükümet olmasıyla başlayan süreç “AB'ye evet” söylemi ile hem örgütlendi hem de yeniden düzenlendi. Bu dönemde etkin olan ama hiçbir zaman politik bir güç olmayan liberallerin AKP'ye desteği sürece eşlik etti. Ordu ve ulusalcı blok bu sürece hazırlıksız yakalandı. Konuyla ilgili tarafların ve yazarların üzerinde mutabık kaldıkları bu süreç İkinci Cumhuriyet olarak anıldı. AKP ve liberallerin özellikle bu süreçte müesses nizama muhalif olanlarla iyi geçinme ve diyalog yollarının açık tutulması kendi güç ve konumlarını sağlama alma, pozisyonlarını güçlendirme ve rakiplerine karşı avantaj sağlamada daha geniş bir alan ve esneklik tanıyordu.

22 Temmuz 2007 tarihi ve sonrası mezkûr güçlerin “varlık-yokluk” aksı üzerinde süreci yönetmek için şiddetli iktidar kavgalarının “cumhuriyet”, “laiklik”, “anti laiklik” , “askeri vesayet”, “millet” , “mağduriyet”, “demokrasi” kavram ve söylemleri üzerinden yapıldı. Sancılı ve çatışmalı bir süreçte küresel güç/çıkar ilişkilerinin belirleyiciliği altında olup bitenler Kemalist cumhuriyeti çözücü bir etkiye sahipti. 12 Haziran 2011 seçimlerine kadar devam eden dört yıllık sürecin üç ana başlığı vardı. Cumhurbaşkanlığı seçimleri, sivil ve demokratik bir anayasa, Kürt Sorununun çözümü noktasında ortak akıl yollarına dâhil olma koşullarının oluşturulması. Lakin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde çıkarılan güçlükler, kapatma davası, mahkemeler, istihbarat savaşları, dış dengeler, skandallar birinci ve ikinci cumhuriyetçilerin birbirlerini yıpratmaları taht oyunlarının tasallutu altında geçti.

12 Haziran seçimleri sonrası Meclis'in kurucu bir rol üstlenerek demokratik bir cumhuriyetin inşasını mümkün kılacak olanaklar muktedirlerin siyasal aklının süreci yanlış yöneten ve yanlış politikalara başvuran beceriksizliğiyle sonuçlandı. Birinci Cumhuriyetin tasfiye ettiği temel siyasi güçler olan siyasal İslam, Kürtler ve devrimcilerin parlamento

sathına taşınan ilişkisi 2013-2015 arası “isyandan müzakereye” diskuruyla kendine yeni bir yol aradı: Ya Demokratik bir Cumhuriyet ya da Otokratik Muhafazakâr bir Cumhuriyet.

7 Haziran 2015'e ve sonrasına dair gelişmelerin fay hatları bu dönemde döşendi. “çöktürme planları” bu dönemde hazırlandı. Tasfiye kararları bu dönemde MGK'da karar altına alındı. Devlet ve Ulus'un 'istiklal ve istikbali” kodu kesif milliyetçi bir hamaset ve 'tekçilik' retoriğiyle kitlelere sunuldu. Fay hatlarının gerilimlerinden boşanması yıkıcı sarsıntılara neden oldu. Vesayet ve cumhuriyet adına birbirleriyle çatışan güçler aynı potada buluşarak devletin ve bekasının altında birleşip, Kürt siyasi hareketine ve bağlaşıklık güçlere karşı “şok ve dehşet” operasyonları düzenleyerek aslına rücu etti: “Resmî dilde Cumhuriyetle kastedilen, büyük çoğunlukla, devletten başka bir şey değildi.”¹¹⁶ Yeni devletin cumhuriyetçiliği, milliyetçiliği etnik ve dini nitelikli kimlik unsurlarıyla tedavüle sokan, bu bağlamıyla çatışma ve çatışma imkânını ekonomiye tevil eden bir yöntem olarak kullanıldı. Reel üretimdeki tıkanmaların çatışma dinamikleriyle aşılması devleti daha da güçlendirme ve devlet-kültür merkezli bir ulusalcılığın köpürtülmesi dönemin alametifarikası oldu.

Bozkurtların ve Rabiacıların diğer bileşenleriyle birlikte oluşturduğu iktidar bloğunun Kürtlerin hak ve statü talebine karşı tarihsel bloku da örgütleyen ana fikir, birbirine düşman ulus ve grupları bir çıkar parantezinin içine alarak bütün sorunların içine temayüz etti. Ve bu haliyle “Cumhuriyet, ezeli millî sürecin, milletin tarihsel akışının modern uğrağı olmaktan öte bir anlam ifade etmez. Milliyetçi-muhafazakâr tarih anlatılarına baktığımızda, Cumhuriyet, Türklüğün şimdiki zaman kipinde temsilinden başka bir şey değildir.”¹¹⁷

İktidar bloğunun, şimdiki zamanda oluşturmak istediği Türkcülük ideolojisinin genel örüntüsü, devlet aklının devamlılığını yansıtan iki temel yaklaşım olan “kayyım” ve “tecrit” politikalarıyla açığa çıkmaktadır. “Kayyım” ve “tecrit” politikalarının devreye alınarak, geleneksel cumhuriyet homojenitesini tesis etme yolu, üzerinde zımmi anlaşmaların ve uzlaşmaların olduğu gri bir alanda gerçekleşmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin tarihsel bloğu için söz konusu Kürtler olunca “kayyım” da “tecrit” de vakayı adiyeden sayılmakta ve Türklüğün genel matrisine rabita edilmek istenmektedir.

Milleti hakimenin yerli ve milli ethosu, tarihe kazınan eşitsiz ve bileşik bir zamansallığı şimdiki zaman kipinde yeniden üretirken, Kürt halkının hududu makbul ve makul sınırlara “kayyım” ve “tecrit” kodlarıyla yeniden çekilmek isteniyor. Birinci ve ikinci

¹¹⁶<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-115-kasim-1998/2309/cumhuriyet-demokrasi-ve-muhafakar-turk-cumhuriyetciliği/6364>

¹¹⁷ Age.

cumhuriyetçilerin oluşturduğu tarihsel blok ayrımcı, ırkçı ve asimilasyonist şiddet politikalarının kısılcına alınan Kürt siyasal hareketinin yasal demokratik yollarla ve meşakkatle oluşturduğu yerel iktidar habitusunu, devletin baskı ve zor aygıtlarıyla ilga ederek tekçiliğin şimdiki zaman kipinde yeniden çatıyor.

2016 yılının sonbaharında başlayan ve kabuk bağlayan, burjuva hukukuna rahmet okutan kayyım gaspı, 1999 yılında 38 belediye ile başlayan, 2014 yılında 102, 2019 yılında 65 belediye ile istikrar yakalayan halk iradesinin son yirmi yıllık mücadele pratiği sandık/seçim bağlamıyla devletle örtülü ve/veya açık bir mücadelenin açık edildiği tarihsel bir momentte gerçekleşiyor.

Bu süreç içerisinde; milleti hakimenin uhdesine 54 HDP belediyesine kayyım marifetiyle cebren el konulurken, Sayın Öcalan üzerindeki mutlak tecrit de arttırılarak döngü tamamlanıyordu. “Makbul ve makul” ethos bir kez daha bağlaşıklık tüm aktörleriyle birlikte Kürt halkının kamusal alanını kendi ethosunun sınırlarına çekme beyhudeliğine yelteniyordu. Yerel demokrasinin kaleleri olan belediyeler yargı ve güvenlik kısılcı altında tecrit edilerek kamusal alanın dışına çıkarılıyordu.

Tecrit ve kayyım hukuk-politiği “negatif anlamıyla bir kural ve yasaklama hali olarak ele alan tutumu, iktidarı ve politikayı hukukla açıklamaya çalışan bir çaba olarak yetersiz” gören ve dahi mutlak tecrit ve kayyım politikalarının “pozitif yüklenimleriyle bir iktidar ve yönetim tekniği olarak” değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda tecrit ile kayyımın kesişim kümesi postmodern bir algoritmayla yeniden kodlanmaktadır. Geleneksel cumhuriyetçi anlayış gerçek tahakküme dayalıyken yeni cumhuriyetçilik biyopolitik tahakküm mekanizmalarına başvurmaktadır. Kayyım ve tecrit bu biyopolitik tahakkümün içinde işlemekte ve çalışmaktadır.

Kayyım ve tecrit politikası, Agambenci bir biyopolitika etrafında kurulur. Agamben’e göre “biyopolitik iktidar, yaşamın içeriğine olumsal bir ölüm momentinin eklenmesidir. Başka bir ifadeyle, biyopolitika, yaşatmayı ve öldürmeyi eş zamanlı örgütleyen ve birbiriyle ilişkilendiren istisnai bir iktidar gücünü temsil eder. Agamben için biyopolitika, yaşam ve ölümün iç içe geçtiği istisnai mekânlarda temsil edilir. Agamben, biyopolitik iktidarın işlediği savaşım olgusunda, savaşın olumsal ve istisnai çalışmasına odaklanır. Buna göre savaş, toplumsal yaşamın ötesinde bulunan bir “dışarı” ile yürütülen mücadele değildir. Savaş, toplumun içerisine kaydırılabilecek bir olgudur. Bu sayede yaşam, hem total denetime alınabilmekte hem de iktidarın olağanüstü işleyişine belli bir olağanlık sağlanabilmektedir.

Savaşım ve biyopolitika, disiplin ile üretkenleştirmenin ve yaşam ile ölümün iç içe geçerek birbiriyle ilişkilendiği bir momente tekabül etmesi bakımından modern ve geç dönem iktidar ilişkilerini kavrayabilmenin özgül bir momentini oluşturur.”¹¹⁸

Bu moment ilk günden bu yana hayata geçirilen keyfiyete ve hukuksuzluğa dayalın tecrit ve kayyım politikalarının devletin zihinsel devamlılığını yansıtan turnusol kâğıdı olan niteliğidir. Devlette bir devamlılık olduğu tecrit ve kayyım politikalarından da rahatlıkla anlaşılabilir. Özel bir icra rejimi ile yürütülen, özel yasalarla işleyen “İmralı İstisnai Hal Rejimi!” kayyım politikalarıyla bütün bir satıhta yaygınlaştırılıp, çoğaltılarak olağanlaştırılır. Özel bir icra rejimi ile yürütülen, özel yasalarla işleyen “İmralı Sistemi” sadece Sayın Öcalan’ın ve arkadaşlarının bağlantısızlığını değil, Kürt ve Türk halklarının “ada” metaforuyla bağlantısızlığını da simgeleyen bir eşiği temsil ediyor.

Kürt halkının kamusal alanına içkin olan yerel iktidar alanı kayyım marifetiyle, entelektüel ve politik öncülüğü bütüncül bir kavrayışla tecrit edilerek Kürt halkının yüz yıllık itirazı ve özgürlük umudu milleti hakimenin yerli ve milli ethosunun sacayağı olan cumhuriyet, ulus ve devlet üçlüsünün total denetimine alınmak istenmekte ve iktidarın olağanüstü işleyişine olağanlık sağlayan savaşın ve biyopolitikanın momentinde otokratik ve muhafazakâr bir karakter kazanarak ortodoks bir güzergâha savrulmaktadır.

Bu bağlamıyla Cumhuriyet, ulus ve devlet üçlüsü şimdiki zaman kipinde Ortodoks bir düsturla birbirine lehimlenmişlerdir. Bu lehim toplumun örgütsüz kılınması, baskı ve sömürüye mahkûm edilmesi pahasına yapılmaktadır. Devletli demokrasi, cumhuriyetin sessiz yığınlarının gölgesinde kendini var etmek istemektedir. İşte tam da “kritik nokta, cumhuriyet-demokrasi ilişkisi ve bu ikisinin birbiriyle nasıl telif edileceği ile ilgilidir. Demokratik Cumhuriyet, aristokratik ve oligarşik oluşumlardan kaygı duyar, halkın iyiliği, refahı ve tercihinin ötesinde bir erdem arayışına şüpheyile bakar.”¹¹⁹

Demokratik Cumhuriyet ve Çoğulluk

Demokratik Cumhuriyetin öncelikli hedefi, demokratik toplumun inşasıdır. Toplumsal işlerin gerçekleştirilmesi ve sorunlarının çözümü, ancak toplumun tartışma, görüş ve karar alma gücünün açığa çıkarılmasıyla mümkün olur. Hedef, demokratik toplumu inşa ederek

¹¹⁸ Efe Baştürk, “Biyopolitika ve Savaşım: Foucault ve Agamben Arasındaki Ayrımın Kavramsal İçeriği”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2017, ss. 1-23

¹¹⁹ Age.

siyaseti örgütlü toplumun temel faaliyeti haline getirmektedir. Diğer bir ifadeyle demokratik toplumsallık kendisine devletçi bütünselliği esas alamaz, buna indirgenemez. Bunlar özünde, anlam ve değerlere dayalı toplumun inkârıdır. Toplumun karakteristik çoğulluğu ve farklılığı, ancak özerk alanlar ve yatay simbiyotik ilişkiler sistemiyle kendisini var eder, gerçekleştirir ve sürdürür. Toplumun bu heterojen yapısı, farklılıklara dayalı özgünlüğüdür. Aynı zamanda bütün potansiyellerini özgürlük eğiliminde yaşamasıdır. Her bir farklılığın oluşturduğu ahlaki ve politik birim alanı özgündür, birbiriyle ilişki içindedir ve bütünlük içinde birbirlerini tamamlayarak anlam bulurlar.

Farklılığın çeşitliliği, içindeki ilişkilerin çoğulluğu demokratik topluma içkindir. Demokratik toplumun bu çoğulluğu bürokratik kontrollerden, tepeden konan yasalardan sıyrılarak komünal hedeflere ve kolektif işlere odaklanır. Bu düzlemde farklılığın çoğulluğu, kolektif süreçlerle, özgürlük eğiliminin en uygun şekilde gerçekleşme yönüyle paralel yürür. Burada söz konusu gerçeklik, hem toplumsallığın ahlaki ve politik gelişimine, hem de kapitalist modernitenin yıkıcı gücünü aktif bir biçimde etkisizleştirme yeteneğine sahip, işlevsel birçok merkezliliğin ortak yaşamsal ilişki birliğidir. Toplumsallığın gelişim diyalektiği, tek-merkezci bir bağlamsallıkla değil, çok-merkezlilik ve/veya tek bir merkezsizliğin konfederatif ilişkiler kolektivitesiyle sağlanır.

Demokratik Cumhuriyet, mutlak iktidar merkezli, devlet odaklı bir örgütlenme ve faaliyetin toplamı değildir. Çünkü hiyerarşik bir merkezden belirlenimci, sınıfsal ve/veya etnik milliyetçi formüllerle, örgüt ve eylemlilik tarzlarıyla toplumun ahlaki ve politik yapısı geliştirilemez. Gerekli olan; iktidarcı-merkezi kurumların karşısında duran, devlet karşıtlığını öngören, farklılıkları ve bireyi eritmeksizin toplumsallığı esas alıp toplum-birey ilişkisini optimal düzeyde gözeten kolektif süreçlerin toplamıdır. Demokratik bir cumhuriyette bütün farklı kimliklerin ve renklerin kendi özgünleriyle katıldıkları, anlam, değer ve öz yönetime dair esaslarda konfederatif birliklerin toplumsal inşa düzleminde bir araya geldikleri, buluştukları kolektivite örgütselliğinin çatısıdır.

Demokratik Cumhuriyetin çatısı altında siyaset eşitlikçi ve özgürlükçü bağlamını kadının siyasete eşit katılımı düzeyinde ele alır. Bu konudaki pratik tutarlılık ölçütlerinden biri, eşbaşkanlık uygulamasıdır. Demokratik cumhuriyetin içine aldığı temel değerler kadına dayalı toplumsallaşma, doğayla uyumlu ve komünaliteye dayalı dayanışmacı-ortaklaşmacı yaşam olarak özetlenebilir. Demokratik cumhuriyet, ahlaki ve politik topluma, demokratik siyasete ve eşit temsiliyete dayanır. Farklı ve çok katmanlı siyasi oluşumlara açıktır. Yatay ve

dikey farklı siyasi oluşumlar mevcut toplumun karmaşık yapısı nedeniyle zorunludur. Ama hegemonyacılığa yer tanımaz. İçeride demokratik ulusu, dışarıda enternasyonalizmi esas alır.

Demokratik cumhuriyet esaslarının işletilmiş olması devletle olan idari, siyasi, hukuksal ilişkilenmenin devletin küçültülmesi, toplumun büyümesi temelindeki “ daha az devlet, daha çok toplum” hedefinin gerçekleştirilmesi için verilen mücadelenin ta kendisidir. Demokratik Cumhuriyet, devletle karşılıklı tanıma temelinde gerçekleştiği durumlarda; ortak vatan kadar demokratik özgürlükçü bir anayasa ile de doğrudan bağlantılıdır. Burada da ahlak ve vicdan ile bireysel kolektif hakların ayrılmazlığı, demokrasilerin öz savunması gibi temel ilkeler belirleyici önemdedir.

Demokratik Cumhuriyet fikriyatında her şey mutlak iktidar ve devlet kategorileri dışında, yeniden ele alınmalıdır. Demokratik Cumhuriyeti, komünal toplumsallık ışığında, özgürlükçü bir toplumsal cinsiyet kavrayışı kadar ekolojik toplumsal yaşam tarzları, halk ve toplum için ekonominin doğrultusu kadar siyasetin özgürlükçü tarzda yürütüldüğü bir çatı örgütlenmesi olarak algılamak gerekir. Özcesi kapitalist modernitenin zihniyet kalıpları ve kurumsallığına dair özgürlüksüzlüğe son verme mücadelesi olarak da tanımlayabiliriz. Demokratik Cumhuriyetin çatısı altında bulunan en küçük toplumsal birimlerin kendi adına söz ve karar sahibi oldukları, doğrudan politika üretebildikleri ortak birlikler ağı olarak da değerlendirebiliriz.

Kaynağını demokratik-komünaliteden almak bakımından özgürlükçü geleneğe bağlanan demokratik cumhuriyet, iktidar ve devletli siyaset ile resmi modernite karşısında alternatif bir modernitenin ve sisteminin yol haritasıdır. Çünkü var olan iktidar devletli kategoriler ve yapıları aşılmadan, yeni bir toplumsal iklim yaratılamaz. Beş Bin yıllık egemen dünya sisteminden radikal kopuş demokratik cumhuriyet modeli ile alternatif bir demokrasi ve cumhuriyet iddiası sunar. Demokratik cumhuriyet fikriyatı, yapısal olarak ortak bir vatanda demokrasiyi ruh olarak görürken, cumhuriyeti ise beden olarak değerlendirir. Hülasa; Demokratik Cumhuriyet bir zorunluluk değil, ahlaki ve politik bir tercihtir.

İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN İKTİDAR DESTEKÇİSİ MİSYONU

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), kuruluşundan itibaren olduğu gibi bugün de mevcut iktidarın elinde işlevsel bir aparat olmaktan kurtulamamış ve toplum mühendisliği için

kullanılmıştır. Devletin ve iktidarların siyasi emellerini gerçekleştirilmesi için kullanılmıştır. Bu misyonun bir gereği olarak DİB'in bütçesi ve personel kapasitesi devasa boyutlara ulaşmıştır. Oysa tarihten bildiğimiz gibi inanç ve devlet, inanç ve iktidar ilişkileri; Emevîler döneminde başlamış ve günümüze kadar devam edegelmiştir. İmamı Azam Ebu Hanife, İmamı Şafii, İmamı Hanbel ve İmamı Malik iktidarların taleplerini yerine getirmedikleri için işkencelere maruz kalmışlardır. İmamı Gazali, Selçuklu Sultanı Sencer'in davetine katılmaz ve sarayda Sultan sofrasına oturmaz. Caferi Sadık ve 12 İmam da yine aynı yolu takip ederler. Böylece iktidar dolayısıyla inanç yerine halkı esas alan çizgide ısrarcı olmuşlardır.

Bu kapsamda inancın iktidar dolayısıyla işlevselleştirilmesi misyonu Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiş ve ulusal kimlik oluşturmakta iktidarlar inancı öne çıkarma arzusunu arttırdıkça DİB daha fazla öne çıkmaktadır. 2021 bütçesi için öngörülen miktar bakımından, 12.977.926.000 TL olan Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi; bu yıl 1 milyar 458 milyon artışla 7 bakanlık ve 13 başkanlığın bütçesini geride bırakmıştır. DİB'in önümüzdeki üç yıllık bütçesi için yaklaşık 42 milyar TL ödenek talep edilmiştir. DİB'e ayrılan kaynaklar sürekli artırılmasına rağmen Türkiye'de Aleviler başta olmak üzere Sünni Müslüman olmayan tüm inançlara yönelik sorunları görmezden gelme ve hatta sorunları derinleştirme yaklaşımı esas alınmaktadır. Türkiye'de inanç ve inanç hizmetlerine ilişkin sorunların çözümüne yönelik çalışmalar ve gerekli harcamalar yapılmamaktadır.

Sünni-Hanefi çizgi dışında kalan Alevilik ve diğer inanç gruplarına karşı iktidar politikalarına paralel bir yol izlemekte olan Diyanet, Milli Coğrafya, Milli Tarih gibi Milli Din anlayışının topluma dayatılmasında en önemli sacayağı olmuştur. Kuruluşundan bugüne Cumhuriyetin temelleri tekçi anlayışa dayanmaktadır. "Türklük" ekseninde olduğu gibi aynı zamanda inanç alanında da tek inancı- tek mezhebi esas alan bir yaklaşım söz konusudur. AKP-MHP ittifakı halkların ayrıştırıldığı, inançların baskı altına alındığı çok özgün dönemlerden birisidir. AKP'nin inancı siyasete alet eden tavrı ve inançlar arasında ayrımcı yaklaşımı toplumsal ayrışma ve kutuplaşmayı derinleştirmektedir.

DİB, kadınların hayatlarına müdahale etmeyi temel görev edinmektedir. Diyanet'in kadına bakışının siyasal sistemin bakışı ile şekillenmekte olduğu ve tahakküm politikasını kadınlara dönük işlettiği kuruma biçilen toplum mühendisliği rolü içinde görev bilmektedir. Cuma Hutbeleri başta olmak üzere toplumla kurdukları ilişkilerde inanca dair meseleler yerine devlete ve iktidara dair meseleleri konuşmayı da görev edinen DİB, iktidar tarafından yurtdışı temsilcilikleri aracılığıyla kendi dış politikasının etkin bir aracı olarak da kullanılmaktadır.

Ayrıca DİB'in kadınları, erkeklere hizmet etmek üzere teşvik ettiği videoları, TOKİ için verdiği faiz sözleri, zekâtın Milli Dayanışma Kampanyası kapsamında toplanıp dağıtılmasının caiz olduğuna dair görüşü, kadın ve erkeklerin halay ve horon gibi folklorik etkinliklerde birlikte yer almalarının caiz olmadığına dair fetvası ve şiddet gören kadınlara sabır tavsiye etmesi toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten, iktidar yanlısı ve tahakkümü güçlendirmek isteyen yaklaşımının sonucudur.

İnanç Özgürlüğü

İnancın bir özgürlük konusu olduğunu, ulusal ve uluslararası mevzuatla korunma altına alındığını, devletlerin inanç özgürlüğünü korumakla yükümlü olduğunu bazı referanslarla anımsatmak isteriz.

İnanç özgürlüğü, uluslararası insan hakları hukukunun koruduğu temel özgürlüklerdir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 18. Maddesi, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 18. Maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 9. Maddesi, istisnasız herkesin düşünce, din veya inanç özgürlüğü hakkını güvence altına almaktadır. Söz konusu uluslararası belgelerdeki kabullere göre; herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel olarak ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

Ayrıca din veya inanç özgürlüğü ile ilgili konular tamamlayıcı başka hükümlerle ilgili olarak da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin AİHS'nin 9. Maddesi hem metin olarak hem de anlamını destekleyen değerlerle ilgili olarak AİHS'nin 10. Maddesi'ndeki ifade özgürlüğü güvencesi ve 11. Maddesi'ndeki örgütlenme hakkı ile yakından ilişkilidir. Çocukların eğitiminin ebeveynlerinin felsefi ve dinî inançlarının gözetilerek düzenlenmesini öngören AİHS'nin 1 No'lu Protokolü'nün 2. Maddesi de din veya inanç özgürlüğü hakkını destekleyen bir diğer belge niteliğindedir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) din veya inanç özgürlüğüne ilişkin olarak beyan ettiği yükümlülükler de siyasal olarak bağlayıcıdır.

Birleşmiş Milletler'in "Din veya İnanca Dayanan Her Türü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Bildirisi" de yasal açıdan bağlayıcı olmasa da din veya inanç özgürlüğüne ilişkin uluslararası normların özellikle kolektif boyutunun ortaya konması açısından çok önemlidir. Ancak bugün Türkiye'de iktidar blokunun bu sorumluluk ve

yükümlülüklerin neredeyse hiçbirine uymadığı ya da sadece tek bir inanca yönelik uyguladığı görülmektedir.

İnanç özgürlüğünün önemli başlıklarından olan ibadet etme özgürlüğü de Türkiye’de özellikle Alevilerin gerçekleştiremediği bir özgürlük alanıdır. Oysa ibadet etme özgürlüğü ibadet yeri kurma ve yaşatma hakkını da içerir. İbadet yeri kurma hakkıyla ilgili genel yasal güvencelere karşın, uygulamadaki önemli sınırlamalar devam etmektedir. Yıl içinde cemevlerine resmi statü verilmemesi ya da diğer ibadet yerleri gibi giderlerinin kamu idarelerince karşılanması gibi bir tasarrufta bulunulmamakta; Diyanet İşleri Başkanlığı Alevilerin cemevi talebini yanıtsız bırakmaktadır.

Buna gerekçe olarak ise yasal ve idari işlemlerde ibadet yerlerinin cami, mescit, kilise ve havra olarak tanımlandığı gösterilmektedir. Bu sınırlı tanımlama 12.04.2002 tarihli ve 2002/4100 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nın 2(f) bölümünde yer alan “ibadethaneler (cami, mescit, kilise, havra ve sinagog)...” ifadesini temel almaktadır. Bu durum, Türkiye’deki dinsel çoğulcu yapıyı tam olarak yansıtmamakta, Alevi yurttaşlarımızın ibadet/inanç merkezleri olan cemevlerini yok saymaktadır. İbadet yeri statüsünün belirlenmesinde siyasal bir yapı olan Bakanlar Kurulu’nun belirleyici olması devletlerin din alanındaki faaliyetlerinde tarafsız olma yükümlülüğüyle bağdaşmaz. İbadet yeri statüsünün belirlenmesine ilişkin kararlar siyasal niteliğe sahip olmamalıdır.

Diğer taraftan gerek yasalar ve yönetmelikler yoluyla yapılan düzenlemelerde gerekse kent imar planlarında, yetkililer sadece cami ve mescitler için ayrılacak alanları dikkate almaya devam etmektedir. Cemevlerinin ibadet yeri statüsü kazanmak için yaptıkları başvuruların reddedilmesinin gerekçesi olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “Müslümanların ibadet yerinin cami” olduğu görüşü temel alınmaktadır. (Diyanet İşleri Başkanlığı 1277 Sayılı Yazı, 30.03.2005).

Bütçesi 7 bakanlığın bütçesinden fazla olan ve salt bir inanca bütçesini harcayan Diyanet İşleri Başkanlığı, kurulduğu 1924 yılından itibaren, kendisine biçilen misyon gereği, azınlıklar bir kenara bırakıldığında nüfusunun %99’unun Müslüman telakki edilen ülke nüfusunun “inanç tüzel kişisi” edasıyla misyonunu sürdürülmüştür. Kürt sorunu ve azınlıklar konusunda olduğu gibi inanç konusunda da devletin, tekçi, inkârcı, asimilasyoncu egemenlik sistemi değiştirilmeli ve yurttaşlarına eşitlikçi bir anlayış sergilemesi sağlanmalıdır. Bu şartın temel önkoşulu ise Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yapısında gidilecek değişikliktir. Bir İnanç İşleri Üst Kurulu olarak çalışmalı, tüm inançlara tüzel kişilikler olarak örgütlenebilme koşulu

oluşturulabilmelidir. Devletin bir dinin veya inancın tanımlayıcısı ve yöneticisi olmak vasfından çıkarılması sağlanmalıdır. Ayrıca DİB vasıtasıyla devletin tüm yurttaşların vergilerini sadece bir inancın hizmetine sunması demokratik bütçe yaklaşımı açısından da kabul edilemez.

Diyanet İşleri Başkanlığı, bu ülkede Alevilerin, Hristiyanların, Musevilerin, Keldani, Asuri, Süryani ve Ezidilerin sorunlarını çözmek için değil, bilakis bu kesimlerin sistematik olarak kamusal alanda görünürlüğünü azaltmak için çalışmalar yapmaktadır. Hâlbuki Türkiye yurttaşlarından inanç fark etmeksizin alınan vergilerle yüksek meblağlı harcamalar yapan Diyanet İşleri Başkanlığının yeniden organize edilerek inanç özgürlüğünü esas alan ve inanç hizmetlerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olması sağlanabilir. Bu durum hem inançların özgürlüğünü sağlayacak hem de inanç hizmetlerinde toplumun esas alınması ile iktidarların inançlarla ilişkilerini kesmek suretiyle dejenere olmasının önüne geçecektir.

İnanç Eşitliği Ve Özgürlüğü İle Siyasal Barış İçin Eşit Yurttaşlık

Türkiye’de yurttaşlar inanç sorununun yanı sıra, 18 yıllık AKP iktidarı döneminde başat sorun olarak demokrasi ve eşitlik sorunu yaşamaktadırlar. AKP-MHP ittifakı kendinden olmayan tüm kesimleri siyasal ve toplumsal yaşamdan dışlamayı kendine görev olarak belirlemiştir. İktidarın otoriter, tek tipçi politikaları Türkiye’de siyasal, toplumsal ve ekonomik krizin aynı anda yaşanmasına neden olmaktadır.

Resmî ideolojinin esas aldığı kimlikler, yurttaşların farklılıkları görmezden gelinerek tanımlanmıştır. Dolayısıyla yurttaşlık, toplumsal gerçeklikle değil, resmi ideolojinin siyasal yönelimleri üzerinden hukuki tekniğin içerisine yerleştirilmiştir. Bu yönüyle yurttaşlık, iktidarların sınıfsallığa ve kimliğe dair retlerini içerir, bu nedenle ki her daim iktidarların yeni saldırılarına açıktır. Böylelikle siyasal ve toplumsal barışın sağlanması önünde engeldir. Bu engel, yurttaş ile devlet ilişkisinden başlayarak devlet-toplum ikiliğine kadar her alanı devletin tahakkümü lehinde biçimlendirme riskini taşımaktadır. Türkiye halkları için eşit yurttaşlık, siyasal barışın varlık zeminidir. Eşit yurttaşlık, kapitalist modernite ve ulus devlet ikilisinin oluşturduğu siyasal alanın değişmesini, yeni bir siyasal alanın inşasını mümkün kılmaktadır.

Türkiye’nin içinde bulunduğu demokrasi sorunu ile yurttaşların günlük yaşamlarının her alanında karşılaştıkları eşitlik sorununun ortadan kaldırılması, eşit yurttaşlık temelinde demokrasiyi kendine ilke edinmekle ancak mümkündür.

Partimiz HDP, üzerinde yaşadığımız topraklarda yaşayan tüm halkların toplumsal ve tarihsel dokusuna aykırı olan tekçi bakışa karşı; tüm halkların, kimliklerin, dillerin, kültürlerin, inançların eşitliğini, özgürce yaşamasını savunur. Birlikte yaşamının ancak eşitlik ve özgürlük temelinde gerçekleşebileceğine inanır. Zorunlu din dersinin kaldırılması, eşit yurttaşlık temelinde ayrımcılığa maruz kalan inançların ibadet yerlerine eşit muamele edilmesi, yaşanan tüm inanç ve kimlik sorunlarının eşit haklar temelinde çözülmesini esas alır. Din ve devlet işlerinin tamamen ayrıştırılması, dinin iktidar tarafından kendi siyasal çıkarları doğrultusunda aparat olarak kullanılmasının önüne geçerken; inanan ve inanmayan tüm bireylerin kendilerini ifade etme olanakları geliştirilmelidir. Son zamanlarda iktidar tarafından sıklıkla uygulanan defin hakkına ve mezarlıklara saldırılar da bu başlık altında ele alınmalıdır, bireylerin defin işlemlerinin inançlarına uygun şekilde yapılması sağlanarak, inanç özgürlüğü temelinde yaklaşım geliştirilmelidir.

İbadet etme hakkının, bayram ve özel dinlenme günlerinin kutlanmasını da içermesinden hareketle; Türkiye’de resmi tatil uygulanan dini bayramlar olan Sünni Müslümanlar açısından öneme sahip Ramazan ve Kurban Bayramlarının yanı sıra diğer inanç grupları için önemli olan özel gün ve bayramların da resmi tatil ilan edilmesi sağlanmalıdır.

Anayasasında “Türkiye Cumhuriyeti laik, demokratik, sosyal bir devlettir” yazıyor olmasına karşın toplumsal değerlerin hiçbirini yaşatmaya fırsat vermeyen devlet, yıllardır sahte laikliğiyle ve politikaları ile inkarcılığa ve asimilasyona devam ediyor. Halkların Demokratik Partisi olarak tektipleştirici, asimilasyoncu zihniyete karşı ülkedeki tüm kültürel-inançsal-etnik çeşitliliğin bir zenginlik olarak tarif edilerek varlıklarının anayasal olarak tanınmasını ve kendilerini ifade edip geliştirmelerinin anayasal güvenceye alınması gerektiğini savunuyoruz.

Unutulmamalıdır ki; Türkiye toplumunun barındırdığı inanç, din, din yorumu, siyasi kanaat, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, ulusal topluluk, dil, kültür ve yaşam tarzı çoğulluğu en baskıcı yönetimler altında dahi ortadan kaldırılamayacak kadar köklü, canlı ve güçlüdür. HDP bu çokluğu bir özgürlük ve dayanışma dinamiği olarak benimser. Partimiz, hem bu çokluğu bir zenginlik ve barış imkânı olarak güçlendirmek ve çoğulcu bir siyaset zemini olarak korumak için hem de iktidarın tekçi ve baskıcı uygulamaları ile hakları, onurları, öz saygınlıkları, yaşam tarzları, inançları ve kutsalları çiğnenen herkesin hakkı için mücadeleye devam edecektir.

2021 Bütçe Kanun Teklifi ile, AKP-MHP ittifakının Aleviler başta olmak üzere Hristiyanları, Musevileri, Süryanileri, Keldanileri, Asurileri, Ezidileri ve diğer tüm inançları görmezden gelmesi ve yok saymasının daha da derinleştiğini görüyor ve buna itirazımızı büyütüyoruz.

Demokratik bir anayasa ile eşit yurttaşlığın olmazsa olmaz koşulu sağlanırken; çoğunluk desteğini yitirmiş, siyasi çözümlere girmiş, toplumsal rıza üretme yeteneğinden yoksun iktidarın durumu kırılanlaştıkça daha da saldırganlaşan tek adam rejimine karşı halkların ve yurttaşların eşitliğini, inanç özgürlüğünü savunmaya devam edeceğiz.

ORTADOĞU VE ENTERNASYONAL POLİTİKA

Ortadoğu coğrafyası, özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ulus-devlet formu ve dar milliyetçi ideolojiyle halklar üzerinde baskı kurarak soykırımlara varacak şekilde kısımlar gerçekleştirmiştir.

Ortadoğu tarihten bu yana çok kimlikli ve kültürlü olmasına rağmen egemen rejimler tekçilik üzerine sistem inşa etmekte ısrar ederek toplumun çeşitliliğini homojenize etmeyi önüne hedef koymuştur. İran, Irak, Türkiye ve Suriye ulus-devletleri şüphesiz bu rejimlerin başında gelmektedir. Bu coğrafyada yaşayan Kürtler, Türkler, Araplar, Acemler, Ermeniler, Asuriler, Süryaniler, Ezidiler, Aleviler ve daha birçok halklar bu anlayışın hedefi olmaktan kurtulamamış ve inşa ettiği her türlü demokratik mücadele eksenini bastırılmakla karşı karşıya kalmıştır.

Yine etnisite, dini inanç veya mezhebi gözetilmeksizin kadınlar Ortadoğu’da dün olduğu gibi bahsi geçen rejimler tarafından bugün de tüm alanlarda yok sayılmakta ve kırıma uğratılmaktadır. Başta kadınlar olmak üzere halkların yaşadığı siyasal, sınıfsal, ekonomik sorunlar gün geçtikçe derinleşmekte ve halklar bir şekilde eşitsiz koşullara terk edilmiştir. Devletlerin izlediği politikalar daha çok yoksulluk, daha derin eşitsizlik ve ölümden başka bir şey getirmemektedir. Ortadoğu’daki egemen güçler halklara düşmanlığı esas almakta dirve seçkin sınıfın çıkarlarını koruma çabası içerisindedir. Özellikle Ortadoğu’da “Arap Baharı” diye nitelendirdiğimiz toplumsal hareketler var olan statükocu rejimlere karşı direnişler başlatarak halk düşmanlığına “artık yeter” demiştir. Ortadoğu’da demokrasi ve kalıcı barışın kapısını aralayan bu hareketler Tunus’tan Suriye’ye; Mısır’dan Irak’a etki etmiş olsa da uluslararası güçler ve yerel işbirlikçileri halkların devrimini gasp ederek savaşa yeni bir boyut

kazandırmıştır. Bir yandan halklara doğrudan savaş açılmış diğer yandan da halkları birbirine düşman etme politikaları izlemiştir.

AKP iktidarının dış politika anlayışı da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Libya'da kaybeden Kaddafi'den sonra Kaddafi'yi aratmayacak bir sistem oluşturma çabası; Suriye'de başta Kürtlere ve diğer halklara zulüm edecek ve Esad'ı bile aratan zihniyetleri destekleme; Irak'ta bağımsızlık referandumuna giden Kürtleri açıklıkla terbiye etmeye çabaları elbette halkçı bir siyasetin ürünü değildir. Neo-Osmanlılık maskesi altında Ortadoğu'da tüm halklar lehine gelişen süreci bertaraf ederek tüm mevcut statükoya hizmet edecek bir yol izlemektedir. Bir yandan Arap halklarının coğrafyasına müdahale ederek Arap düşmanlığı yapmakta, diğer yandan Kürtlerin kazanımını dünya halklarının şahitliğinde bertaraf etmekten geri durmamaktadır. Yine, özellikle Suriye'de ağır savaş suçları işleyen selefi gruplar üzerinden de Kürt-Arap çatışması yaratmaya çalışarak halkları birbirine karşı düşmanlaştırmak istenmektedir.

Başta AKP iktidarı olmak üzere Ortadoğu'da varlığını sürdürmeye çalışan bütün anti-demokratik iktidarların tek bir amacı vardır: İç siyaset ve dış siyaset bir bütün olarak kendi statükolarına hizmet etmek. Fakat Ortadoğu'da toplumsallık değerleri çok güçlü olduğu için kapitalist modernitenin maddiyatçı değerleri ve bireyciliği hâkim kılmasına, toplumcu değerlerle karşı çıkmaktadır. Ortadoğu halklarının direnişi hem devletçi/iktidarcı sisteme hem de bunun son temsilcisi kapitalist moderniteye karşıdır.

Bizler ise HDP olarak, savaş yanlısı halk düşmanı iktidarların diplomasisine karşı halkların diplomasisini benimsiyoruz. Özellikle yüzyıllardır kanlı bir biçimde bastırılan Ortadoğu halklarının siyasal, ekonomik, demokratik talepleri yine halkların statükodan bağımsız bir şekilde yürüteceği Enternasyonal dayanışma ve birlikteliğiyle mümkündür. Enternasyonal dayanışma ve birlikteliği, barışı esas alarak demokratik bir zeminde oluşturmak ve bu yönde diplomatik faaliyetler yürütmek halkları mevcut statükoya karşı başarıya götüreceğinden kuşku yoktur. Bugün, savaş ve ölüm ihraç eden anlayışa karşı kalıcı barışı önüne hedef koyan, diyalog kanallarının demokratik bir şekilde inşa edileceği bir politika ve diplomasi anlayışı Ortadoğu halklarının temel ihtiyacını oluşturmaktadır.

Hâlihazırda Ortadoğu'da enternasyonalist dayanışmanın ihtiyacı açıktır. Bölgelerin tarihsel-toplumsal kültürünü, bölüp-parçalama ve yönetmede emperyalizmin son iki yüzyıllık temel ideolojik hegemonya silahı olan ulus-devlet milliyetçiliğine, cinsiyetçiliğine,

bilimciliğine ve dinciliğine karşı etkili bir ideolojik mücadele yürütmek, dayanışmayı genişletmek halkların önündeki temel sorumluluktur.

Kapitalist modernite sistemi, sömürü ve baskı skalasını geniş ölçekte yürütmekte iken özgürlük, eşitlik ve insanlık onurunu temel alan başka bir dünya kurma mücadelesi de ona denk gelen bir büyüklükte gerçekleşmektedir. Bugünün mücadelesi geçmişten bugüne gelen geniş zamanlı bir toplumsal gücün, halklar deneyiminin ve enternasyonal çizginin yansımasıdır.

Bolşeviklerin ve Komünist Enternasyonal-Komintern'in öncülüğünde gerçekleşen Rus Devriminin zaferinden, İspanya İç Savaşı ve Enternasyonal Tugaylar Deneyimine; Ulusal özgürlük ve 1968 İsyanı'ndan, neoliberalizmin karşıtı küresel hareketlere; Zapatista Ayaklanmasından Rojava Devrimin işte devrimci enternasyonalizmin hattı budur ve mirası umuttur. Başka bir deyişle, toplumsal direnişin evrensel çizgisi hala geleceği belirlemekte rol alacak güce sahiptir.

DEMOKRASİ, ADALET, ÖZGÜRLÜK: YÖNETİM SİSTEMİ VE REJİM

Türkiye siyasal, toplumsal ve iktisadi kriz olmak üzere birbiriyile bağlantılı çok yönlü krizlerin içerisinde. Cumhuriyetin demokratikleşmemiş olması Türkiye'deki krizin köklerinden birini oluşturmaktadır. Cumhuriyetin anti-demokratik, tekçi, asimilasyoncu, dışlayıcı ve cinsiyetçiliği yeni değil, cumhuriyet tarihi kadar eski bir krizdir. Ancak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile özellikle parlamenter sistemin mihenk taşı olan kuvvetler ayrılığı ilkesinin büyük oranda işlevsizleştirilmesi mevcut parlamenter demokrasiye vurulan ciddi bir darbe olmuştur. Böylece, cumhuriyetin inşasından beri oldukça kırılğan olan demokratik işleyiş sistemli bir biçimde ortadan kaldırılmıştır.

Benzer şekilde, neoliberal otoriterizmin bir biçimi şeklinde yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde rıza yerine baskı ve zor adeta bir norm haline gelmiştir. Rejimin çok otoriterleşmesi sonucu temel hak ve özgürlükler tamamıyla askıya alınmıştır. Kutuplaştırma ve ayrımcı politikaların yürürlüğe konması sonucu toplumsal alanda şiddet ve nefret her zamankinden daha yaygın hale gelmiştir. Yine, cumhuriyetin üzerinde inşa edildiği inkâr ve asimilasyon politikaları yeniden üretilmiş, siyasal ve toplumsal alanı hızlı bir biçimde etkisi altına almıştır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, cumhuriyetin kuruluş

ideolojisinin bir sürekliliği şeklinde, ancak çok daha şiddetli biçimde yeni sistemin cinsiyet rejimi haline gelmiştir.

Ayrıca, yeni hükümet sisteminin uygulamaya geçişiyle Türkiye adım adım bir ekonomik buhranın içerisine girmiştir. Bütçe tercihlerinde halkın ihtiyaçları gözetmeyerek tamamıyla sermayeyi esas almak yeni rejimin ekonomi politikası olmuştur. Bütçenin çok büyük bir payının güvenlikçi politikalara, saraya ve yandaşa ayrılması sonucu kısa süre içerisinde ekonomik ve sosyal kriz derinleşmiştir. Halkın ihtiyaçlarını bütünüyle yok sayan ekonomi politikasının istikrarlı hale gelmesi sınıflar ve bölgeler arası ekonomik ve sosyal adalet uçurumu gittikçe derinleşmiştir. Sermayeyi merkeze alan rant politikaları sadece insanları ve yaşam alanlarını yok etmemiş aynı zamanda ekolojik yıkımı da beraberinde getirmiştir. Böylece baskı ve şiddet, savaş politikaları, insan hakları ihlalleri, asimilasyon ve inkâr, emek sömürsü, gelir adaletsizliği, bölgesel eşitsizlik, ekolojik yıkım ve toplumsal cinsiyet kriziyle bağlantılı olarak cinsiyet ayrımcılığı olağan hale gelmiştir. Kısacası parlamenter sistemde dahi etkin olmayan eşitlikçi, özgürlükçü ve demokratik birçok hak gibi katılımcı bütçe hakkı da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tamamıyla rafa kaldırılmıştır. Böylece, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile parlamento adım adım işlevsizleşerek çok kısa bir süre içerisinde demokrasi fiili olarak önemli oranda ortadan kaldırılmıştır.

Baskıcı Rejimlerin “Bir Lütfu Olarak” OHAL ve TBMM’nin İşlevsizleştirilmesi

2016 yılında ilan edilen OHAL’le beraber zaten kırılmalı ve güvencesiz olan Türkiye’deki özgürlükler önemli oranda askıya alınmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimini fırsata çeviren iktidar öncelikle rejim değişikliğine gitmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yürürlükte olan parlamenter sistemi bertaraf etmiştir. Eş zamanlı olarak güvenlik söylemini devreye sokarak siyasetten sivil topluma, yerel yönetimlerden basın organlarına ve devlet kurumlarına kadar geniş bir skalada baskı ve zora dayalı bir dönüşüme gitmiştir. Böylece OHAL’in verdiği zor yetkisini kullanarak bir taraftan kamu personel yapısı başta olmak üzere devletin bütün kurumlarını yeninde dizayn edip devlet alanını homojenize edilirken, belediyelerden, sivil toplum kuruluşlarına ve basın ve yayın organlarından muhalefete kadar kadar siyasal ve toplumsal alanı alt üst etmiştir.

20 Temmuz 2016 tarihinde OHAL ilanı ile iktidar geniş yetkilerle donanmıştır. Cumhurbaşkanlığı hükümet OHAL ilanı ile birlikte TBMM’nin yasama yetkisi kısıtlanmış, parlamentonun devre dışı bırakılmıştır. Bu nedenle bu yetkilerin neredeyse tamamı

denetimsiz kalmıştır. Parlamentonun onayından geçmesi gereken Kanun Hükümde Kararnameler Genel Kurulun gündemine dahi gelmemiştir. Böylece KHK'ler genel yargı ve Anayasa Mahkemesi denetiminden kaçırılmıştır. İktidar bu yetkileri toplumu sindirmek ve muhalefeti bastırmak için fırsata çevirmiştir. Nitekim, OHAL ile ya da darbe girişimiyle ilgisi olmayan ve kanunla düzenlenmesi gereken birçok başlık kuvvetler ayrılığı ilkesine, Anayasaya, Anayasa Mahkemesi İçtihatlarına ve Meclis İçtüzüğüne aykırı şekilde, 36 adet OHAL KHK'leriyle düzenlenmiştir.

OHAL ilanı sonrası KHK yetkisi kapsamına alınarak yüz elli bine yakın kamu görevlisi ihraç edilmiştir. Binlerce dernek, sivil toplum kuruluşu, gazete, TV kapatılarak mallarına el konulmuştur. Yüz binlerce kişi hakkında yargı takibatı yapılmıştır. OHAL ile kötü muamele, işkence gibi insanlık onuruna aykırı durumlarda fahiş artışlar izlenmiştir. Her türlü düşünce ve ifade özgürlüğü ayaklar altına alınmıştır. Ayrıca, OHAL'in ilan edilmesinin hemen akabinde, 01.09.2016 tarihinde yürürlüğe giren 674 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Belediye Kanunu'nda yapılan değişiklikle, belediye eşbaşkanları ile meclis üyelerini görevden alma yetkisi getirilmiştir. 20 Mayıs 2016 tarihinde TBMM'de Anayasaya ve evrensel hukuk ilkelerine aykırı biçimde Milletvekili Dokunulmazlıkları kaldırılmıştır. 4 Kasım 2016 tarihinde altı ilde eş zamanlı operasyon ile HDP'li vekiller gözaltına alınmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin neden olduğu siyasi kriz her alana sirayet etmiş, demokratikleşme, sosyal ve iktisadi adalet ile hak ve özgürlükler alanında Cumhuriyet tarihi kadar eski ve köklü sorunları daha da büyütüştür. Bu sistem içerisinde demokratik itiraz ve taleplerin tamamı baskılanmıştır. “400 vekil verin, bu iş huzur içinde çözülsün?” diyerek 7 Haziran 2015 seçim sonuçlarını kabul etmeyip 1 Kasım 2015 tarihinde bir kez seçime giderek parlamentodaki çoğunluğu zor aygıtlarıyla elde eden AKP iktidarı darbe girişimini de “Allah'ın bir lütfu olarak” tanımlayarak zor ve baskının had safhada olduğu bir dönemde rejim değişikliği için referanduma gitti. 16 Nisan 2017 referandumuyla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini böyle bir atmosfer sonucu 9 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla uygulamaya girmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı yürütmenin tek yetkilisi haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı sadece yürütme erkinde tek yetkili olmakla kalmamış aynı zamanda yasama ve yargı erkleri üzerinde de tahakküm kurma yetkisine sahip olmuştur. Ayrıca üst düzey idari ve yargı bürokrasinin atanmasında da hâkim yetkili konumuna yükselmiştir. Yönetim sistemiyle denge ve denetleme ağırları lağvedilmiş, kurumsal özerklikler etkisizleştirilmiş, herhangi bir konuda karar yetkisi tek kişiye devredilmiştir.

OHAL koşullarında oy çokluğuyla yürürlüğe girse de yurttaşların yarısına yakını referandum sonuçlarını meşru görülmedi. Ancak demokrasilerde yasaları yapanlarla uygulayanların farklı kişiler olması gerektiği düşüncesi ekseninde inşa edilen ve yürürlükte olan kuvvetler ayrılığı ilkesi ciddi bir darbe almıştır. Özerk ve birbirini denetleyen birer kurum olan yasama, yürütme ve yargının kuvvetler ayrılığı ilkesi ortadan kaldırılmıştır. Bu zaman zarfında hem yasal hem de fiili olarak yürütme orantısız ve denetimsiz bir biçimde güçlenirken Meclis kısa süre içerisinde işlevsizleştirilmiş, yetki ve görevlerini hızlıca kaybetmeye başlamıştır. TBMM yasama yapan bir mercii olmaktan ziyade Cumhurbaşkanının talimatları yerine getiren bir yapıya dönüşmüştür. Böylece halk iradesini temsil eden parlamentonun önemli oranda devre dışı bırakıldığı, denetimin son derece sınırlandırıldığı ve en önemlisi, demokrasilerde kabul edilmesi mümkün olmayan bir yönetim biçimi olarak tüm yetkinin tek kişinin elinde toplandığı bir rejim inşa edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı verilen bu sistem de siyasetin kendisini TBMM'den Saray'a kaçırıp, Meclis'i idari bir onay bürosuna, Meclis'in işleyişini de teknik-idari prosedüre indirgemıştır.

Öte taraftan, bu yeni sistemle bütçe hakkının Saray'a kaçırılmış merkezi yönetim bütçe kanun teklifi Saraydaki Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nda hazırlanmaya başlanmıştır. Böylece parlamentonun bütçeye müdahale etme yolları kapatılmış, meclis prosedür gereğince yalnızca onay işlevi görmeye başlamıştır. Yine, şeffaf, toplumsal katılıma açık, toplumsal itirazları girdi olarak kabul eden, demokratik müzakereye dayanan bir işleyişe sahip olmanın çok uzağında kalarak bütçe hakkı ihlal edilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi iktidarın merkezde tek adamın elinde tekelleşmesidir. Bu rejim krizi içerisinde bütçe hakkının çeşitlenerek topluma mal edilmesi bir yana toplumsal bütçeleme, katılımcı bütçe ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe gibi bütçe hakkının kullanımına ilişkin çabalar ciddi bir baskı ile karşı karşıya kalmaktadır. Yeni sistemde siyasal, toplumsal, hukuki, ekonomik, toplumsal cinsiyet ve iktisadi alanların bütünü partili cumhurbaşkanının lehine alınan kararların birer deneme tahtası haline gelmiştir. Bu noktada Türkiye'nin ivedilikle çoğulcu, hesap verilebilir ve şeffaf kararlar almasını gerektiren bir yapıya ihtiyacı varken bir siyasi parti genel başkanı sıfatının başat olarak kullanıldığı cumhurun değil AKP'nin başkanlığını yapan bir cumhurbaşkanının kendi kararlarıyla sürüklendiği bir çoklu krizin içine girmiştir.

Temsili Liberal Demokrasi Krizinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Krizine

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modern temsili liberal demokrasinin güncel krizine yanıt olarak öne sürülse de neoliberal otoriter bir sistem inşası olarak hayata geçmiştir. Nihayetinde modern liberal temsili demokrasinin krizi Türkiye’de tek adam rejimlerine mahkûm olmuştur. Ancak modern liberal temsili demokrasinin alternatifi, siyasetin kendisini gasp eden neoliberal otoriterizm olamaz. Modern liberal parlamenter demokrasinin güncel krizine alternatif sistem toplumsal çeşitliliği ve katılımı esas alan doğrudan demokrasi deneyimleriyle hayata geçirilecek yönetim modelidir. Kapitalist modernitenin sermaye, ulus, devlet tekeline karşı anti-tekelleşen ekonomi, demokratik ulus ve komünalizm eksenindeki “radikal demokrasi”dir.

Türkiye halkları mevcut otoriter rejimin dönüşümüne yönelik güçlü bir çağrı ortaya koymaktadır. Bu çağrı iktidarların baskıcı ve tahakkümcü politikalarına rağmen büyümektedir. Toplumsal dönüşüm talepleri muhalefetin güç kazanması, hak ve adalet temelli toplumsal hareketlerin büyümesi, merkezi iktidar karşısında yerellerin güçlenmesi, farklı inanç ve toplumsal kimliklerin görünür olması, kadın mücadelesinin güç kazanması ve büyümesi, LGBTİ+ların mücadelesinin kamusal alanda görünür olması ve siyasi alana nüfuz etmesiyle güç geçtikçe sistemin dönüşmesini zorlamaktadır. Söz konusu değişim taleplerini karşılamak ve Türkiye halklarının taleplerini demokratik yaşama içsel hale getirebilmesi iktidarcılıktan ve tahakkümden arındırılmış ve resmî ideolojinin kodları ile düşünmekten sıyrılmış bir politik program ve demokratik anlayışa ihtiyaç vardır.

Türkiye halklarının talep ettiği politik program ve demokratik anlayışın yeni yaşamla bulunduğu yer, HDP’dir. HDP’nin radikal demokratik yeni yaşam perspektifi, Türkiye halklarının bu çağrısı ile örtüşmektedir. HDP olarak Üçüncü Yol şeklinde ifade ettiği ve kavramsallaştırdığı çizgi hem otoriter sağ muhafazakârlığın anti demokratik niteliğinden hem de tekçi ve ulusalcı çizginin demokrasinin yaşamsallaşmasının önüne bariyerler koyan niteliğinden yapısal şekilde farklılaşmaktadır.

Bir Arada Yaşamın İnşası Olarak HDP

Ortadoğu’da sorunların varlığı bugüne ait bir gerçeklik değildir. Ulus-devlet anlayışının biriktirdiği sorun yumağının bir parçasıdır. Biriken sorunları aşamamaktan kaynaklanan ve Ortadoğu coğrafyasında savaşları hegemonya anlayışı üzerinden sürdüren küresel güçlere karşı Ortadoğu’dan tüm dünyaya yayılacak bir demokratik çözüm modeli

mümkündür. Bu anlamıyla kapitalist bir sömürden kurtulmanın yolu olarak Demokratik Ulus Paradigması sadece bir halkın (Kürtler) veya bölgenin (Ortadoğu) değil, bir bütün hegemonyacı kapitalist ulus-devletlerin alternatifi niteliğindedir.

Demokratik Ulus bir arada yaşamı farklılıkları tanıyarak, eşitsizlikleri ortadan kaldırarak, sömürüyü bitiren, egemenin zor-tahakküm aygıtlarından kurtulmuş, yönetimi hiyerarşiyi sönmümlendiren bir yaşam formudur. Tabandan örgütlenen, kendi sözünü yerinde söyleyen, öz-yönetimi her aşamada yeniden üreten özneleşme ve eşitlenme sürecidir. Sınıfsal olanın inançlar ve kimlikler ile kesiştiği noktada eşitliğin ve adaletin referansıdır.

Halkların birlikteliğini merkeziyetçi teklik anlayışı üzerinden değil, çokluğu koruyarak sürdürmesi bir tercih değil zorunluluktur. Yerelin karakterine uygun özerk yapılar ile demokratik model bulmak ve inşa etmek merkezi devlet anlayışını dönüştürmek; üniter yapıyı ademi merkeziyetçi bir anlayışa çevirmek günümüzün enternasyonal bakışıdır. Bu da Yerel Demokrasiyi daha fazla örgütleyerek evrensele ulaşmanın imkânları var etmekle doğrudan ilgilidir. Yerel Demokrasi olmaksızın merkezi devletlerin bir savaş ve zor makinesine dönüşebileceği tarihin halklara öğrettiği bir hakikattir.

Bugün AB’de farklı modeller ile ulus-devlet sınırlarını aşmayı amaçlayan siyasal bir form mevcuttur. Bu formda hem yerel bölgelerin yasaları, bayrakları, bürokratik kurumları vardır hem devletlerin anayasaları, bayrakları, kurumları vardır hem de en üstte AB’nin anayasası, bayrağı ve kurumları vardır. Kuşkusuz bu model kapitalizmi daha fazla yaymanın ve krizlerini aşmanın arayışının sonucu olarak ekonomik bir birlik olarak doğmuştur. Bu nedenle AB bir sömürü düzeninden çıkamadığı, cinsiyet eşitliğini, doğa katliamlarını, emek sömürsünü çözemediği gibi tüm bu alanlarda krizleri derinleştirdiği yeterince açığa çıkmıştır. Kapitalizmin doğduğu Avrupa topraklarında kurulan AB’nin kapitalist olmayan bir model oluşturmak yerine kapitalizmi küresel anlamda sürdüreceği bir yapıdadır. AB, yerel yönetimi benimserken kapitalizmi de yerelin kılıcalarına kadar sirayet ettirmeye çalışmıştır.

İster ulus-devlet ister ABD’deki gibi anayasal vatandaşlık isterse de AB’deki gibi ulus-aşırı yönetim formları ile olsun kapitalizm açmazdır ve kendisini kurtarmak için geliştirdiği her çözüm arayışı açmazı derinleştirmektedir. Bu gerçekten hareketle, yapılması gereken kapitalizmin kendi çöküşünü beklemek değil, Ortadoğu’da ve Türkiye’deki tüm ilerici hareketlerin deneyimleri ile mayalanan yeni bir enternasyonal birliğin çağrısını yapmaktır. HDP tam da bu tarihsel misyon ve sorumluluk ile tüm dünya sol hareketlerini,

yapılarını, partilerini yeni enternasyonal buluşması için sorumluluk almaya hazırdır ve çağrıcıdır.

Bugün, yeniden filizlenen ve kök salmaması için egemenlerin bütün araçlarla saldırdığı halklar ittifakı, toplumu her geçen gün çürüten tekçi ulus-devlete karşı tek alternatif yaşam tahayyülüdür. Bu alternatifi büyütüp etkili kılabilecek en güçlü dinamiklerinden biri de HDP'dir. Bütün halkların devrimci ve ilerici güçleriyle ortak bir mücadele zemini yaratıp halklar ittifakının toplumsal ayağını örmek ve bu büyük tarihsel misyonun tüm stratejik/taktik ilke ve araçlarını oluşturmak HDP'nin en önemli kuruluş gerekçelerinden biridir.

HDP; emek, kadın ve ekoloji konularını birlikte mücadelenin yöntemine dönüştüren Radikal Demokrasi fikriyatı ile Türkiye ve Ortadoğu'da kapitalizm ve milliyetçilikleri reddederek yerel demokrasiyi savunan Demokratik Ulus Paradigmasını birleştirmektedir. HDP, Batı ve Ortadoğu coğrafyalarında yaşama geçebilecek bu tezin savunucusu olarak krizlere kalıcı bir çözüm getirme iddiasındadır. Demokratik Ulus ve Radikal Demokrasi fikriyatı ile tekçiliği çoğulculuğa dönüştürme iddiasındaki HDP, savunduğu paradigmanın doğruluğunu kurulduğu günden bugüne yeterince test ederek sürdürmüş ve olgunlaştırmıştır.

Bu yönüyle, yetkinin merkezden yerele doğru geliştiği değil yerelerde dağıldığı, teklik yerine çokluğun esas alındığı, özgür ve cinsiyet eşitlikçi yaşamın toplumsal olanın kuruluşunda kurucu fikir olarak yer aldığı yaklaşıma sahip tek parti HDP'dir. Nitekim bu perspektifle Türkiye halklarına gerçekten yeni bir anayasayı-Demokratik Anayasa'yı öneren tek partidir. Demokratik Anayasa sadece geleceğin eşit düzenlenmesine yönelik bir müdahale değil, aynı zamanda şimdiki totaliter gidişata da bir müdahaledir. Bu gerçekten hareketle, HDP hem geleceğe dair demokratik müdahalelerin merkezi hem de güncelde totalitarizme gidişat önündeki en büyük engeldir. Hem cesaret hem umuttur. Erdemin ve iyiliğin adresi, bu toprakların yüz yıllık yıkımından sonra yeni olanı çağırان bir alternatiftir.

6. MEYDAN OKUYORUZ: YENİ YAŞAM EKONOMİSİ

2008 Krizi, 1980'lerden beri çeşitli biçim ve şiddetleriyle cari olan neoliberalizmin kritik bir kırılma anına işaret etmekteydi. Süreci tekrar ifade etmek gerekirse, ABD'de hane halklarının mortgage kredilerinin geri ödeyememesi ve gayrimenkul fiyatlarının düşüşü ve ile su yüzüne çıkan kriz, neoliberal yaklaşımın temel varsayımlarından kaynaklanmıştı. Çünkü 2008 Krizi temelde bir finansallaşma ve borç kriziydi. Aslında 2008 Krizi öncesinde dünya kapitalist sistemi uzunca bir süredir bir arayış içerisindeydi. Öyle ki pür neoliberalizmde tadilatlarla girilmiş, Post-Washington Uzlaşması olarak tarif edilen revizyonla piyasa ile devlet ya da kamu müdahalesi arasındaki ilişki yeniden ele alınmıştı. Dahası, bu yaklaşım pratiğe dökülmüş, Post-Washington Uzlaşması'nın kamusal müdahaleyi hem meşrulaştırıcı hem de düzenleyici biçimleriyle sahneye tekrar davet etmesi, 2008 Krizi patlak verdikten sonra devletin örneğin ABD'de batık holdingleri kamulaştırması örneklerinde olduğu gibi "göreve" çağrılmış olmasıyla uyumlu pratiklerle hayata geçirilmişti. Ancak kriz sadece belirli geçici önlemlerle ötelenmişti. Küresel kapitalizm 2008 Krizi'ni esasen halen aşabilmiş, 2008 Krizi'nden çıkabilmiş değildir. 2008 Krizi, hem nedenleriyle hem de sonuçlarıyla orta yerde durmaktadır. Özellikle 2008'den bu yana dünya kapitalist sistemi sürekli kriz halini ifade eden, bir kriz sarmalının içerisinde debelenip durmaktadır.

Esasen sadece pratik olarak değil teorik olarak da örneğin kitabi iktisat tanımları kıt kaynaklara karşılık sınırsız ihtiyaçların varlığından söz ederek ikisi arasındaki gerilim

üzerinden kurduğu denklemlerle kapitalizmdeki bu sürekli kriz halini ifade eder. Daha çok içkin krizler ve bu krizlerin çevrimsel “doğasından” söz eden yaklaşımlar, çoğu kez kapitalizme bir ömür biçme işine dahi girişti. Bu temelde, kapitalizmin uzun vadeli analizleri üzerinden sistemin bir ritme sahip olup olmadığına, bir ritmi varsa da bunu çözümlenmeye ilişkin çabalar öteden beri hep varolageldi. Gelecek hakkında öngöründe bulunmak alt metniyle hareket eden bu çabalar, çoğu kez öngörülebilir bir sonu tarif eden bir teleolojinin içinden konuşular. Nikolai Kondratieff’in uzun dalgalar analizi, ondan mühlhem Immanuel Wallerstein’in dünya-sistem teorisinin devreselliği, Giovanni Arrighi’nin sistemi forse eden merkeze ilişkin analizleri hep kapitalizmin gideceği menzili ve akıbetini anlamaya yöneldi. Kapitalizmin içsel çelişki ve gerilimleri ile gerekçelendirilen ve kapitalizme kriz temelinde vade biçme arayışları, Karl Marx’ın refah-daralma-kriz sürecinden bahsetmiş olmasından da güç aldı. Hatta bu çalışmaların ortaya çıkmasında tetikleyici bir rol oynadı.

Marx’a atfen sisteme içkin gerilimleri odağına alan bu analizlerin yanı sıra Antonio Negri ise, *Grundrisse*’yi öne çıkararak sisteme içkin krizlerden çok, objektifi sisteme içkin olmayan dışsal krizlere çevirdi.¹²⁰ Dahası, asıl krizin içkinlik değil dışarının yani “beklenmedik olanın” sahasında cereyan ettiği tezinin tahkimatında rol oynadı. Böylelikle dünya kapitalist sisteminin kırılma anını onun içsel mekanizmalarında arayan çabalara radikal bir ek yapılarak kriz tanımının kendisi dahi zorlanmış oldu. Bu zorlanma hali, belirsizlik felsefesini çağırın bir “dışsal kriz” yorumunu beraberinde getirdi.

Covid-19 Pandemisi işte tam da bir belirsizlik halidir. Covid-19 virüsü, hesapta olmayan bir şok olarak beklentileri ters yüz ederek dışsal krize sebep oldu. Beklenmedik olanın devreye girişi, kurulu düzeni altüst etti ve ezber bozdu. Dolayısıyla Covid-19 pandemisinin büyük değişim ve dönüşümleri beraberinde getireceği tahminini yapmak güç değil. Artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını söylemek abartı olmasa gerek. Açıktır ki pandemi, zaten krizde olan dünya kapitalist sistemi için değişimi tetikleyen bir işlev görecektir. Covid-19 pandemisinin halihazırda var olan neoliberalizmin büyük krizini hızlandırarak dünya kapitalist sisteminin varoluşsal sorunlarını da gündemleştirerek değişimini hızlandırıcı bir etki yapacağı aşikardır. Zaten post-pandemiye ilişkin düşünsel ve hatta fiili hazırlıklar çoktan başlamıştır. Schumpeteryen “yaratıcı yıkım” tekrar sahnededir.

¹²⁰ Antonio Negri, *Marx Ötesi Marx: Grundrisse Üzerine Dersler*, çev. Münevver Çelik, İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2006

POST-PANDEMİ HAZIRLIKLARI: *THE GREAT RESET* VE RESTORATİF YENİ HEGEMONYA TASARIMI

Küresel sermaye ve iktidar tekellerinin simge kuruluşları, geleceği de elden bırakmamak için yoğun bir çaba içerisindedir. Sık kullanılan bir ifadeyle, krizi fırsata çevirmek istiyorlar. Beklenmedik olanla karşılaşma anından çıkarak belirsizliği göğüsleme arayışı içerisindedir. Elde ettikleri konforlu konumu ve sömürü mekanizmalarını değişen şartlara uyarlamak için mevcut sistemi güncellemek istiyorlar. Belli ki bunun için bilindik iktidar etme ve egemenlik tesis etme taktiklerinden olan “şok doktrini” de hesaba katıyorlar. Küresel muktedirler, pandemi gibi bir travmatik olayı kullanıp şokun yarattığı çaresizlik hissi üzerinden rıza devşirerek iktidarlarını tahkim etmenin derdindedir.¹²¹ Bir başka deyişle Covid-19 pandemisinin yarattığı belirsizliği, kullanışlı bir araç olarak işlevselleştirip geleceği de kazanma gayreti içerisindedir. Bunun için pandeminin ortaya çıkışıyla hemen mevcut çalışmalarına hız verip bunları deklare etmeye başladılar.

Bu çabalara şaşmamak gerek. Çünkü unutulmamalıdır ki mevcut dünya düzeni, dünya tarihinde gerçekleşmiş en büyük savaştan sonra, savaşın galipleri tarafından oluşturuldu. Yani kazananlar oyunu yeniden kurup kurallarını koydular. Güçlü olan, haklılık ve meşruiyet payesi kazanarak mevcut sistemi kurumsallaştırdı. BM sistemi, NATO, Dünya Bankası, IMF vb. tüm kurumlar dünya tarihinin en büyük savaşının galiplerinin inisiyatifiyle kurumsallaştırıldı. Hatta altını çizmek gerekirse dünya kapitalist sisteminin mevcut işleyiş mekanizması olarak Bretton Woods Sistemi, henüz daha 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı devam ederken hazırlanmaya başlanmıştı bile. Dolayısıyla şimdi de sistemin kurucu sahipleri iktidarlarını elden bırakmak istemiyorlar. Pandemi sona ermeden gelecek hazırlıklarını şimdiden yapıyorlar. Bunun için yeni hegemonya planlarını devreye sokma çalışması içerisindedir.

Esasında uzunca bir süredir, sistemin güncellenerek revize edilmesine ilişkin ciddi beyin fırtınası faaliyetleri söz konusu. Çünkü tekrar vurgulamak gerekirse dünya kapitalist sistemi sürekli kriz hali içerisinde. İşte bu yeni hegemonya tasarımlarından Davos’un öncülük ettiği *The Great Reset* (Büyük Yeniden Başlatma) yaklaşımı taşıdığı büyük önem nedeniyle öne çıkıyor. Davos’un kurucu başkanı Prof. Dr. Klaus Schwab’ın baş teorisyenliğine soyunduğu *The Great Reset*, tam anlamıyla bir yeni düzen tasarısı. Tüm dünya kapitalist sistemine yeniden şekil verme iradesinin ilanı. Öyle ki küresel sermaye ve iktidar tekellerinin

¹²¹ Naomi Klein, *Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi*, çev. Selim Özgül, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2010

simge kuruluşlarından biri olan Davos, oldukça iddialı bir isimle sistemin bir bütün olarak yeniden başlatılması gerektiğini deklare eden bir planı kamuoyuyla paylaşabiliyor.

The Great Reset, esasen temel bir kalkış noktasına sahip. O da kapitalizmin mevcut neoliberal versiyonunun artık miadını doldurduğu fikri. *The Great Reset*'in teorisyenleri uzunca bir süredir muhalifler tarafından “piyasa fetişizmi” olarak tarif edilen neoliberalizm eleştirine haklılık vererek, neoliberalizmin Covid-19 pandemisiyle birlikte ölüm çanının çalmaya başladığını, hatta bunun da ötesinde Covid-19'un neoliberalizme altın vuruş yapmakta olduğunu ifade ediyorlar. Buna göre pandemiden en çok zarar gören ülkelerin neoliberalizmin iki sembol ülkesi olan ABD (Reaganizm) ve İngiltere (Thatcherizm) olması bir rastlantı değildir.¹²² Bu nedenle Schwab'a göre, kapitalizmin varlığını sürdürebilmesi için neoliberalizmin varlığına son verilmesinden başka yol yoktur.¹²³ “2. Dünya Savaşı'ndan sonra küresel ilerlememize ve demokrasiye yol açan aynı siyasal sistem şimdi toplumsal anlaşmazlıklara ve hoşnutsuzluğa yol açmaktadır.”¹²⁴ Çünkü gelinen noktada eşitsizlik artmış, iklim krizi ortaya çıkmış ve sistem sürdürülemez hale gelmiştir. Üstüne üstlük tüm bunlara pandemi de eklenmiş ve sistemin krizi içinden çıkılmaz olmuştur. Bu durum, aynı zamanda küresel ekonominin yeniden şekillendirilebileceği bir fırsata da işaret eder.¹²⁵ İşte bu amaçla *reset* atılmalı, sistem yeniden başlatılmalıdır. *The Great Reset*'in özü Covid-19 krizi tarafından daha da net ortaya çıkan başarısız fikirleri, kurumları, süreçleri ve kuralları geleceğin ihtiyaçları doğrultusunda daha iyileriyle değiştirmektir.¹²⁶

Bu değişim süreci olarak *The Great Reset*, üç düzeyde söz konusu olacaktır. Bunlar makro, mikro ve bireysel düzeyler. Makro düzey; ekonomi, toplum, jeopolitika, çevre ve teknoloji olmak üzere beş alanı kapsıyor. Mikro alanda sanayiler ve şirketler var. Bireysel alan ise insanlığın kendisine ilişkin. Yani bir hegemonya projesi olarak *The Great Reset*, sadece ekonomiyle sınırlı değil. *The Great Reset*, sadece ekonomi olarak tarif edilen alandan söz etmiyor. Yeni hegemonya tasarımları hazırlayan küresel sermayenin önemli kuruluşlarından Davos, ekonomizm obsesyonuna sıkışmış değil. *The Great Reset* adı verilen projede ekonomi ağırlıklı olarak yer alsa da projenin sadece bir ayağını oluşturuyor. Oysa

¹²² Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset*, Forum Publishing, World Economic Forum, Geneva, 2020, s. 61

¹²³ Klaus Schwab, “Post-COVID Capitalism”, <https://www.project-syndicate.org/commentary/post-covid-capitalism-great-reset-by-klaus-schwab-2020-10>

¹²⁴ Klaus Schwab, “A Better Economy is Possible. But We Need to Reimagine Capitalism to Do it”, *Time*, 2-9 November 2020

¹²⁵ Mariana Mazzucato, “It’s 2023. Here’s How we Fixed The Global Economy”, *Time*, 2-9 November 2020

¹²⁶ Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset...*, s. 189

neoliberalizm ideolojisinin en temel özelliklerinden biri ekonomizmdir. Neoliberalizm, büyümlü özellikler ve kendinden menkul bir varoluş atfettiği piyasanın rasyonalitesinin tüm toplumsal gerçeklik alanlarına transfer edilerek yaygınlaştırılmasını savunur. Yani merkezine aldığı “iktisadi aklı” tüm alanlarda egemen kılmaya çalışır. Pratik düzeyde ise neoliberalizm, tüm toplumun bu akıl temelinde “iktisadileştirilmesi” projesidir.¹²⁷

Üç farklı düzeyde “Büyük Yeniden Başlatma”dan söz edilen bu hegemonya projesinde, dikkati çeken bir nokta da ödünleşmelerin (*trade-off*) ya da pop-sosyolojinin tabiriyle “sıfır toplamı oyun”un reddedilmesi. Buna göre şayet daha bütünsel ve uzun vadeli yaklaşım geliştirilebilirse ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörler arasında kökten bir ödünleşme söz konusu olmayacaktır.¹²⁸ Yani çevreyi, toplumu ya da ekonomiden birini elden bırakmaya gerek yoktur. Örneğin ekonomi ve çevre arasında biri diğerinin aleyhinde gelişen mutlak bir karşıtlık düalitesinin var olması zorunlu değildir. Pekâlâ hem ekonomi hem de çevre yararına olacak faaliyetler gerçekleştirilebilir. Bir başka ifadeyle *The Great Reset* ile toplumsal fayda ve çevreyle çelişmeyen bir kapitalizmin mümkün kılınabileceği iddiası dillendirilmiş olmaktadır.

Esasında bu sosyoloji kurgusu aynı zamanda kapitalizmin kendisine ilişkin bir revizyonu da bizatihi içeriyor. Bir anlamda neoliberalizmle içeriklendirilmemiş *The Great Reset* kapitalizminin iddiasını daha somut hale getirmeye yarıyor. Bu noktada Schwab’ın ne türden bir kapitalizmi kast ettiğini belirtmek için kullandığı ilgi çekici kavramlardan söz etmek gerek. Scwab’a göre üç tür kapitalizm söz konusu. Bunlardan *shareholder* kapitalizmi şirketlerin temel hedefinin kar maksimizasyonu olan bir tür. İkincisi ise hükümeti ekonominin yönünü belirlemekle görevlendirdiği devlet kapitalizmi. Üçüncü ise bu ikisinden de farklı olan *stakeholders* kapitalizmi yani özel şirketlerin toplumun vekaletinde konum alarak günümüz toplumsal ve çevresel zorluklara en iyi yanıt verebilecek bir kapitalizm. Schwab, daha çok şirketlerdeki paydaşlığı ifade eden *shareholder* yerine daha fazla sosyolojik vurguya sahip çıkar ortağı anlamındaki paydaşlığı ifade eden *stakeholder* kapitalizminden bahsediyor. Bu karşılaştırmada Chicago Okulu’nu ve neoliberalizmin sembol ismi Milton Friedman’ı da eleştiren Schwab, bunların *shareholder* kapitalizmini savunarak şirketleri sadece kar peşinde koşan varlıklar olarak tanımladıklarını, şirketlerin toplumsal organizmalara olduklarını

¹²⁷ Pierre Dardot, Christian Laval, *Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*, çev. Işık Ergüden, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2012

¹²⁸ Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset...*, s. 50

gözden kaçırdıklarını savunuyor.¹²⁹ Daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir ekonomik modelin paydaşlar kapitalizmiyle mümkün olabileceğini savunuyor.¹³⁰ Bununla bağlantılı olarak erdemli olmayan kapitalizm biçimlerinden yani neoliberalizmden farkını ortaya koymak için “erdemli bir ekonomik sistem”den (*a virtuous economic system*) bahsediyor.¹³¹

Daha erdemli bir *stakeholder* kapitalizmi, doğal olarak kamusal fayda sorunu ile kamunun ve özel sektörün rollerinin ne şekilde kompoze edileceği sorusunu da beraberinde getiriyor.¹³² *The Great Reset*'in teorisyenleri, 1929 Krizi'nden sonra kamunun rolünün önemli hale gelerek büyümesinde olduğu gibi şimdi de benzer durumda olduğu tespitini yapıyorlar. Joseph Stiglitz'e referansla kamunun rolünün artacağından söz ediyorlar. Dahası, kamusal harcamaların hem istihdam yaratıcı hem de uzun dönemli faydalarından söz ederek sosyal ekonominin bakım hizmetleri, eğitim ve sağlık gibi alanlarının hem iş olanağı yaratacağı hem de milli hasılayı artıracığını savunup bunun eşitliğe ve kapsayıcı büyümeye katkı sağlanabileceğini iddia ediyorlar.¹³³ İşin tuhaf yanı her ne kadar detaylı ve net bir biçimde ifade edilmemiş olsa da, şirketlere kamusal fayda sağlayan işleri kendiliğinden yerine getirme misyonu da biçilmiş. Bu durum, neoliberalizmin ya da kapitalizmin kamusal hizmetleri kamusal otoritenin mi yoksa özelleştirme vb. ile özel sektörün mü yerine getireceği meselesinden ayrı bir yerde duruyor. Anlaşılan o ki bu yeni “erdemli kapitalizm”de şirketler Covid-19 pandemisinden ders çıkararak kamusal fayda temelinde özellikle toplum sağlığı eğitim gibi kamusal hizmetlerde bilindik kalıpların dışında yatırım yapıp hizmet

¹²⁹ Klaus Schwab, “Why We Need the ‘Davos Manifesto’ for a Better Kind of Capitalism”, <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/why-we-need-the-davos-manifesto-for-better-kind-of-capitalism/>. Bu tartışmanın bir diğer hattı da liberalizm ile neoliberalizm arasındaki süreklilik ilişkisine daırdır. Karatani, neoliberalizmin esasında liberalizmin zıddı olduğu tezini savunur (Kojin Karatani, “Neoliberalism as a Historical Stage of Capitalism”, *Global Discourse*, 8 (2), July 2018, s. 203). Immanuel Wallerstein de kendi modern siyasal jeoloji tarifinden hareketle neoliberalizmin, liberalizmin değil muhafazakârlığın bir versiyonu olduğundan söz eder (Immanuel Wallerstein, *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s. 112).

¹³⁰ Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset...*, s. 140

¹³¹ Klaus Schwab, “A Better Economy is Possible. But We Need to Reimagine Capitalism to Do it”, *Time...*

¹³² Bu noktada, *The Great Reset*'in teorisyenlerinin moral felsefenin “ortak iyi”, “bireysel çıkar”, “sağduyu” ve “toplumsal fayda” gibi kavramlarının neliği üzerine de yeniden düşündüklerini not etmek gerek (Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset...*, s. 165-170). Açık ki “erdemli” bir kapitalizm ortaya çıkarma çabalarında bu tartışmaların kurucu öneminin farkındalar. Hatırlatmak gerekirse modern ekonomi politığın öncü düşünürlerinden Adam Smith aslında bir etik profesörüydü. Smith, kapitalist modernitenin ekonomi rasyonalesi üzerine düşünürken karşılıklılık temelinde ortaya çıkan yararları ifade eden duygudaşlık (*sympathy*) fikrinden, sonradan kişisel bencil çıkarların peşin koşma yoluyla toplam faydanın ortaya çıkacağını savunan etik bir kurguya doğru savrulmuştu.

¹³³ Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset...*, s. 49, 71-73

üreteceklerdir.¹³⁴ Yani dünya kapitalist sistemi, neoliberalizmin soft ya da hardcore pratiklerinin sistemin çıkarlarıyla uyumlu olmadığını deneyimleyerek kabullenmişe benziyor. Hatta belli ki bu öğrenme süreci pandemiyle nihayete ermiş durumda. Açıktır ki bilindik neoliberalizmden vazgeçilmesi planlanmaktadır. Bu temelde kısık bir sesle kamusal müdahaleyi çağırırken şirketleri de kamusal fayda konusunda sorumluluk almaya davet eden bir softluğun ötesinde, kamusal fayda temelindeki faaliyetleri şirketlerin “hayır işi” formatında değil yeni dönemde varoluşsal bir mecburiyet biçiminde gerçekleştireceğinden söz etmiş oluyorlar.

Aslında *The Great Reset* gibi yaklaşımlar, bir yandan da kapitalist itikadın itirafı niteliğindedir. Piyasanın kendiliğinden menkul bir gerçekliğe sahip olduğu iddiasının doğru olmadığını kamusal deklarasyonudur. Tekrar söz etmek gerekirse Dünya Bankası’nın 1997 tarihli *State in a Changing World* (Değişen Bir Dünyada Devlet) raporu da, “minimal devlet” anlayışından “etkin devlet” anlayışına geçişi ifade ederken bunu söylüyordu. Zaten aslında liberal kapitalist ideoloji, her ne kadar söylem düzeyinde piyasayı kendiliğinden menkul bir entite olarak tanımlasa da, piyasaya tözsel bir varoluş affetse de, Karl Polanyi’nin sözünü ettiği hem modern serbest piyasa sisteminin tarihsel kuruluşunda, hem de pratikte piyasanın işleyişinde devletin ya da kamusal müdahalenin oynadığı meşrulaştırıcı ve kurumsallaştırıcı rolünü örtük bir biçimde veri kabul ederek işe koyulur. Yani piyasanın tarihsel kuruluşu ve işleyişi liberal anlatının tam aksine kamusal otoriteye karşı ve rağmen değil, aksine kamusal otoritenin sayesinde gerçekleşmiştir.¹³⁵ Yeni bir hegemonya tasarımı olarak piyasa-devlet-toplum ilişkilerini yeniden başlatmayı öngören bir proje olarak *The Great Reset*’in bu husustaki pozisyonu da önemli.

Neoliberalizmin ölüm fermanının yazıldığı fikrinden hareket eden *The Great Reset* kaba bir “piyasa versus kamu (devlet)” karşıtlığı kurmuyor. İkisini bir arada düşünüyor. Olumsuzlukların tüm faturasını kapitalizmin kendisine değil neoliberalizme çıkarıyor. Böylelikle kapitalizm eleştirisi yapılmaksızın restorasyoncu-tadilatçı, sistem içi yenilenme projesi üretilmiş oluyor. Örneğin bunu iklim değişikliği olarak ifade ettikleri meseleden de okumak mümkün. *The Great Reset*, kapitalizmin kendisini tartışmadan iklim krizini ve ona ilişkin çözüm önerilerini tartışmayı başarabiliyor. Sanki bunun sorumlusu ya da müsebbibi

¹³⁴ Örneğin bir sigortacılık şirketi olan Sompo Japan, “yeni bir kapitalizm”in geliştiği iddiasıyla toplumsal değerler için yaşlı bakım hizmetleri işine yatırım yaptıklarından *The Great Reset* bağlamında söz ediyor (“Redesign Capitalism to Incorporate Social Value”, *Time*, 2-9 November 2020).

¹³⁵ Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev. Ayşe Buğra, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

kapitalizm, kapitalist üretim biçimi ya da sermaye değilmiş gibi “çevresel yönetim”le bu sorunu çözmeye iradesinden bahsediyor. İklim krizi meselesinde olduğu gibi, kapitalizmi tartışmaya açmaksızın çözüm önerileri getirmek bir yandan sorumluluğu üzerinden atma hamlesi, bir yandan da post-pandemi hazırlığı olarak olası sistem karşıtı hareketlere karşı ön alma hamlesi olarak okunabilir. Topyekûn bir büyük değişim projesinden bahsedilirken, sistemin kendisini korumaya almış olmanın anlamı budur.

The Great Reset'in ortaya atılmasındaki önemli nedenlerden birinin de özellikle post-pandemi sürecinde gelişecek toplumsal huzursuzluklar olduğunu not etmek gerek. Çünkü sıklıkla, uzunca bir süredir var olan toplumsal eşitsizliklerin pandemiyle birlikte ayan beyan ortaya çıkarak daha da büyümüş olmasının toplumsal huzursuzlukları tetikleyeceği tespitini yapıyorlar. Bu olası toplumsal patlamaların özellikle ücretlere ilişkin talepler etrafında gelişebileceğini ima ediyorlar. Yaptıkları projeksiyona göre dünya çapında düşük ücret alanların mücadelesinin yükselmesi için basınç artacak ve asgari ücret temel meselelerden biri haline gelecek.¹³⁶ Hatta bu hususta geçmişle analogi kurarak post-pandemiye ilişkin çıkarımlarda bulunup mevcudu ve olası geleceği anlayıp buna göre pozisyon almak istiyorlar. Örneğin *The Great Reset*'in teorisyenlerine göre, 1347-1351 yıllarındaki veba salgınından yani Kara Ölüm'den sonra işçiler hayatlarında ilk kez bir şeyleri değiştirmenin gücünün kendi ellerinde olduğunu keşfettiler. Veba pandemisi sonrasında da işçilerin talepleri arttı. İşçiler, daha kısa çalışma zamanları ve daha yüksek maaşlar için müzakerelerde bulundular. Ve pandemi sonrasında pandemi öncesine göre üç kat fazla maaş almaya başlayanlar dahi oldu. Dolayısıyla “öteki pandemi örnekleri de şunu göstermiştir ki emek, sermayenin zararına faydalar elde etti”¹³⁷. İşte bunu bir “risk” olarak görüyorlar. Ancak otomasyonun yükselişi nedeniyle benzer senaryonun gerçekleşmeyeceğini de düşünmek istiyorlar. Önceki pandemilerden farklı olarak Covid-19 krizinin dengeyi sermaye karşısında emeğin lehine değiştirmesinin kesin olmadığını belirtiyorlar. Siyasi ve toplumsal nedenlerle aslında bunun mümkün olduğunu ancak teknolojinin bunu değiştirdiğini söylüyorlar. Dolayısıyla *The Great Reset*'i savunanlar sermayeye ve onların korkularına da sesleniyorlar. Onlara yol gösteriyorlar. Çünkü post-pandemi döneminde emeğin sermaye aleyhine kazanımlarda bulunmasını “risk” olarak değerlendiriyorlar.

Pandemi mevcut sorunları devasa bir biçimde büyütmüş olduğundan, *The Great Reset*'çilere göre yarını da kazanmak için geç kalınmamalıdır. Bu nedenle *The Great Reset*

¹³⁶ Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset...*, s. 65-68, 140

¹³⁷ *Age.*, s. 32

öyle “olursa olur” gibi bir şey değil, mutlak bir gerekliliktir. Toplumlarımızın ve ekonomilerimizin derinde yatan hastalıklarını çözmek ve tespit etmek konusunda başarısızlık olması halinde, eninde sonunda çatışmalar ve hatta devrimler gibi şiddet şokları tarafından başka bir reset zorla kabul ettirilecektir. Yani açıkça “devrimler olmadan bu işi halledelim, ön alalım” diyorlar. “Onlar reset atacağına biz atalım” demiş oluyorlar. Bu nedenle bir ön alma girişimi olarak da okunabilecek *The Great Reset*, küresel sermaye ve iktidar tekellerinin olup bitenler kayıtsız kalamadıklarının ve kalamayacaklarının da itirafı niteliğinde. Çünkü çok gönüllü olmasalar da bir değişim projesine mecbur kaldılar. Bir diğer deyişle çeşitli biçimleriyle toplumsal muhalefetin eleştirilerine kayıtsız kalamadılar. Bu nedenle dünya yüzeyinde birikmiş karşı enerjiyi toprağa vermenin gayreti içerisindedirler. Bu soğurma işlemi için vaatlerde bulunuyorlar. *The Great Reset* olursa, pre-pandemi döneminden daha adil, daha eşitlikçi, daha kapsayıcı bir dünya yaratabiliriz diyorlar. Yani bizlere pandemi öncesinden daha makul bir dünya vaat ettiklerini ima ediyorlar.¹³⁸ *The Great Reset*'in emeğiyle çalışıp geçimini sağlayan insanlara vaadi bu!

The Great Reset “iş dünyasına” sesleniyor.¹³⁹ Büyük yeniden başlatmadan söz eden sermaye tekellerinin yönü tabii ki sermayeden taraf. Emekçilerden bir özne olarak bahsetmiyorlar. Kendi aktör konumlarını veri kabul ediyor, tartışmaya dahi açmıyorlar. İşçi sınıfı, bu yeni sistem tasarılarında “hak talebinde bulunarak risk yaratacak” bir korku nesnesi olmasının dışında yer almıyor. Benzer biçimde emek örgütleri olarak sendikalar da *The Great Reset* projesinde yer almıyor. Yeni bir toplum, ekonomi ve siyaset dizayn edilirken yeryüzünde yaşayan insanların % 99'unun politik özne olarak kabul edilmemesi, esasında küresel sermaye tekelleri nezdinde değişen pek bir şeyin olmadığını, değişimlerinin kendi ufuklarıyla sınırlı olduğunu net bir biçimde ortaya konmuş oluyor.

Yine aynı şekilde *The Great Reset*'te kadının k'si yok. Sistem tahlili yapıldıktan sonra gelecek projeksiyonu sunulurken toplumsal cinsiyete dair hiçbir şey söylenmiyor. Oysa dünya kapitalist sistemi geldiğimiz aşamada kadınları eve kapatmış, işsiz bırakmış, çalışan kadınların ise ücretlerini erkeklere oranla daha düşük seviyelerde tutmuştur. Yeni bir hegemonya tasarımı yapılırken kadınlardan, kadın emeğinden ve toplumsal cinsiyetten hiç söz

¹³⁸ Age., s. 185-186

¹³⁹ Örneğin *The Great Reset* kapsamında Dünya Ekonomik Forumu tarafından yapılan bir çalışmada dünyanın önde gelen büyük şirketlerine seslenilerek geçişin daha adil, daha sürdürülebilir olması gerektiği, şirketlerin de kendilerini buna göre hazırlayıp uyumlu hale gelmeleri gerektiği söyleniyor. Bu temelde şirketlerin gelecekle ilgili yeni iş biçimleri için güncelleyip resetlemeleri çağrısı yapılıyor (*Resetting the Future of Work Agenda: Disruption and Renewal in a Post-COVID World*, White Paper, World Economic Forum, October 2020, s. 3).

etmemek, kadınlar açısından büyük yeniden başlatmanın söz konusu olmayacağını, yani kadınlar açısından değişen bir şey olmayacağını ilanından başka bir şey değildir. *The Great Reset*'in sistemle değil, işleyiş zihniyetiyle ilgili sorunu vardır.

Örneğin *The Great Reset*'te tekellerden de hiç söz edilmiyor. Doğal olarak kapitalizmin tekel karlarına dayanan talan ekonomisiyle Davosçuların bir derdi yok. Oysa dünya kapitalist sistemi, muhteşem bir tekelleşmeyle toplumsal olarak üretilen değer belirlenim elitlerin ellerinde birikmesine yol açmıştır. Tekel kârlarının toplumun ürettiklerine nasıl da konup adına piyasa denen ancak gerçekte geçim ekonomisi anlamındaki gerçek piyasayla alakası olmayan bir sömürü mekanizmasını ifade ettiği ortadadır.¹⁴⁰ Hal böyleyken *The Great Reset* kapitalizmde tadilatlarla girişileceği ilan edilen bir proje olarak tekelci kapitalizmin ve tekel karlarının devam edileceğinin de ifadesi olmuş oluyor. Oysa eşitsiz mülkiyet ilişkilerine dokunmadan sistemi yeniden tasarlamak mümkün değil. Üretim ve mübadele ilişkilerinin radikal demokratik dönüşümünü gündemine almayan bir kaygıya sahip olmadan yeni bir sistemden söz etmenin imkânı yok. Yeni gerçekten yeni olacaksa, sistemik-yapısal bir değişimin söz konusu olması gerekir. İşte insanlığın önüne böylesi bir hegemonya projesi konmuş oluyor. Buna rıza gösterilmesi isteniyor.

Bu noktada, *The Great Reset*'in pür (neo)liberal bir hinterlandı olmadığını da not etmek gerek. Sistem, tıpkı neoliberalizmin ortaya çıkışında olduğu gibi siyasal yelpazenin pek çok katmanını buna göre hizalama işine de girişmiş gibi görünüyor. Hatırlatmak gerekirse, Washington Uzlaşması neoliberalizminin agresif zaferi, dünyada sosyal demokrasi olarak ifade edilen merkezci siyaseti de daha sağa çekmişti. Örneğin Tony Blair'in *Labour Party*'si neoliberal kompozisyonda değişen sosyal demokrasi ambalajıyla yerini almıştı. Hayat bulan yeni güçlü hegemonya, bu nedenle pek çok kesimde bir biçimde taraftar bulmuştu. Benzer biçimde *The Great Reset*'in destekçileri arasında, görünen o ki sadece küresel sermaye tekellerinin yöneticileri ve sermayedarları değil, “sendikacılardan” eski sosyal demokrat siyasetçilere kadar pek çok kesim yer alıyor.

Antonio Gramsci, hegemonya kavramıyla iktidarın baskıya dayalı idame mekanizmasının doğru ve fakat eksik olduğunu, sistemin bir de meşrulaştırıcı kurumlarla rıza üreterek iktidarını sağladığını söylerken haklıydı. Gerçekten de hegemonya, salt baskı araçlarıyla değil, pek çok rıza mekanizmasıyla da sağlanan başarılı bir sınıf iktidarı anlamına geliyor. Belli ki *The Great Reset* ile hegemonya yeniden kurulmak istenirken, “rızanın

¹⁴⁰ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık: Ekonomi ve Kapitalizm XV.-XVIII. Yüzyıllar, Dünyanın Zamanı*, Cilt: 3, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Yayınları, 2004, s. 539-550

imalatı” geniş bir spektrumla devreye sokulmak isteniyor. Bob Jessop, Keynesyen refah devleti ile Thatcherizm arasında yaptığı karşılaştırmada her birinin farklı hegemonik projelere sahip olduğunu söylemişti. Jessop’a göre, Keynesyen refah devleti “bütün toplumun desteğinin maddi ödünler ve sembolik mükafatlar yolu ile kazanılmaya çalışıldığı genişleyici bir hegemonya” amacını gütmüşken, neoliberalizmin Thatcherizm versiyonu toplumun sadece stratejik öneme sahip kesimlerinin desteğinin kazanılması ve ortaya koyan hegemonik projenin maliyetlerinin diğer kesimlere fatura edilmesi şeklinde bir hegemonya tesisine yönelmişti.¹⁴¹ Şu aşamada *The Great Reset*’in pek çok kesimin desteğini bir biçimde almaya çalışan genişleyici bir hegemonik proje niyetine sahip olduğundan söz etmek mümkün.

Bu genişleyici hegemonya ve kapsayıcı ideallerine rağmen, tekrar altını çizmek gerekirse *The Great Reset* hala sorunun bizzat sistemin kendisini olduğunu kabullenmeye yanaşmıyor. Kapitalizmi tartışma konusu yapmıyor. Bunu açıkça ifade ederek, “sistem değişimi” değil, “sistem iyileştirmesi” işine giriştiklerini söylüyorlar.¹⁴² Sadece işleyiş mekanizmaları ve sistemin kurumsal kompozisyonunu mesele edinerek, restorasyona girişmek istiyorlar. Ancak dünya halkları olarak, ezilenler olarak buna razı olamayız. Böylesi bir hegemonya projesine mecbur değiliz. İhtiyacımız olan şey güler yüzlü, vicdani bir güncellenmiş kapitalizm değil. İhtiyacımız olan şey yepyeni bir ufuk, yeni bir evrensellik, sosyalizm, yeni demokratik bir modernite. Bunun için de dünya kapitalist sistemi kritik bir aşamadan geçerken karşı hegemonya projelerini gündemleştirmek tarihsel bir sorumluluktur.

KARŞI HEGEMONYA İMKÂNI: YENİ YAŞAM VE YENİ YAŞAM EKONOMİSİ

Ortega Y Gasset, “bunalımı”, insanlığın “belli bazı şeylere tutunmuş onların desteğinde yaşıyorken, başka şeylere tutunup onların desteğinde yaşamaya geçmesi” olarak tarif etmişti.¹⁴³ Küresel sermaye ve iktidar tekellerinin post-pandemi döneminde yeni sömürü biçimlerinin desteğine ihtiyaç duyduğu çok açık. Dışsal bir kriz hali olan Covid-19 pandemisine küresel sermaye ve iktidar tekellerinin verdiği yanıt olarak *The Great Reset*, esasen böylesi bir destek arayışının ifadesi. Dolayısıyla dünyanın ezilenleri, ezilen halkları,

¹⁴¹ Bob Jessop, *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, der. Alev Özkazanç, Betül Yazar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 176

¹⁴² [Marcus Gatzke und Marlies Uken](https://www.zeit.de/wirtschaft/2020-09/corona-kapitalismus-rezession-wef-neoliberalismus-klaus-schwab), “Interview mit Klaus Schwab: Der Neoliberalismus hat Ausgedient”, <https://www.zeit.de/wirtschaft/2020-09/corona-kapitalismus-rezession-wef-neoliberalismus-klaus-schwab>

¹⁴³ Ortega Y Gasset, *Tarihsel Bunalım ve İnsan: Ortega Y Gasset’ten Seçme Yazılar*, haz. ve çev. Neyire Gül Işık, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 59

işçi sınıfı, kadınları, gençleri olarak *The Great Reset*'in muhatabı bizleriz. İnsanlık 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana girdiği en derin çıkmazı yaşıyorsa ve bunu aşmak için çabalar söz konusuysa, hegemonya projeleri hazırlanıyorsa, buna karşı pozisyon almak gerek.

Ancak *The Great Reset* ve post-pandemik yeni hegemonya tasarımlarının tartışılmasında kritik bir hususun da altını çizmek gerekiyor. Görüldüğü gibi *The Great Reset* pratiğe dökülmesi muhtemel oldukça ciddi ve önemli bir yaklaşım. Buna karşılık bu ciddiyetin komplocu bir bayağılıkla sulandırılması riski söz konusu. Başta *The Great Reset* olmak üzere bu yeni dünya düzeni tartışmalarının İslamist-ulusalcı-faşist bir kombine komploculukla gündeme getiriliyor olması, verimli ve yerinde tartışmaların daha baştan önünün kesilip ekseninin olumsuz yönde değiştirilmesi tehlikesini içeriyor. Meseleyi sistemik-ideolojik bir teorinin içerisinden tartışmak yerine çakma bir okültizmle “tek dünya dini, tek dünya devleti, tek dünya dijital parası geliyor” söylemleri eşliğinde İlluminati benzeri bir yapının oyunu yüzeyselliğine indiriyorlar. Oysa ortada küresel sermaye tekellerinin ciddi bir hegemonya planı vardır.

Bu hegemonya projesine, karşı hegemonya projesiyle karşılık vermek bizlere düşüyor. Bu belirsizliği göğüsleyip yeni yolu göstermek dünyanın ezilenlerinin işi. Bu nedenle Marx'ın sözünü ettiği “eleştiri silahı”nı asla elden bırakmamalıyız.¹⁴⁴ Zaman, majör siyaset zamanı. “*Grand theory*”leri raflardan indirip üzerinde kafa patlatmanın zamanı geldi de geçiyor. Bir zamanlar meta-teori olarak aşağılanarak itibarsızlaştırılmaya çalışılan gerçekliği bütünsel yorumlama biçimleri, tam da yaşadığımız tarihsel aralıkta yeniden kendini dayatıyor. Gilles Deleuze, Leibniz'in monadolojisinden hareketle minör olanın çok daha karmaşık olduğunu ima etmişti. Postfordizm ile postmodernizmin anlam haritalarının çakışma momentinde, “küçük olan güzeldir” mottolarıyla inşa edilen kavramsal aura, artık majör olanın birincil önemiyle yer değiştiriyor. Hegemonya projeleri, “devasa”, “büyük” gibi sıfatlarla adlandırılıyor. Dolayısıyla karşı hegemonya projelerinin de aynı cesamet ve cesaretle olması bir zorunluluk.

Bu zorunluluğun bilincinde olarak pandeminin yarattığı şok haliyle birlikte dünyanın önde gelen sol/radikal entelektüelleri de hemen topa girdiler. Hegemonya yeniden kurulurken Slavoj Žižek'ten Giorgio Agamben'e, Antonio Negri'den Noam Chomsky'ye pek çok düşünür, mevcudu anlayıp geleceği öngörmek için çabaladılar. Bu çabalar halen devam ediyor. Yeryüzünün ezilenleri, emekçileri, kadınları, gençleri olarak oyun yeniden kurulmak

¹⁴⁴ Karl Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2009, s. 201

istenirken, kendi karşı hegemonya imkânımızı bu çabalarla birlikte şimdiden gündemleştirebiliriz. 1979'daki seçim zaferi sonrası dünyada yaygınlaşmaya başlayan agresif neoliberalizmin öncülerinden Margaret Thatcher, dünya kapitalist sisteminin neoliberal versiyonu için aba altından sopa göstererek rıza yaratmaya çalışırken “başka seçenek yok” (*TINA – There is No Alternative*) demişti. İnsanlığın radikal piyasa fetişizmine iman etmekten başka çaresinin olmadığını, yani neoliberal dogmalara mecbur olduğumuzu iddia etmişti. Ancak o gün de zorunluluk olarak dayatılan projelere mecbur değildik, bugün de değiliz.

Yeni hegemonya tasarlayanlar, insanlığın dönüm noktasında olduğunu söylüyorlar.¹⁴⁵ Bu tespitte ortaklaşıyoruz. Evet, bu tespit doğru. Çünkü Covid-19 salgını pek çok şeyi açığa çıkarmıştır. Perdeler açılmış, eşitsizlik ve adaletsizlikler ayan beyan ortaya serilmiştir. Mevcut dünya kapitalist sisteminin insanlığın ve doğanın yararına olmadığı net bir biçimde ortaya çıkmıştır. Salgın, mevcut tekeli ekonomi sisteminin toplumsal çıkar, fayda ve öncelikler temelinde işlemediğini acı deneyimlerle bir kez daha göstermiştir.

Emeğiyle geçinen insanlar, salgınla birlikte perişan hale düşmüştür. Yıllardır çalışıp vergileriyle besledikleri sistemin onların yararına bir sağlık ve sosyal güvenlik sistemi oluşturmadığını öfkeyle görmüşlerdir. Bu sistem emeğiyle geçinen insanların yararına değildir. İnsanların önemli bir çoğunluğu bu sistemin cefasını çekerken sadece çok küçük ayrıcalıklı bir kesim sefasını sürmektedir. Şayet tüm dünyada insanlık ve toplum yararına bir anlayış egemen olsaydı bu salgına karşı hazırlıklı olunur, bu kadar fazla sayıda insan hayatlarını kaybetmez, yaşam durmazdı.

Ancak sermaye-ulus-devlet biçimindeki üçlü sacayağın üzerine inşa edilmiş olan dünya kapitalist sistemi, kâr temelli işleyiş ve yapısıyla böylesi bir salgın anında çare olamadı, olamaz. Çünkü insanları müşteri ve sömürülecek emek deposu olarak gören insafsız ve vicdansız bir sistem toplumu düşünmez. Ayrıcalıklı bir kesimin servetine servet katması, yüksek kârlar elde etmek bu sistemin tek derdidir.

İşin ironik yanı sermaye-ulus-devlet sisteminin kendisi de Covid-19 salgınıyla ortaya çıkan belirsizlik koşullarında varoluşsal zeminini kaybetme durumuyla karşı karşıyadır. Yani sistemin kendisi de kendi mezar kazıcısı olma durumuna gelmiştir. Salgınla birlikte borsalar çakılmış, dünya ticareti neredeyse durma noktasına gelmiş, kârlılık oranları muazzam bir biçimde düşmüştür. Yani kapitalist modernitenin sermaye ayağı büyük yara almıştır.

¹⁴⁵ Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19: The Great Reset...*, s. 190

Sınıfsal ve ulusal sorunları çözememiş ulus-devlet mekanizmasının krizi de salgınla birlikte derinleşmiştir. Bir ulusun parçası olarak formüle edilen homojen yurttaşlığın eşitlik temelinden yoksun olduğu, bazılarının daha eşit olduğu izaha gerek kalmayacak biçimde yüzümüze vurulmuştur. Sermayenin kârlılık döngüsü aksamasın diye emekçiler güvencesiz bir biçimde çalışmak zorunda bırakılmıştır. Buna karşılık zenginler ve sermayedarlar korunaklı köşelerine çekilip olan biteni steril bir biçimde izleyip idare etmektedirler.

Kapitalist modernitenin (ulus)devlet adı verilen, toplumu demir kafese alan mekanizması da salgınla birlikte bir kez daha iflas etmiştir. Kapitalist modernitenin (ulus)devleti yurttaşlarına eşit, ücretsiz, kamusal sosyal güvenlik ve sağlık hizmeti sunamamıştır. Salgının küresel ve sınır tanımayan yayılımı ulus-devletlerin sınırlarını tarumar etmiş, anlamsız kılmıştır. İnsanlık ulus-devlet fantezisinin somut gerçeklik karşısındaki trajik boşa düşüşüne tanıklık etmektedir.

Açıktır ki özellikle salgın sonrası dönemde insanlık tüm bu kurulu düzeni daha derinden sorgulayacaktır. Sermaye-ulus-devlet troykası artık tahtında rahat rahat oturamayacaktır. Çünkü bir film setindeymişiz hissi veren yaşadıklarımız tüm anlam dünyasını sarsıyor. Dünya halklarının sistemi ve yapıyı daha yoğun bir biçimde sorgulamasının önünü açıyor.

Salgının sistemi nasıl kâğıttan kaplana dönüştürdüğünü gören halklar, kendi yararlarına uymayan bu düzene artık ikna olmayacaklardır. Etrafı kaplayan toz duman yere indikten sonra, açıktır ki halklar hesabını soracaktır. Mücadeleyi yükseltecektir. Hatta başarı gelirse halklar bu köhne sistemi süpürecektir.

Bu hiç de hayal değildir. Minerva'nın baykuşu alacakaranlıkta uçar. Bu çöküşün yıkıntılarında, harabelerinden yeni bir yaşam filizlenebilir. İnsanlık olarak, tüm dünya halkları olarak içinden geçtiğimiz süreci faşizm yoluna sapmasına fırsat vermeden eşitlik ve özgürlük mücadeleleri açısından dönüm noktası haline getirebiliriz.

Şimdi, sistem karşıtı güçler, dünya kapitalist sistemine ve onun taşıyıcısı olan sermaye-ulus-devlet troykasına karşı hiç olmadığı kadar inisiyatif alabilirler. Bunun için sermayeye karşı anti-tekelleşimci geçim ekonomisini, ulusa karşı demokratik ulusu, (ulus)devlete karşı demokratik konfederalizm çözümünü daha gür sesle savunmalıyız. Çünkü sermaye-ulus-devlet troykasını birlikte düşünmeden bir karşı hegemonya projesinden söz etmek mümkün olamaz. Çünkü dünya kapitalist sistemi, sermaye-ulus-devlet biçimindeki üçlü sacayağı üzerinden yükseliyor. Sistemin taşıyıcı kolonları trimodal bir konstrüksiyonla

inşa edilmiş durumda. Kapitalist modernite, ekonomi, siyaset ve toplum olarak ayrıştırdığı toplumsal gerçeklik alanlarını sermaye, ulus ve ulus-devlet üzerinden tahakküm altına alıyor. Salt sermaye karşıtı ya da salt ekonomi temelli bir hegemonya projesinin akim kalacağı ortadadır. Gerçek bir karşı hegemonya projesi toplumsal gerçekliğin tüm alanlarında söz söyleyen bir kapsayıcı totaliteyi içermelidir.

Bu noktada yeni hegemonya tasarımları masadayken iklim krizi bahanesiyle yeni türden ve daha güçlü bir biyopolitikanın dönüş yapabileceği ihtimalinden söz etmek abartı olmayacaktır. İnsanın bir canlı türü olarak biyosferdeki kırılgan konumunu sert bir biçimde yüzümüze çarpan Covid-19 pandemisi, Aydınlanma'nın Kartezyen hümanizminin etki alanındaki günümüz insanlığının varoluşsal özgüvenine büyük darbe vurdu. Antroposentrik kompozisyonun altındaki zemin kaydı. Kuşkusuz bu zemin kayması aynı zamanda biyopolitikanın sahneye belki de başrol oyuncusu olarak davet edileceği anlamına geliyor. Altını çizmek gerekir ki insanlığın biyolojik varoluşuna ilişkin tasarımlarla modern siyasetin füzyonu çoğu kez, sosyal darwinizm gibi formatlarla telafisi imkansız tahribatlar yarattı. Pandemiyle birlikte insanlığın biyolojik varoluşunun devamlılığı ve sağlığı gerekçesiyle teknopolitikanın daha da alan genişleteceği ortada. Distopik gelecek tahayyüllerinin de masada olduğunu unutmamak gerek. Dolayısıyla karşı hegemonya imkanı olarak yeni yaşam ve yeni yaşam ekonomisinin ekolojik temelde olması zorunludur. İnsan ile doğa arasındaki ilişkilerin felsefi-politik kompozisyonunu radikal bir biçimde demokratize etmeyi gündemine almayan hiçbir hegemonya projesi gerçekten yeni bir radikal hegemonya projesi olamaz.

Covid-19 salgını bir kere daha göstermiştir ki talana, sömürüye ve yağmaya dayanan mevcut tekelci ekonomi sistemi, %1'in çıkarı için kurulmuştur. Buna karşılık, bir avuç ayrıcalıklı kesimin çıkarları toplumun genel çıkarı olarak sunulmuş, herkesin bu sisteme rıza göstermesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu illüzyona karşı, bu nedenle yeni yaşamın ekonomisi, mevcut ekonomik sistemden radikal değişikliklerle kopuşu ifade edecek, devrimsel nitelikte köklü değişimlere dayanacaktır. Gerçek anlamda toplumsal çıkarın ifadesi olarak kurumsallaşacak, ekonominin temelleri yeniden inşa edilecektir.

Açıktır ki mevcut üretim, mübadele ve mülkiyet ilişkileri değişmeksizin bu köhne sistemden kurtulmak mümkün olmayacaktır. Yeni yaşamın ekonomisi, bu değişimin üzerinde tekel karşıtı dayanışmacı üretim ve geçim ekonomisi temelinde yükselecektir. Hiç kuşkusuz yeni yaşam ekonomisi, geleceği detaylı tasvir eden bir obsesyonun içinden de konuşmamalıdır. Kehanet ile gelecek projeksiyonu arasındaki tehlikeli sınır çizgileri ihlal edilmemelidir.

- Üretim, mübadele ve mülkiyet ilişkileri, devleti büyüten kamusal mülkiyet anlayışından farklı olarak gerçek anlamda toplumsal-kamusal mülkiyet lehine radikal bir biçimde bütünüyle yeniden düzenlenecektir.
- Adına “serbest piyasa ekonomisi” denilen ancak gerçekte piyasa karşıtı bir sistem olan bu sistem yerine yurttaşların dayanışmacı geçim ekonomisi ekonominin kalbinde yer alacaktır.
- Tekelleşmeye ve toplumun kaynaklarını hortum gibi çeken tekel kârlarına asla izin verilmeyecektir. Yeni yaşamın ekonomisinde sermaye tekellerine yer olmayacaktır.
- Tüm kamusal hizmetler yurttaşlara ücretsiz sağlanacaktır. Bunun için de başta sağlık, eğitim, barınma, ulaşım, haberleşme olmak üzere tüm temel hizmet alanlarında kamusal mülkiyet tesis edilecektir.
- Ekonomik üretim ve tüketimi doğayla karşı karşıya getiren endüstriyalist ekonomi anlayışı yerine ekolojik bir ekonomi tüm kurum ve kurallarıyla tesis edilecektir.
- Kadın emeğini değersizleştiren ataerkil ekonomi anlayışı yerine ekonominin her alanında ve aşamasında toplumsal cinsiyet eşitlikçi paradigma egemen kılınacaktır.
- Bencil ve rekabetçi ahlakı esas alan ekonomik faaliyet yerine kolektif dayanışmacı ahlakı esas alan geçim ve üretim ekonomisi başta üretim ve satış kooperatifleri olmak üzere yapılandırılacaktır.
- Kooperatifler yeni yaşam ekonomisinin en temel yapı taşı olacaktır. Ekonomi faaliyetleri işçi, çiftçi, tüketici kooperatifleri temelinde işleyecektir.
- Tarımda küçük üreticilik, küçük aile çiftlikleri tarımsal faaliyetin ana unsuru olacak, yaygın üretim ve satış kooperatifleri sayesinde gıdaya erişememe ve açlık sorunu kökünden çözülecektir.
- Demokrasi sadece “siyasal” alana sıkıştırılmayacak ekonomi faaliyetlerinin her aşamasında demokrasi hayata geçirilecektir. Yeni yaşam ekonomisi aynı zamanda ekonomide demokrasinin hayat bulmasıdır. Bu amaçla ekonominin üretim, tüketim, mübadele, bölüşüm, planlama, kaynak tahsisi alanlarında meclisleşmeye gidilecektir.
- Halkın ortak emeğiyle ortaya çıkan ekonomik değerler silahlanmaya ve güvenlik harcamalarına gitmeyecek toplumsal barışla birlikte mutluluk ekonomisi hedeflenecektir.

- Demokratik planlamacı bir anlayışla yurttaşların-yerel halkın katılımıyla demokrasi işletilerek yatırımlar gerçekleştirilecek, böylelikle hem üretimde hem de tüketimde israf ekonomisinin önüne geçilecektir.
- İşsizlik bir insan hakkı ihlali olarak değerlendirilerek yeni yaşamın ekonomisinde asla işsizlik olmayacaktır.
- Yerel ve bölgesel kalkınma hedefi merkezinde üretim ekonomisine geçilecektir.
- Yurttaşların barınma sorunu kökünden çözülecek, tüm yurttaşlara ücretsiz barınma imkânı sağlanacaktır. Bu amaçla toplum için kentler ve yaşam alanları yeniden planlanacaktır.
- İktisadi ve ticari faaliyetler ulus-devletlerin sanal sınırlarına takılmayacak bir biçimde emeğin dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasıyla gerçek anlamda demokratik bir küreselleşmeye sağlanacaktır.

Güvencesizlere, emeğiyle geçinenlere bu sistemin sömürü ve sefaletten başka vereceği hiçbir şey yoktur. Yapılması gereken, bir potansiyel olarak daha da beliren Yeni Yaşam'ı, Yeni Yaşamın Ekonomisi'ni vakit kaybetmeden gündemleştirmektir. Çünkü artık mızrak çuvala sığmamakta, yapısal radikal değişiklikleri içeren Yeni Yaşam Ekonomisi kendisini bir zorunluluk olarak dayatmaktadır. Yeni bir yaşama, yeni bir ekonomik yaşama hava gibi, su gibi ihtiyaç duymaktayız. Bu artık bir hayat memmat meselesi haline gelmiştir. Ya mevcut sistemle dünya ve insanlık yok oluşa gidecektir ya da yeni yaşamı kurarak mutlu bir geleceği mümkün kılacaktır. Esasında bu dilemma bir hakikat savaşı. Gerçekliği geri kazanma mücadelesi.¹⁴⁶ Yeni Yaşam çağrısı aynı zamanda gerçekliği gasp edenlerden onu geri almanın da adıdır. Yeni Yaşam mücadelesi bu temelde hakikat arayışçılarıyla yoluna devam ediyor. Bizler de Yeni Yaşam için, Yeni Yaşam Ekonomisi için çıktığımız yolda daha kararlı adımlarla yol almaya devam ediyoruz. Bu temelde 2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi'ne karşı Halkın Bütçesi'ni öneriyoruz.

¹⁴⁶ Roy Bhaskar, *Gerçekliği Geri Kazanmak: Çağdaş Felsefeye Eleştirel Bir Giriş*, çev. Beyza Sumer Aydaş, Ankara, NotaBene, 2015

HALKIN BÜTÇESİ

Tüm bu ifade edilenler temelinde AKP-MHP'nin 2021 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi'ne karşı HDP olarak kendi bütçe önerimizi sunduk. “Halkın Bütçesi” programını kamuoyuyla paylaştık:

Bütçe Vatandaşa Verilen Sözdür

Bütçede verilen sözler, vatandaşların nasıl bir yaşam süreceğini belirler. Ülkeyi yönetenler, bütçede verdikleri sözlerle, hangi değerleri temsil ettiklerini ve kimlerin hakkını savunduklarını gösterirler. Saray, 2021 yılı bütçesinde yaptığı tercihlerle, kimlerden vergi toplayacağına, toplanan vergileri kimlere ve nerelere aktaracağına karar verdi! AKP-MHP ittifakı 2021 bütçesinde de tercihini; saraydan, güvenlikçi politikalardan ve yandaştan yana kullandı.

Saray, Hepimize Değil, %1'e Çalışan Bir Bütçe Hazırladı

Saray'ın bütçesi; emek sömürsünün, gelir adaletsizliğinin, bölgesel eşitsizliğin, doğa katliamının, cinsiyet ayrımcılığının bütçesidir. Saray'ın bütçesi; israfın, yolsuzluğun, talanın, rantın bütçesidir. Buna mecbur değiliz!

BÜTÇE TERCİHLERİNİ DEĞİŞTİREREK:

Ay sonunu getiremeyen;

İşçinin, memurun, emeklinin,

Ataması yapılmayan öğretmenlerin,

Emeklilikte yaşa takılanların,

Tarlasını ekemeyen çiftçinin,

Kepenik indiren esnafın,

Gelirsiz işsizlerin,

Kadınların,

Gençlerin...

Taleplerini Karşılatabiliriz.

Halkın Bütçesi'ni Öneriyoruz

2021 yılı; emekçiler, emekliler, kadınlar, gençler, çiftçiler, esnaflar, işsizler için zorlu bir yıl olacak. Pandemi ile artan işsizlik ve yoksulluğa karşı 'Vatandaşlarımızı Ekonomik Güvenceye Alacak Bir Bütçe' yapmalıyız.

2021 yılı bütçe tercihlerini değiştirerek; tüm vatandaşların temel ihtiyaçlarını güvence altına alan, gelir adaletsizliğini ve bölgesel eşitsizliği azaltan, doğayı koruyan, halk sağlığını önceleyen, cinsiyet eşitlikçi, barıştan ve emekten yana bir bütçe yapabiliriz.

Bunun için, Halkın Bütçesini öneriyoruz.

2021 Bütçesi 'Halkın Bütçesi' Olsun!

Halkın Bütçesi'nin İlkeleri

1. Halkın Bütçesi Kamucudur. Kamu Kaynaklarıyla Tüm Vatandaşlar Ekonomik Güvenceye Alınır.

Savaşa, Saraya, Yandaşa akan kaynaklar, halkımızı ekonomik güvenceye almak için kullanılır. Halkın Bütçesi, tüm vatandaşların ve göçmenlerin temel ihtiyaçlarını güvence altına alır. Halkın temel ihtiyaçları, kamu tarafından, nitelikli ve ücretsiz bir şekilde sunulur. Yüzde 1'e değil, herkese ekonomik güvence sağlayacak bir bütçe mümkün!

2. Halkın Bütçesi, Barışçı ve Özgürlükçüdür.

Savaş politikalarının tercih edilmesi, bütçede savaş harcamalarına ayrılan payı 6 yılda, 4 kat artırdı. Kaynaklar; silahlara, tanklara, füzelere harcandı. Kürt sorununun, Ege ve Kıbrıs

sorununun, Karabağ sorununun demokratik ve barışçı çözümüyle, kaynaklar savaşa değil, halkın temel ihtiyaçlarını güvence altına almak için kullanılacak. Barışçı ve özgürlükçü bir bütçe mümkün!

3. Halkın Bütçesi; Emekçinin, Esnafın, Çiftçinin Yanındadır.

AKP-MHP ittifakı, emekçiden değil, büyük sermayeden yana olmayı tercih etti. İşçiyi, çiftçiyi, memuru, esnafı ve emekliyi bütçeye ‘yük’ olarak gördü. Halkın Bütçesi’yle; emekçiler, memurlar, esnaflar, çiftçiler, işsizler ve emekliler bütçeden hakkı olanı alacak. Gelir eşitsizliğini azaltan, emekten yana bir bütçe mümkün!

4. Halkın Bütçesi, Katılımcılığı, Yerelliği, Bölgesel Eşitliği Esas Alır.

Halkın Bütçesi, doğrudan halkın ve sivil toplum örgütlerinin talepleriyle düzenlenir. Halkın Bütçesi, bölgesel eşitsizlikleri azaltır. Halkın Bütçesi, yerel yönetimlere daha çok kaynak aktarır. Halkın Bütçesi, bölgesel eşitsizlikleri iyileştirici, üretimi destekleyici, alt yapıyı güçlendirici, istihdamı artırıcı ve yoksulluğu azaltıcı politikaları esas alır. Bölgesel eşitsizlikleri azaltan, katılımcı bir bütçe mümkün!

5. Halkın Bütçesi, Doğanın Yanındadır.

Doğayı rant nesnesi olarak gören zihniyet çevreyi talan etti. Yanlış madencilik ve enerji politikaları doğayı katletti. Rant hırsıyla, doğa tahrip edildi. Halkın Bütçesi; iklim krizine duyarlı, insan ve doğayı karşı karşıya getirmeyen, doğayı tekel kârlarına feda etmeyen bir bütçe olacak. Doğa dostu bir bütçe mümkün!

6. Halkın Bütçesi, Halk Sağlığını Önceler.

Covid-19 pandemisi, sağlık sisteminde piyasalaşmaya izin vermeyen, halk sağlığını önceleyen bir bütçeye duyulan ihtiyacı tekrardan ve sarsıcı bir biçimde ortaya koydu. Halkın Bütçesi, sağlık sektöründe özelleştirme ve piyasalaştırmaya son verecek, sağlık emekçilerinin içinde bulunduğu tüm zorlu koşullar ve gelir farkından doğan eşitsizlikler ortadan kaldırılacak. Halkın Bütçesi’nde, tüm sağlık hizmetleri; kamusal, nitelikli, erişilebilir ve tamamen ücretsiz olacak. Piyasayı değil, halkın sağlığını önceleyen bir bütçe mümkün!

7. Halkın Bütçesi, Kadın Özgürlüğüdür.

Kadının eşitlik taleplerine cevap vermeyen, kadın haklarını ve emeğini yok sayan AKP-MHP ittifakı bütçe tercihleriyle eşitsizliği ve adaletsizliği artırdı. Halkın Bütçesi, kadın-erkek eşitliğini esas alacak. Bütçenin tüm alanlarında, cinsiyetler arası eşitsizliği ortadan

kaldırarak biçimde bütçeleme geliştirilecek. Toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan bir bütçe mümkün!

8. Halkın Bütçesi, Hak Temelli Sosyal Politikaları Esas Alır.

Halkın Bütçesi'nde sosyal politikalar yardım olarak değil, hak olarak uygulanacak. Bütçede sosyal politikalara ayrılan kaynak artırılacak. Temel ihtiyaçlar kamu tarafından ücretsiz olarak sunulacak. Hak temelli sosyal politikaları esas alan bir bütçe mümkün!

Halkın Bütçesi'yle:

Her Vatandaşın Asgari Geliri Olacak

Geliri olmayan her vatandaşın ve göçmenin aylık en az 1.000 TL geliri olacak.

Asgari Ücret Net 4.000 TL Olacak

Asgari ücret, vergiden muaf ve net 4.000 TL olacak.

Elektrik, Su, Doğalgaz, İnternet Ücretsiz Olacak

İhtiyaç sınırına kadar; elektrik, su, doğalgaz ve internet ücretsiz olacak.

Tüm Sağlık Hizmetleri Ücretsiz Olacak

Vatandaş ve göçmenler için, tüm sağlık hizmetleri kamusal, nitelikli, erişilebilir ve tamamen ücretsiz olacak. Sağlık sektöründe özelleştirme ve piyasalaştırmaya son verilecek.

Sağlık emekçilerinin içinde bulunduğu tüm zorlu koşullar ve statü farkından doğan eşitsizlikler ortadan kaldırılacak.

Ev İçi Emegi Görülmeyen Kadınlar Emekli Olacak

Ev içi emegi görülmeyen kadınların sağlık ve emeklilik primleri bütçeden ödenecek. Ev emekçisi kadınların sağlık ve emeklilik primleri bütçeden ödenecek.

Memurlara 3.600 Ek Gösterge Ödenecek

Tüm memur ve memur emeklilerinin yaşam standartlarını yükseltecek olan 3.600 ek gösterge düzenlemesi hayata geçirilecek.

Şehir İçi Toplu Taşıma Ücretsiz Olacak

Yoksulluk sınırının altında gelire sahip vatandaşlar, şehir içi toplu taşımadan ücretsiz yararlanacak.

Kamu Sektörü ve Özel Sektörde Engelli İstihdamı Artırılacak

Engelli bireyleri, ekonomik ve sosyal yaşamda dezavantajlı hale getiren, negatif ayrımcılığa sebep olan tüm politika ve uygulamalar ortadan kaldırılacak. Kamu ve özel sektörde engelli istihdamı artırılacak.

Küçük Esnafın Borçları Faizsiz Yapılacaktır

Küçük esnafın vergi ve kredi borçları faizsiz ve uzun vadeli olarak yeniden yapılandırılacak.

Ataması Yapılmayan Öğretmenler Atanacak

Atama bekleyen öğretmenler, öğrencileriyle buluşacak. 200 bin öğretmenin ataması yapılacak.

Emeklilikte Yaşa Takılanlar, Emekli Olacak

Prim gün sayılarını ve sigortalılık sürelerini doldurmuş olmalarına rağmen yaş kriterine takıldıkları için emekli olamayan milyonlarca vatandaşın mağduriyeti ortadan kaldırılacak.

EYT'lilerin, yaş kriteri aranmaksızın emekli olmaları sağlanacak.

Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi, Bütün İnançların Hizmetine Sunulacak

Pek çok bakanlıktan fazla bütçeye sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi, bütün inanç kurumlarının hizmetine sunulacak.

Küçük Çiftçinin Borçları Faizsiz Yapılacaktır ve Çiftçi Destekleri Artacak

120 milyar TL'yi aşmış durumda olan çiftçi borçlarına kalıcı çözüm bulunacak.

Küçük çiftçinin borçları, faizsiz ve uzun vadeli olarak yeniden yapılandırılacak.

Çiftçiye verilen mazot, gübre, ilaç ve tohum desteği iki katına çıkarılacak.

Tüm Çocuklar ve Gençler; Bilimsel, Anadilinde, Ücretsiz Eğitim Alacak

Çocukların ve gençlerin; ücretsiz, nitelikli, bilimsel ve anadilinde eğitim alması sağlanacak.

Pandemi sürecinde bilgisayara erişimi olmayan tüm öğrencilere bilgisayar dağıtılacak.

Tüm öğrencilere, sınırsız ve ücretsiz internet sağlanacak.

En Düşük Emekli Maaşı 2.500 TL Olacak

Her emeklinin en az 2.500 TL aylık geliri olacak.

Gençlerin Kredi Yurtlar ve Kurumu Borçları Silinecek

Milyonlarca gencin, iş sahibi bile olmadan hayata borç yükü altında başlamasına sebep olan Kredi ve Yurtlar Kurumu'na olan kredi borçları silinecek.

2021 yılından itibaren gençlere kredi değil, burs verilecek. Gençlere her ay 500 TL yüklenilen Genç Kart verilecek. Gençlere şehir içi toplu taşıma ücretsiz olacak.

Kadın Bakanlığı Kurulacak

Kadınların toplumsal sorunlarının kalıcı bir şekilde çözülebilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesi ve kadına yönelik şiddetle kararlı bir şekilde mücadele edilmesi amacıyla Kadın Bakanlığı kurulacak.

Kadınların çalışma hakkını desteklemek, kişisel ve sosyal hayatlarındaki alanlarını genişletmek amacıyla bütçe seferber edilecek. Her mahalleye ücretsiz kreş açılacak.

Kamu İhale Sistemi, kadın istihdamındaki cinsiyet temelli ayrımcılığı ortadan kaldıracak biçimde düzenlenecek.

Kamuda istihdam edilen engelli kadınlara pozitif ayrımcılık uygulayacak biçimde kadın oranı artacak.

2021 Bütçesindeki Vaatlerimizin Kaynakları

Halkın talepleri, “kaynak yok” denilerek bütçede yer alamıyor.

Oysa Kaynak var!

Yapılması gereken tek şey bütçe tercihlerini değiştirmek!

Savunma Harcamaları Azaltılacak

Savaşa ve güvenlik harcamalarına akan kaynaklar düşürülecek.

Bütçe kaynakları halkın refahını sağlamak için seferber edilecek.

Ülke kaynakları; tanklara, füzelere, silahlara gitmeyecek.

S 400 Füzeleri İade Edilecek.

Saray'daki İsrafa Son Verilecek

Saray inşaatları durdurulacak.

Uçan, yürüyen ve yüzen saraylar satılacak.

Halka ait kaynakların, israf ve şatafat için harcanmasına son verilecek.

Cumhurbaşkanlığı bütçesi, yüzde 90 oranında düşürülecek ve örtülü ödenek kaldırılacak.

Milletvekilleri ve Cumhurbaşkanı dâhil, kamuda çalışan hiç kimseye, asgari ücretin üç katından fazla maaş ödenmeyecek.

Varlık Fonu Kapatılacak

Tek Adam Rejimi'nin 'Paralel Hazine'si durumunda olan Türkiye Varlık Fonu kapatılacak.

Yandaşlara Verilen Kamu İhaleleri İptal Edilecek

Yıllardır beş yandaş şirkete verilmekte olan tüm kamu ihaleleri iptal edilecek ve ödemeler durdurulacak.

Kamu ihalelerinde 'davet usulü' gibi yöntemlerle yandaşlara verilen ve şeffaflık, hesap verilebilirlik ilkelerine aykırı olan tüm ihaleler iptal edilecek.

Kamu ihalelerindeki geçmiş yolsuzlukların hesabı sorulacak.

Köprüler, Otoyollar, Şehir Hastaneleri Kamulaştırılacak

Kamu Özel İşbirliği Projelerine giden garanti ödemeleri durdurulacak.

Kamu Özel İşbirliği Projeleri ile yapılan köprü, otoyol ve şehir hastaneleri projeleri kamulaştırılacak. Bu kapsamda yapılan ödemelerin hesabı sorulacak!

Bütçe Dışı Fonlar, Bütçeye Dahil Edilecek

Saray'ın keyfi harcamalarının kaynağı olan fonlar bütçeye dahil edilecek.

Yandaş Derneklere, Vakıflara Yapılan Ödemeler Durdurulacak

Kamu kaynaklarının yandaş dernek ve vakıflara peşkeş çekilmesine son verilecek.

Yandaş dernek ve vakıflara yapılan tüm ödemeler durdurulacak.

Nükleer Santral Projesi İptal Edilecek, Termik Santraller Kapatılacak

Mersin Akkuyu nükleer santral projesi iptal edilecek.

Vatandaşlarımızı zehirleyen termik santraller kapatılacak.

Vergilendirmedeki Adaletsizlik Ortadan Kalkacak

Vergi kaçakçılığı, yolsuzluk, ihalelere fesat karıştırma suçlarında cezalar arttırılacak.

Büyük sermayeye uygulanan; vergi muafiyeti, istisnası, indirimi ve vergi aflarına son verilecek.

Servete ve gelire göre artan oranlı bir vergi sistemi oluşturulacak.

İmar artışlarıyla yaratılan rantlara artan oranlı Rant Vergisi getirilecek.

Karbon salınımını kontrol altında tutmak amacıyla, Karbon Vergisi getirilecek.

Kayıt dışı ekonomi, kayıt altına alınarak vergi gelirleri arttırılacak.

Kaynakların halka akmasıyla canlanacak ekonomi, daha çok vergi üretecek.

Halkın Bütçesi'nin Kazanımları

Yoksulluk ve Gelir Adaletsizliği Azalacak

Dar gelirlilere sağlanacak gelir destekleri ve ücretsiz kamu hizmetleriyle, yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik azaltılacak.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Azalacak

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sebep olan tüm politika ve uygulamalar ortadan kalkacak. Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta maruz kaldıkları ayrımcılık azalacak.

Üretim ve Tüketim Artacak

Dar gelirlilerin gelirle buluşmasıyla tüketim artacak. Tüketime artması, güven veren ekonomik yapının kurulması ve küçük üreticilerin desteklenmesiyle üretim artacak.

İstihdam Artacak

Üretimdeki artışla istihdam artacak. Kamu sektöründe ve özel sektörde milyonlarca vatandaş iş bulacak.

Doğa Tahribatına Son Verilecek

Doğa dostu ekonomi politikaları ile doğa katliamı engellenecek.

Savaşlar Son Bulacak

Savaş siyaseti sona erecek. Kaynaklar, halkın refahı için harcanacak.

Vatandaşlarımız Ekonomik Güvenceye Kavuşacak

Gelirsiz, güvencesiz vatandaşımız kalmayacak.

Savaştan Değil, Barıştan Yana

%1'in Değil %100'ün Yanında

Emekten, kadından ve doğadan yana

BAŞKA BİR BÜTÇE MÜMKÜN!